

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Uğur Kökden

Uzun Gecenin Tutsakları

Barış Derneği Cezaevi Günlüğü - 1982

Y A Ş A N T I

UZUN GECENİN TUTSAKLARI

Bariş Derneği Cezaevi Günlüğü - 1982

Uğur Kökden 1934 yılında orum'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden mezun oldu. Uzun yıllar yurtdışında çalıştı; Avrupa, Ortadoğu ve Afrika'da yolculuklar yaptı. 1970'ten beri, denemelerini *Yeni Dergi*, *Papirüs*, *Soyut*, *Yazko Edebiyat*, *Gösteri*, *Yeni Düşün*, *Milliyet Sanat*, *Adam Sanat*, *kitap-lık*, *Virgl* ve *Sanat Dünya-mız* dergilerinde yayımladı.

Avrupa coğrafyasında gerçekleştirilmiş sayısız yolculuklardan ürettikleriyle; tarih, zaman ve uygarlıklar üstüne kaleme alınmış değişik değerlendirmelerini aşağıdaki deneme yapıtlarında topladı: *Tiksinti ağı* (1985; 1995), *Umut İçin Senfoni* (1989), *Anı Kentler* (1992), *Güneş Damlıyor* (1993), *Seslerin Resmi* (1995), *Bin Dokuz Yüz'e Veda* (1996), *Geçmişe Açılan Pencere* (1997), *Yazının Yedi Rengi* (1997), *Düşlerin Günbatımı* (1999).

*Uğur Kökden'in
YKY'deki öteki kitapları:*

Tiksinti Çağı (1995)
Seslerin Resmi (1995)
Bin Dokuz Yüz'e Veda (1996)
Geçmişe Açılan Pencere (1997)
Düşlerin Günbatımı (1999)

UĞUR KÖKDEN

Uzun Gecenin Tutsakları

Barış Derneği Cezaevi Günlüğü - 1982

YAŞANTI

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 1518
Edebiyat - 409

Uzun Gecenin Tutsakları - Barış Derneği Cezaevi Günlüğü - 1982 / Uğur Kökten

Kitap Editörü: Murat Yalçın
Düzeltili: İncilay Yilmazyurt

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel
Baskı: Şefik Matbaası

1. Baskı: İstanbul, Temmuz 2001
ISBN 975-08-0281-0

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2001

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
<http://www.shop.superonline.com/yky>
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

Barış Derneği'nin çileli üyeleri ve yakınları:

Mahmut Dikerdem
Orhan Apaydın
Melih Tümer
Nedim Tarhan
İsmail Hakkı Özturun

Gülşen Apaydın
Mustafa H. Göker
Fatma M. Tümer
Seniye Taylan

ile,
değerlerini ve sessiz özverilerini hiçbir zaman karşılaya-
mayacağım anne ve babamın
aziz anıları önünde saygıyla eğilerek...

Önsöz

Uzun Gecenin Tutsakları, belgeselle güncel ya da gerçeikle kurgu arasında sallanıp duran; son çeyrek yüzyılı bugünlere birleştiren bir beşik-metin!

Geçen yıl, 12 Eylül'ün yirminci yıldönümüydü. *Tutsaklar*'ın 'dosya'sı, ancak o tarihte Yayınevi'ne verilebildi. Önümüzdeki yılsa, bu kitabı oluşturan küçük ve gizemli notların yazılışının yirminci yılı.

Ama, böyle bir trajik süreye neler neler sığmadı ki?..

Ölümler, unutulmuş/unutuş, yoksunluklar, kısaca zamanın kâğıt üstünde bırakabileceği kalınlıksız pas rengi tortu!

Ne var ki, o günden bu güne her sözcük içtenliğini, ağırlığını yitirdi; her hareketin kaynağındaki sıcaklık kurudu. Bundan böyle, ne 'söz' onu söyleyen ağzın malı; ne de 'eylem', tarihin sicilinde layık olduğu yere sahip.

Çünkü, yirmi yıl önce, Barış Derneği Davası, Türkiye dış politikasının topluca sorgulandığı, enine boyuna irdelendiği, kendi içinde çapraz hesaba çekildiği bir çeşit düşünce arenasıydı. Bu yanı sıra Barış Derneği, XX. yüzyılın son çeyreğinin gündemine oturmuş –elbet, Türkiye ölçeğinde– çok önemli sayılacak, sonuçları açısından da aynı ölçüde etkili bir davanın öznesiydi.

Ancak, bu süreç çoktan sona erdi. Hem suçlanan kişiler, hem suçlayanlar, hem de o dönemin izlenen 'siyasa'sı bütünüyle geçmişin malı olmuş görünüyor. On binlerce sayfa tutan ırmak-dosyalarıyla koca bir siyasal dava, sonuçta, sepya rengi silik ve

sararmış bir dizi fotoğraftan başka bir şey değil. Sanki tüm izler, batık bir uygarlığın kalıntıları gibi ya toprağın ve suyun altında görünmez olmuş ya da deli yelin önünde savrulup gitmiş.

O halde, bunca zamandan sonra, böyle bir anılar demetinin gün ışığına çıkması niye?

Rastgele topraktan fırlamış soğuk ve sıradan bir mermer yazıtın anlamını –kuşkusuz, her koşul altında işlevinin eksik kalacağı açık ve kesin olsa bile– gelecek kuşaklara aktarmak mı? Yakın yarına bir hammadde sağlamak mı?

Belki Barış Derneği ve onun temsil ettiği gerçekler, günümüzde, Türkiye için bir anlam taşıyor olabilir; belki bu sayfalar, bu kopuk yaşam kırıntıları, boş yere yayımlanıyor sayılabilir. Öyle ya, yirmi yıldır insanlar sustu, düşünceler sustu, zaman sustu. Bereket versin, susmayı bilmeyen bellekler ve kalemler de var.

Eğer yakın dünümüzde yadsınamayacak/yok sayılamayacak bir ‘geçmiş zaman’ olmasaydı, yakın yarın önünde büsbütün umarsız ve umutsuz kalmaz mıydık? Umutsuz olunca da, geleceğe biçim vermekte, onun üstüne zamanın damgasını basmakta yetersiz olurduk.

Tutsaklar’ı oluşturan o çalakalem, çalakonu notlar, kuşkusuz geçen zamanın kısıtlanmış bir alandaki saptamaları anlamını taşıyor, tek başına; aynı zamanda, çok kanallı zengin çağrışımlara da açılan bir “dar kapı” özelliğine sahip: iç ve dış siyasa, tarih, edebiyat, resim, doğa; sayısız ayrıntı, alıntı ve değiniler, dergiler ve kitaplar üstüne nice değerlendirme; bu arada dışarıdan içeriye gidip gelenlerle hiç gelmeyenlerden oluşan ‘çok renkli insan manzaraları’; anılar içine gömülmüş anılar, hiçbir sınırla sınırlanmamış imge öyküleri...

Hep bilindiği gibi, insan dar zamanlarda dar alanlara sıkıştırılınca, çoğu kez geçmiş yönünde kendine bir çıkış yolu aramakta. Sözgelimi son Hindistan depreminde, Piyale isminde bir kadın, 36 saat enkaz altında kaldıktan sonra kurtarıcılarına şunları anlatmış: “Yarım metrekafe alanda sıkışıp kalmıştık. Ancak küçük bir delikten soluk alabiliyorduk. Zaman bir türlü geçmek bilmeyince, vaktiyle gördüğümüz filmlerden ve yerlerden söz etmeye başladık.”

Öte yandan, Nâzım Hikmet de, *Manzaralar*'ın kurgusunu – hiç kuşkusuz, şairin kapalı ve durağan bir ortamda bulunması nedeniyle– sürekli hareket halindeki bir tren yolculuğu içinde geçen öyküler, konuşmalar, anlatılar ve anılar üstüne oturtmuş. Aslında, yazarın 'tren'i Haydarpaşa'dan Ankara'ya doğru gitmez; cezaevinden özgür ufuklara doğru yol alır.

Dolayısıyla, Barış Derneği günlüğü de, o külrengi 1982 yılının kalın çizgili günlük yaşamından yola çıkarak çok boyutlu ve çok renkli bir geçmişe uzanmaktadır.

Böylesi bir günlükte bir dönemin anıları, izleri, tortusu ve gerçekleri, yirmi dört saatlik yaşamın katı kalıplarından çıkıyor, yumuşuyor; tutanaklara geçmiş –bir bakıma hesabı verilmiş– bir zaman diliminin buruk, suskun ve sisli malzemesine dönüşmüş oluyor.

Her ne kadar bu tür notlar nesnel olamasa bile, tek kişinin göz merceğine bağlı kalsa da, yine de tutukluluğa özgü bir ortak kumaştan/ortak koşullardan dokunmuş hazır bir giysi niteliği taşıdığı hiç akıldan çıkarılmamalı. O zaman –eğer varsa– ölçsüzlük, aşırılık, abartma hoş karşılanabilir. Zaten, böyle günlükler, olsa olsa, bir iç konuşma sayılır –kime seslendiği belli olmayan bir çeşit mırıldanış! Ya da, ne olursa olsun, su yüzüne çıkmaması uygun olacak iç dökmeler...

Kaldı ki, 'tutukluluk', beklenmedik bir yerde ve anda yaşamı ikiye böldüğüne; ve bu iki uç –özgürlükten sonra bile– asla birleşmediğine göre, kâğıda düşen şu silik tarih kayıtları ancak bir 'mağlup'un savunması sayılabilir. Zamana karşı bir savunma!

Zaten, mağduriyet de, temelde belleğe emanet edilmiş yitik bir zamandan başka nedir?

Alanya, Mart 2001

25 Şubat 1982, Perşembe

Öngün.

Ankara, Oran.

Doksan altı daireden oluşan Birinci Blok “İşçi Evleri”nin Yönetim Kurulu toplantısı. Isı Merkezi odası.

Gecenin gündeminde, sitenin en önemli sorunu var: Su deposu için karar verilmesi. Yarın para ödeyeceğiz. Ancak ortada, henüz hiçbir proje yok.

Genel eğilime uyarak, yarın, bankadaki kooperatif hesabından para çekmek zorundayım. Su deposu yaptırılması yolunda ilk adım! Gece, evde, yanlışı ve doğrusuyla kararımızı bir kez daha düşündüm. Yaptığımız iş, acaba doğru muydu?

Bu nedenle, gece yarısından çok sonra ve bir ölçüde tedirgin ruhsal koşullar içinde uyumaya çalıştım; ve, öyle uyumuşum.

Isı Merkezi sorumlusu ve Yönetim Kurulu üyesi Ali Döner, bu gece de aşağıda yatacak. Isı Merkezi’nin nabzını her an elde tutmak zorundayız.

Ayrıca, yarın Umud’a bisiklet alacağım. Parayı hazırladım; bisikleti seçtim. Ali Bey’in arabasıyla taşıyacağız. Gün ve saat kararlaştırıldı.

Yeni uykuya daldığımı sanıyordum ki, birden zil sesiyle yerimden sıçradım. Saat sabahın dördü ya da ona yakın bir zaman. İlkın aklıma, Isı Merkezi’nde ciddi bir arızanın olduğu geldi. Kalkıp kapıyı açtım.

Karşımda birçok sivil. Elllerinde silahı olanlar da var, olmayanlar da. Ancak, ilk ağzıda, silahlıların göremedim.

Uzun boylu, kumral saçlı, açık renk takım elbiseli birisi, sanırım şefleriydi, “İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı’nın emriyle” beni tutuklamaya geldiklerini söyledi. Nazik, ölçülü

ve ciddi görünömlüydü. Bir üst düzey bürokratin dışa yansıyan kararlılığı ve sözcük ekonomisi içinde konuşmuştu.

Bu arada ötekiler, kimi sahanlıkta kimi de merdivenlerde durarak silahlarıyla birlikte gecenin sessizliğini paylaşıyorlardı. Çok şaşırmıştım.

Öncelikle, bir karabasan gibi, 159. maddeyi düşündüm. *Politika* gazetesinde 1977 güzünde yazdığım ‘Kapitülasyonlar Türkiye’si’ başlıklı dış politika yorumunun hukuksal sonucunu. Aklıma ilk gelen bu olasılıktan, nedense, hiç kuşku duymamıştım. O anda, saçma sapan bir konuşma yaptım. Ne dediğimi bile bilmiyorum. Belki, uyku sersemliğim tam geçmemişti; belki, daha önceki günlerin koşullandırması henüz etkisini sürdürüyordu. Belki de, Birinci Şube Ekip Amiri’nin kullandığı ‘in-faz’ sözcüğü beni böyle bir yanılgıya itmişti.

Neden sonra, dayatılan gerçeği kabul ettim. “Hazırlanayım” dedim, “Peki” dediler. Kapıyı kapattım ve içeri girdim. Kapıyı kapamama izin vermişler, içeri girmeyi denememişlerdi. Aslında, bu tavır, yeterince bir işarettti. Ancak, o sırada anladığımı kolayca söyleyemeyeceğim.

Küçük mavi çantamı alarak içine birkaç giyecek koydum. Neler yaptığımı, ne koyduğumu ve neler yapmam gerektiğini bile bilmiyordum. Odadan odaya, odalardan salona geçiyor, hiçbir şey yapmaksızın yalnızca yeni ‘durumu’ düşünüyordum. Kapıdakileri unutmuştum. Hepsi hepsi bir kazak, iki gömlek almışım. Ne yaptım, onca dakika?

Ancak, bu kısa aralıkta, bir kâğıda birkaç not karaladım. Kooperatif sorumlusu Ali Döner için; bir de çek defterini bıraktım. Yönetime ilişkin tüm hesaplar artık altüst olmuştu. Ve, son olarak da, küçük bir rica: Çocuklara telefon edilmesini istedim.

O sırada, bilinçsizce kapıyı yeniden açtım. Polisler yazdığım notu gördüler. Okudular. Ne var ki, o sırada şefleri aşağıya inmişti. Arabasına. Kapıda kalanlar, Ali Bey’e notu ve çek karnesini vermek istemediler. Defter ve boynubükük satırlarım elimde kalakalmıştı.

Yalnız içlerinden biri, deneyimli bir sesle, “Suları kapatın!” dedi. Uzun sürecek bir yolculuğun habercisiydi bu sözler.

İnsansız bir evi geride bırakıyordum. Ayrılırken, her şey yerli yerinde duruyordu. Benim dışımda her şey. Nesneler, kokular, insan sıcaklığı, belki gölgeler bile yerinde kalmıştı. Evin evcil yanı, başka gözlerden uzak kalan özelliği, bu resmi tutuklamayla birlikte gecenin karanlığına karışmıştı. Hiçbir şey olmamış gibi.

Dört kat aşağıya inip, Oran'ın dar yoluna çıkınca, karanlıkta iki araba seçti gözlerim.

Uzaktaki bloklarda tek tük pencereler ışıklanmıştı. Ama, bizim sekiz daireli bloktan uyanan, olaya tanık olan, hiç olmazsa götürüldüğümü duyan olmuş muydu? Ne kadar süre zil çalmıştı, polisler? Merdivenlerden iniş çıkış nasıl olmuştu? Bunları bilmiyordum.

Dıştan bakıldığında, gece olanca karanlığını ve serinliğini korumaktaydı. Gizemini de.

Yapı kalıntıları, Dikmen vadisini aşarak bize ulaşan ezan sesi, sonunda belli belirsiz ağaran ufuk çizgisi, bunların hepsini, arabaya binmeden kısa bir an önce duydum ve gördüm. Ya da, gözlerimin önünden geçtiğini sandım. Gecenin eriyişiyle birlikte, özgürlüğe de veda ediyordum. Evet, gece bitiyordu. Benim için, çoktan yeni bir gün başlamıştı.

Arabada, arka koltukta üç kişiydik. Ben ortadaydım. Dipse, gür ve parlak kara sakallı genç bir insan duruyordu. Tanımadığım bir yüz. Sokak denilecek boşlukta bulunan elektrik lambalarından birinin ölgün ışığı altında, siyah abanozdan oyulmuş cilalı bir Nijerya 'baş'ı gibi gösterişli, ama sessiz ve kımıldısızdı. Otuz yaşlarında, belki biraz daha yaşlı görünüyordu.

Buna karşılık, öbür uca da, benim sağıma, bana eşlik eden polislerden biri yerleşmişti. Herhangi biri.

Nedense, oturur oturmaz saati sordum. Mekanik bir davranıştı, benimki. Dahası, gereksiz bir soru. Ama, sesim önce kendimi ürküttü. Alacakaranlıkta, sanki heceler bir başka tını kazanmıştı. Peçeli bir anlam yüklenmişti her biri. Soruma, solumda oturan gür sakallı karşılık verdi. İnsansız ıssızlıkta, ilk insanca dayanışma doğmuştu. O zaman anladım: Yan komşum polis değildi. Olsa olsa, bir tutuklu benim gibi. Ama, kim?

Dışarıda, arabanın dışında, karanlığa karşı çalınan bir ısı-ğın etkisine eşdeğer gücüyle, o alışılmış Oran yeli esiyordu. Kararlı, bağışlamaz, hayli hırçın, ama vaat edici bir yel. Geceyi ve günahları süpüren bir dağ yeli.

Yine de, tüm bu koşullarda, gönlüm öyle istiyordu ki, korkunun egemen olduğu bu yapay sessizliğin içinde, birile-ri yiten ayak seslerimi duymuş olsun. Bir kadın uykusundan uyanmış olamaz mı? Hiç değilse, çocuğunun gereksinimini karşılamak amacıyla yatağından kalkan bir anne, ne bileyim?

Ya da, kahverengiye boyalı kalın kapının ortasına gömü-lü küçük göz deliğinden dışarıya bakarak olup bitenleri gören, konuşmaları duyan bir tanık, herhangi bir insan? Duyarlı ve hak edilmiş bir dikkatin temsilcisi olabilecek, herhangi bir bi-linç?..

Alacakaranlıkta, koltuk komşumun yüzüne, sık siyah kir-piklerinin koyu gölgesi düşmüştü. Belki de, gözlerinde belirli bir hüznün perdesi vardı, ve ben, bilmeksizin o duvara çarpıyordum.

26/27/28 Şubat

Ankara Emniyeti

Çoğu insan, İstanbul'dan gelmiş birtakım haberlere dayanaarak, Barış Derneği yöneticileri için tutuklama kararı çıktığını önceden haber almış. Milletvekilleri, basın çevreleri ve avukatlar, kararı kaynağından öğrenmişler. Böylece önlemler almaya, hiç olmazsa bir ön hazırlık yapmaya zaman bulabilmişler; tek sözcükle, bütün bütüne gafil avlanmamışlar.

Bu arada, kimisi de, tatsız Emniyet gün ve gecelerini yaşamadan doğrudan Selimiye'ye gidip teslim oldu. Ya da, en kısa yolu izleyerek, cezaevine.

Dahası, karar Ankara Emniyeti'ne ulaştıktan sonra bile, polis tutuklanacakların adresleri üstünde 'yer araştırması' yapmış; sözgelimi, o sırada sokak ismi taşımayan Oran'da "kim, nerede oturuyor?" öncelikle araştırılmış, saptanmış.

Ve, en sonra gelen süreç de, sabaha karşı saat iki-üç dolayında kapı ziline uzun uzun çalmasıyla başlayan yeni bir gün...

Araba, görünüşü kaygı veren, gizemli büyük bir binanın önünde durmuştu. Dışarıda puslu, soğuk, yarı karanlık ve kirlili bir 'başkent havası'. Sabah ya da gece! Bunu ancak, zaman göstergesi saatler belirliyor. Binanın içinde, her yerde elektrikerler yanmakta. Yüksek yapının asansörle altıncı katına çıkıyoruz. Gözlerimiz bağlı değil. Götürenlerin hareketleri çok rahat, dahası saygılı bile denebilir.

Önce, büro olarak kullanılan bir bölüme alındık. Burası, bir çeşit kayıt odası. Resmi tutanaklar burada tutuluyor. Ama, nedense –ve iyi ki– üstümüz aranmadı. Bel kemeri, ayakkabı bağları da alınmadı. Ne de paça dubleleri söküldü, giysi astarları yırtıldı.

Beni evden almaya geldiklerinde, kırmızı kapaklı küçük telefon defterim cebimde kalmıştı. Açıkçası, düşüncesizce hareket etmişim. Arama yapılmadığına göre, defterdeki bir ismi şimdi yok edebilirdim. Zaman ve koşullar buna uygundu. Öyle de yaptım.

Salonda otururken, kasıtlı olarak arka sıradaki bir sandalyeyi seçtim. Defteri cebimden yavaşça çıkarıp o yaprağı kopardım; elimde parçalara ayırdım. Sonra ağzıma atarak hızla yuttum. Defterdeki isim, MSB'nda görev yapan bir yargıç-albayın telefon numarasını taşıyordu; dolayısıyla, ona bir zarar gelmesini istemiyordum.

Sonunda, midemde bir parça kâğıtla tam anlamıyla rahatladığımı, görkemli bir ziyafet sonrası sindirim rehabetine geçtiğimi söylemeliyim.

Bir süre sonra İstanbul'a gönderileceğimiz için Barışçılar burada 'geçici' sayılıyor. Dolayısıyla, gözaltına alınma (el koyma) süreci başlamış; ancak polisçe henüz devralınmamıştık. İstanbul'dan gelecek ve bizi götürecek ekip beklenecekti.

Kaygılı mıydım, meraklı mıydım? Şu aşamada, meraktan başka bir şey duymuyordum. Bununla birlikte, tek kaygım da onurumu ve kanamadan yeni kurtulmuş ülserli midemi korumaktı. Ancak, kayıt odasının dışına daha çıkmamıştık. Gerçek 'Altıncı Kat'ı daha tanımıyorduk.

Sabah ya da gece! Bunu ancak saatler belirliyor, ışık değil! Çünkü, içeride durmadan elektrikler yanıyor. Penceresiz ya da pencereleri boyalı, ama her durumda içeriye ışığın sızmadığı birtakım odalar ve salonlar.

Burası, SSK boyutlarına vurulursa birkaç daire büyüklüğündeki, ünlü ‘Altıncı Kat’! Hemen dikkat çeken nokta, dıştaki kolu çıkarılmış olan –yani, içeriden açılmadan dışarıdan girilemeyen– kapısı. Tek kapı var, o da bu!

İçeri girince ilk gözüme çarpan sahne, duvar gibi insanları oldu. Gözleri bağlı, yüzleri sağır duvara dönük, ancak parmak uçlarıyla gövde ağırlıklarının duvara bindirildiği bir duruş biçimi içinde ayaktaydılar, hepsi de. O incecik el ve ayak parmaklarına gelen basıncı düşünüyordum, ister istemez. Bununla birlikte, hepsinde değilse bile duvara dizilenlerin kiminde, öylesine bir senli-benli rahatlık doğmuştu ki, işkenceciyle işkenceye uğrayan arasında bir ayırım sezilemiyordu kolayca. Tam anlamıyla Doğu’ya özgü bir ilişkiler yumağı doğmuştu. Ama, bu sonuç, duvardakilerin hepsi için geçerli değildi. Bunu, bir yabancı bile hemencecik anlayabiliyordu.

O işkence ortaklığında, kimi gözaltına alınanla kimi görevli, birlikte spor-toto bile oynuyorlardı. Kâğıt dolduruyorlar, sonra duvardaki ‘resim yeri’ne geçiyordu işkencenin isimsiz öznesi. Bir ara, masa başındaki görevlinin –aslında, her vardiyayla söz konusu görevliler değişiyordu– duvardakine selendiğini duyduk: “Büyük ikramiye sana ıkısa, ne yaparsın?” Hayalgücü, görüldüğü gibi, bu kapalı kapılar arkasında bile geçerliydi.

Bununla birlikte, kendisine duvar cezası uygulanan, hiç duraksamadan soruya karşılık veriyor: “Abi, onu size verir, buradan çıkardım!”

Önce bir bekleyiş, duraklama ve sessizlik oluyor; ardından bir küfür duyuluyor. Masadan kalkan görevli, söyleneni neden sonra anlayıp, gelip arkadan duvardakine bir tekme vuruyor. Spor-toto oynayan aldırıyor; çünkü, ötekiler arasında, gene de ayrıcalıklı bir konuma sahip. Dolayısıyla, tekmeyi arkadaşça bir şaka sayıyor. Ya da, katlanılması gereken bir oyun. Başka bir seçeneği de, zaten yok!

Geniş salonun dirsek oluşturan öbür köşesinde –her yerden pek iyi görülmeyen bir bölüm– genç bir kız, titrek bir sesle içli içli şarkı söylüyor. Doğal ki, o koşullarda, buna ne ölçüde bir ‘şarkı’ denebilirse! Öte yandan, kızın başında, öylece ayakta duran bir polis var. Şarkı söylemeye de kızı zorlayan, o!

Bu arada, yerde, çıplak betonun üstüne kıvrılmış insan artıkları; hepsi de, birbirine sokulmuş birer boş çuval! Altıncı Kat’ın yitik insanları yalnız soğuğa değil, her çeşit kötü olası-
lığa karşı da paltıyla kendilerini korumaya çalışıyorlar. Olabildiğince kalın paltolar giymiş bir biçimde. Ta ki kalın kumaş, beton döşemeden sızan bozkırın şubat soğuğuna ve dövülme-
ye karşı bir ölçüde koruyucu olabilsin!

Belirli bir görevlinin (Süleyman Yılmaz) özen gösterdiği bilek kalınlığındaki odun sopa özellikle herkesi tedirgin ediyor. Üstelik sessizliğin, dış dünyadan tam anlamıyla koparılmış Altıncı Kat’ın gecesinde, görevli tek vardiya elemanı işte bu eli sopalı!

Gözüne alındığımız haberinin duyulmasıyla, bana veril-
mek üzere Emniyet Müdürlüğü’ne süt ve bisküvi getirmişler. Ancak bu girişim, daha kapıda geri çevrilmiş: “Burada böyle birisi yok!” denmiş, o değişmeyen bildik ‘formül’le.

Bereket versin, Konur Sokak’ta kapı karşısı komşuluğu
yapılan Polis Koleji aracılığıyla, sütlerin bana ulaşması sağlanabiliyor. Dahası, imzama taşıyan küçük pusula, ‘alındı’ haberini ve imzama aşağıya dek esenlikle ulaştırabilmiş.

Bir ara zil çalıyor, kapıyı açıyorlar. Vakit, akşamın ilk saat-
leri olmalı. İçeriye gençler giriyor, savaştan dönen isimsiz ve silahsız askerler gibi: Kimi iki büklüm, topallayarak yürümek-
te; kiminin kolu kırılmış, askıda.

Onları kahveden alıp götürmüşler. Kolu alçıda olan daha deneyimli, daha soğukkanlı. Bir ayı aşkın bir süredir, Altıncı Kat’taymış. DAL’da ya da yan tarafta gerçekleştirilen akşam işkenceleri, günün son ‘işlemler’i olsa gerek! Artık dinlenmek, güçlerini yeniden toplamak için, önlerinde kocaman bir gece var.

Sayıları az sayılmayacak bu bir bölük askeri okul öğrencisi, okuldan atılmışlar; yeni kimlikleri nedeniyle de sivil güvenlik birimine teslim edilmişler. O gün bugündür, kendilerine,

bedensel düzlemde ne yapılırsa yapılsın, susuyorlar. Hiçbir belgeyi imzalamamışlar, imzalamıyorlar. Daha sonra, içeride, bu direnişlerini “Emekliliği hak etmek için!” sözleriyle açıkladılar. “Emeklilik yanmasın diye!..” Çocukların hepsi, bize karşı dost; saygılı!

Gerçekten, ne büyük bedel! Cihan’ı, İsmail’i, Kahveci Zeynel’i ve ötekileri unutmak olası mı?

Salonda, Barışçılar’ın içinde milletvekilleri de var. Biri, ortanın üstünde uzun boylu, kavruk yapılı, zayıf; esmer yüzüne Çukurova’nın silinmeyen güneş yanığı kazanmış. Neredeyse etsiz sayılacak bedeninin üstünde, durağan ama delici bakışlarla çevreyi süzen gözleri, soğukkanlı bir karakteri ele veriyor.

Polislerden biri, daha önce öğretmen olan Nedim Tarhan’ın öğrencisiymiş. Dolayısıyla, onun vardiyasında, belirli bir yumuşama ve saygı ölçüsü kendini gösteriyordu. Bu bakımdan, Çukurovalı Yaşar’a ödenmemiş bir borcumuz kaldı, denebilir; en azından, Tarhan’ın dışında kalan bizlerin.

Buna karşılık, Süleyman’ın kalın sopası vurduğu her yerden tok bir ses çıkarıyor. Eli sopalı Süleyman, “Biz bunları iyi biliriz; çok milletvekili, çok öğretmen gördük!” diyordu, saklamaya gerek duymadığı bir öfkeyle.

Sevecen ruhlu, yumuşak sesli, bedensel olarak daha toplu bir yapıya sahip öbür milletvekili, sessiz bir Ege zeybeğini andırmakta. O da öğretmen kökenli, ancak daha önce tanımadığım birisi. Hoşgörüsü, daha ilk hareketlerinde kendini göstermişti. Yavaşça, bir çeşit özeleştirici ileri sürercesine, “Buraları hiç bilmiyorduk, hiç gelip gezmemiştik. Daha önce gelmeliymişsiz, milletvekili kimliğiyle...” diye mırıldanıyordu. Bunları söylerken, beyaz yüzü daha bir kat aydınlanmakta; kumral saçları daha parlamaktaydı.

Altıncı Kat’ta, birkaç yıl önce cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yüze yakın oy almış bir milletvekilinin de iki çocuğu var. Ayrıca, bir de yeğeni. Onlar, cumhurbaşkanı adayı adına ‘rehin’ tutuluyorlar. Çocuklardan biri kız, öbürü erkek. Kız, ortaokul/lise çağlarında; erkek, daha büyük ve becerikli. Üstündeki gösterişli montu görevlilere, oracıkta satıveriyor –elbet, uygun bir fiyata.

Gece ilerliyor. Uykunun bastırmasından, yorgunluğun artmasından anlaşılıyor, zamanın geçtiği. Salonun bir yüzünü boydan boya kapatan pencereler hem koyu renge boyalı hem de demir çerçeveli. Demir çerçeve, içe bakan yüzde; ayrıca, bir de kilit vurulmuş çerçevelere. Yaygın kanının tersine, serbest düşüşe olanak sağlamıyor söylendiği gibi.

Elinde kalın sopasıyla dolaşan zayıf, kuru yapılı, sinirli görevli, zaman zaman sopayı büyük bir hırsla salonun geçiş kapılarındaki ahşap kapı kasalarına çarpıyor –çünkü, iç kapılar bütünüyle sökülmüş götürülmüş. Ya da, yanından geçtiği boş masaların üstüne vuruyor hışımla; büyük bir gürültü kopmasına neden oluyor.

Bir ara, polis Süleyman, Ege hoşgörüsünü yaşamına sindirmiş yumuşak sesli milletvekilinin önünde durarak, tuvaletleri gösterip “Temizle bunları!” diye, buyurgan tavrıyla bağırdı. Tüm salon, bu sese ve olaya tanık olmuştu. Gerçekten, bir yerde işkence varsa, orada işkenceci de kolayca bulunuyor.

Bu beklenmedik ve ani dayatma karşısında, Denizli Milletvekili Mustafa Gazalcı, Süleyman’a sadece amirini görmek istediğini söylemekle yetindi. Bunun üzerine eli sopalı polis, “Ben buranın hem amiri, hem Tanrı’sıyım. Haydi, temizle!” diye bir kez daha haykırışını sürdürdü. Belirli bir sessizliğin ardından gerilimli bir hava doğmuştu. Girişilen böyle bir güç gösterisinde, ister istemez, her iki taraf da sonuna dek gitmek zorundaydı. Özellikle gençler, öfkelenen ve herkesin önünde bu yolla otoritesi sorgulanan polisin iyicene acımasızlaşacağından korkuyorlardı.

Ama, Ege Zeybeği, bu kaba meydan okuyuşa hiç umulmadık bir biçimde karşılık verdi: “Ben, halkın oylarıyla seçilmiş bir milletvekiliyim. Hela temizlemek için buraya gelmedim!”

Böylece, hiç beklenmedik anda ısınan havayla, geriye dönüşsüz bir gerginlik doğmuş oldu. Milletvekili, sinirli ve önyargılı görevliden ancak elinde taşıdığı sopa boyu kadar uzaktaydı. Gazalcı’nın kişiliğiyle özdeşleşmiş ılımlı, uzlaşmacı havası, birden bütünüyle yok oluvermişti. Herkesin, özellikle çevredeki işkence kurbanı gençlerin gözleri onun üstünde odaklanmıştı. Korkulan ve beklenen gerçekleşecek miydi?

Belirli bir aradan ve bekleme süresinden sonra, bu zorlama sahnesi bir kez daha yinelenirdi. Sonunda, Mustafa Gazalacı, iyiden iyiye sesini yükselterek, “Ben milletvekiliyim, temizlemiyorum” diye karşılık verip yerine oturdu. Bu seste yalnız eli sopalı polisin varlığı yadsınmakla kalmıyor; aynı zamanda, 12 Eylül’ün de kabul edilmeyişi ve ona karşı çıkılışı dolaylı olarak dile getirilmiş oluyordu.

Milletvekilinin verdiği karşılıkla, sanki bir an, o dramatik zaman dilimi somutlaşıp havada asılı kalakaldı. Kalın sopa, bir saniye ya da daha kısa bir süre içinde milletvekilinin başına inebilirdi. Ancak bu olmadı; genç siyaset adamı da, bakışlarını karşısındakinden kaçırmadı. Tersine, görevli geri çekildi. Sopasını o öfkeyle daha bir sert biçimde boş masaya vurdu. Hırsını, esnemeyen katı tahtadan alıyordu.

Bu arada, oradakiler, olup bitene başından beri tanık olanlar, tuttukları soluklarını yavaşça bıraktılar. Gazalacı’nın yiğitçe karşı koyuşu, hepimizin onurunu kurtarmakla kalmamıştı; aynı zamanda, Altıncı Kat’taki baskı havasını da bir ölçüde yumuşatmıştı. Çünkü, görevlinin attığı geri adım, o güne dek o uğursuz salonda yapılagelenlerden geri adım atmak anlamı taşıyordu. Böylece, ‘en zayıf halka’ olan gençlerin üstündeki ‘zor’ da, bundan böyle kaynağını ve anlamını yitirmiş oluyordu.

Gerçekten, öyle de oldu.

Gençler, ertesi sabahtan başlayarak, “İlk kez rahat ediyoruz,” dediler. Denge bir ölçüde değişmişti.

Yalnız polis Süleyman’ın bu gösteride daha ileri gitmeyişi, sanırım, Barışçılar’ın her an “sağ ve esen” İstanbul’a gönderilecek olmasından kaynaklanıyordu. Ankara’da biz, bir ‘ara dönem’ geçiriyorduk.

Salonun dibine doğru yan yana dizilmiş üç-beş ahşap sıra üstünde oturanlar, geceleri orada yatanlar var. Onların kısık sesli konuşmaları herkese açık değil. Besbelli bir sırdışlık, bir güven ortamı aranıyor, ön koşul olarak. Gene de yüzler gergin, yürekler dolu, ağızlar kapalı.

Daha sonra, o gecenin ileri saatlerinde, ikişer ikişer birleştirilen dar sıralarda, gene ikişer kişi uzanarak uyumaya çalıştık. Aykut Göker’le ben, bir arada yatıyorduk. Bankaların dağıttığı

bu ahşap sıralardaki lüks uyku, aslında, oradaki kıdemli gençlerin biz Barışçılar'a bir çeşit teşekkürüydü. Çünkü, gözaltına alınan sayısı çok, buna karşılık sıra sayısı azdı. Bu yüzden kimileri de, oraya beton döşemeye paltolarını yayararak kıvrılıp yatmıştı. Oysa, beton üstünde uyumanın bağırsakları nasıl olumsuz etkilediği, bu durumun da o koşullarda doğuracağı karmaşayı söylemeye bilmem gerek var mı?

* * *

Ertesi sabah, vardiya dışı yeni bir görevliyle karşılaştık. İzinli olmasına karşın gene de 'iş'e gelen bu sadık polisi, asıl görevde olan arkadaşları biraz alışık/biraz ilgisiz bir tavırla karşıladılar. Belli ki, onun karakterini ve alışkanlıklarını tanıyorlardı. Ancak, şaşırın biz salondakiler olduk.

Yeni gelen, içerdekileri selamlarcasına, duvara dizilenlere bir-iki yumruk, birkaç tekme savurdu. Öylesine rastgele, sanki güne yeni başlayan birisinin hareketleri gibi. Ardından, kendisinin tanımadığı yeni gelenlerin listesine baktı. Barışçılar arasındaki bir Ortadoğu öğretim üyesini gözüne kestirmiş olmalı ki, öbürleriyle birlikte, olanca öfkesini sergilemekten kaçınmadı. O sırada bütün görevli ekip önyargılı davranıyor, açık açık hakaret etmekten kendilerini alamıyorlardı. Kendi aralarında, ama yüksek sesle, "Her şey bunların başının altından çıkıyor" diyorlardı. Özellikle de polis Musa, "Biz, çok hocalar gördük," demekten kendini alamıyordu.

Gerçekten, bir ara, yakın geçmişte, ODTÜ'de İstiklal Marşı'yla ilgili bir olay olmuş; 'saygısızlık' kabul edilen kişisel bir davranış tepkilere yol açmış ve yenellenmişti. Kenan Evren bile, 12 Eylül sonrasında bu konuya değinen bir konuşma yapmaktan kendisini alamamıştı. Aslında, 12 Eylül'ün gerçek yüzü, öncelikle Altıncı Kat'ta ortaya çıkıyordu.

Ancak olaylar, sözle sataşma noktasında kalmadı. Bir ara, görevliler, Yardımcı Doçent Gencay Şaylan'ı ayağa kaldırarak -öğretmenin öğrencisini sanki karatahta önüne dikisi gibi- sırtı duvara, yüzü herkese dönük bir biçimde 'İstiklal Marşı'nı söylemeye zorladılar. Marşın bestelenen biçimiyle değil de söz-

cükler halinde söylenmesi zorunluluğu, o baskı ve korkutma koşulları içinde elbette her şeyi altüst etmeye yetmişti. Çünkü, müzik eşliğinde söylenen marşın belirli bir akışı, doğal bir ezber temposu oluyor.

Ortaya çıkan istenmedik sonuç üstüne, polislerden biri yüksek sesle söylenmeye başlamıştı; aslında, bu yaptığına açıkça bize sataşma da denebilirdi: “İlkokul diploması vermeli bunlara, ilkokul mezunlarına da bunların diplomasını!..” O sırada çömelerek zemin düzeyindeki bir dolaptan da bir şeyler çıkarmaya çalışıyordu. Aynı zamanda, “Biz çok hocalar gördük”, diyordu, “İstiklal Marşı’nı bile söylemeyi bilmeyen!”

Sesi kinle, bütün bir yaşama sinmiş, onu biçimlendirmiş yoksunluk duygusuyla dolu doluydu. Ancak ne yapılabilir, suçlu kim?

İznini özellikle ‘iş yeri’nde geçirmekten ‘mutluluk’ duyan polisin kişiliğinde somutlaşmış olan ODTÜ karşıtlığı –haydi, düşmanlık denmesin– aramızdaki öteki ODTÜ öğretim üyesi Dr. Müh. Halûk Tosun’a ilişkin söylentileri de doğrular gibiydi. Kendisiyle daha önce tanışmakla birlikte, Elektrik Mühendisleri Odası yönetiminde yer aldığını bildiğim Halûk Hoca’nın –gece evinden alınması sırasında– polis tarafından hırpalandığı söylenmişti; bunu kendisiyle, Altıncı Kat’ın koşulları içinde konuşma fırsatı zaten bulamamıştım; kaldı ki, zamanı da değildi, yeri de, böyle bir konuşmanın. Ancak, kafamızda büyüyen soru olanca yakıcılığıyla cevap istiyordu: Acaba, böyle bir hoyratlık sahnesi gerçekleşmiş miydi?..

Öte yandan, yadsınmayacak, acınası bir ‘örnek’ de önümüzde durmaktaydı: Adı bilinmeyen, belki konulmamış bir hastalık durumu! Böyle bir sorunu düşününce, sanki Altıncı Kat’ın dört duvarı birbirine doğru yürüyor, içinde bulunduğu alan daha da daralıyor, yürekler sıkışıyor gibi oluyordu. Dış kapı kolu çıkarılmış, pencereleri içten demirli ve demir çerçevenin de kilitli olduğu Altıncı Kat’ın asıl işkencesi belki buydu: Bir tatil gününü evinde, çocuklarıyla birlikte ya da dışarıda gezinti yaparak –ne bileyim, bir sinemaya, bir spor gösterisine, bir konsere giderek, hiç olmazsa bir parkta dinlenerek– geçirmek varken o insanı Altıncı Kat gibi bir ‘iş yeri’ne yönelten ne

gibi bir neden olabilirdi? Bu durum, tek başına yalnızlıktan kaçışla açıklanabilir miydi?

Yoksa, kendisiyle barışık olmayan bir insanın son sınırı mı, böylesi bir 'iş'e sığınış örneği? Sürdürdüğü özel 'iş'in o kişilerde zaman içinde yarattığı karşı konulmaz tutku mu? Ya da, belirli alışkanlıklar, görevlileri zamanla 'kurban'a mı dönüştürüyor?

Cumartesiye pazara bağlayan gece, nerdeyse herkes birbirine alışmış gibiydi. Öyle ki, Altıncı Kat'ın az bilinen kimi özel-liklerini bile artık öğrenmiştik. Gündüz saatlerinde komşu bölmelerden gelen sesleri, iniltileri, haykırıışları değerlendirebiliyor; bir önceki gün kadar, sözgelimi, yadırgamıyorduk. Bunlar, çorak bir topraktan bilince izdüşen kesitlerdi.

Cumartesi, Altıncı Kat'a orta yaşlı bir babayla kızını getirdiler. Doğal olarak babayı duvara çekmişlerdi. Unutulmamacak bir tabloydu bu. Baba ve kız! İki kuşak birden polisin elinde. Ayrıca, ortalarda dolaşan bir de İranlı vardı. Kimdi, neyin nesiydi ve niçin getirilmişti, bilmiyorduk. Bununla birlikte herkesle, daha da çok gençlerle çok yakın görünüyordu.

Bir anlamda, yakından değılse bile uzaktan bakınca, durum, gülünçlük sınırına komşuydu denebilir. Bir bayrak koşusunun elden ele geçen kutsal emaneti gibi, her sabah ve her akşam, yeni bir nöbetçi polis ekibine devrediliyordu. Her birinin yaklaşımı, merakı, ölçüleri bir öncekilere benzemiyordu.

Bir örnek vermek gerekirse, pazara açılan gece, ileri saatlerde, ilk kez hepimize tıraş bıçağıyla makina dağıttılar. Herkes tıraş oldu, ama hiç kimse bileklerini kesmedi. İçimizdeki en gençlerden biri olan, aynı zamanda polis arabasındaki yol arkadaşım Tahsin Usluoğlu, tüm o güzel bıyığını ve gür sakalını uzun bir süre için geride bırakıyordu.

* * *

İkinci gece bitti, üçüncü gündüz başlıyor.

Pazar sabahı. Şubatın son günü. Ankara'nın puslu, sevimsiz kış sabahlarından biri daha. Ancak, bizler için, bir bayram gününü andırıyor. Çünkü İstanbul'dan ekip gelmiş, artık gidi-

yoruz. Bizi götürecek minibüs bile hazır, neredeyse hareket ettik edeceğiz.

Erken, yarı karanlık saatler.

Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün caddeye yakın tarafında, sisler içinde, soğukta iki insan bekliyor. Usluoğlu'nun eşi ve babası. Baba Avni Usluoğlu, daha yakın bir süre önce Orman Genel Müdürü değil miydi?

Ama, gideceğimizi ve gidiş saatimizi nasıl öğrendiler? Zaman zaman içine oturduğumuz minibüse yaklaşıyorlar, polislerin çıkmasıyla geri gidiyorlar. Asla kıyıya ulaşamayacak bir deniz dalgası gibi, hareketleri.

Gece tıraş olmuş olmak, serin yel, sabahın kokusu ve Altıncı Kat'tan kurtuluş, hepimizin iç dünyasını rahatlatmıştı. Neşelenmiştik. Hoş bir hafiflik, olağanüstü bir dinçlik vardı üstümüzde. Sanki bir tatil günü, deniz kıyısında uyanıp kalkmış gibi...

Ancak, şurası kesin ki, insan bir bedel ödemededen yaşamını değiştiremez. İşte, perşembeyi cumaya bağlayan geceden bu yana, ödenecek bedel adına kum saati çalışmaya başlamıştı.

Aracın içinde, polislerle bir aradayız; buna karşılık, kelepçesiz oturuyoruz. Dolayısıyla, onlarla aramızda bir konuşma geçmediği gibi, kendi aramızda da konuşmuyoruz. Herkes susuyor, Tanrı bilir, bunca insan ne düşünmekte?

Kış içinden yürüyoruz. Ama, kıştan bahara doğru bir yolculuk bu!

Bir ara, yarı yolda, Bolu yakınlarında mola verildi. Aracın sürücüsü dinlenecek, ayaklarını gevşetecek, polisler gereksinimlerini karşılayacak. Bu arada, umarız, biz de!

Çok sayıda basamakla çıkılan, kenar köşe bir konaklama yerinde yemek yendi; paralar ödendi. Aşırı ölçülerde baskı, çok sıkı bir denetim ve gözetim altında tutma gibi tavırlar sergilenmedi. Zaten, polisler sivil giyimliydi; ancak, deneyimliydiler aynı zamanda. Dıştan bakanlar için, belirli bir doğallığın korunmasına hep özen gösterildi.

Başkaları için herhangi bir araçtan ayırt edilmesi olanaksız olan minibüsümüz, İzmit'e vardığımızda kent içi bölgede ya da İzmit-ötesi yerleşim merkezlerinde sık sık durmak zorun-

da kalıyordu. İşte, bu duruşlardan birinde, zamanın kocattığı bir adam, kapıyı açarak, aşağıdan yukarıya seslenip “Beni de İstanbul’a kadar alıverin!” diye yalvar yakar oldu. Polisler şaşkın, bizse çoktan yerimizi boşaltmaya hazırдық. Gerçekten, kendi doğası içinde gülünç sayılacak bir durumdu.

Sonunda, günün gecikmiş saatleriydi ki –22.00 ya da biraz daha ileri– İstanbul’a ulaştık. Köprüyü geçtik. Minibüs, gecenin ve Gayrettepe’nin karanlık çukuruna yolcularını bıraktı. Nöbetçi İstanbul polisine teslim edilmiş olduk. Resmi görevli olarak çevrede çok insan görülmüyordu.

İstanbul Emniyeti

Belki, ileri bir gece saatiydi, o yüzden; belki de, günün pazar oluşu, yani bir hafta sonuna rastlaması, Gayrettepe gecesi sessiz hayaletlerle dolu bir yer yapmıştı.

Gene de, küçük topluluğumuz, uzun dilsiz koridorlar geçti; duvarda, ‘Atatürk’ imzasıyla bir araya getirilen ‘Komünizme Karşı Mücadele’ buyruğu –gerçekliği kuşku götüren, kimbilir kaçınıcı buyruk?– yazılmıştı, iri ve siyah harflerle. Altındaysa, ‘KKK’ işareti yer alıyordu. Bulunduğumuz şubeyi belirleyen bir kısaltmaydı bu, kuşkusuz.

İçeri alındığımız alçak tavanlı, küçük ve loş odada, iki masa yer alıyor. Masaların yalnız birinde, üniformalı bir polis memuru bulunmakta. Hepimiz, onun önünde ayakta sıralanmış bir durumda, bekliyoruz. Neredeyse tek sıra; oda boyutlarının elverdiği ölçüde, doğal olarak. Dış gerçeklerden bütünüyle kopuk, bir dünyadayız sanki.

Görevlinin ilk sözü, “Her şeyinizi çıkarın, masaya koyun!” oldu. Sonra, ekledi: “Ayakkabı bağlarınızı, gözlüklerinizi, saatlerinizi, ilaçlarınızı!” Sıra kendisine geldiğinde, Aykut Göker, “Bende kalp ilacı var, onu da bırakacak mıyım?” diye sorma gereği duydu. Boşuna sorulmuş, ancak bizim gibi deneyimsizlerin soracağı bir soruydu bu. Zaten karşılığı da, kesin ve kısa oldu. Kuru ve tok bir sesle, nöbetçi polis, “Onu da!” dedi ve ekledi: “Gideceğiniz yerde onlara ihtiyacınız olmayacak!”

Oysa, o küçücük ilacı, Aykut deri cüzdanının dibinden ne denli güçlükle çıkarıp alabilmiş ve masaya koymuştu. Gözle bile görülemeyecek ölçüde küçük bir beyaz hap.

Böylesi bir korkutma sözünden, memur içten içe özel bir hoşnutluk duyuyordu besbelli. Oysa, gideceğimiz yer, bodrum katındaki hücreler. Hepsi bu! Belki ilk ağızda, gelişimiz karşısında hazırlıksız olan memur, hakkımızda çok daha ileri ‘uygulamalar’ öngörmüş; ancak, daha sonra, yukarıdan gelen buyruklarla ‘durum’ değişince, bu değişiklik, onu hayal kırıklığına uğratmıştı.

Hepimizin işi bitip herkes hafifledikten sonra, birtakım merdivenlerden –bununla birlikte, hepsi hepsi zaten iki kat– inişimiz, bana sanki sonsuzmuş gibi geldi. Dante’nin tanımlamadığı değişik bir ‘cehennem katı’na ulaşmıştık. Orada, topluluğumuza, gardiyan görevi yapan bir de bekçi katıldı. Birbirine bitişik sayısız hücreye teker teker yerleştirildik. Koridorun ucundaki hücreye –en uzak bölme– Gencay düştü. Onun bir öncesinde ben varım. Benim öteki komşum, Halûk!

Bitişik hücrelerin baskın özelliği, içerideki her gelen konuğa “Hoş Geldin!” diyen yoğun sidik kokusu. Kaldı ki, burası, tavanı insanın kafasına geçecek ölçüde basık, dikdörtgenler prizması biçiminde bir sıra odacık. İçeride, odanın tabanını neredeyse tümüyle kaplayan bir şilte seçilmekte. Tepede, ölüm kandilini andıran güçsüz bir ampul yanıyor; kapıdaysa, açık bırakılmış küçük bir gözetleme deliği. Aynı zamanda, hava aldığımız tek yer de yine orası.

Hücrenin kapıya göre simetriği olan dip yüzeyden birtakım boğuk ve anlaşılmasız sesler geldiğini duyunca, önce o yana koştum. Ancak, sesler tam olarak seçilemiyordu. O zaman, uzun ve kısa vuruşlarla oradakilerin dikkatini çekmek istedim. Ben vurunca, onlar da karşılık veriyordu. Tek anlayabildiğim, arkadaş büyük bir kalabalığın bulunduğuydu. Demek ki, bizi onların arasına koymak istememişlerdi.

Üstüne yatılacak şilte, karyola bozması bir ranzanın üstünde duruyor; ancak enli oluşu, burada birçok kişinin birlikte yattığını göstermekte...

Biten günün, uzun yolculuğun, ilerleyen gecenin tüm yorgunluğuna karşın, yakın yarınların beklenmedik oldu–bittileri–

ni düşünürken bedenimdeki belirli bir gerilim sürekli varlığını duyuruyor. Kuşkuyla denebilecek bir durumdaydım, aslına bakılırsa; çünkü sayısız soru kafamda karşılıksız kalıyordu.

Belki yoğun kokunun yarattığı önyargıyla, değil yatağa yatmak, oturamıyordum bile. Kapının ve küçük deliğin önünde ayakta duruyor, sanki her an çıkarılmamızı bekliyordum. Öylesine hazır, aceleci ve tetikteydim. Ayaklarımın bitkinliğini bile duymaz olmuştum. Pardesümü bir şilteye bırakıyor, bir elime alıyordum.

Sonunda kararlı bir biçimde yatağın üstüne bıraktım; ama Tanrı bilir, istemeyerek. Sonra, bir kez daha küçük deliğin önüne gelip yanlamasına ve yukarıdan aşağıya, dışarıda bir şeyler görmeye çalıştım. Ancak karşımda, külrengi sağır bir duvar uzanıyordu. Umutsuz bir görüntü, kısaca!

Nedense ilk işim, arkadaşlarımla bağı koparmamak yolunda neler yapabileceğimi düşünmek olmuştum. Önce, birkaç kez, sağ yanımdaki hücreye kapatılan Gencay Şeylan'a seslendim. Ancak, hiçbir karşılık alamadım. Bu sonuç, bir anda, yalnızlığımı ve gergin sessizliği bir kat daha artırmıştı. Neden sonra, hücreye girer girmez, Gencay'ın yatıp hemen uyuduğunu öğrenecektim. Ne ki, o sırada ve o koşullarda, böyle bir olasılık kafamdan geçebilecek en sonuncu düşünceydi.

Sağdan herhangi bir karşılık alamayınca, bu kez soldaki hücreye seslenmeye koyuldum. Yaptığım, yüksek sesle konuşmaktı hepsi bu! Sesimin, başta kendim olmak üzere, tüm grup için –doğal olarak duyabilenlere– birleştirici bir çimento görevi yapmasını; gecenin içinde bir dayanışma gücü yaratmasını istiyordum. Söylediklerimin hiç önemi yoktu, bana kalırsa; her şeyden söz ediyor, hiçbir şey söylemiyordum aslında. Yalnızca çıkardığım ya da duyacağım 'sıcak ses' önem taşıyordu gözümde; kısaca, özgürce konuşabiliyor olmam! Hücredekilerin –birbirlerini görmeden bile olsa– sağlayacağı desteğin ve normal gücün ne denli zorunlu ve dirimsel olduğunu biliyordum, hepsi bu!

Sonunda, çabalarım karşılıksız kalmadı. Soldan ilk sesi aldım. Halûk Tosun'du demek, hücre komşum. O belirli bir tonda, kısık sesle konuşuyordu. Gene de, ikimiz, rahatça,

durum üstünde tartışıyor, koşullara ilişkin bilgi alışverişi yapabiliyorduk. Bu arada, öteki hücredekilere de –zincirleme– ulaşmaya çalışıyorduk.

Kısa bir süre sonra, benim yüksek sesimin yarattığı gürültü gardiyana ulaşmış olmalı ki, bu durum, homurdanarak gelen görevlinin hışımla önce benim gözetleme deliğimi kapatmasına yol açmıştı. Aynı zamanda, gene de konuşmayı sürdürürsem, yirmi dört saat tuvalete çıkarılmayacağım şeklinde bir gözdağı vermişti. İşte, ancak o zaman, –bir ceza ögesi olarak ya da değil– helâya götürülmeyenlerin hangi yola başvurdıklarını anladım. Hücrelerin yaydığı keskin üre asidi kokusunu, demek ki, uygulanan bu yöntem yaratıyordu daha çok.

Yeni duruma ve kaba dayatmaya karşın, yavaş sesle konuşmayı elden bırakmadık. Ama, cesaretimiz artık kırılmış; işitilme ve karşılık alma umudumuz zayıflamıştı. Gözdağı, özellikle Gayrettepe İkinci Bodrumu’nun iç yasalarını bilmeyenler –yani, biz yeniler ve acemiler– için açıkça etkili olmuştu. ‘Dante Cehennemi’nin alt katlarını düşündüren bu dünya, dışarıya karşı çok iyi korunuyordu. Ama, içeride tümüyle korunmasızdı; ölümlüydü.

Bu arada, Gayrettepe’nin –kentnin merkezinden, kentten uzak– kapalı hücrelerden oluşmuş evreninde bile ‘gülmece’, hiç kimseye duyurmadan kendine özgü bir yer edinmeyi başarmıştı. Tıpkı mermer bir çeşmenin yalak tabanında su damlalarının gerçekleştirdiği tatlı eğimli oyuk gibi.

O gece, ancak sabah olunca, yani pazarı pazartesiye bağlayan gecenin sabahında, tuvalete götürüldük. Toplu olarak, hepimiz birlikte. O sırada, yani Ankara Barışçılar Grubu’yla aynı zaman dilimi içinde, taşralı bir tüccarı da içeri almışlardı. Adıgeçen, en azından içinde bulunduğu koşulları bir ölçüde iyileştirmek amacıyla –sık sık paraya göndermede bulunarak– birtakım dileklerinin yerine getirilmesini istiyordu. Ne ki, kullandığı kaba ve doğrudan yöntem, görevli gardiyanın ‘onur’unu zedelemişti; dolayısıyla, biraz da herkesin duyması, ‘kızım sana söyleyeyim gelinim sen anla’ sözü uyarınca, bağıra bağıra, tüccarın parasının burada hiçbir işe yaramayacağını; kendisinin şimdiye dek çok zenginler ve profesörler gördüğünü söyleyip

durdu uzun süre. Bu yapmacık öfke, dinmek bilmiyordu bir türlü.

Bununla birlikte, Anadolu'lu tacir de çok haksız sayılmazdı; bir kere, uyuyakaldığı için tuvalete gitme sırasını ve olanağını kaçırmıştı. İkincisi, yadsınamaz bir mantıkla, "Ben iş adamıyım, burada benim ne işim var?" diyordu. Son olarak, aslında polis olmayan İkinci Bodrum'un gardiyanından sunturlu bir küfür yemişti. "Ben iş adamı falan anlamam!" deyip duruyordu, görevli. "Neler gördüm ben, neler?"

Sabahın ilk görevlerinin ardından, yiyecek aldırma isteyenlerden para toplandı. Kimimiz süt, kimimiz bisküvi siparişi verdi: Herkes kendisini kahvaltıya hazırlamıştı. Mustafa Gazalacı, ayrıca diş macunu ve fırça istedi.

Doğrusu, bir gün önce, öğleyin yolda yediğimiz yemekten bu yana, midemize herhangi bir yiyecek girmemişti. Kaldı ki, kaç gündür yediğimiz ilk yemek de gene oydu. Altıncı Kat'ta, ancak helva ve ekmek veriliyordu. Her gün ve her öğünde, üstelik.

1 Mart, Pazartesi

Ancak, yiyecekler gelmeden hücrelerden çıkarıldık. Yan kapıda bir süre bekledik. Sonra, apar topar, iki kat yukarı çıktık. Bu arada, daha önce bırakmak zorunda kaldığımız ufak tefek eşya –çantalarımız, sonra zarflar içindeki kişisel öteberi– bize yeniden teslim edildi. Belli ki, buradan ayrılıyor; ama, nereye? Henüz bu belli değil.

Öte yandan, paralar ya da yiyecekler burada kalacakmış; varsın kalsın, kimin umurunda? Zaten, kime ne denebilir ki?..

Emniyet'ten bir an önce uzaklaşmak, tahliye eşdeğeri bir mutluluk. Gayrettepe'nin dar ve gelişigüzel yollarına açılan giriş katında, arkamızda kapı, yüzümüz pencereye dönük beklememiz istendi –şimdilik. Bir yandan da, açık kapıdan bize değin ulaşan özgürlük esintisini duyuyoruz. Kimse buna engel olamıyor. İki geniş adım atarsak, özgürlük iklimi başlayacak. Ama, o adımları nasıl atacağız?

Bir süre sonra, Emniyet'in minibüsü geldi. Bahara açılan sihirli kapıdan geçip, büyük bir sevinçle minibüse bindik.

Tüm Ankara yolcuları burada: Aybars, Aykut, Halûk, Gazalcı, Gencay, Nedim, Tahsin ve ben. Kelepçesiz olarak. Kesin sayılmasa bile, 'Emniyet'ten yavaş yavaş uzaklaştığımızı düşünüyoruz; daha doğrusu, bir sezgi bu. Ankara'dan sonra İstanbul'daki karanlık bölgenin belirsizliğinden ve güvensizliğinden çıkıyoruz. Geçici ve korkutucu dönem, acaba sona eriyor mu?

İçinde oturduğumuz minibüs penceresinden Emniyet'in alt katları, kapatıldığımız ikinci bodrumun boyanmış, içini göstermeyen camları ve demirli pencereleri görülüyor; bir iç avlu, sonra çokkatlı yapının üst kattaki pencereleri (üniformalı polislerin çalıştığı ve olağan yaşamın sürdüğü bürolar) de bu görüşün içinde.

Derken, birden bir kedi, daha önce kapatılmış olduğumuz alt katın bodrumunun dışa bakan tuvalet penceresine sürünecek kayıp geçti. İlk kez, içine kapatıldığımız kapalı dünyanın dışında bir canlı görmüş oluyorduk –polislerin ve gardiyanın dışında bir yaratık.

Yeniden gökyüzünü, sokağı, kendimize benzeyen insanları ve geniş boşlukları görmekten şaşırmiştık. Sonsuz bir sevinç içindeydik. Koyu renk arabayı bizimle birlikte, sanki yoğun bir yaşam tutkusu doldurmuştu. Tek bir deniz dalgasına benzeyen bir tutku.

Öte yandan, iki sivil polis görevli de yanımızda, bizimle birlikte: Biri, komiser. O denli zayıf ki, çile dönemini yeni doldurup yaşama başlayan bir derviş sanılacak. Esmer, avurtları birbirine geçmiş. Oysa, öbürü, daha genç görüneni kumral; sarışına bakıyor bile denebilir. Üstelik, yapılı.

Onlar öne oturdular. Biz de, rahat bir biçimde, sıkışmadan, çantalarımızla birlikte arkaya.

Minibüs, Emniyet Müdürlüğü'nün bulunduğu çukurdan fırlayıp Gayrettepe'yi geride bırakarak çevre yoluna saptı. Barbaros Bulvarı yoluyla Köprü'ye çıktık. Saat, yaklaşık 10.30 suları. Islak, ama dipdiri bir İstanbul sabahı. Yüzü okşayan sabah serinliği, varoluşu mutluluğa dönüştürüyor. Gerçekten de, Altıncı Kat ve İkinci Bodrum karabasanlarından sonra, çevreyi seyretmek bile –hele, bu da İstanbul olursa– içimize büyük bir genişlik, rahatlama duygusu veriyor. Sanki özgürlüğümüz geri gelmiş sanılacak.

Köprü'den geçtik. O sabah saatlerinin vaat edici sessizliğinde, beni en çok etkileyen, Altunizade'den Bağlarbaşı yoluna sapınca birdenbire içine düştüğümüz gür yeşillik oldu. Hiç tanımadığım sokaklardan geçiyoruz ya da bana öyle göründü o dakikalarda. Dışarıda, insanlar yürüyorlar. Ellerini uzatsalar arabamıza dokunacaklar, başlarını bir parça kaldırsalar göz göze geleceğiz. Ancak, nedense kimse bunu yapmıyor.

İspanya İç Savaşı sırasında, bir gazeteci olan Arthur Koestler de, General Franco güçleri tarafından serbest bırakılıp Malaga Cezaevi'nden çıkınca, kentte, cezaevinin az uzağında kaldırım kahvelerindeki insanları görünce şaşırır. Bir yaz gününün olanca doğallığı içinde, kaldırımlara atılmış masalarda limonatalarını içenleri kolayca kafasına yerleştiremez. Gerçekten, bu iki dünya, içeridekilerle dışarıdakilerin dünyası, aynı anda nasıl birlikte olabiliyor?

İnanılır gibi değil! Aradan o kadar gün ve olay geçmesine karşılık, yine de inanamıyorum. Kim der ki, sonu ve sonuçları kestirilemeyecek bir tutuklama sürecine giriyoruz diye... Oysa, bir çeşit bayram sevinci içindeyiz: Ne güzel, ne baş döndürücü bir yolculuk bu! Minibüsün dışında akıp giden yaşamı, olanca gücümle ciğerlerime çekiyor; göz kapaklarımda saklıyorum sanki. Öbürleri, öndekiler de, keyifle cigaralarını tütürüyorlar. Yüreğe akan, gizemli bir coşkunluk seli yaşadığımız.

Dipsiz, insansız ve korku kokan bir Yusuf Kuyusu'ndan çıktığımız izlenimini taşıyoruz bir bakıma. Yeniden yaşamaya, insanların arasına karışmaya sanki hak kazandık. Böyle bir duruma, sanki bir kez daha izin verildi.

Artık, gideceğimiz yer belli oldu: Selimiye. Zaten, epeydir Anadolu yakasındayız. Minibüs, Bağlarbaşı yönünden Üsküdar yoluna saptı bile. Karacaahmet Mezarlığı'nın sessiz, görkemli ve yaprakları titreşen selvilerinin yanı başından geçerek ilerliyoruz. Aracın sürücüsü de iç dünyamızdan haberliymişçesine ivedisiz. Yer yer ince bir buğu katmanı var, ortalıkta. Ama, yumuşak bir İstanbul sabahı. İlk yazı muştuluyor, açıkça.

Selimiye asfaltına çıktık. Bir yılı aşkın bir süre önce, öbür duruşmadan -TCK'nın 159. maddesiyle ilgili karar günü- çıkınca, durup telefon ettiğim benzincinin önünden geçtik. O

zaman bahçesinde öbek öbek ve renk renk, inanılmaz güzellikte çiçekler vardı. Ama, durum şimdi nasıl, göremiyorum. Bu kez, her şey o denli değişik ki...

Büyük Selimiye Kışlası.

Koca yapının girişinde bekliyoruz.

Tüm yolculuk boyunca bize kelepçe vurmamaları yadırgatıcı. Ne ki, o iki polisin genel yaklaşımlarında bile, belirli bir vurdumduymazlık kendini ele veriyor. Sözelimi birinin arkaya, kapının yanı başına oturması gerekmez miydi?

Gelişimiz hemen duyuruldu. Sıkıyönetim Başsavcısı Alb. Süleyman Tekkeci'ye telefon ettiler. Ya da, Sivil Savcı Mustafa Gül'e. birtakım meraklı bakışların, o andan sonra artık üstümüzde dolaştığını hepimiz görebiliyoruz. Kolayca anlaşılıyor bu durum. Kaldı ki, o sırada, topluluğumuza verilen 'Barışçılar' adı, daha sonra da sürüp gideceğe benziyor. Meğer ki, serüvenimiz kısa sürede bitsin!

Neden sonra, polislerle birlikte üst kata çıktık.

Şimdi, birinci katın o uzun, aydınlık, temiz ve iyi ısıtılmış koridorundayız. Geçmişten kalma gölgelerin, seslerin, sağlık ve yaşam umutlarının duvarlarına sindiği geniş kemerli tarih labirenti. İsimsiz, kimliksiz, unutulmuş, yitik insan yaşamlarından oluşmuş bir galeri. Kırım Savaşı'nın ünlü hastanesi.

Odalarla koridoru ayıran duvara dayalı ahşap sıralara oturduk. Yanımızda, yöremizde rastgele torbalar, çantalar. Hepimiz –hepi topu sekiz kişi– yağmur altındaki koyunlar gibi birbirimize sokuluyoruz.

Gene de, burada, Sıkıyönetim buyruğundaki bir yerde bulunmaktan göreceli olarak 'mutlu'yuz. Uykusuz yorgun, aç, ama 'mutlu'!.. Şu anda bile, kendi aramızda konuşuyor, şaka yapabiliyoruz.

Kısa bir süre geçince çevremizi gazeteciler ve avukatlar sardı. Onlardan biri, *Güneş* gazetesinden: Orta yaşlı, beyaz saçlı, kare yüzlü, soğukkanlı görünümlü bir erkek. Öbürü, genç bir kız. Kadife pantolonla bir dağcı kazağı giymiş. Kıvrıkcık kıvılcık saçlı, çilli yüzlü, gözleri soru işaretleriyle dolu, kararlı görünümlü bir genç. Türk Haberler Ajansı'ndan Deniz Teztel. Mesleğinin başında ve daha şimdiden gördüklerinden, yaşadıklarından şaşkın.

Bizimle özellikle ilgileniyor. Çünkü, THA'nın Müdürü Niyazi Dalyancı da, Barışçılar arasında. Bu iki vefalı gazeteci, Selimiye'nin uzun ahşap sıralarında otururken, yan yana birçok fotoğrafımızı çekti. Bunların yayımlanabileceğini sanmıyorum, herhalde birer anı niteliği taşıyacak –eğer görebilsek, kuşkusuz. Çünkü, bugünlerin bir özelliği de, her haber ya da resme yayın yasağı konması. Evet, fotoğraflara bile.

Aslında, büyük koridorun her yanı boş, sessiz, insansız. Arada sırada bir kadın görevli, varlığıyla yokluğu belirsiz biçimde, tuvalete gidiyor. Görünüşe bakılınca, hiç kimse bizimle ilgilenmiyor gibi; bununla birlikte, yine de hayalet bir gözetimin etkileri duyuluyor. Havadaki varlığı.

Bir ara yanımıza yaklaşan bir polis, “Galiba, işlemlerinizi bugün yapılamayacak. Çünkü, kimse yerinde yok”, diyor. Gerçek olabilir mi? Yoksa, alay mı ediyor? Ne olursa olsun, kötü bir haber! Hepimizin ortak dileği, yeniden Emniyet’e gitmek zorunda kalmamamız!

Aslında gerçek şu: Bugün, ‘maaş günü’. Bu nedenle ve özellikle öğleden önce, ortada kimseler yok. Ne kadın sekreterler, ne mahkeme tutanak memurları, ne sivil savcılar ve ne de askeri yargıçlar. Koca Kışla halkı tek bir konuya/noktaya odaklanmış.

O kötümserlik ortamı içinde, devreye, beklenmedik bir biçimde gazeteciler giriyor. ‘Tutuklama’ işlemi için aracı oluyorlar. Talihin ne tuhaf yazgısı! Bizden çok onlar için ‘tuhaf’! Aslında, beterin beterini önlemek için gösterilen bir çaba bu! Ne yazık ki, kızıl saçlı kadın gazetecinin başvurduğu savcı da, “Eğer adam bulursanız, tutuklattırın!” diyor. Genç gazeteci, gündüz ışığında, elinde mumla, Diyojen gibi ‘adam’ arıyor; daha doğrusu, aramayı deniyor ya da sürdürüyor.

Öte yandan, kirli beyaz duvara sırtını dayamış, tutuklanmak için –yalnızca bunun için– Ankara’dan gelmiş, daha doğrusu getirilmiş sekiz ‘gönüllü’!

Bu arada, Selimiye’nin sonsuza değin uzar görünen yüksek tavanlı koridorlarında Kemal Anadol’a rastladık. Hemen yanımıza geldi. Sanki, dışarıda, olağan koşullar içinde karşılaşmışız gibi. CHP’nin eski Zonguldak milletvekili tutuklama kararını,

tutuklandığımızı daha önce öğrenmiş, sonra çantasını hazırlayıp Ankara'dan kendisi gelmiş. Avukatı Ahmet Güryüz Ketenci'yle birlikte gelerek teslim olmuş. Oysa, o gece (25 Şubat), onu da Ankara'da evinde aramışlar; ama, sanıyorum, evi bulamamışlar.

Kemal kıpır kıpır, bir türlü yerinde oturamıyor. Boyuna, el kol hareketleriyle bir şeyler anlatıyor. Gelir gelmez, gündemimizin zorunlu ilk maddesi o oldu. Doğal olarak, karşılaşma sırasında yapılan ilk iş, sarılıp kucaklaşmaydı. Bu hareket, bizim kaç gündür en çok gereksinim duyduğumuz insanca bir dayanışma oldu. Sıcaklık! Dahası, Kemal de zaten aynı geminin içindeydi. Bilinmeyen geleceğin karşısında, artık dokuz kişi olmuştuk.

Aslında, Kemal Anadol, şimdiye dek veremediği hazırlık soruşturması ifadesini de bugün veriyordu. Oysa, bizler, aylar önce vermiştik. Dolayısıyla, doğruca Sivil Savcı Gül'ün yanına gitmiş; uzun süre de orada, savcının yanında kalmıştı. "Kırk beş dakika süren ifadem, sinir bozucu bir tartışmaya döndü", diye öncelikle bu durumdan bize yakındı. Bir yandan avukatlara savcının sorularını ve verdiği karşılıkları anlatıyor; öbür yandan da, bizimle ayaküstü konuşuyordu.

Tam bu sırada, orta yaşlı, esmer bir avukat yaklaşarak kendini tanıttı: "Hasip Kaplan!" Vekaletimizi almak istediğini söyledi. Ben de olumlu cevap verdim. Ne kadar çok sayıda avukat olursa, o kadar iyi olacaktı.

Böylece saatler akıp gitmiş, öğle çoktan geçmişti. Midem dolayısıyla, kesenkes bir şeyler atıştırmam gerekiyordu. Ama, ne Selimiye'den çıkmamıza izin veriliyordu; ne de, Mahkeme'den çağrılıyorduk. Türk Haberler Ajansı muhabirine, sonunda, bizler için bir şeyler aldırmasını rica edebildim.

Koşullar, olağan yaşamın kurallarını ve sınırlarını aşmamıza olanak veriyordu, denebilir. Zaten, kimse de bunu yadırgamamıştı. Öyle ya, şunun şurasında Teznel'i kaç saat, kaç dakikadır tanyordum ki?.. Öte yandan, yirmi dört saat öncenin öğle yemeğinden bu yana, ağzımıza hiçbir yiyecek koymamıştık. Ayrıca, hücre, Selimiye, bekleyiş derken, sinirlerimiz de sonuna dek gerilmişti.

Aramızda konuşurken, beklerken, belirsizliğin büyük gölgesi yüzümüze vurduğu sırada, Sıkıyönetim Mahkemelerinin ne kadar –kadın, erkek– sivil memuru varsa, önümüzden geçiyor; ya da kışlanın geniş pencereleri önünde konuşur görünerek, sözümona duyurmadan, bizi gözetliyorlardı. Kuşkusuz, gazetelerin beslediği bir merak dalgası çok insanı tutsak almıştı. Gerçekliğimiz, gittikçe bir söylence düzlemine doğru kayıyordu. Yaşayan dünyadan kopuşumuz, böylece, daha elle tutulur bir somutluk kazanmıştı; görülen oydu.

Öte yandan, Emniyet’in –İstanbul ve Ankara– kasvetli, kaygı verici, tehlikelerle yüklü evreninden sıyrılmış; içinde kadınlara bile yer veren yadırgatıcı, iğreti ve gerçek dışı bir iklimin ortasına düşmüştük. Bu yabancılar, inanılmaz yaratıklar gibi çizmeleriyle geziniyor, gelip gidiyorlardı önümüzden.

Elbette, Komiserle yaptığımız konuşmalar da yeni yakınlaşma olanakları doğurmuştu. Ama, yine de, iç ve dış dünyaların arakesitinde bulunan bu iki insandan genç olanı, uyanık bir biçimde hepimizi göz altında tutuyordu. Komiser, konuşmasıyla, kocaman ve kemikli burnuyla su katılmadık bir Karadenizliydi. Hem de Rizeli. Kimi CHP’li milletvekillerini tanıdığını söylemişti. Bu arada biraz zaman geçince, Hakkari’de görevliyken Ecevit’in oraya gelişini uzun uzun anlatmaya koyuldu. Belki de, içimizde milletvekillerinin oluşu onu buna itmişti; ya da kendi konumunu dolaylı yoldan bize böyle anlatmaya çalışıyordu.

Neden sonra, bekleyişin ağdalandığı bir sırada, Kızıl Saçlı Koruyucu Meleşimiz, içinde beş-on paket bisküvinin bulunduğu naylon bir torbayla aramıza döndü. Başka bir yiyecek bulmadığı için özür diledi. Vermek istediğimiz parayı da almadı. “Çıkınca, sizinle yemek yeriz birlikte” dedi.

Bu sözler üstüne, içimizden biri, sanırım kendini en özgür “Barışçı” olarak gören Kemal Anadol, “O halde, çok beklemeniz gerekecek!” diye karşılık verdi. Kız da, uysal ve sevecen, “Beklerim” dedi, gülümseyerek. Gerçekten, o anda hiç kimse, birkaç günün ötesinde bir uzaklaşma düşünmüyordu –söylenen sözler ne olursa olsun. Umut doluyduk, iyimserdik. Henüz gerçeklerin boyutunu tanımıyorduk. Her an salıverilme, köklü değişiklik bekliyorduk.

Neredeyse tüm günü burada geçirmiştik. Zaman zaman, gereksinme duyulduğunda, WC'ye gitmek için polisten izin alınıyor ve onun gözetiminde gidiliyordu. Gerçi, bu gözetim bir ölçüde gevşekti, mesafeliydi. Ama, vardı.

Beklerken, çay ve ıhlamur içtik. Askerler getirdi. Belli ki, birileri göndermişti; kendileri gelmeden. Çok uzun gibi gelen şu son birkaç günlük yaşantımıza oranla, tüm bu değişiklikler olağanüstü nitelikteydi. Koşullarımızı yumuşatan büyük bir değere sahipti.

Ara zamanda, duruşmanın açılabilmesi için gerekli bir 'savcı' sağlanmıştı. Böylece geriye, "üç nalla bir at" yani 'yargıç'ı bulma kalıyordu. Tam o koşullar içinde bulunan bir yargıç ise, duruşmaya katılmayı istememiş; "Tutuklamaya kim karar vermişse, o çıksın mahkemeye!" demişti, "Beni bu işlere karıştırmayın!"

Sonunda, güçlkle bile olsa, aranan yargıç da bulundu. Mahkeme Kurulu, artık yerini alabilecekti. Saat 15.00-16.00 arasında, tek yargıçlı mahkemeye çıkabildik. Erlerin eşliğinde ve yakın gözetiminde, dokuz kişi, İki Numaralı Mahkeme Salonu'na girdik. Burası, Üsküdar-Kadıköy ana atardamarına bakan, kocaman pencerele küçük bir oda. Küçük, ama bol ışıklı, rahat sayılacak bir salon.

Deneyimli gazetecinin izlemesi sonucu bulunan evrak, yargıcın önüne getirilmişti. Artık, duruşma için hiçbir eksik kalmamıştı.

Mahkeme yargıcı, genç bir üsteğmen. Esmer ve uzun yüzlü; köşeli bir çenesi var. Kararlı bir karakter yansıtmakta. Zaten, daha önce dolaşan söylentilere bakılırsa, ilk tutuklama kararı da bu üsteğmenin imzasını taşıyormuş. Bir anlamda, gene de zincirin en uçtaki halkası.

Dokuz kişi, yüksek ve geniş kürsüde tek başına oturan genç yargıcın önünde ayakta duruyoruz. O da, sürekli önüne bakarak kimlik saptaması yapıyor, adresleri yazdırıyor ve tuta-nağa geçiriyor. Böylece, *tutuklandığımız* yüzümüze tebliğ edilmiş oluyor. Yani, 23 Şubat tarihli 'gıyabi tutuklama kararı'nın 'vicahi'ye çevrilmesi işlemi bitiyor. Demek ki, tutukluluğun resmi tarihi başlamış oldu.

Aslında tüm yapılanlar, sıradan ve yalınkat bir hukuk işleminden başka bir şey değildi. Hepsi hepsi, bizim biz olduğumuzun saptanması; bir de, belirli bir kararın yüzümüze karışması okunması. Ancak, bu zor sonuca ulaşabilmek için, özverili gazetecinin unutulmaz çabalarından dolayı kendisine teşekkür borçluyduk. Ona bu sıcak duygularımızı bile, doğru dürüst iletememiştik.

O da, zaten, kısa yoldan, alaycı bir yaklaşımla, “Umarım, bir daha böyle bir iş -birilerini tutuklatmak için çaba harcamak- başıma gelmez!” deyip kestirip atmıştı.

Zaman içinde, küçük salonda mevsimin ve saatin etkisiyle ışık iyiden iyiye azalmıştı. Çehrelere bile, gölgeler kazınmıştı. Sessizlik, görünmeyen bir orkestranın davulları gibi etkiliydi. Hepimizin enerjisi, sanki aniden tükenivermişti.

Tutukluluğun doğrudan tutuklunun yüzüne bildirilmesi işleminden geçenler için *vıcalı* teriminin kullanılması da, ilk kez, o gün kendini gösterdi. Sanırım, sözcük, Kemal Anadol’un buluşuydu.

Üsteğmen, yüzümüze hiç bakmaksızın konuşmuştu. Mahkememiz, küçük kare salonda, tek bir yargıyla şaşkınlık ve merak arası bakışlarla bizleri süzen tutanak yazıcısı genç bir kızdan oluşmaktaydı. Bir de avukatsız, dinleyicisiz ve yalnız, dokuz dingin adam.

İsmi bilmediğimiz yargıcımız, çok nazik davranmaya özel bir dikkat gösteriyordu. Duruşma bitince, “Buyurun efendim, çıkabilirsiniz!” demişti.

Yeni bir dönemin başlangıcı sayılacak, zorunlu ve kaçınılmaz ilk adımlar...

Selimiye’nin binbir odasının birinde yeni serüvenimizin başladığını kim biliyordu, şimdi dışarıda? Kimin ilgisi, tarihsel kıışanın kalın bedenlerini aşarak Barışçılar’a ulaşabilirdi ki?

Kare salonun kapalı kapısı ardından, nöbetçi askerlerin tok ve güvenli postal sesleri gelmekte. Bir an, soluğumu tutup onları dinledim. Bilinmeyene ve belirsizliğe doğru başlayan yolculukta, tüm güç ve duyulan biricik ses onlarındı...

Bu sırada, mahkeme salonunun dışında durumun bütünüyle değiştiğini -biraz da şaşkınlıkla- anlayacaktık. Çünkü,

gerçek birer tutukluyduk artık. Sıkıyönetimin malı olmuştuk. Bu nedenle, polisler bizi bırakıp ayrıldı. Askerler devraldı. Önce tek sıra olmamız istendi. Merdivenlerden aşağıya indik.

Selimiye'nin giriş katında, kemerli bir kapıdan uzun bir koridora geçtik. Oradan da, küçük bir bölmeye aldılar. Burası erlerin bulunduğu bölümdü. Çok sayıda askerin oturduğu bu yüksek tavanlı taş hacimde, kısa bir süre sonra, elinde taşıdığı küçük tahta kutusuyla bir er belirdi. Ortaya bir sandalye atıldı. Kutudan çıkardığı makina, kıvrak bir çayır biçici gibi, bir aşağı bir yukarı gidiş-gelişlerle herkesin saçını üç numara oluncaya dek kısalttı.

Kimsenin artık kolay kolay durduramayacağı kum saatinin yavaş akışı böylece başlamış oldu.

Oysa, söz konusu sürecin başlangıcı biraz daha önceye dayanmaktaydı.

Saç kesilmesi aşamasına geçilmeden önce, orada, geniş bir alanda, masa başına oturmuş bir er, herkesin adını ve soyadını yazıp işi biteni demir parmaklıklı bir bölüme yönlendiriyordu. Aslında 'tutukluluk' durumunun ilk simgesi, işte bu parmaklıklar oldu. Ama, böyle bir sonuç, yine de bizi hiç üzmüyordu; çünkü birlikte, dayanışma içindeydik ve askerlerin eline bırakılmıştık.

Bir yandan saçlarımız kesilirken, bir yandan da erler, bize, Cuma Barışçıları'ndan (yani 26 Şubat), sakallılardan (Dr. Erdal Atabek ve Prof. Melih Tümer), Selimiye'ye içkili olarak gelenlerden ve saç kesilmeyenden (Orhan Apaydın), uzun uzun, dostça söz ettiler. Şakalar yapıldı. Askerler hepimize gözle görülür bir saygı gösteriyorlar; dahası, bizleri kendilerinden saydıklarını söylüyorlardı. O arada, 25/26 Şubat gecesi nasıl hiç uyumadıklarını, hazırlık yaptıklarını ve Barışçılar'ı beklediklerini anlattılar.

Biz *Ankara Barışçıları* dört gündür dış dünyadan kopuk olduğumuz için ilk haberleri Kemal Anadol'dan, ondan sonra da, bu yolla, askerlerden almıştık. Sözelimi, Başkan Dikerdem ilk gözüaltına alınanmış; ardından Niyazi Dalyancı, Atabek, Tümer, Metin Özek ve Hüseyin Baş gelmiş. Bu arada Orhan Apaydın, Reha İsvan ve Ali Sirmen'in doğrudan kendilerinin

gelip Selimiye'ye teslim olduklarını, cuma akşam saatlerinde de mahkemeye çıkarılıp tutuklandıklarını; ve Reha Hanım'ın Metris Askeri Ceza ve Tutukevi'ne gönderildiğini öğrenmiş olduk.

Herkes öbürlerine bakarak, saçı kesilenin yeni bir kişiliğe büründüğünü görebiliyordu. Onurun bile isteye örselenmesi, varlığın iç bölgelerine saldırı, işte bu noktadan başlıyordu! Bu algılamada, hepimiz birbirimizin aynası durumundaydık. Tıraştan sonra, uzun koridordaki lavaboya gidip elden geldiğince kılardan arınmaya, başımızı yıkayıp temizlemeye çalıştık.

Yan yana olan iki tuvaletten, ben subaylarınkine girdim; çünkü, yalnız orada ayna vardı. Böylece kendimi görebildim. Artık yeni günlerin gereği olan yeni bir kimlik ve değişik bir çehre edinmiştim.

Bu arada, bizleri tıraş eden askere bir miktar para ödeyerek gönlünü aldık.

Şimdi, bir kez daha iç yolculuk başlamıştı. Girişe açılan kapının yanındaki bölmede, yani yüzlerimiz duvara dönük biçimde küçük grubumuzu koridorun sonuna dizdiler. Çantalarımız yanımızda, buna karşılık geleceğe ilişkin umutlarımız duvarla sınırlıydı. O sırada, bizler ayakta beklerken, yan yana masalara oturmuş iki genç yüzbaşı, bizi böylesine arkamızdan seyretmekten duydukları zevkin tadını çıkarıyorlardı. Bu durum, bana, yaşamadığımı, ancak önceki kuşakların aktardığı bir Paris öyküsünü çağrıştırmıştı.

Yüzyıl başında, Paris'te, Montparnasse bölgesinde bulunan ünlü Dôme isimli lokanta ve kahvehanede, genç, yetenekli, ancak parasız sanatçılara, ressamalara, yontuculara, belki yazarlara da, lokanta tarafından parasız yemek verilir; ancak, yüzleri duvara dönük olarak masalara birer kişi oturmaları şart koşulmuş. Böyle anlatılırdı. Tek sıra halindeki masalarda.

Onlar yemeklerini yerken de, *Altın Çağ*'ın burjuva sınıfını temsil eden asıl müşteriler onları seyrederek yemeğin keyfine bir de estetik doyumunu ekleyip o mutluluğu katlarlarmış.

Neymiş o eski güzel günler! Doğal olarak, üstünden iki büyük savaş, yoğun bir ekonomik bunalım ve yarım yüzyıl geçince, her şey değişiyor. Gerçi Paris'te yine yoksul ressamlar,

yine burjuvalar var elbet. Ama, Dôme'un işletmecilik anlayışı değişmiş. Duvarın dibine sıralanan masalar durmakla birlikte, artık parasız yemek verilmez olmuş. Gerçek "müşteriler" in göz beğenisi de yadsınamayacağı için, lokanta yönetimi, yalnız o masalarda geçerli olmak koşuluyla gene ucuz fiyatlar uyguluyor, belirli müşterilere. Yazık ki bu kez de artistlere yer kalmamış seyirlik masalarda.

Geçmişin gökkuşağı renklerine dalmışken, birden koca salon bana çok sıcak geldi. Ne kadar zamandır ayaktaydık, acaba? Dev kışının ısıtılması için kaç ton fuel-oil gerektiğini ve buna ödenecek parayı düşündüm. Kaba bir hesap çıkarmaya çalışarak kendimi meşgul ettim bir süre. Sınırlerimi gevşek tutmaya çaba harcıyordum. Ama, boşuna!..

Ayakta tutulduğumuz bölümün belirgin özelliği, bir baştan bir başa "askeri" oluşuydu. Artık ne sivil memur ne de kadınlar görülebiliyordu, ortalarda. Erkeklerin ve acımasızlığın, şiddetin dünyasına kesin geçiş yapmıştık. Bunu da duyumsuyordum, artan sıcaklıkla birlikte.

Neden sonra, saat 18.00'e yaklaşırken sanıyorum, bizi cezaevine götürecek aracın hazır olduğu haberi geldi. Bölmeden çıktık. İç avluda, ikişer ikişer kelepçelendik. Anadolu tek kalmıştı. Onun iki eli birden, önden kelepçelendi. Ben Gencay'la kelepçelendim; Aykut Halûk'la, Nedim Aybars'la, Gazalcı Tahsin'le eşlendi. Boşta kalan ellerimizle çantalarımızı kavradık.

Önümüzde, her yanı kapalı, yalnız çengelleri eksik bir et arabası duruyordu. Arka kapısının iki yanında, küçük demir ızgaralı kare pencereler vardı. Açılan kapıdan sarkıtılan birkaç basamaklı merdiveni, ikişer kişi, birer elimizde çanta, öbürü kelepçeli, güçlkle çıktık. Her an dengeyi korumak zorunluydu. Az kalsın, dengeyi sağlayamamaktan düşeyazdım.

Varolan eski bildiklerimize, yeni bir "arkadaşlık" türü eklenmişti: Kelepçe arkadaşlığı. İçimizdeki iki bilim doktorundan biriydi Gencay, siyasetbilimci.

Öbürü, Dr. mühendisti: Halûk Tosun! Şaylan'ı daha önce tanımama karşın, Tosun'u yeni tanıyordum, denebilir. O, OD-TÜ'de öğretim görevlisiyken, bir kez, aramızda bir kitap alışverişi olmuştu. Hepsî, bu!

Et arabasının karşılıklı ve boyuna uzatılmış iki tahta sırasından birine oturunca, ancak o zaman günün gerilimini ve yorgunluğunu anladım. Çöküp kalmıştım. Herkes, ister istemez kelepçe arkadaşıyla yan yana oturuyordu. Arabada, bizim oturduğumuz bölümün dışında, bir de dış kapıyla iç kapı arasında, içinde askerlerin bulunduğu küçük, sınırlı bir bölme yer alıyordu.

Orada, birkaç asker vardı.

Ben, aşağı yukarı, tavan mazgalının altına oturmuştum. Bunun ne olduğunu az sonra anladım, eksiğiyle artısıyla.

Askeri kamyonet Selimiye'nin kemerli büyük araç kapısından çıkarken, az kaldı çarpışayazdık. Çünkü, o sırada, cadde- den özel bir araba geçiyormuş. Biri doludizgin çıkıyor, olanca cakasıyla, öbürü de bu ıssız yolda dikine olarak bir arabanın kendisini mahmuzlayabileceğini hiç düşünmüyordu.

Yolda, pencereden esen, nemli, buz gibi bir kış yeli, şapkasız ve saçsız başımı üşütmeye başlamıştı. Bunun üzerine bir arkadaşın havlusunu kafama tek elle sarmaya çalıştım. Gerçekten, yabansı, gülünecek bir tabloydu ortaya çıkan.

Nedense, vicahiye çevrilme işini düşündüm yeni baştan. Ne denli bir nikah törenine benziyordu! Hazırlığı uzun, ama kendisi -işlem bölümü- kısa.

Doğal olarak, bu sırada nerelerden geçtiğimizi kestiremiyoruz. Ancak, Ankara yoluna (E-5) çıktığımızı anladım.

II. Zırhlı Tugay sınırlarından içeri girdikten sonra da, uzun süre arabayla gittik. Zaman zaman durup yeniden kalkıyorduk, bu arada, karanlık iyice çökmüştü. Önce I numaralı Cezaevine götürüldük. Burası yeni, üç katlı bir yapıydı. Modern görünümü.

Et Arabası durmaksızın ileri geri manevralar yapıp duruyordu. Bir ara kapı açıldı, erlerin kimisi aşağıya indi. Çevrede gözümüze çarpan kırmızı toprak, şaşkınlığımızı ve yabancılık duygumuzu daha bir kat artırıyordu. Yalnız yeşillik ve sık çamlar bu ağır akşam havasını yumuşatan sıcak öğelerdi, o kadar!..

Arabamız, modern tutukeviyle kapıyı çevreleyen genç ağaçlar arasında gidip gelirken, yerde askerlerle onların tuttuğu iri köpekler çarptı bir ara gözümüze. Koşuşmalar, havlama-

lar ve konuşmalar birbirine karışyordu. Sonsuz manevraların dışında da bir süre bekledik. Ama, ne bizi indiriyorlardı ne de durum açıklanıyordu.

Ardından, yeniden erler arabaya koşuştu. Kapı kapandı ve hareket ettik. Besbelli, sürücünün bilgisizliği yüzünden yanlış yere getirilmiştik. Gece, ağaçlar, yoğun bitki örtüsü, tanımadığımız bir çevre ve etkisini gittikçe artıran dramatik ortam, olup biteni kavramamızı engelliyordu. Daha sonra, anlaşıldı ki, ülkücülerin (çoğu cinayetle yargılanmakta) ve akıncıların kaldığı, büyük ve bakımlı cezaeviymiş, geldiğimiz yer. Doğal olarak bizimki değil.

Sonunda arabamız, uzun bir yapıyı solda bırakarak kısa süre asfalt bir yol üstünde gitti. Daha sonra da, çamur deryasına dönmüş kırmızı topraklı bir yolda –ama, ne yol!– yokuş yukarı çıkmaya koyuldu. Motorun tıknefes homurtularından güçlkle çıktığımızı anladığımız bu yol, yumuşak eğimli küçük bir tepeye ulaştırdı bizi. Çevreye egemen bu tepenin üstünde, yalnızca Barışçılar’a ayrılmış 2 numaralı Cezaevi yer alıyordu. Bizden öncekilerin getirildiği, bundan böyle de “bizim” olacak yeni yurdumuz!

Kare bir taş duvarla ona eklenmiş duygusu veren iki gözlü, dikdörtgen, idareye ayrılmış bir yapı. Önünde düzgün bir alan, güneye bakan yanıdaysa gür çayırırlardan oluşan bir gezinti yeri.

Kısaca, evimiz, iki yanlı, oldukça geniş bir bahçe içine oturmuş. Havadar, büyük bir alanı rahatça görebiliyor. Ayrıca, denizle arasında hiçbir yükselti ya da engel yok. Sözcüğün gerçek ve geniş açılı anlamıyla, deniz görünümlü.

Kuzeye bakan bölümde, kale duvarlarının biraz gerisinde yani tepeye doğru, gardiyan görevi verilmiş erlerin yattığı yatakhane, WC, mutfak ve yemekhaneyi kapsayan bir yapı bütünü daha var.

Eski Meksika mimarisini çağrıştıran bu kale-yapı, tepeden ve yanlardan iri projektörlerle aydınlatılıyor. Bir süre önce, 1 numaralı Cezaevi önünde yaşadığımız dehşet duygusu, daha üstümüzden gitmiş değil. Şimdi de, yine köpekli karşılama! Yine, her tutukluya 3-4 tane er olmak koşuluyla ortaya dökü-

len askeri birlik ve dekoru bir kat daha korkunçlaşmış gizemli, bilinmeyenle yüklü bir gece.

Arabadan, kelepçeli ve yine ikişer ikişer indik. Telörgüleri geçtik. Sayılamayacak kadar çok sayıda demir kapı ve kilit açıldı, kapandı. Sonunda, bizden önce gelmiş Sekizler'in meraklı bakışları altında, koğuşlar arasındaki dar koridora alındık.

Ortada, alçak bir masa var; orta masası gibi. Sekizlerin ikisi A Koğuşu'na, altısı D Koğuşu'na verilmiş. Koğuşların her biri, koridorun bir yanında; ayrıca, kapı kapıya karşı! Gönül gönüle!..

Bizimle birlikte, bir asker kalabalığı da var orta yerde. Dahası, başlangıçta göremediğim koca bir madeni soba da duruyor koridorun dibine doğru. Görünüşe bakılırsa yanıyor, ama ortalık buz gibi.

Bir yüzbaşı, bir astsubay, çavuş, onbaşı ve erleri seçebiliyorum. Nedense, sert ve hırçın bir hava esiyor askerlerle aramızda. Oysa, konuşan kimse yok! Besbelli, askerler bir şeylerden tedirgin. Belki de, yerli yersiz söylentilerden, abartma ve yakıştırmalardan.

Buyruk üstüne, neyimiz varsa çıkardık bir kez daha. Kemerler, paralar, kravat, ceplerde ne var ne yoksa! Üstümüz başımız ve çantalarımız hoyratça, son derece titizlikle arandı. Açık ki, bu erler eğitilmiş ve işlerinin ehli. Palto ve pardösüler çıkartıldı. Sonra kemer, para, kimlik, anahtar, fotoğraf, ilaç gibi tüm nesneler de alıkonuldu. Paralar için belirli bir belge doldurduk. Bir çeşit tutanak! Kopyası bize verildi. Sonraki günlerde, bu belgelere göre İdare'den para çekmeye başladık –haftalık 2000 TL.

Bozuk paralarımızla küçük ölçekli banknotların bizde kalmasına izin veriliyordu. Birkaç kişideki yabancı para (bir-iki Amerikan doları ya da 50 marklık tek bir banknot) için ayrıca makbuz verildi.

Zaman zaman askerler işi uzatıyor, kraldan çok kralcı bir tavırla birinin aradığını öbürü de arıyor. Bize gelince, bizler sabırsız, heyecanlı, kaygılı ve rahatsız durumdayız. Üstelik açız! Bir gün önce, öğleyin, Ankara-İstanbul yolunda yediğimiz yemekten başka bir şey yemedik sayılır. Bisküviler söz dışı, elbet...

Sonunda, cezaevine kabul bürokrasisi tamamlandı. Yeni gelenlerin ağırlıklı bölümünü A Koğuşu'na birkaç kişiyi de D'ye verdiler. Öncekiler Orhan Apaydın, Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Niyazi Dalyancı, Mahmut Dikerdem, Metin Özek, Ali Sirmen ve Melih Tümer'den oluşuyor.

Ben A'dayım. Burası, koğuşların en küçüğü. İnsanın içinde döneceği kadar bile yer yok. Pardösümü, üst ranzalardaki yataklardan birine attım. Koğuşumuz mazgal delikli, ama penceresiz. Dolayısıyla, ışısız.

Yerler toprakla beton arası, sıkıştırılmış sert bir zemin. Doğal olarak, toz ya da çamur içinde. Tepede ölü kandili bir ışık, daha doğrusu kızarıklık.

Ahşap ranzaların hepsi birbirine bitişmiş, aynı zamanda duvara çakılı. Belli ki yatakları koğuşun içinde inşa etmişler. Ranzaların üstünde, battaniyeler. Külrengi ya da rengini atmış bir kahverengi; yoğun toz içinde, kimi böcekler de var hiç kuşkusuz. En iyisi, kımıldatmamak!

Küçük ahşap bir kapı, tuvalet boşluğuna açılıyor. Ama, penceresi yok. Koğuşun ortasında, iki tane plastikten alçak tabure. Yine o boyda, bir de masa.

Herkes bir arada ayakta duramayacağı ya da oturamayacağından, ben yatağın üstüne çıktım. Şilteler, tahta ranzalardan daha sert. Üstelik, bir de engebelerle dolu; artık, ayakkabıdaki çiviyle birlikte ayağın yaşaması gibi, bedenimin engebelere alışması gerekecek. Bir arada, barış içinde yaşamaya! Kısaca, yatak vücudu kavramıyor; vücut yatağa uyuyor. En rahat biçimi bulmaya çalışıyorum. Bir süre sonra, yeniden aşağıya indim.

Eskilerden, bizimle birlikte, A Koğuşunda Orhan Apaydın'la Niyazi Dalyancı var. Nedense, bir gün önce, İstanbul Baro Başkanı Apaydın'ı tek başına buraya koymuşlar. Öbürlerinden ayırarak. Ardından da, Dalyancı'yı onun yanına vermişler. Böylece birbirlerine destek oluyor, yardım ediyorken, o pazartesi akşamı da biz geldik. Daha kalabalık bir grup oluşturduk. Aynı zamanda, daha güçlü.

Hemen karşılaştıklarımızla kucaklaşıp selamlaştık. Karşılıklı "Geçmiş olsun!" dileğinde bulunduk. Sonra, onlar bize, üç

gecelik tutukluluk serüvenlerini anlattılar. Selimiye'den Sekizler, cuma akşamı (26 Şubat) gelmişler. Her şey onları dehşete düşürmüş, gelir gelmez. Son olarak Apaydın'ın ötekilerden soyutlanmasıyla, moralleri iyiden iyiye düşmüş.

Bu arada, Selimiye'de, Kışla'da da bir gece kalanlar olmuş. Mahmut Dikerdem gibi, sözgelimi.

Kabul edilsin edilmesin, artık yeni bir yaşam başlıyordu. Ve, herkes, yeni yaşamı benimsemeye, ona uymaya çalışacaktı. Hiç zaman yitirmeden, o andan başlayarak.

Önümüze gelen, topluluğumuza dayatılan şu koşullardan; nemden, pislikten, soğuktan, ışıksızlıktan ve darlıktan, insan için yeni bir yaşam fışkıracaktı. Fışkırmak zorundaydı.

Sanırım, herkes bu gerçeğin bilincinde. El yordamıyla, kendini ve alışkanlıklarını zorlayarak uyumu arıyor; sezinlediği artılarla eksileri kendi kendine tartıyordu.

Bu arada erler, bize gardiyanlık görevi yapmayı üstlenmiş olanlar, koşuşların demir parmaklıklı açık kapılarından karşılıklı olarak el kol sallanmasını, birtakım anlaşılmasız sözcükler mırıldanmayı, selam yollanmasını yasaklıyordu.

Ne var ki, bu kurallara yan çizenlerden biri de bendim. Karşıdaki koşuşta kalan tanıdıklarımın Ali Sirmen ve Hüseyin Baş'a yüksek sesle seslenerek selam yollamış ve hatırlarını sormuştum. Prof. Metin Özek'le iktisatçı Prof. Melih Tümer'i –isimlerinin dışında– tanımıyordum. Buna karşılık, Büyükelçi'yle daha ölçülü bir ilişki içindeydim. Belki onu başımla selamlamıştım, belki de değil; o da, eğer göz göze geldiyse.

Gardiyanlarımızın baskısı o düzeydeydi ki, yüksek sesle kendi aramızda konuşmak, bir yerde kahkaha atmak bile sert uyarılara yol açıyordu. Açıkça, sinirliydi askerler. Buna bizimkileri de eklemek gerekecek; çünkü, kahkahayı başka türlü açıklamak –üstelik, gereksiz bir zamanda ve koşullarda– olanaklı değildi.

Bu arada, yeni koşulların getirdiği yaşam, bir anda hepimize kendini dayattı. Kabul ettirdi. Acıkmış olduğumuz için yiyecek istedik.

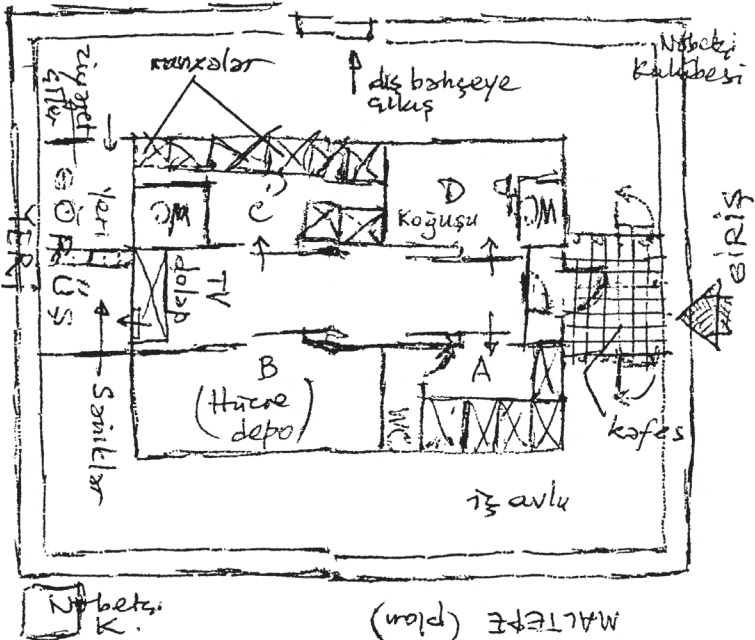
İçimizden biri, koşuşun tuvaletinin tıkalı olduğu haberini getirdi. Bu söz, mırıldanma ve gülüşmelere yol açtı. Şimdiden,

koğuşa ve hepimize belirli bir yatılı okul havası sinmeye başlamıştı.

Yalnız, aramızda Apaydın, olanca ciddiyetiyle, asık suratı ve enikonu sarkmış alt dudağıyla, "Hapisliğe katlanabiliriz," diyordu; "ama, haksızlığa asla!.." O denli yavaş sesle konuşuyordu ki, anlamakta güçlük çekiyordum; her ağzını açışta, diyeceklerini anlayabilmek için dikkat kesiliyordum.

2 Mart

Soğuk, irkiltici, ürküten, karanlık ve nemli bir hacim, koğuşumuz. Yaklaşık 4,5 x 5 m boyutunda kare bir oda. Öbür iki koğuş, bundan ufak. Duvarlar iyiden iyiye nemli. Pencere-
lere gelince, yok denebilir. Yok denebilir, çünkü, üç pencerenin boşluğu da tuğla duvarla örülmüş. Yalnız yanlarda, iki bıçak yarası gibi düşey aralıklar kalmış. Yanlamasına, belli belirsiz bir güneş sızıyor.

Tüm özelliklerini koruyan eski bir “mühimmat deposu”, insan barınağı olabilir mi? Birincisi güneş istemez, ama öbürü için ilk koşul güneş; biri, sürekli hava akımına göre inşa edilmiş; öbürü, bu serin akıntıya karşı korunmak zorunda.

Bu arada, içimizden biri, sanıyorum Apaydın, şöyle demek zorunluluğunu duydu: “Bir veteriner buraya girse, hayvanlar için sakıncalı bulur. Oysa, insanlar oturuyor!”

On iki yatak altlı-üstlü, bir duvardan öbürüne tüm koğuşu kaplamış. Öte yandan, dört yatak da bir köşede. Kapının yanında, ışığın altında. Ara yerde, tuvalet ve lavabo kulübesi var. Bu küçük kapalı bölme, bir çeşit oda içinde. Ahşaptan yapılmış kapısının üstüne BOŞ/DOLU yazılı bir karton ilişitirdik. İp olmadığı için, süpürge lifiyle çiviye astık.

C Koğuşu’ndan Notlar

A, C ve D koğuşlarından oluşan tutukevinde, bizim gelişimizle, birçok değişiklikler oldu. 1 Mart’ta, yani ilk geldiğimiz gün, topluluğumuzun bir bölümünü A’ya, bir bölümünü de D’ye vermişlerdi. Bu arada, A Koğuşu’nda, zaten iki kişi vardı.

Buna karşılık, geri kalanların hepsi D Koğuşu’ndaydı.

Görünüşe bakılırsa, Baro Başkanı’nı bir hücreye kapatırcasına A’ya atmışlar; sonra ileri-geri sözler olunca da yanına Niyazi’yi vermişler. Ardından, iki kişi –Halûk Tosun ve Aykut Göker– dışında, Kemal Anadol’un da içinde bulunduğu Ankara Grubu’nun tümünü A’ya verdiler. O ikisiyse, D’ye verildi.

İlk gece, Apaydın, parmaklıktan parmaklığa, öbür koğuş-takilerle bakışıyor, işaretleyiyor konuşmaya çalışıyordu. Çünkü, A ve D koğuşlarının kapıları karşı karşıya. Arada sırada, kısık sesli, sinirli kahkahalar duyuluyordu Apaydın’dan. Buna karşılık, gardiyan görevini üstlenmiş askerlerin tavırları çok sertti. Konuşmaya bile izin vermiyorlardı.

O sırada, C Koğuşu bütünüyle boştu. Kapalı ve enikonu nemliydi. Kaldı ki, tüm cezaevinde ikinci bir soba yanmıyordu. Nemin de ortadan kalkması olası değildi.

Ertesi akşam, yeniden dağılım yapıldı. Ben ve öteki Ankaralılar, C'ye geldik. Prof. Melih Tümer, Başkan Mahmut Dikerdem de oraya geldi.

Öte yandan, Orhan Apaydın, en geniş ve olanakları en bol olan ilk koğuşa (D) geri dönmüştü. A Koğuшу, gerçekten çok küçüktü. Adım atılacak yer yoktu. Üstelik, koğuш kapısı kapanmaktaydı –yani, kilitleniyordu geceleri.

En sonunda, göreceli olarak üç yaşlı insanı (Dikerdem, Apaydın ve Atabek) birer koğuşa vermek koşuluyla son bir düzenleme (dağılım) daha yapıldı. Böylece A'ya Nedim Tarhan, Kemal Anadol, Gencay Şaylan, Ali Sirmen, Hüseyin Baş ve Erdal Atabek yerleşmiş oluyordu. Sonradan gelen Ataol Behramoğlu da oraya verilecekti.

D Koğuшу'ndaysa Orhan Apaydın'ın dışında Niyazi Dalgancı, eskilerden Tahsin Usluoğlu ve Aybars Ungan ve Prof. Metin Özek bulunmakta.

Zaman geçince İzmir'den Ergun Elgin, Ankara'dan Adana Milletvekili İsmail Hakkı Öztörün'la İstanbul Maltepe'den Şefik Asan ve son olarak da Diyarbakır'dan Nurettin Yılmaz, D Koğuшу'na getirildiler.

C Koğuшу'ndaysa Dikerdem'in dışında, Melih Tümer, Aykut Göker, Halûk Tosun, Mustafa Gazalci ve ben yer alıyorduk. Ardından, Ali Taygun bize eklendi. Son olarak da Orhan Taylan geldi.

Taylan, 'teslim' oluşunu izleyen ilk gecesinde D'de kaldı. Ancak D Koğuшу'nun çok kalabalık olması üzerine, "Dikerdem C için başka kimseyi istemiyor" söylentilerine karşın, yine de –yapılan baskılar sonucunda– C'ye aktarıldı.

Böylece, toplam olarak 24 kişiye yükselmiş olduk. Doğal ki, buna bir de Metris'te bulunan Reha İsvan'ı eklemek gerekecek. Onun orada, kimlerin arasında kaldığını, şu sırada bilmemiz olanaksız kuşkusuz...

Tek bir günde, yani gelişimizin ertesi günü (2 Mart) iki değişikliğin birden olması –üstünden hiç gece geçmeden üstelik– son kertede ilginçti. Anlamlıydı.

Bu arada, Baro Başkanı Apaydın'ın koşullara meydan okurcasına –genel havayı yüksekte tutmak için– "Hapisliğe

katlanabiliriz, ama haksızlığa asla!" deyişi de, dikkat çekici bir başka davranıştı; ve belleklerden çıkmıyordu.

Atabek'se, Apaydın'a göre daha alçakgönüllüydü: "Tarihi yapan da, yazan da biziz!" demekle yetinmişti.

3 Mart, Çarşamba

Neredeyse bir hafta geçti: Perşembeden çarşambaya.

Bu, dışarıya yazdığım ilk mektup. '3 Mart' tarihini taşımakta. Bilmiyorum, ne zaman ellerine ulaşabilir? Ayrıca, bir başka nokta da şu: Ulaşabilir mi?

Mektubum, savaş alanından gönderilen askeri bir rapora benziyor: Kısa, özlü ve gerçekçi. Ana çizgilerle, 'durum'u yansıtan bir fotoğraf ortaya çıkabiliyor: "Ben iyiyim. Pazar sabahı Ankara'dan yola çıktık. Gecenin ilk saatlerinde İstanbul'a ulaştık. Pazartesi akşamı da, Askeri Cezaevi'ne teslim ettiler."

"Yemek rejimine dikkat ediyorum. Süt içme ve ilaç alma olanağı tanınıyor. Moralim de iyi."

"Parayı aldırabilirsem, size para yollayacağım."

NOT- "Çocuklar nasıl?"

"Umut'a cuma günü (26 Şubat) bisiklet alacaktım. Artık, çıkınca alabileceğim."

"Barış ne yapıyor? Eğer olabilirse, Sakarya Caddesi'ndeki Pasaj'dan (Orada yaşlı bir oyuncakçı var), Barış'a bir 'cip' alıver. Çünkü, ben ona vaat etmiştim."

Adres: "2. Zırhlı Tugay

II. Numaralı Özel Askeri Ceza ve

Tutukevi

Kartal-Maltepe/İSTANBUL."

Bundan böyle, aylar boyu, bu birkaç sözcüğün benim ve arkadaşlarımla değişmeyen ortak adresi olacağını bilebilir miydim?

4 Mart, Perşembe

Sabah, general geldi. Zayıfça, orta boylu, yumuşak yüz çizgili ve güleç çehreli, yaşlı sayılmayacak bir kurmay. Beklenenin tersine, diplomatik bir dil kullanmayı iyi biliyor. Hepimizin ellerini sıktı. Duvarın dibinde tek sıra olduk.

Kibar, bir ölçüde saygılı ve değer veren bir üslupla konuşuyor. Olanakları genişleteceğini, duruma hoşgörü gözüyle bakacağını söyledi.

Tuğgeneralin gelişi, geniş yorumlara yol açtı. Özellikle, "Sizler konuklarımızınız" deyişi dikkati çekti. Gelişinden çok, onu gönderen yetki merkezi tartışmalara yol açtı. General, bir ara, "Dört yıllık sıkıyönetim deneyimimiz var" demişti. Bunun üstünde duruldu, daha çok.

Ne var ki, hep birlikte olabilmek için ara koridorun (her üç koğuştan birleştiren) açılması, duvarlar arasında değil de dışarıda telörgülü açıkavada havalandırmaya çıkmak, satranca izin verilmesi gibi isteklerimizi hemen kabul etti; ve uygulamaya koydu.

Ancak kitap konusunda yasaklar yine sürüyor. Bir de, "Atatürk Dersleri" sorunu belirsiz ve tartışmalı kaldı. Apaydın, Dikerdem, Atabek ve Melih Tümer, söz alıp istek belirttiler.

Bugün, öğleden sonra, "ilk defa bizi güneşe çıkardılar." Yeşil çayırın üstünde gezindik. Oturanlar, zıplayanlar, yakasına sarı çiçek ilâştirenler, geniş geniş soluk alanlar, eşofmanla beden hareketi yapanlar vardı ortada.

Ara şeritte, askerler silahsız nöbet tutuyor. Bir elektrik mühendisi, "en çok hoşuma giden, ufka engelsiz bakabilmek!" diyor.

Takvime göre gelen bahar, her yakada duyulmakta. Çevremizde. Ayaklarımızın altında. Ezilen çayırda.

Ot kokusu kendisini duyuruyor. Uzakta, yumuşak çizgili vadiler. Hafif sis içine batmış birtakım ağaçlar. Şurada burada selvileri de seçebiliyorum. Arkada, tarih öncesinin hantal hayvanları gibi tanklar duruyor. Zırhlı çekiciler. Cipler.

Her yan yeşil. Nefti tepeler. Yumuşak eğimli, küçük vadikler. Çok uzakta kentin yapıları. Bu silüetin sonunda, bir minare yükseliyor perspektiften. Arkasında, deniz! Sislere karışmış deniz! Ötelerde, Büyük Ada'nın dış çizgileri. Sedef Adası.

Topraktan kutsal bir tütsü gibi yükselen, sıcak bahar kokusu! Baharın katlanılmaz tadı!

Havalandırma alanına çıkınca, yüzümüzü denize dönersek

solumuzda Yakacık kalıyor. Ön taraf Cevizlik. Ötelerde, Kartal! Yakacık'a giden yolun ardında koru uzanıyor. Zeytin rengi bir gölgelik. Gerisinde, Sanatoryum. Tepeye doğru asıl Yakacık! Bize yakın tepeler, gecekonduların oluşturduğu "fakir Yakacık". Yahya Kemal'in "Üsküdar"ı gibi.

Mart

Koşuş kapılarının açıldığı ana koridor, 2,5x12 m boyutlarında bir aralık. Kapılar, ne koşuşa (içeriye) ne dışarıya (koridora) açılıyor. Ancak, duvar boyunca, bir ray üstünde gidip gelmekte. İç duvarlar, kunt; tamamen taştan. 45-50 cm kalınlığı var. İlginç yan, kapı ve pencerelerin üstü bölümünün hep kemerli oluşu. Bu güzel bir görüntü yaratıyor. Eğer koşuşumuz bir lokantaya çevrilseydi...

Koridorda, uzun kenar boyunca iki soba, iki kapı yer alıyor. Kapıların biri, büyüğü, duvarlararası iç avluya, öbürü – bakla oda nohut sofa örneği– görüş yerine açılıyor. Sobaların üstünde, isli bir gaz tenekesiyle sürekli su –bulaşıkların yıkanması amacıyla– ısıtılıyor; ya da küçük, tombul asker tayınları – onlara, Lucy'nin göğüsleri diyoruz– orada kızartılıyor.

A ve D koşuşları karşı karşıya. C ile de B. Ancak bu sonuncu, bir koşuştan çok bir hücre. Şu andaki durumu, bavulların çantaların konulduğu bir "emanetçi"yi çağrıştırmakta. Hüseyin Baş, "Burada, Papirüs'ün Maltepe Şubesi'nin açmalı!" diyor. Ama, bir içki olsa, iyi olacak herhalde!

Dış çevre duvarlarının üstüne, 1-1,20 m yükseklikte telörgü çekilmiş. Ayrıca, betona cam kırıkları saplanmış. Taş duvarın kalınlığı ne kadar, kestirmek güç.

Çoğu kez kargalar, kiminde de serçeler, duvarın üstünde cam parçalarına konuyorlar. Ama, hiçbir şekilde ayakları kesilmiyor. Alaycıkışları da, pekâlâ, incecik kaktüs dikenleri üstüne konmuyor mu, sözgelimi?

Bahçeye çıktığımızda, Aykut'u sık sık çiçek toplarken görüyorum. O zaman ilginç bir görüntü beliriyor. Çiçekler, genellikle telörgünün dibinde. Tüfekli askerler de, hemen orada. Aykut çiçek için eğiliyor; ona doğru devrilen silahın namlusu da birlikte eğiliyor. Ne gam, yine de kır çiçekleri giderek çoğalıyor elinde.

Önümdeki yaban armudu, sanki bir umut! Esinti yaprakları kimıldatıyor; yapraklarsa, güneşle oynamakta. Eğilip titreyerek, kimi kez göğü saklıyor; kimi kez de mavi boşluklar bırakıyor, bahar yaprakları.

Orhan Veli'nin dizeleri geçiyor rastgele belleğimden, gökyüzündeki inci rengi bulutlar gibi: "Birdenbire tütmeye başladı duman topraktan/filiz birdenbire oldu, tomurcuk birdenbire!"

8 Mart, Pazartesi

Kitap verilmesi için yeniden girişimde bulunuldu. Şu anadok, olumlu yanıt yok. Ayrıca, sanat-edebiyat dergileri de verilmiyor. İsteğimiz inceleniyormuş. Dün, Oktay Akbal, köşe yazısına Brecht'ten birkaç dize almış:

"Sarıl kitaba, aç insan / Silahtır o / Çünkü sensin artık yönetecek olan..."

Ben de mırıldanıyorum: "Sarıl kitaba, aç insan!.."

11 Mart

Bugün, ikinci haftamız doldu.

Öğleden önce biraz uyudum. Sonra, duvar arkasında havalanmaya çıktık.

Yemek sonrasında ortalık, birdenbire elektriklendi. Gergin, dramatik bir gün. Pakistan Devlet Başkanı Ziya-ül Hak'ın dünkü karşılanışı ve bugünkü uğurlanışında dikkati çeken bir durum var. Herkesin uykusu kaçtı. Neşesi de. Merak ediyoruz, hepimiz: Bilmecenin çözümü ne?

Çevre Görüntüleri.

Burada iklim her yönüyle tanıdık: Yağmur, soğuk, deli yel, güneş, hatta kar. Ama, ayı hiçbir zaman göremiyoruz. Kemal Özer'in dizeleriyle anlattığı, bizim için geçerli değil: "Her sabah camı açtığımızda / gökyüzü soruyor yukardan / soruyor kim olduğumuzu."

Yazık, gece havalandırması yok! Ayışığı da! Aslında, ne pencere var, ne gökyüzü!

12 Mart, Cuma

Yıldönümü.

12 Mart'ın yine bir cuma gününe rastlaması ilginç. Kemal Anadol, tüm askeri hareketlerin cuma günü gerçekleştirildiğini söyledi: 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül!

Bundan yola çıkarak yorum yapanlar oldu. Gerçekte, ağırlıklı iki neden söz konusu. Biri, hafta sonunda çalışan kesimlerin evlerinde kalması. Öbürü, Merkez Bankası'nın kapalı olması. Böylece, darbeciler iki altın yirmi dört saat kazanmış oluyor. Anadol'un uyarısı, ister istemez, bana, Paris Komünü'nün büyük yanılığını –bıraktığı eksiği– anımsattı.

Akşam gelen gazeteler, 12 Mart yorumcularının beklentilerini boşa çıkardı. *Hürriyet*, üçüncü sayfanın ta dibinde, tek sütun üstüne küçük bir haber kapsamında vermiş.

Bu akşam, Prof. Metin Özek'in oğlu evleniyor. Psikiyatrist olan hoca için izin alındı. Frukolar geldi. Leblebi satın alındı. Küçük bir toplantı yapılacak.

Dr. Atabek, A Koğuşu adına bir konuşma yaptı. Tatlı, eğlenceli ve eğlendirici. Bir parça da "Ornella Mutti"yle karışık bir söyleşi. Buna karşılık C Koğuşu'nun duygularını Başkan dile getirdi. Zarif, ciddi ve anlamlı bir uzun konuşma. Bu tutukluluğun oğul Özek için bir armağan olduğunu, bundan böyle de onun bu emaneti taşıyacağını belirtti.

Koğuş ağası Apaydın'ın birkaç sözcükten oluşan değerlendirmesinden sonra (çünkü, Prof. Özek ve Apaydın, aynı koğuşu –D Koğuşu– paylaşıyorlar), Metin Hoca konuşmalara karşılık verdi. Bir ara sesi çatlamış gibiydi, ya da bana öyle geldi. Duyguluydu. O da, Dikerdem'in görüşünü paylaştığını söyledi.

"Buradan çıkınca, 'geçmiş olsun!' diyenlere, 'neden?' diyeceğim. Çünkü, bu bir onurdur. 'Geçmiş olsun' demeye değen bir husus yok!"

Daha sonra eğlence saati başladı. Büyükelçi, Charles Trenet çizgileri ve edasıyla eski bir Fransız aşk şarkısı söyledi. Fransızca. Romantik bir şarkı. Çok da güzel söyledi. İçten bir katkıydı geceye.

Ataol ise, enikonu duygulu bir romans okudu Lermontov'dan. Rusça, üstelik. Öteki gösterilerle sürdü, bahar gece-

miz. Özek'in morali yükseltildi. Bir eğlenceden çok, bir eğlen-dirmeydi bu. Üzüntüyle "kayınpeder" in tansiyonunun artacağı biliniyordu. Tüm koşuşlar da bunu önlemeye çalıştı.

Bir süre sonra, Cezaevi Müdürü Yrb. Reşat Gürler de, top-lantıya katıldı. Bir bardak turuncu fruko içti. Ama, hepsini bitirmedi. Her koşuşta bir süre oturdu. Konuştu ve ayrıldı.

Onun gelişi ve ayrılışıyla, garip bir biçimde koşuşlar öz gerçeğine dönmüş oldu.

14 Mart

Pazar olduğu için bugün hiç havalandırmaya çıkmadık. Güvenliği sağlayan askerler yokmuş. Akşama doğru herkes iyi-ce bunalmaya, söylenmeye başladı. Küçük voltanın sonunda, önüne gelen demir parmaklıklı kapıya çarpıyor ya da göster-melik kare pencereden bir avuç "hava kokluyor".

Gecenin başlangıç saatlerinde birden yağmur sesiyle irkil-dik. Demir parmaklıklı küçük pencereye gidip dışarıya baktım. Giriş kapısının üstüne, 14'lük demirlerle eşine pek rastlanma-yacak türden bir çeşit insan kafesi yapılmış. Tam tepemize. Ayrıca telörgüsüyle donatılmış, bu yapay tavan. Çelik iğne uçları olan bir asma, sanki. Bu asmanın yapraklarından, şimdi, ölgün ampulün ölgün ışığında sürekli sular akıyor. Kocaman, düzenli, eski bir işkenceyi çağrıştıran damlalar. Garip bir ışık, ıslak bir dekor, anlamsız ve soyutlanmış bir zaman parçası.

Neredeyiz? Kim bu insanlar?..

Yağmura karşın hava ılık. Soğuk yok. İlkyaz, şu yağmurda bile duyuruyor kendini.

Koşuşlardan herkes gelip yağmuru seyretti sırayla. Hay-ranlık ve özlem dolu bakışlarla.

Kuşkusuz, koşuşun gecesi gündüzünden çok değişikti. Her tutuklu, kendine göre, bir bakıma "esrar çekiyor". Durma-macasına satranç oynamak, TV'de sürekli maç izlemek, bitmez tükenmez bulmaca düşkünlüğü, her gece çığlık atan hışırtılar içinde gazete okumak, bisküvi çiğnemek, neredeyse sabaha dek göğe yükselen cıgara dumanları. Ahlı-oflu sabah jimnasti-gi. Tüm bunlar, kendine göre esrar çekmek değil de nedir?

Geceleri uyumayıp, horlayanlara katlanmak. O her gündüz

bitip her gece yeniden başlayan ürkütücü ses fırtınası. Bir kere-
sinde, sabaha doğru, koğuşun iç kapısı önünde nöbet yürüyüşü
yapan er bile sormaktan kendini alamamıştı: “Buna nasıl katla-
nıyorsunuz?”

Unutmamalı ki, Antalya’dan doğuya geçmemiş kişiler var
içimizde. İzmir’in dışında “taşra” tanımayan.

16 Mart, Salı

Saat 14.30. Kritik gün.

On gündür itiraz dilekçelerimize cevap gelmemişti. Ama,
sabahleyin bir söylenti duruma aydınlık getirir gibi oldu: “Dün
karar alınmış. Bugün açıklanacak!” Ancak nasıl, ne yönde?

Öğleden sonra birkaç avukat geldi. Burhan Apaydın, Gül-
çin Çaylıgil ve Melih Seren. Evet, belli olmuştu. Reddedilmiş!
Birden kahkahalar sustu; sesler, konuşmalar, yorumlar kesildi.
Canlılık söndü. Koğuşlar sanki boşalmıştı. İlk düş kırıklığı! İlk
aldanış!

17 Mart, Çarşamba

Bugün Nurettin Yılmaz geldi.

Aşağı yukarı yaşıttım. Birden tanıyamadım. Küçülmüş,
incelmiş, erimiş bir insan kalıntısı. Yüzü avuç içi kadar. Gözle-
ri, iyice derinlere düşmüş bir mercimek tanesi. Bakışı bulanık,
boş ve güvensiz. Sanki, bir insandan geriye kalabilen son cev-
her; yani iyiden iyiye büzüşmüş, canlı, kımıldayan bir tortu.

Beni sandığımdan da çok etkiledi. Oysa, 1980 Nisan’ında,
İstanbul’da, Barış Derneği’nin kongresinde konuşma yaparken
onu gözlerimin önüne getiriyorum. İnanılmaz bir değişiklik.
Kim yaptı, nasıl yaptılar?

Diyarbakır’dan uçakla gelmiş. Onu getiren polislerin ve
kendisinin parasını vermiş, öylece gelebilmişler. Maltepe için,
“Bir cezaevi değil, bir cennet!” dedi.

1980 sonrası Türkiye’inde, artık Diyarbakır bir özel isim
değil. Bir cins isim! Belli koşulların, sınır konulamayan acıların
ve sonuncu özverinin isimsiz adı. Yılmaz’ın Diyarbakır Ceza-
evi’nden aktardığı türkü uyarlaması ilginç: “Bir askı, iki askı,
üç askı / on üç askı / ... bey, ... bey / olur mu böyle baskı?..”

Bu sözler, orada, akli dengesini yitirmiş bir gencin türküsüyümüŝ!

Günler geçip Yılmaz'ın heyecanı yatışınca, yavaş yavaş kimi işkence tablolarının kesitlerini anlattı biz Maltepelilere. İşkence öncesi komutları: "Ayak-dayak vaziyeti al! Darp vaziyeti al! Taş... toplanacak!"

O Nurettin Yılmaz ki, yakın bir dönemin cumhurbaşkanı adayıydı. Seçilmiş bir Meclis'in özgür üyelerinin özgür oylarıyla doksansı aşan oy almayı başarmıştı. Bağımsız bir isim olarak.

Yedi, sekiz yıl önceki bir konuşma –daha doğrusu bir demeç– belleğimde yanıp söndü bu arada. Belki, sekiz yılı da aşkın bir süre öncenin sözleri. Yunan Merkez Birliği'nden bir milletvekilinin Atina Mahkemesi'nde yaptığı konuşmaydı, sanıyorum. Cunta rejimi döneminde askeri polisteki işkencecilerin duruşması sırasında verdiği ifadeydi milletvekilinin sözleri. Ama, adı neydi? Tastos mu? Tsatos mu? Dimitrios mu? Neydi acaba?

"Bu sanıklar, ülkemde, modern bir Yunan 'Dachau'su yarattılar," demişti. "Bir Yunanlı olarak utanç duyuyorum, yurdunda böyle şeyler olmasından," diyerek de sözlerini sürdürmüştü.

Askeri Polis'in bulunduğu binaya götürülmeyi, cehenneme gitmekle eş düzeyde tutmuştu.

Aşağı yukarı buna benzeyen sözler...

Sonra, nasıl acımasızca dövüldüğünü de anlatmıştı duruşmada. Yabancı gazetede bunları okurken, kanımın kuruduğunu duyar gibi olmuşum.

Şimdi, onca zaman sonra, Yılmaz'ın anlattıklarından ve anlatamadıklarından, anlatamayacaklarından ben de utanç duymuşum. Tıpkı Tsatos gibi. Ama, sessizce. Koğuşun karanlığında.

18 Mart

Hava kapalı, ama ılık. Bu sabah toplu yıkanmaya gideceğiz. Et kamyonu ve Kızılay arabası hazır. Doberman, Kangal çoban köpekleri de hazır, bu arada.

İki arabalık bir konvoy halinde cezaevi binasından yola çıktık. Çevreyi göremiyoruz. Araba kapalı. Kapı kapalı. Hama-

mın olduğu yere gelince indik.

Önde, biraz aşağıda, yeşil çimle kaplı futbol alanı var. Bulunduğumuz yer de çimenlik. Bir asker, yarı çıplak gövdesiyle çimleri biçiyor. Taze ot kokusunu içime çektim. Belli ki, asker işinin uzmanı. Yüzü harcadığı enerjiyle kıpkırmızı olmuş. Her yanı ter içinde. Canlı ve sağlıklı bir çehre.

Bu kez subay duşlarına girdik. Küçük, yetersiz bir soyunma odası. Sonra, karşı karşıya dört hücre. İki havlu asılmış önceden, her duş kapısına. Bu durum çok hoşumuza gitti. Ama, ne yazık ki, duşların kimisi hiç çalışmadı. Kiminde su önce aktı, sonra kesildi. Yine de, hızlı hızlı, küfürler ve haykırışlarla yıkandık. Şarkı söyleyenler bile vardı.

Nurettin Yılmaz, dokuz aydır ilk kez sıcak suda yıkanma olanağı bulduğunu söyledi. Buna hem sevindik, hem de bizi derinden ürpertti söyledikleri.

19 Mart, Cuma

Bugün hava olağanüstü güzel. İstanbul ilkyazı.

Önbahçeye çıktık. Ilık bir Boğaz meltemi esiyor. Hafif hafif esen bir yel. Çayırılar, mor yapraklı mor saplı çiçekler, beyaz papatyalar kendini duyuran nazlı esinti önünde titreşiyor. Birden bu eğiliş-kalkış hızlandı. Duyulmayan bir müziğin etkisi altında bir öne çıkıp bir geri çekilen sihirli bir dans, sanki.

Ataol, mavi-lacivert eşofmanı içinde, yere paltosunu yaymış beden eğitimi hareketleri yapıyor. Daha sonra, birlikte, tüm havalandırma boyunca, “kültürün yaygınlaştırılması” üstünde konuştu.

Erken gelen ilkyaza karşı çayırılar henüz ıslak. Otların titreşim boyunlarında jaleler sarkıyor. Yer yer su birikintileri toprağı çamurlaştırmış. Ufuk sisli, ancak son derece güzel!

“Ankara’da olsaydık, doğanın uyanışını böylesine yakından göremeyecek, yaşayamayacaktık,” dedim. Ankaralıları beni onayladı. Gerçekten, daha en başta, bizi İstanbul’a göndereceklerini öğrenince, buna herkesten çok ben sevinmişim. İnsanın zulmüne bir de ikliminki eklenmeyecek, diye düşünmüştüm. Ama, arkadaşlarımızın burada ailelerinden uzak olması ayrı bir sorun elbette.

Öğleden sonra, güneşin etkisi daha da duyuldu. Çayırların ıslaklığı gitmiş, geriye bir parça nem kalmış. Çamur neredeyse kurumuş. Verilen buyruk gereği, hepimiz, battaniyelerimizi çıkarıp çayırın üstüne serdik, güneşlendirdik. Çünkü, hem toz var; hem de çok sayıda küçük örümcekler.

Nurettin Yılmaz, battaniyesinin üstüne sereserpe uzandı. Tahliye olmaktan tek korkan o. Öyle olursa, burayı terk etmek zorunda kalacak çünkü. Yeniden Diyarbakır'a gönderilmekten ya da herhangi bir uydurma nedenle bir kez daha tutuklanmaktan korkuyor. Haklı da, kuşkusuz.

23 Mart

Mevsim birdenbire değişti sanki. Hava beklenmedik ölçüde soğuyuverdi. Şiddetli bir yel var dışarıda. Havalandırmaya pek az insan çıktı. Onlar da, yüksek duvarı siper alarak, duvar boyunca bir gidip bir geliyorlar.

İlginç olan, havanın kısa süre içinde sürekli değişmesi. Önce pusluydu. Gittikçe, açılır gibi oldu. Yakacık sırtlarında yer alan iki tepe arasındaki yapıların çatıları ve kırmızı kiremitler, birden parlak bir ışıkla aydınlandı. Sanılır ki, bir ışık demeti ufkun o kısmını süpürüyor. Bu değişikliğin yanı sıra, Adalar'ın olduğu bölgede de gökyüzü açıldı. Duru, iyimser bir mavilik kazandı açık hava kubemiz. Ama, daha sağda, Kartal yöresi koyu bulutlarla örtülü.

Biraz sonra, kuzeydoğudaki büyümlü ışık yok oldu. Hava hızla karardı. Bu kez, iri ve kaba toz parçalarına benzeyen beyaz kar taneleri düşmeye başladı. Utangaç okşayırlı esinti, gemlenemez bir çılgına döndü. Artık kar, güçlü darbelerle düşmek yerine, harmanlanıp her yönde insana çarpıyor. Bununla birlikte, gevşek ve yumuşak. Herkes şaşkın. Çevre iyiden iyiye soğumuş. Kalabalıktan çoğu, durmadı; içeri girdi. Karanlığın gizemli izbesine sokuldu. Saklandı.

23 Mart

Cezaevi'nde aldığım ilk mektup, Adalet Ağaoğlu'ndan. 23 Mart'ta postaya verilmiş. Ankara'dan, Bakanlıklar'dan.

Üstelik, adres de eksik; yetersiz, yani gazete haberleri içinden çıkarılmış bir adres: "Kartal, Maltepe Tutukevi." Doğrusu iyi gelmiş. Nasıl geldi, nereleri dolaştı acaba?..

Kaygılı, elinden bir şey gelmeyen insanın umarsızlığı, rahatsızlığı içinde yazılmış bir mektup. Aynı zamanda satırları arasında, uygun ölçekte soru işaretine ve sorgulamaya da yer verilmiş.

Haberi gazetelerde okuyunca, sana, hepimize, "Geçmiş Olsun!" demek; bir an önce aramızda bulunmanızı dilemek istedim. İlkın, İstanbul'da hangi tutukevinde ikamete zorunlu kıldığınızı bilemedim; sonra da, annemin rahatsızlığı ve ölü-mü nedeniyle, bu dileğimi yerine getirmekte bunca geciktim.

Halim ve ben, seni özellikle de merak ediyoruz. Çünkü, bir rahatsızlıktan yeni kalktın. Perhiz, bakım şart. Yeni bir aksilik olursa diye tedirginiz. Ancak, pratikte sana hiçbir yararı dokunamayacak bir tedirginlik bu. En azından sağlıkça iyi olduğunu bilirse, biraz rahatlayacağız herhalde.

Biz, Barış Derneği'ni demokratik bir kuruluş diye biliyoruz. Peki, bu ne?..

Sana, hepimize, yeniden geçmiş olsun. Umalım da, fazla uzamasın bu durum. Hepinize selam ve saygılar. Halim ve ben gözlerinden öpüyoruz.

Adalet Ağaoğlu

Bir dost mektubu. Sıcak bir paylaşım. Ve, hepsinden sonra, 1982 başı Türkiye'sinden belirli bir kesit.

27 Mart, Cumartesi

Dün birinci ay bitti. Şubatlardan yola çıkıp nisanlara ulaştık. Belirli bir gerilim duyuluyor, hepimizde. Maltepe Hazırlık Okulu'nun müdürü, sözgelimi, sürekli, "yağda yumurta pişirmek"ten dem vuruyor. Hep onu sayıklıyor. Bugünlerin değişmeyen bir başka nakaratı da, gazeteci M. Ali Birand'ın son yazısında yer alan küçük bir tümce: "AET'nin Türkiye'den beklediği küçük jestler..."

Birand'ın meslektaşısı olan bir başka dış politika yorumcusu, Ali Sirmen, "küçük jestten amaç, cezaevindeki kırmızı top-raktan voleybol alanının yapılması" diyerek adaşının yazısına açıklık ve somutluk kazandırıyor.

Meteoroloji Müdürlüğü'nün bu sabah için sıcak ve açık bir hava öngörmesine karşın, gün puslu; üstelik yağmurla başladı. Aptalıslatan türünden bir yağmur. İnce, sinsi, sürekli.

Ancak, bu kapalı gök altında en güzel tablo oluşmuş. "Bir Sisley!" diye niteledi, Hüseyin. Bunun üzerine, Dr. Atabek'in sorusu gelip eklendi. "Sisley empresyonist midir?" "Hayır, onun öncüsü: Pre-empresyonist!"

Soluk ışıktaki, koyu gölgelere boğulmuş yabanıl bir görünüm içinde, rastgele konuşup duruyorduk. Bir çeşit sayıklama sanki.

Gerçekten önümüzde dolgun yeşil bir çayırda çalılardan oluşmuş doğal bir örtü uzanıyor. İngiliz kırlarından bir kesit denebilecek ölçüde canlı, parlak ve gür bir bitki yapısı. Sonra, bu fonun üstüne düşen hareketli ak gölgeler: Martıların konup kalkan ince gövdeleri, uçuşan kanatları, zarif ve aerodinamik silüetleri.

Yeşil, bu tondan şu tona değişerek, fırça lekeleri biçiminde Maltepe ufkunun açtığı görünüme gelip yerleşmiş. Orada burada koyu gölgeli, başını öne eğmiş selviler. Ya da, tek ağaçlar dizisi. Acaba, ne?

Ayrıca, çevre tepelere ve derenin bulunduğu dar vadiye inmiş, inci renkli yoğun sis. Bir tül örtü!

Sonra, kırmızıyla kirli kahverengi arası tank yolları. Nöbetçi kulübeleri.

Gagaları bir mızrak gibi ileriye uzanmış ak martılar, yumuşak ve ivedisiz kanat çırpışlarıyla gökte alçaktan uçuyorlar. Sanki genç bir balerinin doğaçlama dansı. Kendi kendime sormaktan geri duramadım: Acaba, martılar nasıl hızlarını kesip yere konabiliyorlar? Üstünde düşünmeye değer bir konu.

Tepede, gezinen sevdalı bir bulut. Vadinin eteklerinde sürekli kımıldanıp duran bir martı tarlası.

Ama, cezaevinin duvarları üstünde kargalar var.

* * *

Gece, sağ yanıma yani duvara dönerek yatıyorum. Karanlığın somut örtüsü gibi toza batırılmış battaniyeyi üstüme çekip uyku-

yu arıyor gözlerim. Tepemde, bilmem kaç mumluk bir ampul!" Her zaman, daha doğrusu her on yılda bir, böyle denk geliyor.

Ancak, bu bereketli ışık altında uyumak olası mı?

Ay doğduğu zaman bir tutuklu ne yapar? Zindanın pencereleri olmadığına göre? Kendisiyle uyumlu, kendi ölçülerine denk düşen bir 'ay' düşünür.

Evet, pencere içten bakınca yok; ama, dışarıdan var görünüyor. Ataol, "burada insanın en iyi aşk şiirlerini yazabileceği" kanısında. "Çünkü, diyor, dışarıda olsam, ben gene burayı düşüneceğim. Burada da dışarıyı düşündüğüm gibi."

Ataol'un görüşü, tutukevi günlerinin ancak çok sonra algılanabileceği noktasında toplanıyor. Cezaevinde, yalnız derin çocukluğun anıları bilinç yüzeyine çıkıyor. Sanırım, burada gelecek ve bugün yaşanmıyor. Yaşanamıyor. O zaman geriye, yeniden geçmiş zamanın derinliklerine inmek, orada olanları ayrıntılı olarak ve daha zengin bir biçimde yaşamak kalıyor.

* * *

Küçük bahçemiz, dış dünyanın bilinmez kaç a kaç oranındaki küçültülmüşü. Yalnız insanı eksik. Dahası, çiçeklerinin renkli minesini üstüne silahların gölgesi düşmüş. Bunlar, her saatın değil havalandırma saatinin çatılmamış silahları. Çiçeklere gelince, onlar da namluya -şöyle afili bir edayla- sokulmuş bir karanfil değil; tersine, telörgü kümelerinin dibinde, kuytularda fışkıran koyu pembe renkli ve yeşil yapraklı güzel ballıbabalar. Öteki çiçekler de, daha az ilginç değiller. Sonra, ilkyazın isketeleleri, kayaserçeleri.

Yine de, kısa bir sürenin sonunda Yakacık sırtlarında da görüş kapandı. Bölgeyi tanıyan ve bu semtte oturan Şefik Asan, "yağmur yağıyor" dedi. Ne var ki, oraya yağıyorsa bize yağmıyor. Tuhaf çelişki! Birkaç dakika sonra kar bile dindi.

Havalandırma sona erip de içeriye girmeye hazırlanırken, tüm ufuk bir boydan bir boya yeni baştan aydınlanmıştı. İnce bir damarın atışı gibi, güneş de ortaya çıktı bulutları yırtıp. Doğrusu, İstanbul'a özgü mevsimler geçidine tanık olmuştuk bir saat içinde.

Işık ve yel.

Bulunduğumuz mekânın enginliği ve varlıkların iğretiliği duygusu. Bir bakıma, adı konulamayacak türden bir yoksunluğun etkin bir biçimde kendini duyurması.

Kimi zaman, poyrazın güçlendiği sıralarda, ta koğuşların derinliklerinde bile, fırtınanın sesi, hırçınlığı, yarattığı gürültü rahatça işitilebiliyor. İşte, o saatlerde, konuşmaksızın yaşamımdaki altüst oluşları dinliyorum. Dışarıda, duvarların ve tel örgünün ötesinde, dizginleri elinde tutan mart fırtınasının sinirli gücü duyuluyor. Sahipsiz inilti ve çığlıklar. Oysa, içerde, yalnız insanların gerilimli, köklerinden koparılmış, yoksun ruh durumu.

Dışarıdaki çılgınlık, koğuştakilerin uykusunu bile etkiliyor. Bozuyor. Yatağında dönenler, biteviye kıpırdayanlar, öksürenler, dişlerini gıcırdatanlar, yüksek sesle ve geniş geniş soluk verenler. Herhalde, atmosferdeki statik elektrik birikimi sinirleri bozuyor. İç dengeyi değiştiriyor.

Kantin

Haftada iki gün, Tugay kantininden yiyecek aldırma hakkına ve olanağına sahibiz. Bu işler için, içimizden biri görevlendiriliyor. Bizim koğuşta, uzun süre, bu işi Prof. Tümer yaptı. Gelir ve giderlerimizi bir iktisatçı olarak ona emanet etmiştik.

Daha sonra, bu görevden Dekan'ın alınmasıyla yerine Ali Taygun geçti. Taygun'un şık ve gösterişli, lacivert kadife kaplı bir defteri var. Her hafta başı ona para veriyoruz. Genel ve özel istekler söyleniyor. Bir bir. Yazılı veriyoruz, özel isteklerimizi. O da, onları tek bir liste halinde kantine iletiyor. Aradaki iletişim, askerlerin işi. Çavuş yapıyor bunu. Parayı alıp gidiyor, listelerle birlikte. Ardından, demir bir sandıkla, kiminde iki kişinin uçlarından tutmasıyla kimindeyse kamyonetle *mallar* geliyor. Çoğu kez, 'mallar'ın gelişi öğleye rastlar, yemeği böler bir ölçüde.

Banyo için götürüldüğümüz sırada, bir-iki kere, şöyle uzaktan görmüştük kantini. Eğer arabanın en ucunda oturuyorsak ve ayakta dikilen erler görüşü kapatmıyorsa.

Yine de, kantin siparişlerinin koğuşa ulaşması ve hepimizin başına toplanmamız, bir bakıma, 40'lı ve 50'li yılların ıssız, unutulmuş Anadolu kasabalarına trenin gelip gidişini andırıyor. Atabek'in bu benzetmesi, gerçekten haklılık payı taşımakta.

Allı yeşilli renkleri ve çeşitleriyle, kantinin "malları" seyirlik bir görüntüdür çoğu kez. O sırada, herkes, -üç koğuşun halkı- koridora çıkar. Demir sandığın başına toplanır. Folklorik bir fırsat doğmuştur, bir bakıma.

Geçen yüzyılın Afrika yerlileri gibi, şaşkınlıkla, iştahla gelenlere bakarız hepimiz. Sütler, yoğurtlar, kimi zaman yeşil soğan salkım saçak, küçük balık konserveleri, bisküviler, yazlık helva, yumurta, paket mendiller, permatik, kolonya ve sabun! Arada bir kutu ya da şişe bitkisel yağ. Sonra zeytin, beyaz peynir, limon, domates, elma, seyrek de olsa portakal.

Kimi zaman istenenler gelmez. Ya yoktur ya da bitmiş. Kimindeyse, gelenler kötü ve bozuktur. Domatesler çürük, ezik, yoğurtlar iyiden iyiye ekşiyip kabarmış. Zeytinler kötü. Gene de yenmeye çalışılır, alınanlar. Pek atılmaz.

İşin para yanı, yiyeceklerin yeniş biçimi ya da paylaşılması da ilginçti; unutulacak gibi değil, kuşkusuz. Önceleri, C Koğuşu'nda, herkes aynı parayı verip gelenler ortaklaşa yeniyordu. Ancak zaman içinde, kimi iştahların farklılığı, seçimlerin değişikliği ve gittikçe başkalarına saygıda görülen vurdumduymazlık, farklı ekonomik büyüme gibi sorunlar yarattı. Ayrıca, eldeki paralar da istekleri karşılayamaz oldu. Bu koşullarda, kimilerimiz (Aykut, Halûk ve ben), öteki koğuşlarda olduğu gibi haftalık verilen para miktarının (bu rakam, 1000 TL'ydi) dondurulmasında ve isteklerin ona uydurulmasında ayak diredik. Daha çok yiyip içelim diyenler, elbette, ayrıca para verebileceklerdi.

Bu önerinin kabul edilmesi sonucu, Melih Tümer görevden alındı. Bir bölük yiyecek ortak kullanıma açıldı; bir bölümüyse, özel siparişe bağlı olarak getirtilir oldu. Siparişin sahibi kimse, parasını da o ödedi.

Bunun üzerine, Dekan, kendi yiyeceklerini ayrı tutmaya başladı. Biz geri kalan yedi kişi, yine birlikteydik. Bu arada, A Koğuşu'nda herkesin ayrı erzak torbası olduğu görüldü. Hüseyin'in dış saldırılara karşı, yaz helvası, yumurta ve bisküvisini

'koynu'nda taşıdığı söylentileri yayıldı. Bu da, ayrı bir eğlence konusu yaratmıştı.

Öte yandan C koğuŖu halkı, Dikerdem'in olur olmaz fan-tezi isteklerini de kısmaya çalışıyordu. Olabildiğı ölçüde, elbet.

Kısaca kantinden gelenler, sebze-meyve gereksinimini, yemeklere eklenecek bir yiyeceğı ve mide hastalarının rejim uygulayabilmesini –elbet, bir ölçüde– sağlıyordu. Hepsi, hepsi bu!..

Nisan Notları

Cezaevlerinin iki önemli özelliğı oluyor; biri, seçmedikleri-nizle birlikte olmak. Gerçi, bir grubun tümüyle tutuklanması, böylesi bir durumu ortadan kaldırır. Ama, yine de başkalarıyla birlikte olduğunuz demektir. Seçmediklerinizle. Onların varlığını ortadan kaldıramazsınız. Neyse ki, Maltepe'de bu hiç olmadı. Çünkü, yalnız Barış Derneğı sanıkları için özel bir tutukevi ayırmışlardı; bu da, bizleri son derece hoşnut etti. Hem, birçok yönden.

İkinci, daha önemli nokta, görünmeyen bir işkence sayılabilecek olan, insanın yalnız kalma hak ve özgürlüğünün olmayışı. Her yerde, herkesle birlikte olma zorunluğı. Tuvalet gereksinimi bile, herkesin sanki ortasında ve gözü önünde yapılmakta.

Özellikle, gaz yapan yiyecekler sık verildiğı için bu durum ayrıca ek bir sıkıntı kaynağı oluyor. İçimizde yalınkat gerçekçiliğıyle tanınan birisi, durumu şöylece özetledi ve noktaladı: "Ne yapabiliriz, susturucu takamayız ya..."

Sürekli ve aşırı birliktelik, giderek sürtüŖme yaratıyor. Herkes, herkesin çirkinliklerini, aksayan yanlarını, bencilliklerini –istemese de– görür duruma geliyor. Üstelik, çok kısa zamanda bu tehlike uç veriyor.

3 Nisan

Bugün, olağanüstü bir önem taşımakta. Evren'in Bursa Konuşması'nı kaygıyla ve merakla bekliyoruz. Kaç gündür,

radyolar ve TV, önemli bir konuşmanın yapılacağını her haber bülteninde yinelediler. Dolayısıyla, beklenti doruk noktasında.

Cumartesi olduğu için dışarıdan herhangi bir haber de almıyoruz. Acaba ne söyleyecek? Bizden isim vererek söz edecek mi?

Kimi arkadaşlar, öngörülerini birkaç satır içinde not ederek bu kâğıtları Doktor'a verdiler. Konuşma yapıldıktan sonra kâğıtlar açılıp bakılacak. Acaba, kim, gerçeğe en çok yaklaşılmış?

Nisan

Bu güzel ve sevimli çocuk, Ceren Taygun, Ali'nin kızı. Annesi Türkiye'de değil, şu sırada. Babası ise, tutuklu. Bizden biri. Çocuk ortada kalmış durumda.

Üstelik, daha sekiz buçuk yaşında. Arada bir geliyor. Altına sandalye koyuyorlar. O da, onun üstünde, ayakta, arada tel den örülmüş perde, babasıyla ve bizimle konuşuyor. Ya elden ya postayla, sık sık, şiirler yolluyor babasına. Şiirlerini hepimiz ve 'şair', merakla, ilgiyle bekliyoruz. Dinliyoruz.

Biri şöyle : "Hâtıra, hâtıra dedin / Başımın etini yedin! / Al sana bir hâtıra / Ömür boyunca sakla!.."

Ön dişi kırık bu güzel ve çok bilmiş kız, herkese sevinç dağıtıyor. Bir top sarışın, kumral yumak, saçları. Onun yeniden geleceği günü, babasıyla birlikte, bizler de bekliyoruz.

Bu arada, çocuklar ordusunun ikinci Cereni de, yine bizim C Koşuşu'ndan. O da Aykut Göker'in kızı. İlkokul ikinci sınıfta. Ceren Göker de, geçen gün, babasına yazdığı mektupta, havadan sudan söz eder gibi, "Toğan bana aşık" diyordu.

Ataol'un küçük kızı Barış Sultan da, görüş günü getirildi. Çocuk çok küçük (sanırım, 2 yaş dolayında) olduğu için tel kafesin dışında, yani yüz yüze görüşme isteği sonuçsuz kaldı. O da, büyükler gibi, o kurallara uyararak babasını gördü. "Baba, niye saklanıyorsun?" demiş. Ataol acaba ne karşılık verdi?

Oysa, İsmail Hakkı Öztoran'un küçük kızı, Barış'tan çok çok büyük olmasına karşın, ilk geldiğinde ağlamıştı. Belki büyük olduğu, 'anladığı' için...

Nisan

Bu gece, TV şarkı yarışmasında Batı Almanya birincilik kazandı. On yedi yaşındaki konservatuvar öğrencisi Nicole'ün okuduğu *Biraz Barış – Ein Bisschen Frieden* parçası, bizler için anlamlı, bir o kadar da alaycıydı.

Türkiye TV'si, Batı Almanya adına katılan bu parçanın adını "barış" sözcüğüne yer vermeksizin söyledi. Bir gecelik san-sür. Parçanın yazarı Bernd Meinunger, bestecisiyse Ralph Sie-gel.

Batı Avrupa'da savaşa karşı, nükleer silahlara karşı gös-terilerin yoğunluk ve yaygınlık kazandığı bir dönemde, böyle bir parçanın başarı kazanması çok dikkate değer. Eurovision'a katılan hiçbir şarkının metni böyle değil.

"Biraz barış / biraz güneş / şu dünya için isteğim / biraz barış / biraz mutluluk / biraz sıcaklık /bütün özlediğim / biraz barış!.."

"Birlikte söyleyelim bu minik şarkıyı / barış içinde olsun dünya / hep beraber, haydi / barış içinde olsun dünya!.."

Bir ziyaretçimiz, birkaç akşam sonra şöyle dedi: "Bir parça barış deyip Eurovision birincisi oldular; tam barış isteyenlerin ödülü ise, cezaevi!.."

Ama, şarkıda söylenenin tersine, ben, "şarkıcının çok şeyi değiştireceğini" biliyorum.

9 Nisan

Aldığım ilk mektuba, Maltepe'den gönderilen karşılık:

*Çocukların mektubu beni son derece memnun etti. Yalnız Umur'un rahatsızlığına üzüldüm. Umarım, geçmiştir. Yalnız, dinlenme olanağı sağlanmazsa, daha ciddi durumlara yol açabi-
bilir.*

Burada sabah akşam kitap, gazete okuyarak, satranç oynayarak vakti geçirmeye çalışıyoruz. Ancak ışığın az olması okumayı güçleştiriyor. Akşamları TV seyrediliyor.

Haftada bir duş (sıcak su) ya da hamam var.

Şimdilik, tek kaygım iş durumum. Bunun dışında, oldukça yakın bir süre sonra oraya gelebileceğimi umuyorum.

Mektupları verme saati geldiği için kısa keseceğim. Ben, buradan 3000 TL yolladım, Barış'ın okulu için. İnşallah, bu iş fazla uzun sürmez.

Ve birkaç satır, Umut için:

*Umutcuğum,
Cici mektubunu aldım. Geçmiş olsun. Hastalığın nasıl oldu?
Dersler ve sınav için kendini çok sıkma! Nasıl olsa, başaracaksın!
Barış'ın resimleri ve senin açıklamaların da çok güzeldi. Özellikle, 'bisikletli adam' resmi hem güzel hem de an lamalı. Ne demek istiyorsun, anlıyorum. Haydi, gözlerinden öperim.
Not – Ben Ankara'ya gelince, Davaro filmini bir kez de birlikte görürüz.*

Sonra, Barış'a okunacak bölüm:

*Cici Barış, Tatlı Barış, nasılsın?
Sinemaya gidiyormuşsun, nasıl, sinema güzel mi? Sana "Havuç Burunlu Adam"ın resmini gönderiyorum. Bakalım, beğenecek misin?
Ayrıca, yolculuktan gelirken de, sana çok güzel bir oyuncak getireceğim. Ama, bana ne istediğini yaz, olur mu?*

12 Nisan, Çarşamba

Bugün, görüş günü.

Babam geldi. İlk kez. Yorgun ve rahatsız görünüyor. Onun yaşında ve durumunda birisi için, bu iş hiç kolay değil. Tel perdeli bölümde seslerin çokluğu, yüksekliği ve birbirine karışması yüzünden, sesini duyuramadı. Kaldı ki, olağan koşullarda bile, ta yanı başında durarak sesini duymak ancak olası.

Sesini duyuramamak, onu daha da çok üzüyor besbeli. Bir ara, "Ne zaman çıkacaksın?" dediğini anlayabildim. Ya da, bana öyle geldi. Dilime geldiği biçimde, bir karşılık verdim: "Bu ay içinde olabilir!"

Üç gündür midesi ağrıyormuş. Ülserin yeniden depreştiğinin habercisi mi, acaba? Bu durum beni kaygılandırıyor. Sonraki günlerde ziyaretime gelen kardeşim, babamın bir daha hiç gelemeyeceğini söyledi.

13 Nisan, Salı

Bugün nöbetçiyim. Aynı zamanda Ataol'un doğum günü. Kırkinci yılını geride bırakıyor, Şair. Sanırım, gece, küçük bir eğlence yapılacak. Bizim koğuş ona bir dolmakalem armağan ediyor.

Sabah, Dr. Atabek bir dörtlü karalamış. Gezgin ozanlar gibi –bir çeşit Trabador, o!– koğuş koğuş dolaşıp okuyor yazdıklarını. Onu dinlerken, neden bilmem, XII. Yüzyılın isimsiz *chanson de geste* adını taşıyan epik parçalarını anımsadım. Yalnız müziği eksik. Öte yandan, Barışçılar'ın bağlılığa dayalı ahlak anlayışını dile getirmekte, yazılış niyeti ve anlatımıyla.

Bence, çağımızda, şairlerin esin perisi yok. Sorumluluk perisi var. O da, onları ellerinden tutup cezaevlerine sürüklüyor. Ataol, "Daha zor koşullar olabilir; şurada burada yok değil. Ona da hazır olmak gerek!" diyor.

Bu sözcükler soğukkanlı bir değerlendirme mi, yoksa zaman zaman gelen bir heyecan dalgasının içten ürünü mü? Ancak, sözlerinin doğruluk payı yadsınamaz.

Meksikalı romancı Carlos Fuentes'in, *Artemio Cruz'un Ölümü* dolayısıyla yazdıklarını geçiriyorum kafamdan: "Biz zor olanı seviyoruz, zorlukları aşarak geliyoruz. Bana, uzak hedeflere püskürtülecek düşmanlar gerekli. Fırtınanın göbeğinde olmalıyız!"

Ataol'a, doğum günü dolayısıyla, karısı iki saksı çiçek getirdi. Biri eflatun, biri kırmızı. Şimdiye dek hiç görmediğim çiçekler. Şair de isimlerini bilmiyor. Yazık ki, "bu loş koğuşta güneşsizlikten yaşamaz" diyerek nöbetçi subayının odasına yolladık. Ancak, tören sırasında yanımızda kaldı, güzel çiçeklerimiz.

Doğum günü partisi, kendi sınırları çerçevesinde görkemli geçmişti. Hazırlanan kaşar peynirli kanapelerle muzlu kutu sütü içildi. Bu arada, Apaydın ile Başkan Dikerdem'in konuşmaları dinlendi. Ataol, yapılan konuşmalara Maltepe'de yazdığı –J. Baez'e adanmış– bir şiirle karşılık verdi.

Daha sonra, havalandırmaya çıktığımızda, uzaktan uzağa çiçeklerimizi seyrediyor, göneniyorduk böylece. Ama, cam arkasından ve belirli bir uzaklıktan.

Ertesi gün de, bu kez avukatı, iki laleyle kırmızı bir gül getirdi Ataol'a. Gerçekten, güzel bir tablo oluşturmıştu çiçekler; insanları birbirine yaklaştıran sıcak insan ilişkileri ağı da.

Doğum gününün ertesinde, avukatının getirdiği bir tomar çeviri üstünde çalışan Ataol düzeltmeler yapıyordu. Bir ara, doktora, "Çalışıyoruz ne yapalım?" dediğini duydum. "Çalışmazsak çıldıracağız. Hem bu durum, dışarıda da böyle değil mi?"

Sözleri, besbelli, buruktu; açıkça, bir tehlikeye parmak basar gibiydi. Bunda okuduğu kitabın da etkisi yok muydu acaba? E. Allan Poe'nun *Öyküler'i*.

Günün getirdiğine, "bahar patladı" gözüyle bakmak zor olmayacak. Evet, Orhan Kemal'in terimiyle mevsimi anlatabiliriz. Güneşte sıcaklık 22°-25°. Bizler de *Bahar Vurgunları*.

* * *

Öğleden sonra Orhan Taylan geldi. Saçı kesilmiş, başı çıplak ve çehresinin yalın geometrisi daha çok ortaya çıkmış durumda. Göz altları çukur çukur. Yüzü uzamış. Elmacık kemikleri, iyiden iyiye belirgin. Boyun, her zamandan daha uzun göründü gözüme. Belki de bana öyle geldi. Ama, bütünüyle, toplama kampından çıkmış bir hayaleti andırıyor.

İlk izlenimi, şaşkın şaşkın "zindan"ımızı seyretmek oldu. "Bana çok iyi koşullarda yaşıyorlar, demişlerdi" biçiminde, açık bir düş kırıklığını dile getirdi. Gerçeği kendi gözleriyle gördükten sonra, tıpış tıpış gelip teslim olduğuna yakınan birisi gibi duruyordu sanki.

Oğlunun -Ferhat- doğumunu beklemiş, ardından gidip Selimiye'ye dürüst bir yurtsever davranışıyla, "Ben, Barış Derneği Yönetim Kurulu üyesi Orhan Taylan!" demekle yetinmiş. Doğal olarak bu yolculuğun sonu, Maltepe'de noktalandı.

14 Nisan

Baharın ilk etkisi, başağrıların yaygınlığı biçiminde kendini gösterdi. Pek çok kişinin başı ağrıyor. Kimisi de, afyon çekmişçesine açıklanması zor bir gevşeklik içinde. Yarı uykulu. Kiminde de kırıklık var.

Nedendir bilinmez, tüm koğuşlarda hüüzün egemen. Hava-
lar düzeldeği ölçüde, biz içerdekillerin kötümserliği, sabırsızlığı,
tepkisi, gerginliği artıyor.

Günde iki kez yarımşar saat havalandırmaya çıkıyoruz. O
da, haftada beş gün. Hepimizin, göreceli biçimde çok esmer-
lerin bile, bedeni, ayakları ve elleri bembeyaz. Sanki saydam.
Halúk Tosun, "Bir taraftan bakınca, öbür taraf görünecek"
diyor. Haklı da! Çünkü, günde yirmi üç saat uzağız güneşten.

Akşamın ileri saatlerine (19.30) karşın, ortalık daha aydın-
lık. Mazgal deliklerinden koğuşa yabansı bir ışık sızıyor. Çeki-
ciliği ve hayal gücünü kışkırtan, çizgisel bir şamdan aydınlığı.
Gizemli. Ancak, insan hep yitirdiğini arar, öyle değil mi? Kay-
nağı? Sınırsız olan genişliği?

Çayırkların boy attığı ön bahçedeki yabani armut ağacı çiçek
açtı. Üç-dört gün önce, yalnızca kimi dallarda çiçek öncesi bir
tomurcuklanma başgöstermişti. Bu durumu uzaktan uzağa göz-
lemliyor, doğanın büyüleyici gösterisinden gizli bir heyecan
duyuyordum. Ardından, hava üç-dört derece daha ısınınca bir-
den bahar da her daldan fışkırmaya başladı. Ağaçlar beyaz çiçek-
lerle donandı. Her köşe bucağa bir büyücü eli değmiş gibi oldu.

Bahara girerken, özellikle cıgara içenler, her sabah kalkışta,
ani ve hızlı bir hareketin sonunda uzun öksürük bunalımlarına
düşüyorlar. Böyle durumlarda, öksürük için *prafron* isimli bir
ilaç kullanıyoruz. Çoğumuz bu ilacı paylaşmakta.

Hüseyin Baş, ordu ürünü olarak verilen ilacın niteliğini
öksürüğün sesiyle birleştirip kendine özgü yeni bir isim yarat-
tı: Ord'öhö diyordu. Sonra, şu düzeltmeyi yaptı: "Ancak, hors
d'oeuvre gibi söylenecek!" Bu benzetme, bir ölçüde koğuşların
neşelenmesine yol açtı.

Daha sonra, benimsenen yeni formül ordu-salata, ordu-re-
çel, vb gibi biçimlerde zenginleşti, yaygınlaştı.

15 Nisan

Yaşam çok zor. Yaşamak için sonsuz cesaret, bir hayli de
dayanıklılık gerekiyor. Ama, asıl kaynak sevgi!

Küçük koğuşa 150 W'lık yeni bir ampul takıldı. Gece ve
gündüz onun altında yatıyoruz. Benim yatağım, doğrudan
ampulün altına düşüyor.

Gündüzleri, Tugay Kademesi'nde sürekli kaynak yapıldığı için, elektriğin voltajı düşüyor sonra yükseliyor, olağan düzeye ulaşıyor. Ancak, çok kısa zaman aralıklarıyla gerçekleşen bu yanıp sönme, bir çeşit göz kırpmaya niteliğinde. Dolayısıyla, okuma olanağı ortadan kalkıyor. Prof. Metin Özek, "Voltajda görülen bu durum, sara nöbeti yaratabilir" diyerek klinik pratiğinden bilgiler aktardı, bizlere. Ayrıca, nöbetçi subaylığına da.

Titreşen ışık altında, tüm tutuklular yabancı hayvanları andırıyor tuhaf bir biçimde.

Kendi kendime soruyorum: "Öz gücüne olan inancımı yitirdim mi? Yoksa, kötümser olmakta haklı bir toplumun ve zamanın mı ürünüyüm?"

Ne var ki, bir halk deyişiyle, kara gün kararıp kalmaz elbet!

17 Nisan

Hava soğudu. Ara ara yağmur yağıyor. Esinti de güçlü. Serinlik bir hayli artmış durumda. Artık ön bahçeye çıkamıyoruz. Oyun alanının dört yanına, yan yana iki kişinin yürüyebileceği genişlikte çakıl kaplı bir yaya yolu döşediler. Bir tür iç patika denebilir.

Turuncu tuğla kırıklarından pekiştirerek hazırlanan top (voleybol) alanı, yağmurla çamurlaşmış. Daha sonra, üstüne deniz kumu serpiliyor. Dikerdem, "Bu soğuma, aprilin (eski nisan) 5'ini gösterir," dedi. Sanırım, haklı!

Gene de, çevredeki pek çok ağaç tomurcuklandı. İç açıcı bir görünüm yaratıyor, böyle bir durum. Özellikle, çayevi barakalarıyla cezaevi yapısı arasındaki düzlükte bulunan birkaç ağaç.

18 Nisan, Pazar

Hafif bir güneş var dışarıda.

İç bahçeye çıktık. Öğleden önce rahat çıkabiliyoruz. Öğleden sora, TV'deki film bitinceye dek içerde kalıyoruz. Dışarıya sonra çıkılıyor. Yalnız pazar günleri böyle bir program uygulanıyor. Esneklik tanıyorlar o kadarlık.

Akşama doğru, saat 17.00 sularında, elektrikler kesildi. Yaşam kendiliğinden yavaşladı; en alt düzeyine indi. Okuma

yok, satranç yok, 'dilmece' yok! Karanlık uzadıkça gerilim ve sinirlilik artmakta.

Gece ilerledi, karanlık sıkıcı bir durum aldı.

20 Nisan

Ankara'dan bir mektup. Bilgilendirici, aydınlatıcı ve rahatlatıcı. Gene de, bir 'cephe raporu'; ama, bu kez ayrıntılı:

Her iki mektubunu da, Umut'un imtihan günü aldık. Telgrafını, Umut bir gün önce, 14 Nisan günü almıştı. İkinci telgrafını bu sabah aldık.

Umut'un bu imtihanlarda olağanüstü bir şanssızlığı oldu. Sınavdan dört-beş gün önce, okulda top oynamış; terlemiş. Ateşlendi, çok hastalandı. İmtihan gününe kadar ateşini zor düşürdük. Okula da, kursa da göndermedim; evde istirahat etti. Tabii, evde de pek çalışmadı. Sorular da, çok zor gelmiş.

Doksan dakikalık zamanda 120 soru sormuşlar. Özellikle, matematik soruları. Çocuk ancak doksan tanesini yapabilmiş. İki bilinmeyenli denklemler sorulmuş, mesela.

Öğretmenleri, Umut'un yaptığını normal buluyorlar. Kendisinin de morali yüksek. Ben sanmıyorum, ama kendisi kazanacağı kanısında.

Bariş da iyi, keyfi yerinde. İşte, bu kadar!

Umut'un kalemıyla birkaç cümle! Sıcak ve doğrudan bir anlatım. Sevgiyle yüklü. Özlemin özülle yoğrulmuş sözcük ve duygular.

Babacığım,

Ben sana birçok kere mektup yazdım. Fakat, bugün amcamdan öğrendiğime göre, postaya on günde gidiyormuş. Bir de adres yanlışlıkları oldu. Bundan birkaç gün evvel aldığım mektupta yeni müdürü soruyordun. Hâlâ tozunu atamadık. Yakında atarız. Amcamdan aldığım mektupta iyi olduğunu öğrendik. Neyse, baba, benim dileğim bir an önce çıkman ve bisiklet almandır.

21/22/24 Nisan

Yağmur günleri.

Soğuk bir yana, sürekli yağan sicim gibi incecik yağmur, hepimize, sanki geniş bir akvaryum içinde yaşıyormuşuz duygusu veriyor. Sökülen sobalar, getirilip yeniden takıldı. Şimdi, cıtır cıtır yanıyor.

Bulanık bir evren, güçsüz ılık ve külrengi günler. Tepele-
rin üstüne koyu bulutlar binmiş. Ufuk alçalıyor. Vadi bir renk,
çiçek ve duman çavlanına boğulmuş durumda.

Sanki İstanbul'dan, yeryüzünden ve dışarıdaki ıslak
atmosferden –su küre– çok uzaktayız. Koşullarda bulunan
nesneler, işlevlerini isimleri gibi yitirmiş görünüyor. Kopuk ve
soyutlanmış bir kapalı dünya, şu an içinde yaşadığımız boşluk.
Sancılı bir huzursuzluk kuşatmış, bizleri çepeçevre.

Koridor ve koşulları nemli, hücreleri yarı karanlık olan bu
zindan-müze, aynı zamanda bir *portreler galerisi*! Canlılardan
oluşan bir tarih enstitüsü! Bununla birlikte, ağır basan yanı tra-
jik görünümü!

Takvimsiz, saatsiz, belki mevsimsiz bir yaşam. Telörgüler-
le duvaklanmış süslenmiş.

27 Nisan

Ankara'dan bir mektup! Adres son derece kısa yazılmış.
Yani, enikonu eksik. Ama, yine ulaştı bana. Fikret Kemal'den.
Beni şaşırttı, sevindirdi.

Şubat sonunda yapılan Oda Genel Kurulu'na ilişkin bilgi
veriyor. F. Kemal Yıldırım, İnşaat Mühendisleri Odası Genel
Sekreteri. Bizlerle ilgili haberlere basında rastlayamadıklarını,
dolayısıyla merak ettiklerini yazmış. Ardından, 16/17/18 Ni-
san'da İmar ve İskan Bakanlığı'nda düzenlenen Konut Kurulta-
yı üstüne bilgi vermiş. Konut konusundaki çalışmalarım nede-
niyle, Kurultay boyunca beni andığını sözlerine eklemiş.

Mektuba ekli olarak gelen Konut Kurultayı Programı'nı
inceledim, uzun bir süre. Darbeler, hangi temel soruna çözüm
getirebilmiş ki?..

Fikret Kemal'e sağlığım ile ilgili özellikle de midem konu-
sunda bilgi vermem gerekiyor. Cevap yazmalıyım.

Bir Agatha Christie okudum: *Lord Edgware Dies*. Kitapta, "Halkın anıları kısa sürer" diyor. Öyle mi, acaba? Eğer, gerçekten kısa sürseydi, insanlığın gelişmesini neye borçlu olacaktık?

2 Mayıs

Bugün canım doyasıya yazı yazmak istiyor. Mektup yollamak. Günlüğümün eksiklerini gidermek. Okuduğum kitaplar üstüne notlar tutmak.

Dışarıda, ağaçlar göverdi. Kimisi çiçek açtı. Tugayın hamamına giderken beyaz-pembe çiçeklerle donanmış koca bir top ağaç gördük. Görür görmez yitirdik. Ama, ne görkemli ne iç ısıtıcı ve mutluluk veren bir görünüm. Ağacın eteklerinde diz-boyu yeşil otlar, çimenler. Badem ağacının bitiminde yol var. Öte yanda, yoldan sonra, çamlar gelmekte. Ada çamlarını andırıyor. Yoğun, koyu bir yeşillik. Yer yer papatyalar. Mor, pembe çiçekler. Bir bakıma, peygamber çiçeğine benziyor. Ya da, Afrika menekşesine. Erguvanlar ise, görünüşe bakılırsa, daha açmamış.

Bendeki kır sevgisi mi, bahar tutkusu mu, yoksa özgürlük özlemi mi? Belki, yıldızı dişi bir mevsimin yarattığı etki.

Belki de, yarı kapanmış göz kapaklarımın ardında, Boticelli'nin *Primavera*'sını düşünüyorum. İlk yazı simgeleyen çiçekli giysiler içindeki genç kıızı.

Hafif bir sıcak esinti var. Lodos, şurada burada kalmış son bulutları da süpürdü. Sabahın altın renkli güneşinde, karşı adaların evleri bile açık seçik görülüyor.

Koğuştta soğan kokusu, TV'den seslenen melez şarkıcı ve karanlık, hepsi birbirine karışıyor.

Mayıs

Ataol bir şiir yazmış. Kırkıncı yaş günü dolayısıyla bizlere okudu. Ayrıca, *Bilim ve Sanat* dergisinde yayımlanacağını söyledi. Şiirini ünlü şarkıcı Joan Baez'e adanmış. Onun da, bu yıl, kırkıncı yaş yıldönümünü kutladığını sanıyorum. "İnsan önce kendisine inanmak zorunda" diyen güzel ve yiğit şarkıcı için, alçakgönüllü, ama içten bir armağan Ataol'un şiiri.

Kendi ülkesinde bir yabancı olduğuna inanan birisiyle, yine kendi ülkesinde düşünceleri dolayısıyla tutuklanmış bir başka insanın tuhaf ilişkisi. Üstelik, birbirinden habersiz olarak.

Geçende, gazetelerden, İngiliz İşçi Partisi sol kanat lideri Tony Benn'in BBC'de bir dönem diskjokeylik yaptığını okumuştum. Bu görevi sırasında en sevdiği plakları çalmak –ve dolayısıyla dinlemek– olanağını bulmuş. Bu arada, Joan Baez'in *We shall overcome!* "Üstesinden Geleceğiz ya da Zafer Bizimdir!" şarkısını da çalmış, bol bol.

Gözleri dalmış olan Ataol, sürekli küçük kare masadaki çiçeklere bakıyor. Bir çeşit sümbül ya da ona bezeyen bir çiçeğe. Neden sonra, "Çiçekler de türlü türlü yazgıya sahip" dedi. "Kimisi doğada, kimi de bizim gibi hapiste!"

Besbelli, bir şairin duyarlığı çok değişik bir kumaştan dokunuyor.

5/6 Mayıs

Mayıs'ın şu günlerinde güneş etkisini iyice duyuruyor. Güçlü bir yel olduğu için, havayı soğutan o. Karadeniz'den gelen soğuk esinti. Bu yüzden, dışarısı, sanıldığından daha serin olmakta. Bir de bulunduğumuz yer, deniz kıyısından epeyce yüksek. Tam tepedeyiz.

Neyse, son gün, rüzgâr bir ölçüde dindi. Yatıştı ortalık. Güneş, soğuk bedenlerimizi ısıtmaya başladı. Ancak, bu kez de, havalandırma yarım saatleri açıkça yetmemeye başladı. Bundan çok sıkıntı çekiyoruz. Yirmi üç saat, içeride, güneşten ve gökten uzak yaşamak!

Böylece, havaların iyice düzelmesiyle, beklenmedik yeni bir gerilim patlak vermiş oldu: Bu havada içeride tıklı olmak, hepimize ağır gelmeye başladı. Gittikçe huzursuzlaşıyor herkes. Küfrediyor, söyleniyor, tepki gösteriyor.

Buna karşılık cezaevi yönetimi de, havalandırmanın sonunu saate göre değil, voleybol maçlarının bitimine göre saptamaya başladı. Esnek ve değişebilir bir uygulama. Dolayısıyla, dışarıda kalma süresini uzatabilmek için, iki sayıyı tek sayı saymak, servislerde boşa atmak gibi birtakım karşı önlemlerin düşünülmesi yerinde olacak.

Bu koşullar altında, düşünsel varlık nasıl korunabilir? Bir kültür çabası nasıl sürdürülebilir? Bırakalım onları, sağlık nasıl ayakta tutulabilir?

8 Mayıs

Sözgelimi, Anadol'un dünkü kalp sıkışması?

Kemal, gazdan kaynaklanan, ancak kalp krizi belirtile-ri gösteren ciddi bir rahatsızlık geçirdi. Gece damardan iğne vurdular. Rahatlayınca, "İki hekimin yanında olmak, insanın moralini yükseltiyor" dedi, o kendine özgü muzip çocuk gülümseyişiyle. "Yoksa, öldüğümü sanacaktım."

Ama, bizler, hemen hemen öyle sanmıştık.

Peki, gaz neden oluyor? Gerçi, sürekli izlenen gıda rejimi (kuru fasulye, nohut, bulgur) bunda bir ölçüde rol oynuyor. Ancak, asıl neden sinir sistemiymiş. Geçmişte de, iki kez benzer bunalımı geçirmiş. Birinde, ziyarete gittiği bir cezaevinde; görüş sırasında.

Kuşkusuz, dün de, birtakım nedenler yok değildi.

Dünün özeti, kısaca, tek bir sözcüğe indirgenebilir bir bakıma: Gerilim, beklenti, sinirlilik, tartışma, çekiştirme, dedikodu ve ilaç, ilaç!..

Öğleden sonra Nedim'in avukatı gelmişti, Kemal Bey. Ona dayanarak söylediğine göre, iddianame 141. maddeyi temel alacakmış.

Derhal, koğuşlarda büyük bir çalkantı ve dalgalanma oldu. Kaygılılar, rahat olanlar, heyecanlılar, vurdumduymazlar, soğukkanlılar, herkes durumu irdelemeye başladı. Bu konuşmaların gece yarısını bile çok geçtiği söyleniyor, geç yatanlarca. Özellikle, Prof. Tümer çok üzgün. Rakamlar ileri sürülüyor, 8-10 yıl gibi. Buna göre, cezaevinden çıkış tarihini hesaplayanlar bile var. Kemal Anadol, "Bizi, 141 ve 142'den içeri aldılar; elbette, iddianame bu maddelere dayanacak" diyordu.

Bu sözler, yankı bulmadı değil. Ama, belirli bir iç direnişle karşılandı, sanıyorum. Psikolojik bir iç direnişle. Bununla birlikte, ertesi sabah, Dekan Tümer bile aynı tümceyi yineliyordu. İnanarak değil, elbet. Daha çok kendini inandırmak, belki de avutmak için.

Ertesi gün, sabah sayımı sırasında, ben de, Gencay'a, "Bu maddelerden suçlarlar, sonra da aklanırız" dedim. Böylece, 1971/73 dönemine göndermede bulunmuştum. Ancak, o, kaygılı bir sesle, "Çekirge her zaman sıçramaz" diye karşılık verdi. Tavrında, buruk bir kötümserlik yayılıyordu. Artık,üstelemedim.

Şaşırtıcı olan, tek bir sözün bile ortalığı bu denli karma-karışık etmesi. Avukatın söyledikleri, iğreti bile sayılsa, küçük huzurumuzu bozup dağıtmıştı.

9 Mayıs, Pazar

Bugün 'bit kırma' ya da 'bit ayıklama' günü. Bizleri, iki duvar arasındaki beton dairesel aralığa çıkardılar. Gün ışığından payımıza düşeni almak, battaniye ve şiltelerimizi güneşlendirmek için. Pazar günleri, açık hava havalandırmasına çıkmıyoruz. Buna karşılık, yaptığımız zorunlu temizlik işlerine 'bit ayıklama' işlemi diyoruz.

Öte yandan, dairesel beton aralıkta, Orhan Taylan, Ataol'un resmini yapıyor.

10 Mayıs

Bir-iki gün önce, sanırım cumartesiydi, üç arkadaşımızın kamudaki görevlerine son verildiğine ilişkin karar ellerine ulaştı. Elektrik yüksek mühendisi Aybars Urgan, Ergun Elgin ve bir de Tahsin Usluoğlu.

Onların üçü de, Türkiye Elektrik Kurumu'nda, Ankara'da çalışıyorlardı. Yalnız, Ergun İzmir'de.

İşte, buna deniyor, ekmekle oynamak diye! Bir önlem olan tutukluluk, böylece, açık ve somut ceza niteliğine dönüşmüş oluyor.

Oysa, Avrupa toplumları, çoktan düşünce suçunun üstüne çıkmış durumdalar. Ayrıca, onlar ekonomik anlamda, belirli bir rahatlık içindeler. Genel düzlemde gerilim düşüklüğü, bu toplumların başlıca özelliği. Batı Avrupalı, eğer işsiz değilse, düzenli çalışabilmekteyse, kabul edilebilir bir yaşam düzeyine erişiyor. Belli bir toplumsal güvencenin (işsizlik sigortası örneği gibi) sahibi olarak yaşıyor.

Rahatlığın bir başka nedeni de, toplumsal devlet anlayışının getirdiği, sağladığı birikim. Eğitim, sağlık, belediye ve sigorta hizmetlerinde görüldüğü gibi.

Oysa, Türkiye koşulları, yurttaşlarını daha da boğmaya çalışıyor. Emekliliği gelen bir insanı işten atmak ne demek? Bir kalemde, çeyrek yüzyıllık hizmeti yok sayabilmek?

Gerçek bir cinayet değilse, nedir bu?

11 Mayıs

Birkaç mektubu bir arada, elden aldım. Posta yoluyla değil. Doğal olarak ‘Görölmüşdür’ damgasını yemiş bir biçimde. Kardeşim getirmiş, görüş gününde İdare’ye bırakmış. Biri, Gelendost’tan yazılmış. Demek ki, postayla İstanbul’a, oradan da görüş günü bana ulaştırılmış. Elime geçtiğinden emin olmak istiyorlar.

Kız kardeşim, mektubunda, “... tahliyenizle ilgili herhangi bir şey okumuyoruz” diyor. Sonra, bir sayfa sıradan sözler. Bu arada, mektubunu, Gelendost’taki davasının görüşölmesinde verilen arada yazdığını vurguluyor. Ve, “Benim daha bir dosya okumam gerekiyor” diyor.

Okullar tatil olunca, “Odil –yani, kız yeğenim– anneannesinin yanına gitmeyi düşünüyor. Babası izin verirse, onu İstanbul’a ben getireceğim. O arada, seninle de görüşme imkânı belki bulabilirim.”

Açıkça, pek iyimser bir mektup değil. Sanki, zor altında yazılmış gibi. Böylesi zorlamanın ve donukluğun dışında kalan biricik nokta, mektuptaki biricik doğal ve sıcak satırlar, kız kardeşimin “iki gün sonra benim yaş günüm; tam tamına 37 yaşımı bitirdim” dediği cümle.

* * *

Bu arada, aynı zarf içinden çıkan ikinci mektup da annemden. Ancak, onun tarihi ‘9 Mayıs’. Annemin tüm diplomatik yaklaşımına karşın, gene de satırların arkasındaki acılık kendini duyuruyor:

Bizler çok iyiyiz. Senden başka kederimiz yok. Bu sıra babanın da sıhhati çok iyi. Ülker, iki kere mektup yazmış, cevap alamamış. Sema'yla yaptığımız telefon konuşmasında da, sana mektup yazdığını ve haberini soruyor. Her ikisi de para yolladı. Ben de gelip görüşmek istiyorum, fakat dayanamam diye korkuyorum.

Herhalde, babamın ziyaretinin yarattığı olumsuzluk sandığımdan da etkili.

Ama, ne onun ne başkasının gelmemesi çok daha iyi. Kimse uğramayınca rahat oluyorum.

12 Mayıs, Çarşamba

Nöbetçiyim.

Gece iyi uyuyamadım. Uzun süre uyanık kaldım. Bir ara uyanınca, yani tam uyandığım sırada, koğuş kapısı önünde nöbet tutan nöbetçinin konuşmasını işittim. "Kim bu horlayan? Sizi rahatsız ediyor mu?" diye soruyordu. Başkan da, "Hayır!" dedi, "artık alıştık!"

Bugün gelen gazetelerde, Gencay Şaylan'ın ODTÜ'deki görevinden atıldığı haberi yayımlandı. *Tercüman* ve *Milliyet* gazetelerinde yalnızca.

14 Mayıs

Siyasal ve tarihsel bir gün. Tuhaf rastlantı, aynı zamanda, bir siyasetçinin de doğum günü: Mustafa Gazalçı, yarı sıkılgan bir edayla bunu öğle yemeğinde söyledi. O kendine özgü anlatım biçimiyle.

Bugüne dek, ne çok kişi doğum gününü "içerde" kutlamak zorunda kaldı. Aybars Urgan, Aykut Göker, Ataol Behramoğlu ve şimdi de Gazalçı! Dışarda olağanüstü bir anlam taşımayan bu yaşgünleri, tutukevindeyken duyarlı bir vurgu kazanıyor ister istemez. Bir çeşit fırsat, "öteki"yle ilgilenmek, ona toplu sevgimizi göstermek için. Bir türlü dayanışma, kuşkusuz.

Doğum günü nedeniyle, öğleden sonra Mustafa'nın ismarladığı çayı içtik ve bu özel günü kutlamak üzere yarım bir mumu bitinceye kadar yaktık.

Akşama doğru da, Gazalcı'nın portresini yapmak amacıyla Orhan ön hazırlık çalışmalarına koyuldu.

Havaların yine beklenmedik ölçüde soğuması -10°-20° birden düştü- yeniden birtakım rahatsızlıklara yol açtı. Sekiz kişilik bizim koğuşta, şimdiden iki hasta var. Gazalcı, bir haftadır rahatsız. Şu anda da, sinsi bir ateşle boğuşup duruyor. Halûk Tosun ise, yeniden yattı. Bünyesi zayıf ve bedeni dirençsiz. Üstelik, iyi gıda alamıyor. Koğuş güneş yüzü görmüyor ki... Hava, birden çok sıcaktan çok soğuğa da geçiverince, hastalıklar uç vermesin de ne olsun başka?

Öğle sonrasında, üçler (Dikerdem, Apaydın, Atabek) ile Prof. Metin Özek -ve avukatı Ülker Hanım- Yrb. Reşat Gürler'le görüşmeye gittiler. Sonuç: Işığın titreşmesi sorunu yine çözülemiyor. Kitaplara izin yine yok! Başvurumuzun üstünden bugüne dek geçen süre, başlayan pazartesiyle üçüncü haftasına ulaştı. Ama, havalandırma yarım saat uzayacakmış diyorlar. Evet, sonuç hemen hemen sıfır!

Bir-iki gün var ki, çok sıkılıyorum. Adı konulamayacak bir yalnızlık duygusu. Ne mektup geliyor, ne avukat! Ankara'ya giden kardeşim ne yaptı, acaba? Kimlikleri bulabildi mi? Umut sınavı kazanacak mı?

Geçen pazartesi Ankara'dan aldığım telgrafta, Umut ve Barış'ın bende kalmış olan kimlik kartları isteniyordu. Okul için. Biri ortaokula, öbürü ilkokula başlayacak. Nasıl vereceğim? Benimki bile bende değil. Ne yapabilirim? Kapalı ve kilitli bir evde, bir yabancı onları nasıl bulacak?

İster istemez, Attila'yı bir günlüğüne Ankara'ya gönderdim. Çocuk iki gece üst üste uykusuz kaldı. Zahmet etti, masraf oldu, izin gerekti.

Ben de üşütmekten korkuyorum. Midem dolayısıyla ilaç alamayacağım için, hasta olmak kötü.

17 Mayıs, Pazartesi

Görüş günü.

Hepimizin paylaştığı, bir küçük sevinçli haber: Orhan Apaydın, birkaç gün önce dede olmuş. Kendisini kutladık. Günlerdir hiç oynamayan yüz çizgileri yumuşadı, gevşedi. Bir gülümseme yüzünde doğdu ve söndü.

İkinci haber, kardeşimin Ankara'dan dönüşü. Kimlik sorunu, neyse, çözülmüş. Buna sevindim.

Ama, bir başka üzücü haber, işime son verildiğine ilişkin Şirket'in ev adresime yolladığı mektup. Demek, uzun süre, evde beklemiş. Oysa, şu ana dek, zayıf da olsa belirli bir umudu koruyordum.

Ancak onlar hiç zaman yitirmemişler. 26 Şubat Cuma sabahı evden götürülmüştüm. İki gün hafta tatili: 27 ve 28 Şubat. Şirket, 2 Mart tarihinde, ünlü 17. maddeye gönderme yaparak –haber vermeksizin işe gitmeme– görevime son verildiğini bildiren mektubu yazmış.

Buna karşılık, ben, şu günlerde, işlerle ilgili, haber almak amacıyla bir mektup yazmayı düşünüyordum onlara. İyi ki yazmamışım.

Orhan'ın eşi Melek, görüş sırasında, benim istediğim Curzio Malaparte'in romanını haftaya getireceğini söylemiş. Buna sevindim, ama, kim bilir, ne zaman elime geçecek? *Caputte*, Türkçeye siyasal düşüncelerle eksik çevrilmişti. Bu nedenle, ben Fransızcasını istedim.

18 Mayıs, Salı

Sonunda, kitaplar verildi. Bana gönderilmiş olan bir tane: Adalet Ağaoğlu'nun yeni öykü kitabı, *Hadi Gidelim*.

Varlık ve *Yazko Edebiyat*'a yazdığım mektuplara henüz karşılık yok. Ne yazım yayımlandı, ne dergi geldi.

Cumartesi günü, Güvenlik Subayı'na kitaplarımın bana verilmesi yönünde dilekçe yazmıştım. Benim dışımda bir-iki kişi daha yazmış, vermiş. Gencay Şaylan, bunlardan biri. Ona yazılı cevap verdiler. 1 numaralı Tutukevi'ne de kitaplar geldiği ve incelendiği cihetle, zamana ihtiyaç olduğu yolunda bir cevap. Oysa, mektuplarımız da çok gecikti. Ayrıca, 1 numarada çok eskiden beri tutuklular bulunduğu için, kitap kabul ve dağıtım işleminin şimdiye kadar çoktan rayına oturmuş olması gerekirdi. Meğer ki, bize söylenen gerçeği yansıtmıyor olsun.

Örnek vermek gerekirse, 5 Mayıs'ta yazılan mektupları ancak 18 Mayıs'ta alabildik.

Böylece, Ağaoğlu'nun *Hadi Gidelim*'i elime ulaşabildi. Güçlkle inanabiliyorum. Ağaoğlu, sevimli ve nazik bir not yazmış, kitabını imzalarken.

Dekan Tümer'e dün gecedan haber verildi. "Yarın (yani bugün) Mahkeme'ye gideceksiniz" denildi. Sorgu amacıyla yapılmış bir çağrı. Çünkü, Barış Davası koskoca bir dosya oluşturdur. Tutuklamalar yapıldı. Üstelik 83 gündür tutukluluğumuz sürüyor. İddianame bitti bitecek. Ama, içimizde henüz sorgusu alınmamış kişiler var daha. Üstelik, bunlar içeride, ellerinin altında.

Oysa, öbürleri, yani bizlerin büyük çoğunluğu, tutuklamalardan önce Selimiye'ye giderek ifade vermiştik.

Prof. Melih Tümer sabah gitti. Yeniden saç tıraş edilmiş. Ayrıca, giderken kelepçe vurulmuş. Ülkücülerden –onlar, 1 numaralı Tutukevi'nde– iki kişiyle birlikte, aynı arabada getirmişler. Dönüşte, karmakarışık, başı sonu belirsiz, birtakım bulanık sözler aktardı bize. Kimse pek bir şey anlamadı.

Kitaplarla birlikte gelen gazeteler arasında, *Guardian*'ın Haftalık'ında, *Washington Post*'dan bir alıntı var. Buna göre, Tindemans, Ankara'yı ziyareti sırasında, Generaller rejimine "beklenmedik ve açıklanamaz biçimde 'temiz' kâğıdı verdi" diye yorum yapmış, ünlü Amerikan gazetesi. Sonra ekliyor: "Bunun sonucu, Ecevit tutuklanabildi."

Öte yandan, bir başka yerdeyse, gazete "Generallerin basıkıcı fantezilerini önleyen, Avrupa'nın huzursuzluğu" görüşünü dile getirmiş. Avrupa'dan ortak tek bir ses çıkmayışının huzursuzluğu, başka bir deyişle.

Cumartesiden bu yana, terim doğruysa, tufansal yağmurların içinde yüzdük. Gök sürekli su boşalttı. Gece ve gündüz. Dolayısıyla, soğuk ve nem de çok arttı. Biricik sobamız –sanırım, üçüncü kez kuruldu– yeniden yandı.

Bisküvi testine göre, nem oranı çok yüksek. Aykut Göker'in eklemeleri şişti, sürekli çıtırdamakta. Dikerdem'le birlikte birçok arkadaşımız, sırt tutulmasından acı çekiyor.

Dış bahçeye hiç çıkmadık. İlaç tüketimi, koşuşlarda dikkati çekecek bir düzeye ulaştı. Sıcaklık düşmesi, yaklaşık 10°-12° dolayında.

Bu arada, Gazalcı'nın anlaşılmaz rahatsızlığı ikinci haftasını tamamladı. Gerçi, ağır bölümünü atlattı; ama sinsi bir ateş sürüp gidiyor. Bir inip bir çıkıyor. Ne var ki, tamamen düşmüyor. 37,5° civarını da aşmıyor. İğne vurulmaya başlandı. Bu işi, Atabek yapıyor. Gazalcı, "O olmasaydı, moralimiz ne olurdu?" diye, sık sık dile getiriyor kaygısını. Kemal Anadolu ise, sıhhiye çavuşu rolünü oynuyor. Bir o yana koşuyor, bir bu yana. Derece koşturuyor, çanta getiriyor. Dostça, içtenlikli bir yardım.

Sonunda, Gazalcı'nın yatak yerinin değiştirilmesine karar verildi. O da değiştirdi. Çünkü, bugüne dek kaldığı dış duvara bakan köşe çok nemli. Yatağının ayak ve baş ucunda, tuğlayla örülmüş bile olsa, pencereler var. Bir ara, yatak şiltesini kaldırmıştı. Altta, koskoca, dairesel bir ıslaklık ortaya çıktı. Neredeyse, şiltenin yarı yüzölçümü genişliğinde.

Şu sırada benim de, sağ ayağım dizkapaktan bükülmüyor. Üstüne oturmak, sözgelimi, olası değil. Büyük acı veriyor. İki kez, yatağımın bulunduğu üst kat ranzadan aşağı düştüm. Ayağım, bu yüzden mi oldu? Bilemiyorum. Başkaca bir yakınmam yok.

Eve telgraf çektim. Umut'un Anadolu Liseleri'ne giriş sınavı sonucu için.

Tek bir gecede, yeni gelen bir Simenon'u bitirdim. Varlık Yayınları'ndan. Güney Gönenç yollamış. Adı: *Kaatil*. Tahsin Yücel çevirisi. 1956 baskılı. Neredeyse otuz yıllık. Fiyatı, dolaşısıyla hem ilginç, hem de bu otuz yılın bir çeşit özeti: 1 TL!

Hollanda'da geçen bir olay. Yarım florinin yol açmış görüldüğü çifte cinayet ve deliliğe doğru giden, ağır, bahtsız bir süreç. Tam bir ruhsal çözümleme ve hekimlik ürünü, denebilir. Aynı zamanda bir hekimin –Dr. Kupevus– yaşam serüveni. Sıradan sayılmayacak bir Simenon.

Bugünlerde bir Simenon daha okudum: *La Nuit des Carrefour* (Üç Dul Kavşağı). 'Carrefour des Trois Veuves' isimli, Paris'e 50 km uzaklıkta, Arpajon dolaylarındaki bir kavşakta işlenmiş cinayetin romanı. Öyküsü açısından sıradan sayılabilir. Başkan Dikerdem'in getirttiği Fransızca bir kitap. 'Cep Kitapları' dizisinden. Ama, kapak resmi çok güzel.

Bundan önce de, bir-iki Simenon okumuştum: Biri, Fransızca: *Au Picrat's*; ayrıca, bir de Türkçe: *Kaatil*. Asıl adının "Holanda'da Bir Cinayet" olması gerek sanıyorum.

Bu arada, bir tane de Dost Yayınları'ndan okudum: *Ölümlle Saklambaç* (1963). O yıllarda çevirilere, kitabın asıl (özgün) ismi yazılmıyormuş. Şimdi de, çevirmenin ismi henüz kapak üstüne yazılmıyor. Elbet, bir-iki yayınevi söz dışı.

Dolayısıyla, kitabın ne olduğu belli değil. Ama, daha önce bir kez daha okuduğumu anımsadım. 'Sicilya Sokağı' çetelelerinin yol açtığı bir cinayet.

Anılarına (*Brecht'le Yaşamak*) bakılırsa, Bertholt Brecht de "cinayet romanlarıyla dinleniyor"muş.

19 Mayıs, Cumartesi

Bayram ve tatil.

Avukat yok, posta yok, telgraf gönderilmiyor. Biz de banyoya gittik.

Dönüşte, Yarbay uğradı. Dikerdem ile Apaydın'ı kendi arabasına binmeye çağırdı. Böylece, onlar, ilk kez, bizden ayrı dönmüş oldular. Daha sonra, bir süre Yarbay'ın odasında oturmuşlar. Cezaevi Komutanı, "Ne zaman tahliye oluyorsunuz?" diye sormuş.

Yorumlara, mırıldanmalara yol açtı, bu sorular. Doğal olarak, birtakım başka olaylar da yok değil. Mehmet Ali Birand'ın Brüksel'den Başkan'a yolladığı mektup. Genel Kurmay İkinci Başkanı Özturun ile Ankara'da görüşüğünü, yakında sevindirici haberi alacağımızı bildiriyor. Kucaklaşma dileğiyle de son buluyor.

Bir de, Tanilli'nin "26 Mayıs" diye ileri sürdüğü bir tarih var, ortada. Strasbourg'dan gelmiş bir haber.

Bugün öğleden önce ve sonra yağmur yağmadı. Ama, banyo yapmaya giderken geçtiğimiz yollar; özellikle cezaevinden aşağıya, eğitim alanına ve Tamir Kademesi'ne inen toprak yol, tam bir çamur deniziydi. İkinci Dünya Savaşı sırasında zırlı araçların, kamyonların, tankların saplanıp kaldığı plastik bir çamura dönüşen, yakın geçmişteki geniş Rusya toprakları gibi.

Bununla birlikte, ikinci havalandırmaya çıktığımızda, ertesi gün için arkadaşlara güneş “vaat ettim”. Gerçekten, belli belirsiz hava yükseliyordu. Sonunda, akşam sayımında güneş çıktı. Kimi parçası bulutlardan sıyrılmış, esintisiz, mavi bir gök!

Güneş uzun süre tepemizde kaldı. Dostça, yardım elini uzatarak. Aydınlık geç saatlerde bile vardı, denebilir.

Oysa, bir gün önce, yine akşam sayımında çok yabansı bir gökle karşılaşmıştık. Hava baştan başa kapalıydı üstelik; koyu bir fare rengi almıştı. Ancak, tuhaf ve kaynağı belirsiz bir ışık, sanki tüm göğe ve bulutların üstüne cömertçe serpilmişti. Turuncu sayılabilecek; bununla birlikte varlığı olmayan, yalnızca sezilebilen bir tür aydınlık.

Banyoya giden yol, bu kez, alışlagelenden daha değişik ve uzun. Sanki bir bahar gezintisi yapıyorduk. Tugay içinde açık kamyonla götürülürken yol boyu gördüğümüz çeşitli barakalardan erler çıkıyor ve bize bakıyorlar. Biz de onlara, elbette, ve her şey!

İlk kez kantin binasını gördük. Askerler, açık yeşil, kahverengi lekeli yazlıklar giymişler. Çevrede çamlar, çınarlar, mazırlar, akasya ve selviler, sonra diz boyunu aşmış otlar; yer yer çiçeklerle birlikte, yeşil olmayan tek alan insanın bozdukları ve değiştirdikleri.

Öyle bir ortam ki, bir başka zaman ve başka koşullarda, insan yanında yakınlarıyla bu güzel doğadan doyasıya yararlanabilir.

20 Mayıs

Ankara’dan çok kısa, ancak sevindirici bir tel: “Umut sınavı kazandı. Selamlar.”

Kaç zamandır, ben de bu haberi almak için sabırsızlanıyordum. Neredeyse, ben de sınava girdim, denebilir. Gerçi, 20 Nisan tarihli mektupta, Anadolu Liseleri’ne giriş sınavına ilişkin kimi bilgiler almadım değil. Ama, bu haberler iyimser değildi. Umut’un moralinin yüksek olmasına, kazanacağına inanmasına karşın, annesi hiç de bu sonucu ummadığını yazmıştı. Bununla birlikte, 90 dakikalık süre içinde yapılmak koşuluyla sorulan 120 sorudan 90 tanesini çözdüğünü söylüyordu kendisi.

Bir başka talihsizlik de, sınavdan 4-5 gün önce, çocuğun okulda top oynayıp terlemesi ve ateşlenmesi. Bu yüzden, 15 Nisan sabahına dek ateşi zor düşürebilmişler. Bir gün önce eline geçecek biçimde, ben de, buradan telgraf çekmiştim. Doğal olarak, orada ne olup bittiğini bilmeksizin.

Koşullarda, yalnız benim ve Kemal'in çocuğu sınava girmişti. Dolayısıyla, yalnız ikimiz, izleyen günlerde gazetelerin verdiği sınav sonuçları ekini umutsuzca gözden geçirdik. Ama, ne numarayı biliyoruz; ne de ortada isim var!

Ankara'dan aldığım mektupta, yazılış tarihi sanırım mart ayı sonlarıydı, çocuklarla ilgili olarak yazılanlar hiç de yürek rahatlatıcı nitelikte değildi. Böyle bir tutum gerekli mi, uzun uzun düşündüm. Sanki değilmiş gibi geldi bana. "Neyse", diyorum ben de, Umud gibi...

Çocukların durumu bilmesini istemedim. Maalesef, Umud gazetelerden okudu. Özellikle, onun, tam şu imtihan sırasında öğrenmesini istemiyordum. Ama, olmadı. Barış'a gelince, o iyi. Senin yurtdışında olduğunu sanıyor, ve de keyfi yerinde.

Oysa, Umud'un mektubu daha gerçekçi ve içten:

Sevgili Babacığım, bu duruma çok üzıldim. Ama, sağlık olsun. Benim derslerim çok fazla. 15 Nisan'da sınava gireceğim. Yalnız pazar günleri sinemaya gidiyoruz. Ancak o zaman dinleniyorum. Barış da çok iyi. Kendini Superman sanıyor. Neyse, Baba, benim dileğim bir an önce çıkman ve bana bisiklet almandır.

Açık ki, kimi koşullarda, ilkokul son sınıf öğrencisi bir çocuk bile, zamanından önce ergenleşiyor; belirli bir bilinç kazanıyor ve sorumluluk içinde hareket edebiliyor. Koşulları kavramış, ayakları yere basan, sorumluluk duygusuna sahip bir genç adam, daha şimdiden.

Şu yoğun sessizlikte, gecenin bu ilerlemiş saatinde geriye dönüp bakınca, olağanüstü bir gün geçirdiğimizi düşünmeden edemiyorum. Önce, sabah sabah, General gelmişti. Zırh-

lı Tugay Komutanı. Yazlık manevra giysilerinin içinde, sanki bana daha solgun ve zayıflamış gibi göründü. Hızlı adımlarla koğuşa dalmış ve aynı anda söze koyulmuştu: “Sizde Maltepe Lisesi Müdürü varmış, kim o?” Birkaç kişi, D Koğuşı’nda olduğunu söyledi, bunun üstüne o da geldiği hızla çekip gitti.

Bu arada, Apaydın’la bir-iki cümlelik bir konuşma yaptığı duyuldu. “Türk Ordusu bir işe karar vermişse, o doğrudur; bu kararı engellememeniz gerekir” türünden, birkaç söz.

Konuşmalar, uzaktan bir mırıltı halinde kulağa çarpıyordu. Sanırım, Apaydın’ın sağlığıyla ve hastaneye gitmemesiyle –çünkü, kendisi istemiyordu– ilgiliydi.

Ardından Dr. Atabek ile de, yağışlı havalardan söz etti. Buna karşılık, Başkanla hiç konuşmadı. Daha sonra, sözlerinin karşılığını ya da herhangi bir başka cevabı beklemeden çıkıp gitti.

Ancak, bu yıldırım ziyaretin anlamı belirsiz kaldı. Şefik Asan’ı bir eğitimci olarak kendi bölgesinde bulunduğu, yakın geçmişte okul müdürleriyle toplantılar yaptığı sırada önceden –isimen– tanıdığı için merak ettiğini düşündük.

D Koğuşı’nda da, yalnızca “Hayret!” demekle yetinmişti. Hepsi o kadar!

Yine aynı gün, kısa bir süre sonra, Dr. Erdal Atabek’in tansiyonu birdenbire 25’e çıktı. Son derece tehlikeli bir durummuş. En dingin, neşeli görünenimiz oydu; dıştan bakışta. Üstelik, görünür bir gerilim ya da olay da yok ortada. O halde neyin nesi, bu tansiyon? “Birikimin sonucu” diye açıkladı, kendisi. Daha sonra, elbet.

Öğleden sonraki saatlerde, sağlığı biraz düzeldi. Tansiyon 19 oldu. İğne yapıldı. Askeri hekim geldi gitti, bir ara. Öte yandan, tüm öteki hastaların da morali bozuldu, Atabek hastalanınca.

Cezaevinin orta direklerinden biri sallanmıştı, birdenbire. Bu olay herkesi etkiledi. Daha doğrusu, herkes başına ciddi bir rahatsızlığın gelebileceğini düşündü bir an. En tehlikeli durumun gelip çatabileceğini.

Akşam saatlerinde bile, Doktor’un eski neşesi artık yoktu. Sanırım, herkesten çok o, geçirdiği tehlikeyi daha iyi biliyordu.

Bir ikinci sorun, daha sabahtan, berber hikâyesinin ortalığı karıştırmasıyla kendini gösterdi. “Geldi, geliyor, hayır geri gitti!” “Saçlar kesilecek, yok kesilmeyecek!” “Yalnızca *à la brosse* olacak!” diyenin haddi hesabı yok. Bu arada, Başkan Dikerdem’in “Saçlarımı düzelttirmeliyim” diyen sesi, belirsizliğin ve öfkenin kıskırttığı bu homurtulara karışıyor; dahası, duyulmuyordu bile.

Bu arada yeniden kaynaşma, mırıldanma, tepki dolu sesler, söylenmeler. Karşı çıkanlar, “daha geçende berber gelmişti” ya da “saçımız onurumuzdur” diyenler...

Kargaşa böylece sürüp gitti. Ardından, CHP’li milletvekilleri Cezaevi Müdürü’nün bürosuna götürüldüler bir askeri cip’le. Dört kişi: Tarhan, Anadolu, Öztörün ilk kfileyle. Akşam saatlerinde hasta yatağından kalkıp gitmek zorunda kalan Gazalci da, daha sonra. Yalnız, bağımsız Nurettin Yılmaz gitmedi.

Onlar dönünce anlaşıldı ki, CHP davası dolayısıyla ifade almak üzere, Ankara, özel bir savcı görevlendirip buraya göndermiş. Bu davranış çok olumlu yorumlandı, bizler arasında.

İfade sırasında, milletvekillerinin bir kısmı saçsızdı. Başları üç numarayla tıraş edilmişti. Dahası, Savcı da onları görünce şaşırmış. İfadenin alınışı sırasında baştan sona hazır bulunan Cezaevi Müdürü Yarbay, açıklanamayan bir yaklaşımla, “Niçin böyle kestirdiniz?” diye sorunca, Anadolu da, “Alparslan Türkeş’le aramızdaki fark belgelensin diye kestirdik” demiş.

Gerçekten, giderken, Kemal Anadolu saç kesme girişimine çok sinirlenmişti. “Ankara’da, Dil Okulu’ndayken, milletvekillerinin hiçbirinin, TBMM’nde yer almayan siyasal parti başkanlarının ve de kaçakçıların bile saç kesilmemişti; ellerine kelepçe vurulmamıştı” deyip durmuştu.

Sonunda, Milli Güvenlik Kurulu’na upuzun bir dilekçe yazıp gönderdi, Anadolu. Bir süre önce de, Nedim, kelepçe konusunda benzer bir dilekçe vermişti. Onu da, Prof. Tümer izlemişti. Bir de, sanıyorum, Apaydın bu yönde bir dilekçe verdi üst makamlara.

* * *

Ne yazık, giderek firemiz artıyor. Bu kez de, Nedim böbreklerinden rahatsız. Anadolu, bir kez daha bunalım geçirdi. Tansiyonu artıyor, kalbi sıkışıyor. Güç bela, 'Kafes'e bir sandalye atıp Kemal'i oraya oturtabildik.

Atabek, "Burada sağlığımız ciddi biçimde tehlike altında. Kişisel gerilimler –herhalde o, "stres" demıştır– sanıldığından daha ağır" diyerek görüşünü belirtti.

Gerçekten, kimse iç sorunlarını ortaya dökmüyor. Oysa, sivil cezaevlerinde ve adi suçlular arasında yaşamöyküsünü anlatmak olağan ve sık rastlanan bir durum. Bu çeşit dışa kapallık da gerilim yaratıyor.

21 Mayıs

Mayısın yaza komşu çıkan gizemli gecelerinden biri. Geceler bile, bir ölçüde ısınmış sayılabilir. İklimin yasalarına taş duvarlarımız, kocaman kilitlerimiz de boyun eğmek zorunda kaldı.

Saat çoktan gece yarısını geçmiş. Herkes uyumuş. Yalnız Orhan çalışıyor. Yatağının yanındaki 'lebensraum' – yaşamaları dediğimiz ikinci ve boş şilte üstüne iki sandalye koymuş, resim yapmakta. Birinde oturuyor, öbüründe resim kartonu dayalı.

Uzakta, koğuşun köşegensel eksenini doğrultusunda, belirli bir açıyla onu gözlemliyorum. Dikkatle. Yattığım yerden hiç kalkmaksızın. Üstünde çalıştığı çerçevede alçak bir satranç masası yer almış. Dikdörtgen. Siyah, nerdeyse abanoz. Yüksekliği, oturanların diz kapağına ancak geliyor.

Masanın başında iki adam. Sırtı bize dönük olan, Nurettin Yılmaz. Çizgi sahibi hemen ele veriyor. Sol yanağını avucunun içine hapseden sol eli, ve o rahatsız duruşun yarattığı kamburlukla, tam bir Nurettin Yılmaz silüeti. Ama ressam, "o, birtakım kişilerin karışımıdır" diyebilir. Varsın, desin! Belki, biraz N. Yılmaz biraz da Atabek, olsa olsa! Gerçekten, oturan oyuncunun beli, gövde yapısı, sınırlı da olsa Doktoru çağırıyor bir ölçüde.

Tıpkı, *Sıfır ve Sonsuz*'un başkahramanı Rubaçev gibi. Onun da fizik yapı olarak Zinovyev'i, düşünce düzlemindeyse Buharin'i örnek aldığı söylenmez mi?..

Orhan, daha önceleri de, uzaktan gözlemlene yöntemiyle, benzer krokiler ve desenler çizmişti. Bu kez, onları büyütür, renk, ışık ve gölgeyle zenginleştirerek son durumuna yaklaştırıyor. Doğal olarak belli bir abartma ve vurgulama var.

Satranç Oyuncuları, istemeksizin Cézanne'ın *Kâğıt Oyuncuları*'nı anımsatıyor. Aynı zamanda, bir fotoğraf. Tutukluluk yaşamımızdan çekip alınmış, belirleyici bir kesit. Neredeyse her gün, Atabek, Yılmaz, Siren ve Şaylan arasında, en az on-on iki maç yapılır-günlük toplam. Bir bakıma, Barışçılar'ın "Otuz Yıl Savaşları!"

Tablonun ikinci kişisine gelince, gözlüğüyle, besbelli Gencay Şaylan. Bence, ressama da söylediğim gibi, resmin önemli bir eksiği var: O da, "müdahaleciler". Onlar yok, gözüküyorlar tabloda.

Özellikle Atabek oynarken öylesine tanımlanamayan bir 'takım' çevrede oluşur ki, Doktor'un rakibinin tam anlamıyla ve topluca yanında yer alır; hem, bu rakip kim olursa olsun! Böylece, Atabek, istese de istemese de, üç-dört kişiye karşı oynamak zorundadır. Ama, o keyfini bozmaz kolay kolay. Üstelik, yenilirse, aynı seyirci takımı vahşi çılgınlarla büyük gürültü patırtı koparır. Tam-tamların eşliğinde yapılan danslarla, "ortak zafer" kutlanır. Savaş baltaları ve ucu zehirli mızraklar, gülümseyerek yazgisına katlanan Doktor'un çevresinde göğsü doğru yükselir. Tüm bu patırtı, bir bakıma da, A Koşuşu'nun dinamizminin belirtisi, bitmez tükenmez iç çatışmasının yeni bir örneğidir. Bir çeşit uzantısı, dışa vuran yanı.

Satrancın, kuşkusuz, ikinci sınıf oyuncuları da bu arada yok sayılmaz. Sözgelimi Tahsin, bu arada Orhan'ın kendisi, Aykut, bir parça ben. Ancak, içimizden yalnız Tahsin, I. Lig oyuncularına en çok yaklaşan, zaman zaman katılan bir düzeni tutturmakta. Sanki, arakesit noktasında bir konuma sahip. Dahası, soğukkanlı bir oyuncu Tahsin. Oynadığı oyuna tutkuyla, severek yaklaşıyor.

Genellikle satranç, koğuşlararası koridorda, toprak zemin üstünde, 'resmi yapılan masa'da oynanır. Akşam yemeğinden sonra da, neredeyse hiç oynanmaz. Yalnız, arada sırada, duvarlararası iç avluya taşındığı da oluyor. Güneşli günlerde, dışarıya çıkamadığımız zaman.

22 Mayıs

Havalar ısınmakta. Gün uzuyor. Aydınlık, bir nar şurubu gibi ağdalanıp, tatlı, aranır, özlem duyulan bir temel gereksinim maddesi olup çıkıyor.

Ne var ki, akşam saatlerinde, ince ve turuncu bir sis benzeri yoğun hüznün, her yanı, her nesneyi ve varlığı sarmakta. Kilitlerden, demir parmaklıklardan, kalın taş duvarlardan, kapalı kapılardan kolayca geçip bizi yakalıyor. E. A. Poe'nun Şato'ya, Prens'in konuklarına ve doğrudan Prens'in kendisine dek ulaşan "Kızıl Ölüm"ü gibi.

O zaman ister kitap/gazete okuyor olalım, ister TV seyredilsin, isterse satranç oynansın ya da bir şeyler yensin, evrenimize sızan o turuncu hüznün tüm varlığa sınıyor. Bedenin altın tozuna bulanarak derinin soluk alıp veren gözeneklerinin tıkanması gibi, hüznün genzi yakıyor. Solumayı güçleştiriyor. Gözleri ve yüreği daraltıyor. Acı veren bir sızı, bilirsiniz ki, artık vücutta dolaşmaktadır.

Yavaş yavaş ufuk silinir. Hüznün önünde uzanan, belirsizlik ve karanlık bir gecedir. Bekleyiştir. Etkisi uykuya bağlanan, güçlü kuşkulu bir avunçtur bundan sonrası.

Turuncu hüznün, hiçbir şaşkınlığa yer vermeyen saatlerin başlangıcı sayılır. Akşamın esmer örtüsüyle birlikte, 'kafes insanları' içeri, koğuşa sokulur. Yeraltı dünyasının olabildiğince bol ışıklı, kuytu ve nemli köşelerine doğru itilir. Kovuklarındaki yerlerine, asıl rollerine dönerler birer birer. Oysa o sıralarda, dışarıda, aydınlıktan oyulmuş parlak, saydam, uçuk mavi mermer bir yontu gibi dış dünya yükselmektedir. Göğes asılmış, dengesi bozuk ve giderek gözden yok olan bir evren!

Havada ilkyaz toprağının, kır çiçeklerinin, yeşil otların ve çiçeğe durmuş meyve ağaçlarının bereket dolu kokusu duyulur yine de.

23 Mayıs

Gazalacı, yatağının üstünde, Attilâ İlhan'dan bir şiir okuyor: *O Keyfi Unutmak*. Sanırım, *Milliyet*'in ekinde yayımlanmış. Bana da uzattı. Çekingenlikle, isteksizce aldım. Yıllar boyu olduğu gibi o günlerde de, çılgınca yenilik düşkünlüğünden kendimi

sıyrabilmiş değildim. Yine de, İzmir kokusu taşıyan bu küçük dizeleri algılamaya çalıştım dikkat harcayarak. Özen göstererek.

“Senin gönlün daima meshur ve musahhardır, mazursun
Gamın ne olduğunu asla bilmedin, mazursun
Ben sensiz bin gece kan ağladım,
Sen bir gece sensiz kalmadın, mazursun.”

27 Mayıs, Perşembe

Yıldönümü.

Ancak, tuhaf rastlantı, 27 Mayıs’ın yıldönümü Sunay’ın cenaze töreniyle çakıştı. Bayraklar tüm yurttan yarıya inmiş. Devlet başkanı töreni yapıyor, eski cumhurbaşkanı için. Çift anlamlı bir tutum.

Öte yandan, öğle haberlerinde, ‘Anayasa ve Özgürlük Bayramı’ hakkında tek söz yok. Böylece 27 Mayıs silinirse, 1961 Anayasası ortadan kaldırılırsa ya da kaldırılabilmesine ilişkin resmi ipuçları verilirse, elbet başka şeyler de ortadan kalkar. Şeyler yerine, keşke “kazanımlar” diyebilseydim...

Cumhuriyet gazetesi, özel bir işlev yüklemiş bugünkü sayısına.

Sabah, Apaydın’ın eşi uğradı. Gülsen Hanım’ın günlük çalışmasının bir bölümü de, bu! Ne ki, bugün getirdiği, kötü bir haber: Aykut’un babası vefat etmiş. Kalp yetmezliği olan adamcağız, çarşamba günü (dün) ölmüş.

O gün, gazetelerde, Başsavcı Süleyman Takkeci’nin Barış Davası’yla ilgili geniş bir açıklaması yayımlanmıştı. *Cumhuriyet*’te özellikle birinci sayfada; göze çarpar biçimde. *Tercüman*’da benzer biçimde, ama daha ölçülü. *Milliyet*’te, bir bakıma öyle vermiş.

Öğle yemeğine dek Aykut’a haber verilmedi, saklandı. Yemekten sonra havalandırmaya çıkınca, daha geniş ve uygun koşullar içinde, Apaydın ve Gencay birlikte, benim yanımda haberi Aykut’a iletiler. Çok yiğitçe, beklenmedik ölçüde soğukkanlı karşıladı babasının ölümünü. Gözünden tek damla yaş akmadı.

Yaşadığımız koşullarda, yalnız kalabilmenin biricik olanağı, kuşkusuz, ancak havalandırma olmakta. Bir de, sınırlı alan-

da, tek başına sonsuz gidip gelmeler. Biz havalandırma süresinin bitiminde içeri girerken, Aykut'a bir süre daha özel izin verdiler. Ama, o bunu kabul etmeyip bizimle birlikte içeri girdi.

Ancak akşam çökünce karyolasının üstüne oturmuş olarak, sıkılı yumruğu çenesine dayalı ve yüz çizgileri daha gerilmiş bir biçimde, "Ben kinimi kafama gömdüm" diye mırıldandı. Neredeyse, tüm görünür tepkisi bu sözle sınırlı kaldı.

Ya da, bizim görebildiğimiz ancak bu oldu!

Kuşkusuz, ölümden daha beteri, insanın içinde bulunduğu koşullardaki umarsızlığı. Tutukluluğun getirdiği umarsızlık. Elden bir şeyin gelmemesi. Telefon etmek bile, olanak dışı. Hem izin verseler de, telefon edecek yer olmayınca?..

O akşam, herkes sessiz ve öbür günlere göre az hareketliydi. TV neredeyse hiç açılmadı. Yalnız Prof. Tümer, tek başına, '20.30 Haberleri'ni dinledi. Sonra kapatıldı beyaz cam. Bu arada Aykut'u –elden geldiğince– yalnız bırakmaya çaba harcadık. O da, köşesinde oturdu: Gözleri kapalı, varlığı uzaklarda, sanki tek başına ve alabildiğine özgürmüşçesine...

Yine de, akşam yemeğini indi. Birkaç lokma yedi. Yemek sonrası, Orhan Apaydın ve üç-beş kişi, birlikte, alçak taburelere oturarak konuşuyorlardı. İstanbul Baro Başkanı, Dünya Baro Başkanları'nın son Viyana toplantısını, Avusturya Cumhurbaşkanı'yla tanışmasını ve buna benzer başka anılar anlatıyordu. Zamana karşı bir eylemdi yapılan.

Gece için verdiğim "nobrium'u Aykut geri çevirdi. Sadece başının ağrıdığını söylemekle yetindi. Ben de üstelemedim. Aykut'un babasının ölümüyle, 'büyük aile'mizin içinden ilk fireyi verdiğimiz hepimiz anlamıştık. Acı soğudukça, sessizce, bilinçle yüreğimizde büyüyordu.

28 Mayıs

Nice zamandır ne avukat –zaten, var mı?– geliyor, ne mektup, ne görüşçü. Herkesin ve her yerin unuttuğu birisi durumuna düştüm.

Bir avuç insan, mahkeme önüne çıkmak için çırpınıp duruyoruz. İddianamenin Mahkeme Kalemi'ne verildiği tarih, 18 Mayıs. On gün geçti üstünden. Daha mahkeme günü belli

olmadı; yargıçlar kurulu da belli değil. III Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi Başkanı Kıdemli Yargıç Bahri Yağcı'ya göre, bu durumun nedeni işlerin çokluğuymuş. O halde, Barış Derneği Davası niçin bu mahkemeye verildi? Savcı, işlerin yüklü olduğunu bilmiyor mu? Eğer iş uzayacaksa, 25 Mayıs tarihli tahliye isteği neden hesaba katılmadı?

Bir söylentiye göre (kaynağımız Avukat Nezahat Gündoğmuş), 18 Mayıs yerine 24 Mayıs'ta Kalem'e verilebilirmiş.

Sonuçta ortaya çıkan tablo, tutuklamakta sabırsız, duruşma günü belirlemekte ivedisiz ve kaygısız, ceza istemekteyse gönlübol bir adalet uygulaması.

* * *

Tosun, Göker, Ugan ve Usluoğlu'nun ortak avukatı, Nezahat Hanım burada. Benimle ilgili herhangi bir haber yok Ankara'dan. Bu arada, avukat Hasip Kaplan'ın da geldiğini öğrendik. Nurettin Yılmaz'la konuşuyormuş. Her gün, daha çok aynı kişilerin yakınları ya da avukatları gelip gidiyor. Apaydın, Dikerdem, Sirmen, Tümer, Özek, Atabek, vb... En azından hal-hatır soruyor, haberler getiriyorlar; bir çeşit moral vermiş oluyorlar. Zaten, ikisinin avukatı, aynı zamanda eşleri.

Bense, çocukları düşünüyorum. Onlardan neden hiç haber yok? Pazartesi, Atilla da gelmemişti. Dolaylı yoldan, Ankara'dan gelenlerden de herhangi bir bilgi yok.

Birkaç gündür bize, içeriye ulaşan haberler, duruşma günü ve yargıçlar kurulunun belli olmayışı, ciddi ölçüde gerginlik, sinirlilik ve kötümserlik yarattı. Bununla birlikte Dikerdem, tam anlamıyla ilgisiz görünüyor. Günde üç-dört kez 'dilmece' oynuyor. Gerçi, saatler alan boş bir iş; ama, insanı alıp götürüyor herhalde.

Öte yandan, sözgelimi bir ara, top oynayan milletvekilleriyle Prof. Metin Özek arasında önemsiz bir tartışma çıktı. Ancak, hiç beklenmedik bir tavırla, Özek, sözde "Dilekçe yazacağım!" diyesiymiş. İnanılması güç, yanlış bir haber ya da yorumlama olmalı. Biraz da, insanların birbirini yeterince tanımıyor olması, Ankara'yla İstanbul arasındaki uzaklık ve karakter farklılığı da bunda rol oynasa gerek.

Bereket versin, Gazalcı'nın sağlığı artık düzeldi. Bütünüyle iyileşti, denebilir. Buna karşılık, Orhan Apaydın, nedense neşesiz. Dekan'a gelince, tadını değişik bulduğu 'altınbaş' marka bir büsküvi peşinde.

Başkan Dikerdem'in dış dünyaya, olaylara ve siyasal gelişmelere karşı görünür ilgisizliğinin nedenlerini anlayamıyorum. Ne çalışıyor, ne okuyor, ne de olup bitenleri izliyor. Varoluşunun hiçbir dinamizm belirtisi yok. Her zaman neşeli, şakacı olan, toplumsal yanı hep ağır basan Atabek'le Hüseyin Baş bile, tatsız tuzsuz duruyorlar. Kekremsi bir havaları var.

Buna karşılık yalnız Aybars Ungan-Tahsin Usluoğlu çifti, hızlı ve yoğun bir çeviri etkinliği içinde, her an çalışma mutluluğunu duyarak zamanı tüketiyorlar. Saygınlık uyandıran bir üretim, imrenme uyandıran bir tavır.

Sanırım, 'Mercedes' firması için bir makina kataloğunu Türkçeleştirme çalışması yapıyorlar Aybars'la Tahsin.

Onlara benzer olarak bir de, Gencay, *Cumhuriyet* gazetesi için birtakım çeviriler yapmakta. Herhalde, Ali Sirmen bu işi kotarmış olmalı.

Gencay Şaylan'ın çevirisi, nükleer silah depoları üstüne küçük bir kitap. Aybars-Tahsin ikilisinininki ise *Traktör Onarım El Kitabı*. Kuşkusuz, bunlara, Gazalcı'nın yoğun ve sürekli İngilizce çalışmalarını da eklemek gerek.

Ama, bu kişilerin dışında, genel olarak herkes bir yığın küçük mikropla 'aynı' hastalığı kapmış durumda: O da, kötümserlik. Bu, sanki bulaşıcı bir salgın hastalık. Sözgelimi, Gencay'ın cuma akşamı, gerinip dururken birdenbire kusması gibi. Spazm geçirdiğini, on iki parmak bağırsağının tıklandığını söyledi, kendisi. Ama, doktora göre, bu geçirti-hıçkırık sinirsel.

Bu arada Tümer, her şeyden istenildiği kadar yenilip içilen yabancı tatil köylerinden (Kemer, Foça, Kuşadası) özlemle söz ediyor. Sonra, fırsat buldukça, pantolonunun paçasını sıyrıp ayağındaki -futbol kazası- çürüğü sağa sola gösteriyor; özellikle de, D Koşuşu'na. Çünkü İsmail Hakkı Özturun, top oynarken istemeksizin ona çarpmıştı. Böyle bir tavırdan, sanırım, mazoşistçe zevk alıyor. Atabek'e göre, Dekan, Özturun'u belirli bir 'vergi'ye bağlamak istemekte. Özturun'un abone olduğu

bir *Cinsiyet Ansiklopedisi*'ne bakmak, sözgelimi; ya da, arada bir, ondan bir poğaça yemek gibi, ne bileyim?..

Dr. Halûk Tosun da, şu son günlerde, kendini bütünüyle Fransızca çalışmaya verdi. Arada, ona yardım ediyorum. Ama, hiç kimse, Gazalci'nın çalışma temposuna ulaşamaz. Herkese bir şeyler sormak koşuluyla sürekli çalışıyor. Daha doğrusu, sürekli İngilizceyle birlikte 'yaşılıyor' denebilir.

Öte yandan Atabek'in tüm yaşama sevinci bir balon gibi söndü gitti. Günler var ki, bir türlü düzelmiyor. Ne Hüseyin Baş'ın şakaları, ne 'zehirli piyonlar' vererek hasmını beklen-medik matlara sürüklediği satranç partileri, ona eski canlılığını sağlayabiliyor.

31 Mayıs

Dün gece, yine rahatsız bir geceydi. Aralıklarla yağmur yağdı. Bir ara elektrikler kesildi, benzer koşullarda olduğu gibi. Ne mutluluk, bir tutam karanlık! Ama, az sonra yeniden yandı, yazık ki... Ardından, bir kez daha sönüş!

Şimdi, mum ışığında kahvaltı yapıyoruz. Kaldı ki, mum bile kolay sağlanmıyor. Ancak teker teker verilmekte. Oysa, WC için ayrı bir muma gereksinim var. Dışarıda güçlü bir esintinin varlığını, etkilerini, duvarların içinden duyabiliyoruz. Örölmüş pencere kapanamıyor. Kapatılıyor, açılıyor.

Mum ışığında tüm koğuş ve tüm çehreler, bir gölge/ışık mozayiginden dokunmuş gibi. Duvarlar, ahşap ranzalar – üstüyle, altıyla, derinlikleriyle–, öteki nesneler ve insanlar... Küçük kaynağın yaydığı izinli aydınlık, her yakaya gizler serpiyor el altından, sessizce.

Görüş günü, aynı zamanda bugün. Atilla geldi. Benim için bırakılan parayı getirdi: 5000 TL. Aramızdaki gerilimin yarattığı sürtüşme ve rahatsızlıklar, görüşçülere de yansıdı sonunda. Bir kadın, "10 yıl yatacaklar" demiş. Bunun doğurduğu hoş sayılmayacak ileri-geri konuşmalara, söz konusu kadının eşi haklı olarak tepki gösterdi. Karısına da, "Kimseyle görüşmeyeceksin" demiş. Öyle ya, her sözcük, her hareket yalnızca söylentiye dayanıyor. Neyse, böylece, bizim koğuş da "dilmece"den kurtuldu.

Babasının ölümünden sonra, Aykut karısıyla ilk kez bugün görüşüyor. İki çocuğunu da yanında getirmiş eşi. Onlar da babalarını yeni görüyorlar. Cezaevi Yönetimi, Göker Ailesi'nin baş başa –yani başka görüşmeci olmaksızın– görüşmesine izin verdi. Ben de, kapıdan bir görünüp, Neşe'ye "Başınız sağolsun!" dedim.

Küçük çocuk, altı yaşındaki oğlu, tel perdeden son derece rahatsız olmuş. Hep başını önüne eğmiş ve hiç kaldırmamış. Yönetim, ölüm gerçeğine ve acısına karşın, Aykut'un aile bireyleriyle yüz yüze gelmesini uygun karşılamadı. Ama, Prof. Tümer'in eşi için bu engeli kaldırdı. Çünkü, o bir yabancı!..

1 Haziran

Hava berbat. Kapalı, ağlamaklı. Sanırım, bir de lodos var dışarıda. Birkaç kişi dışında, hemen herkesin başı ağrıyor. Genelde, moral düşük. Direnç azalmış.

Sabahtan beri söylenti dolaştı askerler arasında: Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin gelecekmiş, sözümona. Oraya buraya çeki düzen verilecekmiş, bu yüzden. Tam öğle öncesi, alışılmadık yoğun bir uğraş içinde geçti, askerler açısından.

Soğuk ve güçlü esen yel nedeniyle dışarı, havalandırmaya çıkanlar az. Bununla birlikte avukatlar da gelmedi, ne de eski dekan Tümer'in Hollanda asıllı eşi. Oysa, avukatları, ilgili konsolosluktan yazılı bir belge getirerek, görüş gününün dışında bir kez daha onların görüşebilmesini sağlamaya çalışıyorlar. Bunun gerçekleşeceğini hiç sanmıyorum, ama yine de belli olmaz.

Bu arada, öğle yemeği de çok geç geldi. Saat 13.00'ü geçiyordu. Patates oturtma, makarna, hepsi bu! Üstelik, miktarı da çok az.

Öte yandan, sabah havalandırması da alışlagelenin dışından uzatıldı. Doğal olarak dikkati çeken bir durum. Sonunda, öğleden sonra dışarıya her zamandan biraz daha erken çıktık. Pardesü giyiyoruz. Top oynayanlar bile az. Voleybol topu olmadığından, birkaç kişi basket oynuyor. Oynamaya çalışıyor. Sıcaklık 13° dolayında.

Derken, iki siyah resmi araba aşağı yolda görüldü. Yarbay (Cezaevleri Müdürü), I. Ordu Müşaviri (Alb. Durmuş Akşen)

ve MSB Adalet İşleri Daire Başkanı Gn. Fahrettin Kibritçioğlu çıktı arabalardan. Ama, Tugay Komutanını göremedik; o yoktu, aralarında. Bu sırada, çoğunluk içeri girmişti. Bununla birlikte, “Havalandırma yarım saat daha uzatıldı” dediler. Belki bizi dışarıda tutmak istiyorlardı, kimbilir?

Ben ve Ali Sirmen, yalnız ikimiz içeri girmedik. General, Apaydın’la uzun bir konuşma yaparak, söylenenleri sabırla, ciddi, insancıl ve hoşgörülü bir edayla dinlemiş. Yalnız Başkan Dikerdem bir ölçüde surat asmış görünüyordu o gün. Herhalde, kafasında, kendine özgü birtakım düşünceler, kaygılar olmalı.

Sonuç olarak, Kibritçioğlu’nun ziyaretinden herkes memnun kaldı. İç aralığı, yani duvarlar arasını gezdi. Duruşmanın yakında başlayacağı konusunda kesin bir dil kullandı. “Temmuz mu?” diyenlere karşılık da, “Hayır, yok öyle bir şey!” şeklinde, haziranı ima eden bir ifade kullandı.

Askeri Adalet İşleri Daire Başkanı gidince, koşullarda geçen öteki konuşmaları da öğrendik. C Koşuşu’na geldiğinde, Dikerdem de, yatağından kalkarak birkaç söz söylemiş: “Buradaki insanların sorumluluğunu taşıyorum. Bunlar, 5 Nisan’da seçilip 12 Eylül’e (1980) dek hiç toplanmamış bir Yönetim Kurulu’nun üyeleridir. İçlerinde, devlete 20-30 yıl hizmet vermiş olanlar var. Biz adaletten korkmuyoruz ve kaçmıyoruz. Ancak, tutukluluk hali ceza durumuna dönüşüyor. Her ne kadar bir dirence sahipsek de, bu direncin de bir sınırı var şüphesiz. Bizi, burada, fiziki anlamda likide etmek istiyorlar” demiş. Şu son günlerde, zaten, Başkan sık sık burada öleceğini; onların da bunu yapmak istediğini söyleyip duruyor, nedense. Onu etkileyen, üzen, birtakım iç düşünceler olmalı.

Kibritçioğlu’yla görüşmesinde çok üstün bir düzey tutturduğu anlatılan Orhan Apaydın’ın kardeşi de, bu ziyaretin hemen ardından sökün etti. Mahkemenin yargıçlar kurulunun oluştuğu haberini getirdi. Ama, duruşma tarihi belli değil. Burhan Apaydın’a göre, II numaralı Mahkeme Başkanı olan Yrb. Bahri Yağcı, duruşma yargıcı seçilmiş.

Arkadaşlarımızdan kimisi, Yağcı’nın TİP duruşmasına baktığını söylüyor. Kesin bir bilgi yok. Ben de anımsayamadım.

General Kibritçioğlu'nun ziyaretinden az önce, avukatı ve karısıyla nöbetçi subayının odasında görüşen Dekan çok mutlu görünüyordu. Mutlu ve iyimser. Maneviyatı yükselmışti. O havayla kalkıp akşam yemeği için kendiliğinden bir salata hazırladı.

Apaydın da olumlu, bir ölçüde iyimser. Bununla birlikte, hiç kimse, 24 Mayıs'ta verilen tahliye dilekçelerine duruşma gününden önce olumlu bir karşılık verilebileceği umudunu taşımıyor. Yine de, kimbilir, belki olabilir?

3 Haziran, Perşembe

Öğleyin, saat 13.30 sularında, herkes ya yatağına uzanmıştır; ya 'Kafes'te oturmaktadır ya da koridorda yer tutar. Bir çeşit el ayak çekilmesi.

O sırada, işte, koğuşlarda, koridorda Atina Radyosu dinlenir. İlginç, sıcak, gevşetici bir müzik yayılır, içeriye. Akdeniz'in soluğu, kokusu! İmbat yüzümüzü yalar gibi olur, o saatler boyunca. Maltepe siestasına damgasını basan, aslında, Niyazi Dalyancı'dır. Başka hiç kimse değil.

Ören'de (Burhaniye) bir çardak. Üstü tütün rengi yapraklarla kapatılmış. Ortada bir kır masası. Az ileride, salaş bir mutfak. Çoğunluğuyla, ev yemekleri. Radyoda Yunan müziği. Belki, açık bir TV olsun, kabulümüz hepsi! Masada, ille de bürölce salatası! Balık, rakı ve roka.

Üç-beş metre ötede deniz. Kimi zaman çırpıntılı, çoğu kez durgun. Burna çarpan iyotlu esinti.

Özgürlük bu ya, kim ne karıştır? Herkes istediği gibi hayal kurar.

* * *

Akşama doğru yine Burhan Apaydın geldi. Getirdiği haberlerde yeni bir eleman var, bir de doğrulama. Duruşma günü, 24 Haziran'mış. Yargıç da, Bahri Yağcı! Duruşmanın beklenene göre öne alınması, besbelli, Kibritçioğlu'nun katkısı. Böyle bir sonuç herkesi sevindirdi, heyecan verdi. Ama, yargıçlar kurulunun daha belirlenmemiş oluşuyla duruşmanın sanılandan öne

alınması, çelişkili görülüyor. Kurul üstüne tartışmaların daha sürdüğü, sonucun kesinleşmemesinden belli. Yağcı'nın adına gelince, kaç gündür zaten ortalarda dolaşıyordu. Ama, değişmez bir nitelik kazandığı da şimdiden söylenemez kolayca.

Her durumda, yargıçlar kuruluna ilişkin tartışmanın sürüyor olması, yararımıza bir işaret olarak yorumlanmakta. Çünkü, ilk saptamalar, II numaralı Mahkeme'nin seçimi, tüm bunlar Savcı'nın eğilimi yönündeki seçimler ve kararlanmış gibi görünüyor. O halde, bunlar bozulursa, daha olumlu bir gelişme için bozuluyor demektir. Hiç olmazsa, şimdilik, böyle düşünüyoruz.

Öte yandan, Burhan Bey'in getirdiği bir başka haber, belki çok daha önemli: Ecevit'in tutukluluğunun kaldırılması. Herkes yorum ve çözümleme yapmaya, sonuç çıkarmaya çalışıyor. Ankara Askeri Savcısı Nurettin Soyer'in tutuksuzluk istemi ve onun da ötesinde olumlu iddianamesi, koşullarda tartışmalar yarattı. Ama, Başsavcı'nın Erzincan'a atanmasına ne demeli? Acaba uygulamaya konacak mı, yoksa güçler arasında bir uzlaşmaya mı gidilecek?

Ayrıca, bu ayın sekizinde Türkiye'nin tahliye istemi karara bağlanıyor. Ecevit'le onun özgürlüğü arasında hesapta olmayan bir denge kurulması mı planlanıyor yoksa?

Saat 19.00 ve 20.30 haberlerini bekliyoruz. Bakalım, Ecevit haberi resmen doğrulanacak mı? TRT'nin bu konudaki tavrı nasıl olacak, bayağı merak ediyoruz.

Milletvekilleri, Ecevit'e "Geçmiş olsun!" teli çekmeye hazırlanıyorlar.

4 Haziran

Dün gece hem radyo hem de TV, Ecevit haberini duyurdu. Demek ki, bu karar dışarıya belirli bir mesaj vermek amacı taşıyor. Aynı zamanda yumuşama belirtisi! Yumuşama? Acaba öyle mi?

Eğer, gerçekten yumuşama amaçlanıyorsa, o zaman gerek DİSK duruşmasında gerekse bizde önemli gelişmeler beklenebilir. Yargıçların henüz atanmaması, belki bu yüzden.

Ne olursa olsun, dün akşamdan bu yana herkes iyimser. Moramız yüksek. Herkes neşeli. Gizli, açığa vurulmayan

bir sevinç kaynağı var, herkesin içinde. Küçük gruplar halinde küçük yorumlar yapılıyor. Çoğu kişi, 24 Haziran Perşembe günü tahliye olacağımıza inanıyor. O gün, ilk oturumda.

Sabahleyin, Kemal Anadol'la Nedim Tarhan bizim koğuşa geldi. Oysa, onların ikisi de A'da kalıyor. Ecevit'e çecekleri telin karalamasını okudular. Daha önce de, Gazalcı kendisinin-kini göstermişti. Nedim, yazdığı metinde, "İnsan oluşumuzun bedelini ödüyoruz" demiş. Ama Kemal'in teli büyük tartışmalara yol açtı. Sonunda, belirli ölçüde yumuşatarak, Kemal'in dışında herkes yeniden yazdı o teli.

5 Haziran

Nefis bir hava. Tam anlamıyla deniz havası. Sıcak. Ancak, arada bir serin esinti duyuluyor. Cezaevi bekçiliği yapan erlerin kaldığı ince uzun dikdörtgen barakayla cezaevi arasındaki boşluk, küçük bir çiçek bahçesine dönüştürüldü. Erişilemez güzellikte bir barış halısı. Üç körpe dut ağacı, bu çiçekliğe gölge salıyor.

Yazık ki, ne aşağıdaki armuta ne de yukarıdaki genç dutlara ulaşabiliriz. Evet, iki adım ötede, ama, yazık, ulaşamaz uzaklıkta!

Bugünün bir başka özelliği var: Barış Derneği yöneticilerinin 100. tutukluluk günü. Hükümetlerin yüzüncü günü ya da Napolyon Bonapart'ın Elbe'de geçen yüz günü. İmparator, daha sonra Ada'yı terk etti, gitti. Böylece, sürgünlüğü tek yanlı olarak sona ermiş oldu.

İçimizde, küçük bir eğlence düzenlemek isteyenler var. Koğuşlar çerçevesinde. Ne var ki, günler cumartesiye pazar oldu. O da avukatsız ve ufuksuz geçtiği için, moralimiz yine düşük. Gerekli birikimi sağlamak olanak dışı.

Yatık bir niyetti, geçkin bir anı oldu, kutlama.

5/6 Haziran

Pazar gazeteleri geldi. Bu pazar, tüm gün boyunca, duvarla çevrelenmiş ufku kapalı halka-avluda kaldık.

Güneş ve gölge arasında oynanan bir ışık saklambacı!

Yarı tatil havası egemen hepimize. Gömleklerini çıkarıp güneşlenenler, dilmece ya da satranç oynayanlar, dil çalışanlar,

kitap okuyanlar... Kimi durumlar, insanda rahatsızlık veren bir çirkinlik duygusu uyandırıyor. Sözelimi, bedeninden daha iri kafasıyla güneşlenen bir insanın yarı çıplak görünüşü. Dahası, böyle bir insanın dalkavukluğu.

Lübnan'ın istilas ve İsrail belası, beni öfkeye boğdu bu sabah. Bir İsrail sözcüsü, "Ankara, uçaklarımızın menzili içinde" dediği zaman da, yetkililer susmuşlardı Korku Krallığı'nın yöneticileri. Neden?

Öte yandan, bir-iki gün önce, Devlet Başkanı, Haydarpaşa Lisesi'ni ziyareti sırasında, atom bombası yapmak gereğinden neden söz etti, peki? Bilinmiyor.

Bilinen, Fatsa/Dev-Yol duruşmasında Prof. Mümtaz Soysal için idam cezası istenmesi. Mahmut Tali Öngören de, öteki suçlu.

Bunun yanı sıra, İstanbul Askeri Savcısı Süleyman Tekkeci de, Barış Derneği ve DİSK'le ilgili olarak 133 CHP'linin yurtdışına çıkışını yasakladı. Yumuşama beklerken, ortaya ne çıkıyor? Böyle bir yaklaşım, Barış Derneği davasını daha yaygınlaştırmayacak mı? Bu suçlama kervanına katılanları kamuoyu önünde bir kat daha sevimsiz kılmayacak mı?

Soysal için idam istemi, herkesin kahkahalarla gülmesi-ne yol açtı. İdam isteniyor, ama tutuksuz bir sanık! Giderek bu uygulamalar, barbarca bir çizgi izler duruma geldi sanki. Ya da, biz, içerde, öyle sanıyoruz.

* * *

Uykumun kaçtığı geceler, en çok, dışarıda ay nasıl diye merak ediyorum. Kocaman bir dolunay, denizin ve Adalar'ın üstünden yitık ufka sarkmış, öylece gecenin nabzını dinliyor. İstanbul'u dinliyor. Evlerin gerisindeki bilinmeyenlere tanık oluyor sessizce. Konuşmalara, sevgilere ya da kurulan tuzaklara.

Bu, yalnızca bir düşün elbette. Yoksa, tıkdığımız delikten ne safran renkli ayı, ne geniş bir boşluğa açılan lacivert gökyüzünü ve ne de hafif sarımtrak boyaya batmış denizi görmek olanaklı.

7 Haziran

Görüş günü.

Ama, sabahın ilk şaşırtıcı armağanı, iddianamelerin gelmesi. Tam yirmi günde geldi. Resmen, 18 Mayıs'ta Savcılık'tan çıkmıştı. Eh, Selimiye'den Maltepe'ye oldukça uzun bir yol!

Özgür ve olağan yaşamın tersine, Maltepe'de genellikle erken kalkılıyor pazartesi. Şimdi gün erken doğmakta ve hava da sıcak. Herkes tıraş olacak, WC için kuyruğa girecek. Evlere gönderilecek paketler hazırlanacak. Kısaca, bir sürü iş!

Sabah kalkınca Aykut, durmaksızın bağırarak kara kargalara sunturlu bir küfür savurdu: "Sanki mitingleri var!" Gerçekten, zeki oldukları söylenen bu sevimsiz hayvanların neden cezaevi bekledikleri belli değil. Evet, karşılığı verilmemiş bir soru!

Bizde, öteki koşullarda olduğu gibi lavabo ve WC aynı bölmenin içinde. Dolayısıyla, tıraş ve tuvalet zaman alıyor. Ayrıca, Başkan, prostat sıkıştırmaları nedeniyle, gece sık sık tuvalete gitmek zorunda. Ne yapsın?

Bu arada, kimisi de, gece sabaha karşı, zorlayıcı bir neden olmadığı halde tıraş olmak için WC'ye taşınıyor.

Aynı koşunun içinde olmasından dolayı, her gün, herkesin "nefesli sazlar" konseri dinlemek zorunda kalmasından yakınmıyoruz artık. Buna alıştık. Ya bir de, Burhan Felek'in anılarında anlattığı gibi, WC dışarıda olsaydı, asker eşliğinde gitseydik ve kapıyı açık bırakmak zorunlu olsaydı? O zaman ne yapardık?

İttihatçılar, Said Halim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, Bekirağa Bölüğü'nde (o dönemin siyasal suçlularının kapatıldığı cezaevi) bunu uyguluyorlarmış.

Gene o yıllarda, Felek'in katlanmak zorunda kaldığı çatal-bıçaksız, yalnız kaşıkla yemek yemek geleneği şimdi de var. Hepimiz tahta kaşıkla yiyoruz. Renkli ve desenli tahta kaşıklarla. Bununla birlikte, plastik bıçak-çatala izin veriliyor.

Milliyet-Sanat'ın "Hapisanelerde Ne Okunuyor?" sayısı belirli bir ilgi uyandırdı. Karşılaştırma örneği yarattı. Sözgelimi Fransa cezaevlerinde, koşullara haftada üç kez kitap dağıtılmış. Oysa, biz, gelen kitaplarımızı iki-üç haftada ancak alabiliyoruz. O da dilekçe üstüne dilekçe vererek.

Buna karşılık Fransa’da, 1975’e gelinceye dek, cezaevine girecek kitaplarda üç “Po” türü yasakmış: Porno, polisiye ve politik kitaplar. Tosun, “Bunlara, bir de E. A. Poe’yu eklemeli” diyor.

Ama, bizde hiçbiri eksik değil. Belki siyasal olanlar, bir ölçüde söz dışı.

Şu günlerde, Meksikalı yazar Carlos Fuentes’in *Artemio Cruz’un Ölümü* isimli romanını okuyorum. Daha doğrusu, tüm koşullar bir anda okuyor.

* * *

Ankara’dan gelen ya da bana yansıtılan haberler, üstümde ikinci bir baskının kaynağını oluşturuyor. Gerçekler öyle mi, yoksa bu yönde mi aktarılmakta? Doğrusu, tam bilemiyorum. Ancak, gene de hoş bir durum değil. İçinde bulunduğum koşullarda, bu güçlükleri nasıl aşacağım?

Bununla birlikte, kısa bir not gönderdim bugünün tarihiiyle:

... Para yüzünden sıkılma! Tahliye olunca, elbet buna bir çare bulacağım. Eğer, hemen bir işe giremezsem, evden bir şeyler satarım. Başka çare kalmazsa, ne yapacağım?

Bu arada, fotoğraflar, şu anda önümde duruyor. İyi ki, onları yolladın. Ama, ben üç tane fotoğraf istemiştim. Biri niye eksik! Haydi, kendini sıkma!

Gerçekten, aldığım iyi haberler ve fotoğraflar beni rahatlattı. Fotoğrafa göre, Barış büyümüş. Dahası, kocaman bir ‘ağabey’ olmuş. Hele, okulu (Ayşe Abla) da bir kazanırsa, ne iyi olacak.

Öte yandan, birkaç gün önce, Umut’a kısa bir mektup gönderdim, sınavdaki başarısı üstüne. Çünkü, bu ilk sınav çok önemliydi; özellikle, psikolojik yönden. Zaten, kazandığı haberi gelince, tüm arkadaşlar da sevindi ve “Aldığımız ilk güzel haber” demekten geri kalmadılar.

Umutçuğum

Sana hep inandım. Sınavını başaracağını biliyordum. Tozunu atmışsın soruların. Aferin! Yazdığın mektupları çizdiğin resimleri, hep alıyorum. Ama, biraz geç. Hepsi o kadar!

İlkokulu bitirirken yanında olmadığım için üzgünüm. Bir dahaki sefere, Barış'ın ağzından da bana bir mektup yazar mısın?

Seni ve Barış'ı sevgiyle, özlemle kucaklarım.

9 Haziran, Çarşamba

Banyodan geldik. Hemen yemeğe oturuldu. Öğle yemeği olarak ırmik helvası, bulgur pilavı ve bir de, daha önceden bölünmüş, sayısı değişmeyecek, 24 adet yarım köfte gelmiş. Tutuklanalı ilk kez köfte yiyoruz. 24 kişiye 12 tam köfte. Olağan koşullarda hiç olmazsa dört tanesi bir porsiyon edecek bu on iki köfte ancak üç kişilik yemek sayılır. Bu da, Tugay mutfağına aşırı sayılabilecek bir rakama mal olmadığımızı gösteriyor. Yarım köfte, bir buçuk ince dilinmiş patates. Kimileri için o kadar bile değil!

Şimdi, *iddianame* çağı başladı artık. Başlangıçta, dört kişiye verilmedi. Nurettin Yılmaz, Kemal Anadol, Ataol Behramoğlu ve Melih Tümer. Sonuncu, ötekilere, alanlara seslenerek, "Ne mutlu size, iddianameniz var!" dedi. Herkes gülmekle ağlamak arası bir duruma girdi, bu sözlerle. Keşke, bir alay saklasaydı Dekan'ın cümlesi. Ama, çok uzak bir olasılık bu!...

Gelen 90 sayfalık metin, insanın kendine olan saygısını azaltan bir çalışma. Çünkü, iddianamede Batı Dünyası'nın eleştirilmesi suçlanıyor. Aynı zamanda, "emperyalistlere karşı verilen savaş"tan (Bağımsızlık Savaşı) söz ediliyor. Eleştirilemeyen Batı hangisi? Demokrasiyi savunanlar Batı'ya karşı mı? Ya şimdi, Batı ne istiyor Türkiye'den? Demokrasiye geçiş değil mi?

Gencay, "İddianameyi geceleri okumayınız, sağlığa zararlıdır" diyor. Eskiden bu deyim, Mavi Dosya için kullanılırdı. Barış Davası açılmadan önce, hazırlık amacıyla toplanan belgelerin oluşturduğu dosya.

Savcılığın ortaya koyduğu çalışmanın Batı savunması ve dokunulmazlığıyla eş anlama gelmesi, kuşkusuz, her Türkiye'li'yi yaralayan bir yaklaşım.

Ataol, TCK'nın 159. maddesinden mahkûm oldu. Bir yıl vermişler. Sürgünü de var mı, bilmiyorum. Ne var ki, Yargıtay'a gidebilecek. Olumlu yanı, burası. Aynı gün, Ataol'un bir kitabı, *Kuşatma* toplatıldı.

"Kısa günün kazancı" diyor şair.

Bu arada, Puşkin'in uzun öyküsünü (*Yüzbaşının Kızı*) okuyup bitirdim. Ataol'un çevirisi. Gerçekten, çok akıcı bir çeviri diline sahip bu güzel öykü. Başka çeviriler de, böylesine başarılı mı acaba?

Puşkin'den bir not: "Yiğidin gönlü yarasız olmaz!"

Bir süre önce Lord Kinross'u okumuştum. Ancak, şu sırada Fuentes'in kitabını okumayı sürdürüyorum. İlginç bir anlatım biçimi var: Birbirine koşut, ama değişik zaman çizgileri bir arada gelişiyor.

Sanki anatomi dersi görmüş bir hekim ya da bir ressam gibi yazar. Ayrıntılar ve bedenin değişik organlarının bilinmeyen/az bilinen işlevi.

Ayrıca, Meksika'nın yakın siyasal tarihiyle kültürü üstüne notlar alıyorum, nisan tarihli bir gazeteden.

11 Haziran

İlgi çekici ve beklenmedik bir gelişme kendini gösterdi. Dün ve bugün, iki kez, art arda, dış bahçede beden eğitimi yapıyoruz.

Bu hareketleri genç bir tank yüzbaşısı yaptırıyor. Yumuşak, zorlayıcılıktan uzak, hoşgörülü bir yaklaşımla yaptırılan toplu hareketlere, ilkin bedenin ısınmasını sağlayan koşuyla başladı. Sonra, çeşitli hareketler. Tümü, 17-25 dakikalık bir zaman alıyor. İstemeyen geride kalıp koşmuyor, örneğin. Yapmayan yapmıyor. Ama, büyük çoğunluk katılıyor. Neşeyle yapıyor, yapanlar da. Bir oyun gibi kabul ediliyor, sanki. Kimse, pek ilk günkü kadar yakınmamakta. Sonunda çocuksu oyunlar bile var. Karşılıklı çömelmiş olarak, iki kişinin el içleriyle birbirini itip düşürmeye çalışması gibi. Bir çeşit horoz dövüşü.

İlk geçen hafta başladık. Ama, tek bir gün yapabildik. Ardından bu hafta. Şurası gerçek ki, Yüzbaşı bu işi iyi biliyor.

Vücudu ufak tefek olmakla birlikte, son derece kıvrak. Esnek. Üstünde uzun süre, özenle çalışılmış. Öğrendiğimize göre, kendisi de kurmay sınavlarına hazırlanıyormuş.

Beden eğitimi çalışmalarının birinci gününden sonra, hamlıktan baldırlarımın iç bölümleri ağrıyordu üç-dört gün durmadan. Yatakta yatarken bile tüm vücudum acıyordu. Ama, izleyen günlerde bu durum kalktı. Yalnız ağır bir yorgunluk veriyor, hepsi o kadar.

Yalnız bilmediğim bir neden, sağ bacağımı bükmemeye sürekli engel oluyor. Bükünce çok acımakta.

* * *

Sonunda, avukatlar gelmeye başladı. Dün, Rasim Öz gelmişti. Bugün de, BİRLİK'ten Atilla Coşkun ve Ergin Cinmen geldiler. Atilla, disk kayması geçirmiş. Hasta görünüyordu. Karşımızda otururken sürekli terledi, durdu.

İddianame üstünde, konulara göre ayrı ayrı dosyalar hazırlamışlar. Yapılan, bir çeşit sistem çalışması. Dosyaları biz de gördük.

Üç gün önce Erşen de gelmiş, ama karşılaşmadığımız için görüşememiştik.

Bu arada, neyse, Umut'tan bir mektup aldım. Ataol da okudu mektubu, çok beğendi. Özellikle giriş kısmını modern düzyazıya bir örnek saydı. "Müjdem i isterim", diye başlıyordu, ilk satırları mektubun.

12 Haziran

Polonyalı bir yazar, Tadeusz Borowski. *Yazko Çeviri'* de (Sayı 5), Zeyyat Selimoğlu ondan söz ediyor. Bir kitabını çevirmiş. Ne acaba? İlk gençlik yıllarında Auschwitz Toplama Kampı'nı görmüş. Sonra, 29 yaşında kendini öldürmüş.

Niçin? Kendini aldatamadığı için, son anda, "Elveda, yaşamın taşınmaz yükü" mü dedi acaba? Kuşkusuz toplama kampı deneyimi aşılabilir, acısı da sindirilebilir; ama, onu gören, görmüş birisi olarak kalır artık! Bu bilinç silinemez.

13 Haziran, Pazar

Bugün, havanın yavaş yavaş kararmasına tanık olduk. Ne olağanüstü bir durum! Üç buçuk aydır ilk kez yıldızları görüyoruz gökyüzünde. Çünkü, Kafes, aşağı yukarı saat 23.00'e dek açık kaldı. Tanımlanamaz bir mutluluktan bu.

Akşamın son saatlerinde ilkin uçuk mavi bir ton göğe ve nesnelere sindi. Bulutlar son ışıklarla mavi-pembe bir aydınlığa büründü, kızardı hafifçe. Dışarıda hava dingin, gök bomboş. Evcil kargalarımız bile, her günkü takırtılarını bir yana bırakıp, bu bağışlanmış doyumsuz güzellik saatini bozmuyorlar.

Bir süre sonra, aydınlık iyice azalınca ve ilk yıldızlar ortaya çıkınca, herkes şaşkınlıkla gökyüzüne bakmaya koştu. Tutuklandığımızdan beri ilk kez geceyi, ilk kez yıldızları görüyoruz. Herkes kafasını yukarıya kaldırmış, demirler ve telörgüler arasında (çünkü, Kafes'in çatısı telörgülerle kapatılmış) birbirine yıldızları gösteriyordu.

Puşkin'den yeni bir kitap geçti elime: *Biyelkin'in Hikâyesleri*. Yalnız "Atış"ı okuyup gerisini bıraktım. Canım istemedi, bu akşam nedense.

Bir yandan da, Turgenyev'in *Babalar ve Çocukları*'nı okumaktayım. Ne tuhaf! Turgenyev'in bu romanı, bir ara, 1975'ten önce, dizi film olarak TV'de gösterilmişti. O zaman, İngiliz (BBC) yapımı bu film için köylerden bile mektuplar gelmiş TRT'ye. Olumlu mektuplar.

14 Haziran, Pazartesi

Görüş günü. İç bölümdeyiz.

Dün güzel bir esinti tüm öğleden sonra iç aralığa egemen oldu. Battaniye ve yastık atarak, beton zemine oturduk. Kimi sandalye çekmiş altına, kimi de plastik küçük taburelerde. Yanımda Ataol, *Goriot Baba'yı* okuyor. Bense, *Babalar ve Çocuklar*'ı sürüklemeye çalışıyorum. Öte yanımda, Dilmece Grubu, elde sözlük sözcük avına çıkmış.

Belli, dışarıda lodos var. Bizim Rüzgârlı Bayır yüksek duvarlar arasında bu denli etkilenirse, bir de kenti hesap edin! İki-üç gündür başım ağrıyor. Lodostan olabilir. Akşama doğru hava kapanmaya başladı. Gece yağmur yağabilir.

Ataol, “Çocuğun çok genç yaşta doğru dürüst kitaplar okuması gerek” diyor. “Ben, ancak lise birinci sınıfta böyle kitaplara başladım.”

Sonunda ekliyor: “Elbette, bizden iyi bir yazar değil, ancak iyi bir okuyucu çıkar.”

Söz ilerledikçe, konuşma XIX. Yüzyıl Rus edebiyatının devlerine varıp dayandı. Lermontov’un 27 yaşında, Puşkin gibi düelloda öldürülüşünden söz ettik. Dekabrist hareketin sonrasında ortaya çıkan baskılardan, Ataol’un çevirip *Yazko*’da yayımladığı “Şairin Ölümü” adlı ünlü şiirden konuştuk. Bu şiiri yazınca arkasından gelen sürgün cezasından, Puşkin-Lermontov benzerliğinden.

Ardından, Turgenyev’in 1852 yılı ilkyazındaki kısa tutuklanışı söyleşimizin konusu oldu. Gogol’un ölümü üstüne, genç öykücünün yazdığı yazının onu nasıl tutukevine götürdüğünü düşündük, karşılıklı olarak. Sessizce. O da, cezasını çektikten sonra, Lermontov gibi bir köyde sürgün yaşamak zorunda kalmıştı.

“Yüz otuz yıl sonra, şimdi, burada, bir başka cezaevinde ondan –olanlardan– söz ediyoruz,” diye mırıldandım. “Hem Turgenyev, eleştirmen Belinski’nin ‘Batılılaşma Derneği’ üyesi değil miydi, o tarihte?”

İkimiz de başımızı önümüze eğdik. Sanıyorum, aynı konuyu düşünüyorduk hiç konuşmaksızın.

Haziran

Zindanın batı köşesi, ön cephe. Ana giriş buradan. Yönetim Binası da burada. Tavuk kafesi de burayı çevreliyor.

Baharda, buraya bir voleybol alanı yaptılar. İki direk file geldi. Kırmızı tuğladan saha çizgisi, ayrıca bir de tek potalı bir basketbol bölümü. Alan, değişik yükseklikte iki platformdan oluşuyor. Aşağıdaki, oyun yeri. Üstteki, koridoru andıran dar ve uzun bölüm, aynı zamanda dışarıdan gelenler için bir giriş yolu oluşturuyor. İki tane banka sırası kondu. İtfaiye kırmızısı renginde. Ahşap. Top oynamayanlar orada oturuyor ve top alanını, bulunduğumuz tepenin eteklerini uzaktaki denizi ve ufku seyrediyorlar.

Üst platformda ve alttakinin çevresinde çiçek tarhları düzenlendi. Ama, hiçbiri de çiçek açmadı, nedense.

Bu küçük alanda, uzun süre voleybol oynandı. Bir dönem de basketbol. Tek kale futbol, dar kale –ama, çift kale– hafif futbol, sonra da üç -beş kişi arasında ayak paslaşması gibi oyunlar.

Top alanının çok küçük olması, yürümek isteyenlere hiç yer bırakmıyordu denebilir. Bir de, doğal olarak, oynanan topun çarpmasından sakınan ve yakınanlar çıktı ortaya. Bir ölçüde haklıydılar onlar, kuşkusuz. Ama, onlar sakındıkça top onları kovaladı. Bu durumun en uç olayı, eski dekan Prof. Tümer'in bacağına çarpan top oldu. Bir başkası da tatsız tartışmalara yol açtı. "Dilekçe yazacağım İdare'ye" dedi.

Bu yüzden, bir ara ağı aşağıya indirip "futbol tenisi" ya da "ayak tenisi" denebilecek bir ayak oyunu oynamakla yetinildi. Bu eğlenceli dönemin başlıca yıldızları Halûk, Tahsin, Nedim ve Kemal'di.

Basketbol çağının ünlüleri, başta Hüseyin Baş olmak koşuluyla Ali Sirmen, Orhan, Gencay ve Ali'ydi.

Voleybolun ise, eşitler içinde seçilen bir birincisi yoktu sanıyorum. Karma ve ortalama bir çizgi belirliyordu, hepsi o!..

İlkyazla birlikte birtakım canlılar da koğuş yaşamını gönüllü olarak bizimle paylaşmaya koyuldu. Bunlar tahtakurusu, kırkayak, pire vb türünden tutuksuz canlılardı.

Haziran gelince, çünkü, ancak o zaman havalar ciddi ölçüde ısınmaya başlamıştı, öncekilere kanatlı karıncayla birtakım küçük sinekler de eklendi. Zaten dışarıdaki dört genç dut da, yeterince sinek çekmekle tanınmış yemiş ağaçları. Duvarlarda öylesine yabancı kara böceklerle rastlıyoruz ki, bunların bedenleri duvarın yüzeyine yapışmıyor; tersine, 6 ya da 8 ayak üstünde yürüyorlar.

Haziranın yarısını aşır sıcaklık 30°'ye ulaşınca, dahası bunu da geçince, karasinek, sivrisinek de görülmeye başlandı. Bunların dışında, minyatür bir helikopteri andıran çekirge benzeri bir varlığa bile rastlar olduk, duvarların ardında ya da Kafes'te. Bereket, ışıklar hep yandığı için sivriden korkmuyoruz. Ne var ki, öğleyin, yemeklerde karasinekler aman vermiyor.

18 Haziran, Cuma

Haftanın son günü. Artık duruşmaya iki “avukat günü” kaldı. Salı ve çarşamba, hepsi o kadar!

Sabah, ortalık dingindi. Pek gelip giden olduğu söylene-
mez. Yalnız Orhan Apaydın’ın eşi. Ama, öğleden sonra ortalık
birdenbire canlandı. Trafik hızlandı ve köklü bir değişikliğe yol
açtı. Burhan Apaydın gelir gelmez, daha Yönetim binasına gir-
meden, “Tamam, zaferi kazandık!” dedi, gülerek.

O sırada baştan aşağı tüysüz bacakları ve kara şortuyla
tek başına basketbol oynayan Gencay, “Ne zaferi? Ne zaferi?”
diyerek topu gene yere vurmaya çalışıyordu. Sanki kendisine
ilişkin bir zaferin kesinliğini sorar gibiydi. Gencay’a karşılık
veren Burhan Apaydın ise, “Bir zafer kazandık, siz gene oyna-
yın!” dedi. Herkes az çok kestirebiliyordu. Söz konusu zafer,
Askeri Başsavcı Süleyman Takkeci’nin görevden alınmasıydı.

Daha sonra Birlik Avukatlar Bürosu’ndan gelen Hasip
Kaplan, Takkeci’nin bugün tüm savcı yardımcılarıyla toplantı
yaptığını ve vedalaştığını söyledi. Durum sandığımızdan cid-
diydi demek. Ama, acaba doğru muydu bütün bunlar?

Son bir gösterge daha: Cumartesi gazeteleri, bir gün önce
yapılan DİSK duruşmasına Takkeci’nin girmediğini yazdı.

Şu sırada, dolaşan söylentilere bakılırsa, Barış Derneği
İddianamesi’yle TİP İddianamesi’nin başlangıç bölümleri bir-
biriyle örtüşüyormuş. Aslında, ikisini de hazırlayan Sivil Sav-
cı Mustafa Gül. TİP Davasının sanıkları, iddianamede sanıklara
hakaret ettiğini ileri sürerek Savcı için suç duyurusunda bulun-
dular. Bugünün *Cumhuriyet*’i böyle yazmış. Ama, söylemeye
gerek yok, reddedildi doğal olarak. Bu arada, Yavuz Ünal’ın
sekiz ay hastanede yattığını üzüntüyle öğrendim.

Öte yandan, gene gazeteye göre, Ünal, TİP duruşması sıra-
sında, mahkemede şöyle demiş: “Bu dava, Milli Birlik Komitesi
ve Devlet Başkanı’nın ‘hiçbir özel mahkeme kurmadık, kimse
siyasal kanaatlerinden dolayı yargılanmamaktadır’ şeklindeki
açıklamasına rağmen açılmış bir davadır.”

Hangisi doğru?

Sözler mi, fiili durum mu?

20 Haziran

Akşama doğru gazeteler geldi.

Tüm gazetelerde, savcılar arasında yapılan değişiklikler.

Takkeci, Genel Kurmay Müfettişliği emrine atanmış. Ancak, emekliliğini istediğine ilişkin bir söylenti de yer alıyor gazetelerde. Albay olan Baki Tuğ da, Kıbrıs'tan Isparta'ya atanmış. 12 Mart döneminin ünlü Ankara Sıkıyönetim Savcısı, o sırada, daha yüzbaşıydı. Ama, hırsı ve yükselme isteği, rütbesinden önde koşuyordu.

Hem TÖS hem DEV-GENÇ ve hem de TİP duruşmalarının iddianamesini o hazırlamıştı. Prof. Mümtaz Soysal ile, duruşma sırasında, "Ben ondan daha iyi bilirim hukuku" biçimindeki çocukça savları, sanırım, kolayca unutulmadı. Siyasal Bilgiler eski dekanı olan Soysal, 12 Mart günlerinde, fakültede yardımcı ders kitabı olarak okutulan *Anayasaya Giriş*'ten yargılanıyordu. Dolayısıyla, Baki Tuğ bu davanın da savcısıydı.

Ayrıca, 19 Haziran tarihli mükerrer *Resmi Gazete*'ye göre, Ankara Sıkıyönetim Başsavcısı Nurettin Soyer de görevinden alınmış. Daha doğrusu, bizim bildiğimiz bu haber, kesinlik kazanmış böylece. Yazık!..

Her şeye karşın, günün olayı Takkeci'nin saf dışı edilebilmesi. O Takkeci ki, DİSK davası yeni başladıığında, 52 sendikacı hakkında ölüm cezası istiyordu. Sanık Abdullah Baştürk, sanık Fehmi Işıklar hakkında, sözgelimi.

Ayrıca, DİSK sanıklarının avukatlarından Orhan Apaydın ve Turgut Kazan, daha ilk duruşmada, mahkemece dışarı atılmıştı. İş bununla da kalmadı; bir adım sonra, Apaydın, Barış Davası'nın sanığı olarak tutuklandı. Bu kez, Kazan, bayrak yarışını Barışçılar'ın savunmasını üstlenerek sürdürdü, öbür avukat arkadaşlarıyla birlikte.

Öte yandan, bir başka gelişme kendini gösterdi: Süren bir davanın etkilenmemesi yasal açıdan gerekirken, *Tercüman* gazetesi "İdamları istenen 52 sendikacının avukatlarını suçlama" yolunu seçmişti. Gazete, bu tür yayınlarını daha sonra da sürdürdü. Bu kez, Barış Davası'nı gündeme getirmişti, hiç indirmeksizin üstelik.

Ama, dünya dönüyor!

Bugün, pazar. Fransa’da, Paris’te, Montparnasse’dan Bastille’e, büyük Barış Yürüyüşü –Marche de la Paix– yapılacak. Bir gün öncenin *Le Monde* gazetesine göre, Yürüyüş’e Türk-Fransız Dostluk Derneği’yle sürgündeki Barış Komitesi de katılacakmış.

Şimdiden, Hiroşima’ya atılana eşdeğer bir milyon bomba yeryüzünde depolanmış durumda. Şurada ya da burada, olmuş ne önemi var? Önemli olan üretilmesi, depolanması ve kullanılmaya hazır tutulması. Bu nedenle, inanç ve düşünce ayırımına karşın, milyonlarca insan silahlanma ve silahlar konusunda kaygılarını dile getiriyor.

20/21 Haziran

Ankara’ya yeni bir mektup yazdım. Kaygı ve önerilerimi bildirdim. Barış’ın okula erken verilmemesi, her durumda şu anda çocuğun okul çağına gelmediği; ama, okul yerine ‘yuva’ya verilebileceği gibi düşünceler.

Sonra, Barış’a boya kalemleri sağlanarak biraz resim yaptırmayı denemek; böyle çalışmalar olursa, onları bana yollayabileceği gibi öneriler...

Bir de, iki istek: Fotoğraf göndermedin, yoksa çektirmedin mi? Ve, Anadolu Liseleri sınavında yazılan okul sıralamasının nasıl olduğu (çünkü, böyle bir şeyden hiç haberim yoktu ve bana söz edilmemişti)...

Ardından, sorular, gene sorular: Barış’ın boyu uzadı mı? İştahı nasıl? Kilo alıyor mu? Beden Eğitimi Okulu’nun yararı oluyor mu?

* * *

Şimdi, mektubun cevabını alınca, kendi kendime ‘Keşke hiç yazmasaymışım’ diyorum. Hiç olmazsa, o zaman, böyle bir karşılık almazdım. İşte, yanlış hareketin bedeli. Mademki fıçıyı açtım, o halde şarabı sonuna dek içmek gerekiyor.

Öyle ya, “Yeni mi aklıma geldi okul sıralamasını sormak?” Oysa, ta şubat ayında yapılmış bir başvuru bu... Zaten, benim gibi birisinin, “kendi maceralarının içinde yuvarlanmaktan başka bir şey yapabileceğini düşünmek bile saçma” değil mi?

Hem, “sorumsuz sevgi ve özlem masallarıyla ne diye (onun bunun) can(ını) sıkıyorum ki?”

Bu arada, her şeyin üstüne tuz/biber ekercesine, Barış’ın birkaç gün önce arka bahçede oynadığı sırada düşüp kafasını yardığını öğrenmiş oldum. Makina Mühendisleri Odası’nın arazisinin uzantısında. Bereket, tetanos iğnesi yapılmış, şimdi iyiymiş.

25 Mayıs tarihli Ankara mektubunun, bununla birlikte tek avunç veren yanı, mektupla gönderilmiş –yani, ‘soğuktan gelen’– fotoğraflar. Çocukların istediğim, beklediğim okul kaydı için çekirtilmiş resimleri...

21 Haziran

En uzun gündüze ulaştık. Cezaevinde en uzun gün! Tüm gündüzler, bir bakıma, en uzun!

En uzun gündüzler ve en uzun geceler! Aslına bakılırsa, en uzun gün pazar günü. Bütün gündüz boyunca ya içeride ya da büyük duvarın arkasında kalmıyor muyuz? Ufuksuz, ışık eksikliğinin kendini duyurduğu bir dış dünya ile ilişkilerin kopuk olduğu, terk edilmişlik duygusunun ağır bastığı pazar günleri.

Ertesi gün de, gene duvarın arkası. Gerçi, pazartesieleri görüş var; ama, ziyaretçisi olmayanlar ya da gelmeyenler için durum değişmemiş oluyor.

Bugün de, günlerden pazartesi!

Çok zor geçecek. Uzun bir gün. Ya da, bize egemen olan duygu bu. Bununla birlikte, iç avlu akşam 19.30’a dek açık kaldı. Kafes ise, gecenin ileri saatine, yani “Flamingo Yolu” bitinceye dek açıldı. Kemal ve Nurettin, Kafes’teydi. Ötekiler film seyretti. Birkaç kişi de koğuşunda kaldı.

Gündüz, görüşmeler bittikten sonra, Ataol ile XIX. yüzyıl Rus romanından ve romancılarından söz ettik. En sık günde gelen ortak konumuz bu. Çünkü Dostoyevski, Turgenyev, Puşkin, Gonçarov, v.b., çok okunuyor. Bunlara bir de Dickens’ı eklemeli. Ancak, çok geriden olmak koşuluyla.

Ben Turgenyev’in sıkça ele aldığı belirli bir “durum”dan söz ettim. Yüksek öğrenim görmüş, Avrupa’ya gitmiş, son-

ra köyüne yerleşmiş köy burjuvalarından. Aykut ise, Turgenev'in böyle bir deneyimi yaşamasının taşıdığı anlama değindi. Köylünün hemen yanı başında varlığını sürdüren bu burjuva yaşantısına, böyle bir geleneği bilmenin bir yazar için ne denli önemli olduğuna parmak bastı.

Bunları konuşurken, benzemese bile, benim kafamdan Mehmet Akif'in "Asım"ı geçiyordu. Üstelik, ben onu ittikçe, o yeniden geri geliyordu. XIX. yüzyılı paylaşan iki yazarın –değişik ülkelerde ve değişik koşullarda– yarattığı iki tip!

Bu sırada, Halûk Tosun *Karamazovlar*'ı okuyor, Mustafa Gazalcı *Yüzbaşı'nın Kızı*'nın bitirmeye çalışıyor, Nurettin Yılmaz ise *Babalar ve Oğullar*'ı okumakta. Bir ara Gazalcı, "Bizde, sözgelimi bir Oblomov, böyle bir Türk roman kahramanı yok" dedi. "Geliştirilmemiş!" Ataol, bu söze, "Belki Vedat Türkalı'nın romanındaki –*Bir Gün Mutlaka*– kadın tipi öyle sayılabilir" diyerek karşılık verdi.

22 Haziran, Salı

Hareketli, gergin ve bekleyişle dolu bir gün. Erkenden sıcak bastırdı. Saatler geçtikçe, daha da arttı.

Önce Halit Çelenk geldi. Apaydın görüştü ilkin, ardından CHP'liler ve sonra, Dikerdem ile birkaç kişi. Üç ayrı karşılaşma.

Arada, Askeri Yüzbaşı'nın duruşmayla ilgili talimatı aktarıldı. Topkapı'da, DİSK'in yargılandığı eski yurt binasına gidecekmiş. Sabah 07.50'de hareket. Büyük olasılıkla kelepçesiz, ve otobüsle. "Favorilere dikkat!" denildi.

Aslında, sabahtan beri konuşulan tek konu Kastelli olayı. Yalnız bizim koğuştaki önemli rakamlara ulaşan bir kayıp söz konusu. Orhan Tayan, Dikerdem ve öbürleri.

Sıcakta iddianame okumak ve sorgu için konuşma hazırlamak, katlanılmaz bir işkence. Ben bu işi yapanlar arasında sonunculardanım. Bununla birlikte, Hüseyin Baş ve Gencay benim de gerimde.

Öğleyin, Atilla Coşkun ve Ergin Cinmen geldiler. Sorgu için yazdığım metni okudum. Ayrıca, talimatlarını dinledim. Yöntemli bir çalışma yapmışlar. Olağanüstü mahkeme olasılığı üstünde durduk, daha çok.

H. Çelenk ile A. Coşkun'un içerdekilerle görüşmelerde bulunduğu zaman aralığında, Orhan Apaydın bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan öyle anlaşılıyor ki, kimliklerin saptanmasından sonra –ama iddianamenin okunmasından önce– Baro Başkanı “müdahale”de bulunmak istiyor. Sözcüğün duruşma hukukuna ilişkin anlamı içinde bir müdahale.

Böyle bir isteğin kişisel olduğu ve avukatların ortak stratejilerinin dışında kaldığı görülüyor. 24 Mayıs tarihli dilekçelere daha cevap verilmediği ve Mahkeme'nin tutukluluğumuz hakkında ilk kez bir ara kararı alması beklendiği için, önceden, yani erken davranıp bir tahliye istemek Apaydın'ın amacı.

Bunun üstüne Dikerdem, “Bu koşullarda benim de konuşmam gerekir,” dedi. Oysa, Orhan Apaydın'ın müdahalesi olmazsa, İstanbul Baro Başkanı'nın ikinci sırada konuşması gerekecek. İddianamenin resmi sıralaması böyle. Çünkü, Mahmut Dikerdem Dernek Başkanı.

Beklenmedik istekler, belirli bir gerginlik ve sertliğe yol açmıştı. Ama bunun altında, daha çok yarın başlayacak olan duruşmanın ilk gününün doğurduğu gerilim vardı. Herkes, bir ölçüde sinirliydi.

Öğle yemeğinin ardından, bu kez Avukat Gülçin Çaylıgil geldi. Daha önce onun, “Turgut Kazan ve Çetin Özek'le birlikte Selimiye'de olduğunu duymuştuk. Getirdiği haber çabucak yayıldı: Yargıçlar belli olmuş. Ama, her an değişebilirmiş. Ayrıca, Çaylıgil'in “Yrb. Bahri Yağcı'dan memnunum. Kısmi tahliye kararı verebilir” dediğini de aktarıyorlardı. Yağcı'nın dışındaki mahkemenin öteki üyeleri, Alb. Ahmet Yıldırım (Başkan) ve Yalçın Erkmendi.

Bu sırada içeride küçük grupların mırıldanmaları, konuşmaları sürüyor. İstanbul Barosu'nun yalnız Orhan Apaydın için savunma üstlenmesi belirli bir hoşnutsuzluğun doğmasına yol açmıştı. Öğrendiğimize göre, dün akşam, hepimizin avukatları bir araya gelmişler, izlenecek savunma stratejisi üzerinde konuşmuşlar. Bu akşam bir kez daha bir araya geleceklermiş. Ama, arada görüş ayrılıkları var, deniliyor.

Öğle sonrası havalandırmasında, gölgede kalan itfaiye kırmızısı sıralarda, oturacak hiç yer kalmamıştı ben geldiğimde. Elinde kitabıyla İngilizceye çalışan Gazalci, "Bütünlemeye kalıp da ders çalışmak zorundaki yatılı okul öğrencilerine benziyoruz" diyor. Gerçekten, dışarıda, ancak birkaç kişi var. Öbürleri sınıfı geçmiş ve evine gitmiş. Öyle ya, bu güneşte kim ne yapsın?

Sonra, söz, Jacques Prévert'in "Barbara" şiirine atladı. Teoman Aktürel'in tadı belleklerde kalmış çevirisi dile getirildi.

Geç saatlerdeyse, yaygın gülüşüyle Burhan Apaydın ile Ali'nin eşi, avukat Mine Sirmen geldiler.

23 Haziran, Çarşamba

Sondan bir önceki gün. Geriye sayış başladı. Birkaç gündür, daktiloların sesi hiç kesilmiyor. Kaç kişi soruşturmada vereceği cevapları hazırladı?

Küçük ölçüde de olsa fırtınalar yaratan Dikerdem'in sorgu metninden sonra, Aykut, Niyazi, Metin Özek, Gazalci, Tosun, Ungan, Usluoğlu, Atabek ve Ergun Elgin, hep yazdılar. Koşuşlara ve yapılan her harekete, belirsizliğin büyük gölgesi düşmüştü. Sorgu metinlerinin önemli bölümünün daktilo edilmesi, Niyazi Dalyancı sayesinde gerçekleşiyordu. Zaten o, sağduyu dünyasınca aramıza gönderilmiş bir elçiye benziyordu. Ağzından çıt çıkmadan, saatlerce, daktilo yazmıştı. Her satıra, her harfe onun görünmeyen emeği sinmişti.

Böyle bir çalışma ve gerilim ortamına, derken beklenmedik bir bomba düşmesin mi? Saat 23.30 dolayında, uzun süredir hiç görünmeyen Cezaevi Müdürü Yrb. Gürler koşuşlara "pat" diye damlayıverdi. Neşeli görünmeye çalışan bir sesle, "Gün battı, gâvur yattı derler; siz de hepiniz yatmışsınız!" dedi.

Oysa, bir grup, kapı önünde, TV'den maç seyrediyordu. Dekan Tümer, yanındakilerle gevezelik ediyordu. Yalnız Başkan Dikerdem uyumuştu. O da, gece sık sık kalktığı için erken yatmak zorundaydı.

24 Haziran

Duruşma günü.

Olağanüstü serüven başlıyor. Günün heyecan veren önemli yanlarından biri de, dış dünyayla karşılaşma olanağının doğması. Dört aylık bir soyutlanmanın ve yalnızlığın ilk kez aşılacak olması.

Çeşitli nedenlerle sabah erkenden kalkmak zorunda kaldık. Bir ara elektrikler sönmüştü ya da söndürüldü. Kapılar açıldı, kapandı. Gelenler, gidenler. Birileri fener getirdi. O arada, Apaydın'ın bir çeşit "koğuş ağası" kimliğiyle gür haykırışı duyuldu. Olağan sayılamayacak bir davranıştı, bu sesleniş. Bir çeşit, başlayan güne meydan okuma! Bununla birlikte, sesi titrek ve öksürüklüydü. Gene de, belirli bir güç aşıliyordu herke-

se. O sırada koğuşların dış kapısı açılıp çaydanlıklar içeri alındı ve hemen çay geleceği haber verildi. Ardından, elektrikler yandı. Ama, herkes artık uyanmıştı. Belki, güdülen amaç da böylece gerçekleşmiş oldu.

Tüm koğuş halkı, WC için kuyrukta. Bereket, gecedan çoğumuz tıraş olmuştuk. Gene de, sabah temizliği ve hazırlığı zaman aldı. Kahvaltı bittiğinde, saat sabahın altı buçuğuydu. Bununla birlikte, çoktan giyinmiş olanlara da rastlanmıyor değildi. Günün getirdiği gerginliğin ilk temsilcilerinden biri Hüseyin Baş olmuştu. Gece uyuyamamış ve çoktan ayağa kalkmış, hazırlanmıştı. Bakanlık bekleyen bir milletvekili adayını andırıyordu, uzaktan.

* * *

Hazırlandık sonunda, şöyle ya da böyle!

Dışarı çıktığımızda, saat sekizi çeyrek geçiyordu. Otobüse bindik. Otobüsteki oturma düzeni, bir sıra erler, bir sıra biz tutuklular biçiminde kararlaştırılmıştı. Gidiş yönünde sağa oturmuştum ben. Yanımda Tahsin Usluoğlu vardı.

Gerçek bir askeri konvoy halinde yola düzüldük. Gidiş gelişimizden sorumlu yönetim subayı yüzbaşısıydı. O, en öndeki cipe binmişti. Buna binmekten çok, tek el ve tek ayakla tutun-

mak demek daha doğru olacak. Tutukluların bulunduğu servis otobüsüyle cip arasında bir kamyonet, en sonda da öğle kumanyasını taşıyan bir başka kamyonet vardı. Kamyonetlerde erler yer almıştı. Ayrıca, bir de, içi silahlı askerle dolu bir Reo kamyon yer alıyordu konvoyda.

Her şeye karşın, tüm bu düzenlemeler bir çocuk oyunu gibi hepimizi neşelendiriyor, eğlendiriyordu. Daha da çok, gelip geçen arabalar ve içindekiler büyük bir ilgiyle izlenmekteydi. Sanki başka insanlara susamıştı küçük topluluğumuz. Sayısız çehreler ve bakışlar arasında, bir çeşit kalabalık banyosu yapıyor sayılabiliriz. Öte yandan, özel arabalar ve otobüslerdeki insanların da bizleri büyük bir merakla izlediğini görmek, bizi şaşırtmıyor değildi.

Çevremizi kuşatıp sonra hızla iki yana kaçan doğa da, büyük bir ilgi odağı oluşturmuştu. Sanılır ki, her şeyi ilk kez görüyorduk. Çocukların evren algılamaları, her yeni olgu, hareket ya da nesneyi kendilerine açıklamaya çalışmalarına benziyordu durumumuz.

Çevre yolunun kurşun rengi asfaltının yanı sıra yükselen gür yeşilliğin sergilendiği tatlı eğilimli tepelikler, ağaçlar, tüm dış dünya, dikkatimizin öznesi olmuştu. Olup biteni yoğun biçimde yaşamak, sonra da bu yaşantıyı en küçük ayrıntısına varıncaya dek alıkoymak, saklamak gereksinimini duyuyorduk. Hepimizi aşan bir güçtü, bu canlı istek. Özellikle, Beylerbeyi sırtlarına gelip de Köprü'ye yöneldiğimiz ve denize en çok yaklaştığımız sırada, dış dünyanın üstümüzdeki çekimi doruk noktasına ulaşıyordu.

Gene de, otobüs içinde aramızda konuşmalar, gülüşmeler olmuyor denilemezdi. Herkes çantalarıyla yola çıkmış, ayrıca ortak belge ve dosyalar, gerekli kaynak kitaplar, Osman Bölükbaşı'nın ünlü bavulları gibi aramızda paylaşılarak taşınmaktaydı.

Çevre yolu üstünden Merter'e geldikten sonra Tercüman Tesisleri'nin bulunduğu bölgeden karşı yakaya geçtik. Konvoyumuz Atatürk Öğrenci Yurdu'na gelince son durağa vardığımız anlaşıldı ve indik. Duruşma, bu Spor Salonu'nda yapılacaktı demek.

Geniş salonda bir avuç tutuklu, büyük bir kazana serpilen tuz benzeri varla yok arasındaydık. Spor Salonu'nun seyircilere ayrılmış amfiteatr biçimindeki ahşap sıraları ziyaretçi ve dinleyicilere ayrılmıştı.

Oturum, on buçuğa doğru açılacaktı.

Salona alınmadan önce, bahçede küçük gruplar olarak dolaşır ya da konuşurken, birden topluluğumuzun dışımızda kalan iki üyesiyle karşılaştık. Bunlardan biri, Boğaz'da, Kavaklar'da, Kabakoz Askeri Cezaevi'nde tutuklu bulunan Gündoğan Görsev'di. Kelepçeleri çözülünce, hepimiz çevresini aldık.

İlk sorular, tartışmasız biçimde, işkenceye uğrayıp uğramadığı noktasında toplanıyordu. Ardından, cezaevi koşulları. Sağlığı. En sonra da duruşma ve savunma hazırlıkları, buna ilişkin düşünce ve görüşleri.

Konuk Yayınları'nın sahibi olan Görsev, gene her zaman ki olağanüstü nezaketiyle bizimle ilgileniyor, hatıramızı sormayı unutmuyordu. Onu, yıllar önceden tanıdığım için bu kez çok zayıflamış görmüş, kaygılanmıştım. Bilmediğimiz noktaları daha sonraya bırakmayı uygun gördüm. İyice incelmış, bir su damlasına dönmüştü neredeyse. Böyle değerli, duyarlı bir aydının ülkesine hizmet yolunda katlandığı özveriler unutulmazdı. Unutulmamalıydı. Ama, o, suskunluğu yeğler görünüyordu.

Topluluğumuzun ikinci çehresi, kadın olduğu için Metris Askeri Cezaevi'nde tutulan ve oradan getirilen Reha İsvan'dı. Reha Hanım, bu ilk karşılaşmada, gözüme, çok solgun, zayıflamış ve yarı saydam bir parşömen gibi beyaz göründü.

"Çok derin ve susuz bir yüzme havuzunda gibiydik. Haf-tada, ancak dört gün dışarı çıkmamıza izin veriliyordu," dedi, ilk ağzıda. Lacivert-beyazlı, kumlu, bol bir giysi vardı sırtında. Ayaklarında da, gene lacivertli beyazlı iskarpinler.

Saçları, her zamanki gibi kısa kesilmişti. Herhalde, kızlar kendi aralarında kesiyorlardı.

Onu da getirirken kelepçelemişlerdi. Oysa, bizde böyle bir uygulamaya gidilmemişti. Gene de, neşesi yerinde görünüyordu. "Bugüne dek hiç yeşillik görmedim," diyerek sözlerini sürdürdü. Açık havada durmak istiyordu, hep. Bulunduğumuz

bahçemsi alanda, birkaç körpe ağaççık ile geniş kare taşların aralıklarından fışkırmış çimenler vardı, yeşillik olarak yalnızca. Ama, bundan bile hoşnuttu Reha İsvan. Canlı gözleri derinliğine iki mavi ışık ipliğini andırıyordu.

“Ayrıca, yiyecek kötüydü ve kantin olanağı da pek yoktu” diyerek bilgi veriyordu bize Metris’ten.

Çağrıyla içeri girince, Salon’un güvenlik ve düzeninden sorumlu piyade yüzbaşısı, hepimizin onlarca saptanan yerlere oturmamızı söyledi. Arka arkaya üç sıra işgal ediyorduk. Önde Mahmut Dikerdem, Orhan Apaydın, Reha İsvan yer alıyordu. Bu sıra, İddianame sırasına göre düzenlenmişti. Ben ikinci sıradaydım. Bir yanımda Ali Taygun, öbür yanımda Prof. Metin Özek bulunuyordu. Arkamda ise Hüseyin Baş oturuyordu.

Salonun düzenine gelince, önümüzde konuşmacı kürsüsü, arkasında yargıçlara ayrılan uzun kürsü; tutuklulara göre sol da gazeteciler, sağdaysa avukatlara ayrılmış bölme yer almıştı. savcılık makamı gazetecilerle yargıçlar arasındaydı, gene solu muza düşüyordu.

İddia makamını, sivil savcı ve yargıç kadrosundan alınarak sıkıyönetim mahkemeleri emrine verilen sivil savcılardan Mustafa Gül işgal etmişti. Seyrek bıyığı, kıvrıcık kır saçları, kahverengi gözlükleriyle, onun da bir ölçüde tedirgin olduğu küçük hareketlerinden anlaşılabilirdi. Pembe bir kravat takmış, salonla ilgisizmiş gibi bir havaya bürünmüştü.

Yargıçlar kurulunun başkanı, karacı bir piyade albayıydı. Duruşma yargıcı Deniz Hakim Yarbay, buna karşılık kıdemsiz üye bir sivil yargıçtı. Tutanak Sekreteri Emine Erduran’a gelince, zamanla o da bizim bir parçamız durumuna gelmiş; Orhan Taylan’ın portrelerine girecek kadar uzun bir yolu yürümüştü. Kavruk, esmer ve yorgun görünümlü bir emekçi idi.

Meclis geleneğine uygun bir biçimde hazırlanan kürsünün sol ve sağında iki büyük bayrak asılmıştı. Gazeteciler bölümünde tanıdıklarım arasında Sami Karaören, Şükran Ketenci, Varlık Özmenek, Oktay Akbal, Uğur Mumcu, Hasan Cemal, Mustafa Ekmekçi’yi seçebiliyordum. Bu arada tanımadıklarım da vardı. Bir de, örneğin Emil Galip Sandalcı’yı ayırt etmiştim. Vefalı eski dostu.

Oysa, avukatlar kesimi daha kalabalık ve benim için daha bilinmeyen çehrelerle doluydu. Kuşkusuz Ankara Grubu'nu, İstanbul'un bir kesimini, Tahsin'in babası Avni Usluoğlu'nu, sonra kız kardeşini, Veli Devocioğlu'nu, Fevzi Hakkı Esatoğlu'nu, Mustafa Dinçer'i, eski milletvekili Erdal Kalkan ile eşini tanımuştım. Ayrıca, Ahmet Tahtakılıç, Mehmet Feyyaz, Zonguldak eski senatörü Mehmet Ali Pestilci de, seçebildiğim kişiler arasındaydı. Benim avukatlarımdan Ankara'dan Erşen Sansal ile İstanbul'dan Rasim Öz, Ergin Cinmen ve ötekiler de oradaydı.

Avukatlarımızın varlığı, desteği, dayanışması, tüm tutukluların direncini ölçülmez biçimde artırıyordu. Cezaevi günlerinde bu böyle olduğu gibi, şimdi de böyleydi. Daha da artmıştı, belki. Sabah celsesinde, toplam 53 avukat olduğunu öğrenmiştik. Bu rakam, büyük bir niteliksel hukuk gücü oluşturuyordu.

Yargıçlar Kurulu'nun oturduğu kürsü bütününün önünde iki er, elleri tören biçimi arkada kavuşturulmuş bir durumda ayakta bekliyorlardı; belirli bir süre sonunda da değiştiriliyorlardı. Başlarında 'As. İz.' yazılı miğferler, kollarında da gene inzibat kollukları vardı.

Barış Derneği Yönetim Kurulu asil üyeleriyle tek yedek üyesi (Niyazi Dalyancı), böylece, hesap vermek ve hesap sormak üzere gün ışığına çıkmış oluyordu. Duruşma Yargıçları'nın geniş salonda yankılar bulan sesi, tutukluların tümünün "salonda serbestçe yerlerini aldıklarını" söylemesiyle bu gerçek, tutanaklara geçiyordu. Artık cezaevinin karanlığı yırtılmış, 26 'Barış Sanığı'nın günü başlamıştı.

Önce kimlik saptaması yapıldı. İsimler okundu, bir bir. Hepimiz, bu isimler için savaşım veriyorduk. Gene bu isimleri savunacaktık. Onun için bu salonda, onun için cezaevindeydik!

İddianamenin okunmasına geçildiği zaman, tuhaf bir durum ortaya çıktı. İddianameyi hazırlayan Savcı Gül, kendi yazdığı metni okuyamıyordu. O yazdığı metni okuyuşuyla sıradan bir gazete okuyucusu bile olmadığını göstermişti. Üstelik, yabancı sözcüklerin okunuşunda çok daha güçlükle çektiği görülmekteydi. Ama, buna karşılık, dış politikanın yüksek ve karmaşık katmanlarında ölçüsüzce at koşturmaktan geri durmamıştı.

Savcı Gül'ün iddianameyi okuması, gölgede kalan birçok noktayı da açıklığa kavuşturmuştu. Sözgelimi, nasıl, Başsavcı Süleyman Takkeci'nin şu günden aylar önce iddianameyi basına açıklayabildiğini. Böyle bir tutumun yasalarla ne denli bağdaşabileceğini. Çünkü, Yargıçlar Kurulu, gene bu oturumda, Avukat Burhan Apaydın'ın Savcı Takkeci hakkındaki -yaptığı basın toplantısıyla ilişkili- suç duyurusunu geri çevirecek ve "davanın esasıyla bir ilişkisinin bulunmadığını" söyleyecekti.

Öğleden sonra, oturuma son vermeden önce, Avukat Halit Çelenk, 36 dakika süren bir mini savunma yaparak tahliye istedi. Tam bu kritik anda, Savcı Gül, sonuçtan emin bir insan rahatlığıyla, elindeki kalemle kulağını karıştırıyordu. Bir bakıma, önündeki mikrofonun geniş çelik kütlesinin arkasına saklanmıştı. Yüzü bütünüyle görünmüyordu.

Çelenk'ten sonra Apaydın'ın avukatı Hakkı Esatoğlu, onun ardından da Orhan Apaydın'ın kendisi konuştu. Ne var ki, Apaydın'ın konuşması, İstanbul Barosu'nu savunmak adına da olsa, kimseyi doyumadı. Gereksizdi. Konuşacaksa bile, sözleri olmamalıydı.

İlk duruşma, saat beşe on kala sona ermişti. Ardından, mahkemenin beş gün sonraya, yani 29 Haziran'a ertelendiği kararı açıklandı.

Büyük salon, birden boşalmaya başladı. İşreti ve geçici beraberlik sona ermişti. Sanki, dış dünyayı oluşturan yapay dekorlar sökülüp götürülüyordu.

İlkin Reha İsvan'ı götürmek üzere aldılar. Ama, bu kez kelepçelemeden. Dediğine göre, tutuklandıktan sonra, Selimiye'den Metris'e giderken de kelepçe takıp zincire vurmuşlar. Demek ki ortada, belirli ilkeler yok. Yalnız dış koşullara ve bas-kılara ya da ortama bağlı olarak değişen birtakım uygulamalar var. Esnek, katı. Şöyle ya da böyle.

Dönüş yolunda, herkes düşüncelere dalmıştı. Suskun ve yorgundu. Yani Haliç Köprüsü, Gayrettepe ve Boğaz Köprüsü'nden geçip Maltepe'ye döndüğümüzde, sanki sırtımızda tonlarca yük taşımış gibiydik. Uykusuzluk, sıcak, gerilim ve günün alışılmadık yorgunluğu! Ayrıca, bir ölçüde de sersemlik. Dahası da var: Konuşma, yorumlama, tartışma, kısaca günü değerlendirme gereksinimi.

25 Haziran, Cuma

Havalar ısınalı beri, sabah erken ve öğleden sonra da geç havalandırmaya çıkıyoruz. Çünkü, sabahın ilk saatlerinden başlayarak, örneğin sekizden önce, ağır bir sıcak dalgası koğuşa çöküyor. Pencere yok ki, pencereye koşalım. Kapı yok ki, kapıya çıkalım.

Artık eskisi gibi uyumuyor da. Ayrıca, erken kalkıp beden eğitimi yapmayı istiyorum. Dışarıda, açık havada.

Dün akşam, kimse, Apaydın'ın konuşmasına değinmedi. Bu durumun onu rahatsız ettiğini sanıyorum. Sabahleyin, eşiy-le görüşüp içeri girdiği zaman böyle bir izlenim aldım. Ancak, yanılmış da olabilirim, doğal olarak.

Öte yandan Dikerdem de, alışkanlığı dışında, dün gece ortalarda gezindi. Uzun süre Kafes'te oturdu. Buna karşılık pek çok kimse erkenden yatmayı yeğledi.

Dış bahçeye çıktığımızda, çok geçmeden Gürsel (Apaydın) Hanım ve gazeteler geldi. Hepimiz gazetelere koştuk. Duruşmaya ilişkin yazı ve resimleri görmek, okumak istiyorduk.

Derken, avukatlar sükün etmeye başladılar. Mine Sirmen, Turgut Kazan ve Gencay'ın kardeşi Arda Şaylan. Onların duruşmadan olumlu izlenimler aldıklarını öğrendik. Ama, yargıcın ayrılmasından kaygılanıyorlar. Çok sıkıştırılmasını da, bu nedenle uygun bulmuyorlar.

Bu arada, avukatlar içinde bir grubun (Kazan onlar arasında) Halit Çelenk tarafından okunan mini savunmayı tüm sorgunun bitiminden sonra yapmayı düşündüğünü öğrendik. Ancak, değişik görüşlere karşın, 46 kişilik savunma topluluğu tek bir tutum benimsemiş.

Bu savunma sonucunda tahliye gerçekleşmeyince, içimizden biri "Şaheseriniz güme gitti" diyerek alaycı bir dil kullanmış. Bu söze karşılık veren Turgut Kazan da, "Gerçi biz bu görüşte değildik, ama güme de gitmez" diyerek ağırbaşlı ve ciddi bir cevap vermiş ve konuşmayı kesmiş.

Ancak, mini savunmayı "şaheseriniz" diye niteleyen böyle bir yaklaşımın altında yatan neden ne olabilir? Yoksa, şu aşamada erken bir tahliyeyi istememek mi? Peki, tahliyeye karşı çıkmanın anlamı ne?

Birbirini izleyen bu ve benzeri birtakım sorular düşüncelerde çiçeklenirken, bahçede de her zamanki gibi öbek öbek konuşmalar, tartışmalar oluyordu denemez. Gerçi tek tük top oynayanlar vardı, var olmaya; ama ne oyuncular istekliydi ne de seyircilerine rastlanmakta. Bir durgunluk, bir manevi çöküntü egemen orta yere.

Sonra, akşama doğru Burhan Apaydın ile, Ankara'dan Mustafa Gazalçı'nın avukatı Şerif Vural geldi. Bir gazete, savunmayı üstlenen avukatların sayısının 1500 olduğundan söz ediyor. Gerçek bir abartma örneği olmalı, bu rakam. *Milliyet* ise, Atabek ile Sirmen'in şişmanladığını yazmış. Oysa, beni örnek vermeleri gerekirdi. Bu arada Dikerdem, *Cumhuriyet*'in Apaydın/Sirmen/Atabek üçlüsünün dışında kimsenin fotoğrafına yer vermediğine dikkati çekti. Gerçekten de öyle!

Gene öğreniyoruz ki, Barış Derneği Davası'nda bulunmak üzere vize isteyen eski İsveç başbakanı Olaf Palme'ye bu isteğinin geç yerine getirilebileceği bildirilmiş. Doğal olarak o da gelememi. Bu arada bir hayli yabancının mahkemede bulunduğu da bugünün gazetelerinden okuduk. Gerçi, uzaktan uzağa, bir ölçüde biz de seçer gibi olmuştuk. Sözelimi, Dünya Barış Konseyi üyesi Danimarkalı bir şairi.

Çünkü, izleyici ve yakınlara ayrılan bölüm, bulunduğumuz yerden en az 10-15 m uzakta; ayrıca da, basamak basamak yükseliyor. En alt sıra, bulunduğumuz zeminden iki metre-ye yakın yüksekte. Kısaca, yalnız insanlar seçilebiliyor. Bir de, daha önceden tanıdıklarımız. Eğer, dış görünüşte bir değişiklik yoksa. Üstelik konuşmak, seslenmek, bağırarak yasak. Ancak baş ve elle verilebilecek selam için izin var.

28 Haziran

İki resim. Ahmed Arif'in dizeleriyle "zulamdaki mahzun resim", Umut'la Barış'ın fotoğrafları. Umut, 17 Haziran'da Anadolu Liseleri II. Aşama sınavına girdi. Bakalım, ne olacak? Barış'a gelince, Ayşe Ablanın (Ankara) Hazırlık Bölümü için bugünlerde durumu belirlenmiş olacaktı. Ama, ne bir haber var, ne de bir ses! Ben de, onlarla sınava giriyorum, bu dört duvar arasında. Dört aydır ne kadar değiştiler acaba?

Şimdi, önümde, posta pulu büyüklüğünde iki fotoğrafçık. Umut, ciddi ve soylu bir görünüm içinde. Dik yakalı, beyaz ince bir kazak giymiş. İçinde, olduğundan daha zayıf görünüyor. Ya da zayıflamış, görmeyeli. Sirtında, okul üniforması. Gözlüksüz, başı dik. Bakışları sevdalı ve özlem dolu.

Barış ise, biraz korkmuşa benziyor. Gözlerini objektife doğru kocaman açmış. Gövdesinin de, ancak bir bölümü fotoğrafta. Sanki, birini çağırıyor.

Umut, fotoğraflarla birlikte yazdığı mektupta, “Barış’ın ilk fotoğrafı olduğu için, işi biraz ciddiye almış” diyor.

Ataol ve Anadol’la birlikte, biz üç babayız; çocukları sınava giren.

Bir ara, Aybars Ungan’ın yıkadığı çoraplarını ‘Kafes’in yuvarlak demir çubuklarına astığı gözüme ilişti. Sular damlıyordu, alttaki yatay demirin üstüne. Oradan da aşağıya. Her damlanın oluşum sürecini izliyordum, büyük bir dikkatle. Sular önce toplanıyor, yoğunlaşıyor, sonra koparak düşüyordu. Doğal olarak çevreye de sırıyordu.

Soğukkanlı, neşeli –kendine özgü ölçülerle neşeli– bir insan olan Aybars, kırk yaşını arkada bırakmış birisi. Uzun süre, Elektrik Mühendisleri Odası Genel Başkanlığı yapmıştı. Ne aşırı iyimser ne de sürekli yakınan bir mizaca sahip kişilerden. Güçlü bir denge elemanı, aramızda.

Öte yandan, Aybars’ın çamaşır yıkama tutkusuyla hiç kimse boy ölçüşemiyor. Böyle bir resmi bütünleyen öteki yardımcı öğeler ise, orta boy kırmızı plastik leğeni, hiçbir zaman bitmeyen ‘omo’su; ve dudaklarına ilişmiş alaycı gülümseyiş. Sanki, içinde bulunduğumuz koşullarla inceden inceye dalga geçen bir davranış sergiliyor, bu hareketleri ve bu suskunluğu...

Yirmi yıla yaklaşan bir süredir, TEK’in önemli karar merkezlerinde görev yapmış bir adam. Şimdi de, yeni durumunu benzer bir ciddiyetle karşılıyor, koşulların üstesinden gelebiliyor.

* * *

Işık dönencesi kuşağında yaşamak! Hiç sönmeyen ampul. Gece, gündüz, kış, bahar, yaz.

Bir elektrik mühendisi, "Ampullerin dayanıklılığını görüyor musunuz?" dedi. "Ampullerin ömrü, yakılıp söndürülmesinden dolayı azalıyor. Hiç söndürmeyince, son derece uzun ömürlü!"

Gerçekten, öyle olmalı. Kaç aydır tek bir ampul patlamadı. Kırılmadı.

Gecenin çiğ ışığının altında yatağına uzanmış olan Orhan Taylan'ın gözleri yumuşak siyah kadifeden bir uyku maskesiyle örtülmüş. Borjiyalar dönemine özgü şık bir nesneyi andıran bu küçük maske, bir gereksinimden çok bir entrikayı akla getiriyor. Orhan da, Venedik Sarayı'ndaki bir Doğuluyu.

Yatağımda, oturduğum yerden, Adalet Ağaoğlu'na bir mektup yazmayı denedim. Tutukluluk süresinin uzaması, duruşmanın büyük aralıklarla erteleneceğe benzemesi, beni belirgin bir çekimserliğe itiyor. Sanki tüm enerjim, bir delikten akan sular gibi.

"Zaman, diye yazdım, yeni yazgılar tıraş ediyor o soy-lu madeninden." Uzun soluklu olmak gerekecek. Geniş sabırlı. Gecenin derinliğinde bunu daha iyi duyuyorum, ellerimle tutarcasına.

29 Haziran

İkinci duruşma günü.

Yaklaşık aynı saatlerde yola çıkıldı. Günlerden çarşamba. Birçok kişi, buraya geleli beri ilk kez, gece ilaç alarak uyuduğunu söyledi. Kemal, örneğin. Sonra, Nurettin Yılmaz. Duruşma öncesi gerilimi.

Tugay arazisinin İstanbul-Ankara (E-5) karayoluna açılan ağzı, Cevizli'ye denk düşüyor. Konvoyumuzun başında, gene bize yol açan sirenli polis arabası.

Yolda giderken öteki arabalarda geçip gidenler, otobüs yolcuları, ilgi dolu gözlerle bizi süzüyorlar. Bir bilmece çözmek istercesine aşırı dikkatle. Ama, çoğu da ilgisiz doğal olarak. Kimisi ise, tedirgin bakışlı. Bir bölümü için de, hiç bir anlam veremedikleri bir topluluğu temsil ediyoruz.

Dün, gerçekten olağanüstü sayılabilecek bir gün geçirmiş-tik. Ama, sabah güçlü bir esinti vardı. Geceki hafif fırtınanın uzantısı, besbelli.

Deniz, ilk gördüğümüz andan Boğaz Köprüsü'nün altındaki evcil ve uysal konumuna değin, hep kışkırtıcı duygular uyandırıyor. Kaçamakları kamçılıyor. Bekleyişi yoğunlaştırıyor. Artırıyor.

Çevrenin yeşil bitkisel örtüsü, küçük koruluklar, çam öbekleri, görünen doğanın her türlü temsilcisi, bu yolculuğun avutan yanı. Uzaktan uzağa bile olsa özgürlüğü solumak, biricik hoş giden özellik.

Salona alındığımız sırada, saat daha 09.30 olmamıştı. Askerlerin getirdiği çay içildi. Ziyaretçilerin oluşturduğu kalabalığın bugün daha az olduğu dikkati çekiyor. İçimizden birisi, "müşteriler azaldı" dedi.

Bir bakıma, kafes içinde seyir için ortada dolaştırılan yırıltıcı hayvanlara benziyoruz. Yalnız fıstık atma alışkanlığı yok. Onun yerine, uzaktan uzağa selam gönderme. Ne anlama geldiği o anın yorumuna bağlı, birtakım saçma el kol hareketleri.

Önümde gücün simgesi, mor kadifeyle döşenmiş bir impa-rator locasını andıran kat kat yükselteler. İlki, sanıklara ayrılmış çift mikrofonlu kürsü. Sonra, onun üstünde, tutanak sekreteri kızcağızın küçük kürsüsü. Onun da üstünde, biz tutuklulara göre solda, savcının makamı. Savcıdan daha yukarıda, yargıç- lar yer almış. Yani, askerlerin Olympos'u.

Sanıkların oturduğu tahta sıralarla kürsülerin oluşturduğu bölmeyi bir metre yükseklikteki demir parmaklıklar ayırmakta. Ara boşlukta, foto muhabirleri fotoğraf çekiyor; oradan oraya dolaşıyorlar. Yalnız duruşmanın başlangıcında onlara tanınan, sınırlı bir çalışma özgürlüğü bu.

Aklıma, her nedense, Aragon'un "Tuhaf Yabancılar" (Etranges étrangers) adlı şiiri takıldı, beklenmedik bir anda. Şu koca salonda, bizler yirmi altı yabancıydık. Kimimiz gidip geliyor, kimimiz oturmuş, kimimiz de yüzü ziyaretçilere dönük gülümsüyor ya da onların dikkatini çekmeye çalışıyordu. Kendi kendime sormadan duramadım: "Niçin buradayız?"

Gazeteciler bölümünde, bu kez İlhan Selçuk ile Ergun Bal-cı ve Osman Arolat'ı gördüm. Bir de, daha sonra *Guardian*'dan olduğunu öğrendiğimiz İngiliz gazeteci. Ama, genel olarak gazete-ciler bu duruşmada azlar. Varolanların çoğu *Cumhuriyet*'ten.

Türk Haberler Ajansı'ndan Leyla Tavşanoğlu da gelmiş. Dikkatli ve duyarlı bakışları sessizce çevrede dolaşüyor ve inanıyorum ki, en küçük bir ayrıntıyı bile yakalamakta, belleğine gömmekte güçlük çekmiyor.

Benzer olarak, avukatlar da az bu kez. Hepsi hepsi yirmi kadar.

Oturum, saat 10.20 sularında açıldı. Şaşkınlık herkesi kaplamıştı. Açıkça mırıltılar duyuldu sağda solda. Çünkü, yargıçlar değişmişti. Duruşma yargıcı karacı bir yüzbaşı, yardımcı yargıç ise, bizi tutuklayan üsteğmendi. Yalnız mahkeme başkanını yerinde kalmış, değişmemişti. Bir de Savcı! Böylece, üç kararının ellerine bırakılıyorduk.

Yeni duruşma yargıcı gür saçlı –yalnız önde birkaç tel kırık görünüyor– dar ve basık alınlı, kaşları hafifçe kalkık, esmer tenli, kararlılık gösteren dikdörtgen yüzlü, ince uzun bir askerdi. Gerçi genç görünüyor, ama yüzünden herhangi bir anlam çıkarılamıyordu. Bana, bir parça Atilla Karaosmanoğlu'na benziyor gibi geldi. Duygusal bir yanılsamaydı, belki de bu benzetiş. Her durumda, enerji dolu çizgiler vardı yüzünde. İddianame okunurken, bu uzun ve sıkıcı metni dinlemekten çok, yukarılara, salonun uzak tavanına bakar gibiydi gözleri.

Buna karşılık, üye yargıcın daha rahat olduğu görülüyordu kolayca. İnce tel çerçeveli gözlüğü, geniş alnıyla, vicahiyeye çevirme sahnesindeki tutuk ve çekingen tavrını terk etmişe benziyordu. Yargıç Üsteğmen Şenol Gökbayrak'la bir kez daha, üstelik bu koşullarda karşılaşacağımızı doğrusu hiç düşünmemiştim.

İddianamenin okunuşu, ancak öğleden sonra 15.40'da bitti. Savcı'nın elle tutulur ivedisi, özet yaparak okuması, atlaması dikkati çekmişti. Bu dakikalar, herkeste belirli bir sevinç, hoşnutluk uyandırmıştı. Oturum kapanıyor muydu? Yoksa, ilk sorguya (Başkan Mahmut Dikerdem) geçilecek miydi?

Gerçi, öğle öncesinde bir söylenti dolaşmıştı sanıkların arasında. Duruşma, on gün sonrasına atılacak diye. Doğru muydu bu sözler?.. On gün rakamı, içimizi karartmıştı birden.

Böylesi haberlerin bir bölümü konuklardan ediniliyordu. Ali Taygun aracılığıyla, örneğin. O, bir tiyatro oyuncusu

aynı zamanda. Üstelik, geçmişte dilsizlerle çalışmış. Karşıday-
sa, ziyaretçiler arasında yine bir tiyatrocı olan Ankaralı eski
bir dostuyla onun eşi ve annesi var. Anne, dilsizmiş. Her ikisi,
uzaktan uzağa, son derece ilginç bir konuşma tutturdular. Ne
kimse anlıyor, ne de karışıyor.

Taygun'un özel haberleşmesinin dışında, bir de lahmacun-
cu, çaycı ya da salonun disiplininden sorumlu subay türü kay-
naklar var. Bunların kimisi söylentileri taşıyor, kimi de küçük
resmi açıklamalarda bulunuyor. Böylece, her nasılsa, salona bir
daha ne zaman geleceğimizi bile öğrenebiliyoruz.

Oturum arasında Nedim ve İsmail Hakkı, Ankara'dan
gelen çocuklarıyla görüştüler. İlk kez, bu yolla, çocuklarla, ama
yalnız onlarla doğrudan bir ilişki olanağı sağlandı.

Bu kez, babam da duruşmaya gelmiş. Dinleyicilere ayrı-
lan ahşap oturma yerlerinin üst bölümlerinde rastladım ona.
Gelenlere bakarken, ilgisiz ve beklentisiz bir biçimde, birden
ona takıldı gözlerim. Gerçek bir şaşkınlık yarattı bende.

Ankara, Niğde, belki Yalvaç gezisinden dönünce, doğru-
ca Atatürk Spor Sitesi'ne –yani Mahkeme salonuna– gelmiş.
Bakışlarımda sevinç, heyecan ve borçluluk duygusu birbirine
karışmıştı. Yetmişini aşmış bir insanın son ve sessiz özverisi-
di bu. Ne yazık ki, ona herhangi bir yoldan karşılık verecek
durumda değildim.

Babamı bu kez sakal bırakmış gördüm. Köşeli, güzel, dik-
dörtgen bir sakal. Görebildiğimce, yakışmış ona. Öğleden önce
sıraların ve kadınların ortasına oturmuştu. Ona yardım edi-
yorlar, kollarından tutarak yukarı çıkmasına ya da üst plat-
formdan oturacağı sıraya dek inmesine destek veriyorlardı. Bir
ara uykuya daldı. Uzun süre uyudu. Belki de, bir yabancı gibi
uzaktan onu seyreden bana öyle gelmişti. Başı arkaya kaykıl-
mış, ağzı kocaman açık, öylece uyuyakalmıştı. Saatler süren
iddianame okumasının yarattığı biteviye havanın ilk kurbanıy-
dı babam.

İddianamenin bitiminde, avukatlara istekleri sorulmuş-
tu. Turgut Kazan, "sorgu takvimini bilmek istiyoruz" demek-
le yetindi. Ancak, tam o sırada, Burhan Apaydın kalktı. Uzun,
usandırıcı bir konuşmayla, anlaşılmayan bir gerekçeye dayan-

muş tutuklanma yazısının geri alınmasını istedi. Bunu da herkes adına yaptı. Salon, o anda, tam anlamıyla sessizdi.

Ne var ki, o konuşurken, birçok kez gerek Başkan gerekse Duruşma Yargıcı, Burhan Apaydın'ın sözünü kesti. Dolayısıyla, bir ölçüde sözlerinin ve isteminin etkisi azalıyordu. Ancak sözün kesildiği anlarda, ne Apaydın ne de mahkeme üyeleri susuyor; dolayısıyla, iki taraf birden konuşmuş oluyordu. Bu da, gerçek bir ses kargaşası yaratıyordu koca salonda.

Sıkıldıkça, böyle zamanlarda, çevreye bakmaktan insan kendini alamıyor. Ama, yakın çevreye. Benim de önümde Reha İsvan var. Yalnız kısa saçlarının örttüğü açık ensesini ve saman sarısı renkli yorgun yüzünü görüyorum. O da, sol yanağı tarafını. Gözlerimi aşağıya indirince de, uzun topuklu bir çift lacivert kadın ayakkabısıyla karşılaşıyorum.

Apaydın'ın yılmaksızın sürdürdüğü uzun konuşmadan kulaklarıma çarpan ilginç tek cümle, "Cezanın ordinaryüsü Prof. Sulhi Dönmezer, 141-142-163'ün kalkmasını istiyor" sözleriydi. Burhan Apaydın, bu yargıya nereden varmıştı acaba?

Arkadan, Orhan Apaydın kalktı. Usûl hakkında söz istedi. Büyük teşekkürler, boşluğu döven etkileyici el hareketleri, korkutmalar ve bağırıp çağırımlarla, sanık gibi değil bir avukat gibi konuştu. Zaman zaman acıma duygusuna seslenen tablolar çizmekten de geri kalmadı, elbet. Konuşmanın somut sonucu, "belgeleri görmüş değiliz, onların bize verilmesi gerek" istemine inmiş oldu. Doğal olarak, bu ana istemin yanı sıra biraz zindan edebiyatı, bir tutam tahliye de süsleyici öge niteliğiyle konuşmayı bütünlemiş oluyordu. Elbet, yine herkes adına!

Sanki, salonda yalnız iki kişi vardı. İki Apaydın! Ne yirmi altı sanık, ne yargıçlar, ne de öteki avukatlar o salonu paylaşıyordu. Ortalık birden, keskin ve derin bir sessizliğe gömülmüştü. Sabun zarı gibi gergin bir sessizliğe.

Barış Davası'nın cezaevinde onca zaman titizlikle korunan ağırbaşlı yüceliği, birden, bana öyle geldi ki, iki duruşmada yok olup gitmişti. Ama, bunu hak etmemiştik. Ola ki, Orhan Apaydın, hukuk düzleminde davaya gereken biçimde bir uyumu gösterememiş olsun. Ya da, Barış Davası'na herhangi bir dava gözüyle bakan Burhan Apaydın'ın açtığı yanlış izde yürümek

gibi kaçınılabilir bir yanılgıya düşmüştü. Ağır koşulların yarattığı sonuçları, kuşkusuz, hoşgörüyü karşılamak gerekiyordu. Ancak, bunu başarabilecek miydik?

Büyük bir dikkatle dinlediğim konuşmanın kimi bölümlerini anlamak çok güçtü. Usûle ilişkin olarak yapılan bir konuşmanın akışkanlığını bozan, anlam açısından havada kalmış, ne öncesi ne de sonrasıyla bağlantı kurulamayan birtakım sözlerin ulaşmak istediği amaç ne olabilirdi?

Bunlar arasında özellikle birini unutamıyordum. Tam o anda sağ elle yarım daire çizip, "Bütün bu insanlar komüniste, o zaman bu ülke için her şey bitmiştir" demesi, geniş Spor Salonu'nda bir gülle gibi patlamıştı. Ne demek istiyordu, Orhan Apaydın? Barışçıları mı savunuyordu, bir düşüncüyü mi suçluyordu?

Bir türlü çıkaramamıştım, söylediklerinin anlamını.

* * *

Ara karar için içeri çekilen yargıçlar, yarım saati aşan bir süre sonra ancak dönebildiler. Tuhaf nokta, kararın onlardan önce avukatlara gelmesiydi. Üstelik, daktilo edilmiş karar metni.

Kararda, Semra Özdamar'la Doğan Görsev için tutukluluğa gerek olmadığı açıklanıyordu. Birinci, TKP (İstanbul) Davasında da tutuksuzdu zaten. Bu durum, örnek oluşturacak ilgi çekici bir sonuçtu. Görsev'e gelince, o TKP'den tutukluydu. Ama, Barış Davası'ndan tutuksuz kabul edilmişti. Birbiriyle çelişen, iki çapraz konum!

Ote yandan, duruşma tarihi de 27 Temmuz'a sarkmıştı. Yani, "tutukluluk süreleri göz önüne alınarak..." bir ay sonraya. Doğru mu duymuştum, acaba? İki yanıma baktım.

Yoğun bir sessizlik anı yaşandı. Koca salona iğne atılsa duyulabilirdi. Sonra, herkes, uzun bir süre tuttuğu soluğunu dışarıya verdi. Şeytan geçmiş, ardından yeniden gerçeğe dönmüştü, salon ve salondakiler. Ne var ki, hepimiz başka insanlardık artık.

Sanırım, başlangıçta, tam olarak anlayamamıştık. Sonra kendimizi toparlayınca, avukatlar, sanıklar, sanık yakınları, her-

kesin dehşete düştüğü görüldü. Bu sonucun görünür gerekçesi, “ille de belgeleri görmek isterim” deyişte düğümleniyordu. Ama, gerçekten öyle miydi acaba?

Açık pembemsi, yazlık takım giysileri içinde Orhan Apaydın, her zamandan daha zayıf görünüyordu. Neredeyse uçacak gibi durmaktaydı. Bununla birlikte, varlığını sarsan büyük fırtınayı kestirememek de olanaksızdı. Neydi yapmak istediği?

Dönüş otobüsünde, kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Kemal ile ben, birlikte, önde oturuyoruz. Kemal öfkeli, ben sinirliydim. Spor Salonu’nun bahçe kapısından çıkarken, salondan sorumlu yüzbaşının babamı ittiğini görmüştüm. Oysa, o da otobüse geçerken beni görmeye çalışıyordu. Tüm yaptığı buydu. Aksilik bu ya, göremedi de üstelik. Üzgün ve umutsuz bakışı, olabildiğince pencereleri dolaştı. Ama, benimkiyle karşılaşmadı. Bütün günün sonunda bana en yakın olabildiği an, bu andı yalnızca.

Tanrıya şükür, birkaç metre yürüdükten sonra biraz durdu otobüs. Bu kere, babamla birbirimize el sallayabildik. Araba köşeyi dönerken, sanıyorum, o ağılıyordu. Ne vardı, şunun şurasında bu denli katı davranacak? Çünkü, duruşma sırasında, ricama karşın, mahkeme salonunun güvenliğinden sorumlu genç yüzbaşı görüşmemize bir türlü izin vermemişti.

Yanımda Kemal, “Ben, CHP’de bile bu gibi keyfiliklere karşı çıktım” diyordu. “Otuz yıllık avukat olduğunu söyleyen bir insan, nasıl basiretsizlik yapabilir? Nasıl olur da belgeleri şimdiden görmek isteyebilir? Onlar, bizim daha sonraki kozumuz olacaktı. Özellikle, Yargıtay’da.”

Gerçi, otobüs tümnden sessizliğe bürünmüştü. Ancak, iki sıra gerimde oturan Apaydın’ın bizim konuştuklarımızı duyduğunu sanıyordum. Belki, o da kendi düşüncelerine dalmıştı, kimbilir?

Akşam ‘Kafes’te yerlerimizi aldığımızda, bedeni hafif hafif ısırان serin bir esintiyle karşı karşıya kaldık. Dışarıdan, duvarın dışından, evcilleşmiş güvercinler gibi dolaşan martıların sesleri geliyor. Tugayın cömert çöplüğünden sürekli beslenen deniz martılarını, buradan bile görür gibiyim.

Hafif esinti, bana Kuşadası sabahlarını ve kahvaltılarını anımsatmıştı. Yıllar önceki tatilleri. Mucize sayılan birliktelikle-ri. Şimdi toz olup uçmuş, buharlaşmış yaz günlerini. Ama, yazı yaşıyoruz şu anda da. Nasıl unuttum?

Gece, TV’de uzun bir programı yer aldı Emel Sayın’ın. Ama, pek az kişi seyretti. Nurettin Yılmaz ricalar yolluyor: “Ne olur abla, bir şarkı daha söyle!”

Buna karşılık Halûk, “Bu kadını sevmiyorum” diyerek öfkeli adımlarla ‘Kafes’e yöneldi. Hüseyin ise, maçı bile seyretmeyip gidip yattı.

Şimdi, yalnız Güneyliler var TV’nin başında. Bu arada kaygan bir ses, “Ah, bir 35’lik olsa!” diye sızlanıyor. Bütün bu insanlar, aslında, tek bir şeyi unutmak istiyorlar: Bugünün duruşmasını ve sonuçlarını.

Çok insan ‘Kafes’te. Konuşuyorlar. Odak noktası duruşma. Apaydın koğuşunda ve yerinde. Donmuş çehresi, balmumundan bir maske gibi.

Bu arada Metin Özek, herkesten daha aşırı bir heyecanla konuşuyor. Ne var ki, ses tonu alçak perdeden. Öte yandan, Ali Taygun, bu gecenin sessiz geçirilmesini istiyor. “Uygun olan bu!” diyor. “Hemen adam asmayalım!” O gece, Ali’nin ağzıyla sağduyunun sesi konuşuyordu. Ama, kimsenin duyacak hali yoktu.

D Koğuşu’nu paylaşan Aybars da öfkeliydi, örneğin. Gerçi, daha duruşma öncesinden kötümser olduğunu biliyorduk onun. Ancak, pişmiş aşı su katıldığı düşüncesindeydi. Ali Sirmen ise, daha mahkeme salonunda, “Bu çılgınlık!” demişti. Yanında oturanlara bakılırsa, Apaydın belgeleri istediğinde, “Mahkeme bir ay atar!” diye gerçek bir öngöründe bulunmuştu ve de, şimdi bu söz gerçekleşmişti.

Nedim’e gelince, o her zamanki ivedisiz sesiyle, sanki günlük yaşamdan sıradan bir olaydan söz edercesine, “Her davada olur böyle durumlar,” dedi. “Ancak, burada, Apaydın, siyasal deneyimden yoksun ve denetim dışı bir unsur olduğu için böyle hareket etti” diye düşüncesini sürdürdü.

Sonra da sözlerini “Zarar kavgası vermemeliyiz” biçiminde noktaladı.

Bu gerilimli haziran gecesinde, daha çok Aybars'a hak veriyor, onu anladığımı sanıyordum. Çünkü, Apaydın'ın aylardır göğüslemek zorunda kaldığı ağır baskı, bugün birden zembereğinden boşanmış; bu arada, kendisini de birlikte yok etmişti.

'Kızıltoprak'

Bahçe ya da kırmızı topraklı alan. Tarhlara dağılmış, bir bölümü de duvar dibinden fışkıran çiçekler mutlu görünüyorlar. Sessizliğe, kırmızı tuğla tozuna, güneşe ve sıcaklığa gömülü küçük doğa. Doğanın parçalanmaz görünen barışçıl, saydam zarı.

Çiçeklerle aramda, açığa vurulmayan bir içli-dışlılık var. Üstelik, pek tanımadığım halde. Mutluluğumu onlardan alıyorum sanki.

Masamıza konan hanımelinin kokusuyla yemeklerimize kattığı çeşni, ince bir zevk. Orhan Taylan'ın annesinin getirdiği sarı glayöllerin sivri yeşil yapraklarıyla oluşturduğu uyum ve olumlu erken güz tablosu.

Temmuz başında, 'Kızıltoprak' adını verdiğimiz dış bahçe, güçlü esintilerin etkisi altına girdi. Her yan toz duman içinde kalıyor. Öyle ki, yel dindiği zaman sanki Kızılkum Çölü'ndeki ani fırtınalar benzeri, her yan ince bir kırmızı toprak katmanıyla örtülmekte. Yalnız küçük bahçe mi, üstümüz başımız, yüzümüz, saç, sakal ve bıyıklarımız bu tozu emiyor sonuna dek. Dahası, saçlarımızı taradığımız fırça bile kırmızılaşıyor.

'Grup Gerzo - GG'

'Grup Gerzo', TV'nin sürekli ve yorulmaz izleyicilerinden oluşmuş bir topluluğun adı. Kendi seçtikleri ve benimsedikleri bir isimle, bu sanla anılıyorlar. Belirli bir toplumsal kümeleşme; ama, alt anlamıyla, özel bir seçkinci eğilimi de düşündürüyor.

GG, iki askeri tören arasına sıkışmış ne kadar yayın varsa hepsini seyreder. Ya da, tüm bu süre boyunca TV'nin karşısından ayrılmaz. Özellikle, "Tatlı Cadi", "Taş Devri", "Mavi Bilya"nın kaçırılmaksızın izlenmesi, bu kapalı klübün üyelik ön koşuludur.

GG'nun kurucu üyeleri, başta Hüseyin Baş olmak üzere Prof. Melih Tümer, Ali Sirmen, Gencay Şaylan ve Erdal Atabek

olarak sıralanabilir. Doğal olarak bu asil üyelerin bir o kadar sayıda da yedeklerinin olduğunu söylemeye gerek yok, herhalde. Ayrıca, koğuşların kapılarının açıldığı enli koridorun dibinde, GG'nun değişmeyen sürekli yerleri ve kolay kolay başkalarının oturamayacağı 'kişiye özel' sandalyeleri bulunur. Bu oturma yerlerini sahibine bağlayan birtakım özel işaretler de vardır, çoğu kez. Sözelimi sandalyenin üstüne bırakılan taneleri iri bir tesbih. Ya da, okunması hiç bitmeyen –daha doğrusu hiç başlamamış– bir kitap.

GG'nun eşit üyeleri arasında 'birinci' olan Baş'ın ise sandalyesinde bıraktığı iz, gölgesinin tartışma götürmez ağırlığıdır.

Dikkati çeken bir başka topluluk da, 'Dilmece Grubu' sayılabilir. Bu grup, Orhan'ın getirdiği 'dilmece' adlı, hoşça vakit geçiren bir dil oyununun çevresinde oluştu kendiliğinden. C Koğuşu da başı çekti, doğal olarak. Dört kişiyle oynanan, sözlü malzemesini 'taş' gibi dizen ve kullanan bir çeşit dil dominosu.

İlk oyuncular Orhan, Ali Taygun, Şefik Asan ve başlangıçta İsmail Hakkı Öztoran'du. Daha sonra, Başkan Dikerdem de yerini aldı oyuncular arasında. Zamanla ikinci bir 'Dilmece Grubu' daha doğdu. Bunlar da Nedim Tarhan, Metin Özek, Ali Sirmen ve İ. H. Öztoran'dan oluşmakta.

Dilmeceye karşılık, İngilizce oynanan "scrabble", benzer ölçüde hayran toplamadı. İlk günler Niyazi, Ali Taygun, Ataol, Aykut ve Orhan'ın değişik biçimde eşleşmesiyle oluşan kareler bu oyunu oynamayı denedi. Ama, uzun ömürlü oldu denemez.

'Maltepe Jargonu'

Böyle bir konuya ilk kez, dildimiz, Türkçenin yılmaz bekçisi Mustafa Gazalcı dikkati çekti. Belki, milletvekilliğinden bile önce kendisinin öğretmenlerin büyük ve onurlu ailesinden geliyor olması, bu uyarının gerçek nedeniydi. Belki de, Ali Taygun'la karşı karşıya sürdürdükleri yüz yıllık dil savaşının doğal bir sonucuydu. Tam belli değil.

Ama, bilinen, erlerle ilişkilerimizi bu yeni jargonun biçimlendirmesi gerçeği idi. Örnek vermek gerekirse, kapının dışındayken erlerin "Sayım için!" diye bağırması, sayılmak üzere dışarı

çıkmanızın istendiğini anlatıyordu. Benzer biçimde “Havalandırma!” bahçeye çıkma izninin verildiğini, “Avukatçısı gelenler” demek de avukatı gelmiş olanlara yapılan çağrıyı dile getiriyordu. “Görüşmecisi gelenler” sözü de, benzer bir ilişkinin çağrısıydı.

Elbette, bu sözcükler ya da anlatım biçimi, her dönemin erlerine ve onların eğitim/kültür düzeylerine bağlı kalmaktaydı.

Zaman geçtikçe bu jargon Barışçılar’ca benimsendi, yaygınlaştırıldı. Sözelimi, çayın geldiğini, yani erler tarafından getirildiğini “Çay için!” diye bağırarak haber veriyorduk birbirimize. Bu tür seslenişler, bir ara, ‘Spor için!’e dönüştü. Sabah yapılan beden hareketleri amaçlanıyordu, bu son çağrıda.

‘Grup Tahliye’

Tahliye Grubu, öteki topluluklar gibi sanal bir birim. Heyecanlı, sabırsız ve geveze.

Bunlar Ali Sirmen, Metin Özek, Ergun Elgin, Melih Tümer, Gencay Şaylan ve Hüseyin Baş. Yalnız sonuncu söz konusu grubun içinde ayrı, bağımsız ve tek başına bir ‘hizip’. Kemal Anadolu’ya göre, H. Baş, ‘Acilci Tahliye-ML’ hizbini temsil ediyor.

Öte yandan, Ataoğlu’nun söylediklerine bakılırsa, Sirmen ve Özek, tahliye eksenini çevresinde konuşmak için konuşuyorlar. Ergun’a gelince, “Acaba bir umut doğar mı?” diye Grup’a karışıyor.

Gencay ise, çukurun ta dibinde. İyice kötümser. Ya da, o rolü –bıkmadan, usanmadan– başarıyla oynuyor.

Buna karşılık ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Schultze’nin ilişkileri, düşünce yapısı ve ne yapacağı konusunda sürekli görüşler, konuşmalar sürüp gidiyor.

Nedense, Ataoğlu’nun yeni adı “Nöbetçi Şair”. Ayırıcı, bir de sıfatı var.

* * *

A Koşuşu, kendi deyimleriyle bir çeşit ‘Timsah Çukuru’. Orada durmaksızın kaynaşan, birbirini itip kakan altı timsah – Nedim dışındaki altı vahşi ve yırtıcı “hayvan” – fırsat bulurlar-

sa ya birbirlerini ısıyorlar; ya da, ısırlmamak için, öbürlerinin çevresinde ağızlarını kocaman açarak, parlak dişlerini gösterek firdolayı dönüp duruyorlar.

Sürüngen Yırtıcılar'ın görünür gözyaşları bile aldatıcı. Kesinlikle belirli bir amaca yönelik olacağını düşünerek tetikte bulunmayı zorunlu kılıyor. Oynadıkları her rol, başarısını, seyirciler üstündeki "inandırıcılık"a borçlu. Bir adım ötede, kendileri arasındaki inandırıcılığa bile denebilir.

Timsah çukurunda, eşitler arasındaki birinciye gelince onun Hüseyin olması gerekir.

Son günlerde, bir bakıma duruşmalar başladıktan sonra, Atabek, koşmalar yazmaya girişti. Bu konuda, baş danışmanı da Kemal Anadol. O tek dizeli malzeme sağlıyor. Öbürü, yani Doktor, onunla hemen 6+5 lik bir dörtlük hazırlıyor.

Bir sabah vakti, koridorda, küçük sehpanın başında, onu, önünde kara kaplı kalın defteri (ajanda), parmaklarıyla hece hesabı yaparken gördük. Herkes birbirine Atabek'i gösterdi. Koca, ağır gövdesiyle öne abanmış; hece sayıyor, ayak arıyor, dörtlük düşünüyor.

Sanırım, onun bu oturuşu –bir çeşit içine kapanış–, Orhan Taylan'ın bile resimlerine yansıdı.

İşte, ilk duruşma gününden önce yazılmış bir dörtlüğün eksik de olsa belleklerde kalan biçimi (ilk dize Kemal Anadol'un sağladığı ana malzeme):

"Kemiklerim zindanlarda çürüsün"

Mezarımı kuru otlar bürüsün

...

Ne olursun bir parçacık tahliye!..

2 Temmuz, Salı

Son günlerin gerginliği içinde ara verdiğim beden hareketlerine yeniden başladım. İki antrenörüm var: Aykut ve Gencay. Tüm söylediklerine uymaya çalışıyorum.

Her havalandırmada yürüyorum. Aralıklı olarak da koşuyorum. Yalnız 'Kızıltoprak' alanını üç kez koşunca yorgunluk beni kesiyor. Kalbimden kuşkulanarak, koşmayı bırakıp yeniden yürümeye koyuluyorum.

Ayrıca, sabahları, kahvaltı öncesi beden hareketleri yapmak aksatmadan sürdürdüğüm bir iş. Bu konuda önderim, Ataol. Tek bir gün bile, onun bundan vazgeçtiğini görmedim; vazgeçeceğini de düşünemem.

Bu arada, yatakta da birkaç ayak ve bel hareketi yapmaya çalışıyorum. Ama, hepsi hepsi on dakika sürmüyor.

‘Kızıltoprak’ta koşarken alanın boş olması gerek. Oysa, sık sık voleybol ya da futbol tenisi oynanmakta. Geçende beş parlamenter, öteki beşe (Hüseyin, Gencay, Sirmen, Ataol ve Tahsin) karşı oynuyordu. Bu sonunculara, genellikle ‘Gaddar Beşler’ deniyor. Maçı seyredenler, tribündekiler, açık açık ‘Gaddar Beşler’e yağcılık etmekte. Bu durumu değerlendiren Kemal Anadol, “yağcılık, sağcılıktan beterdir!” diye bağırıyor.

Meclis’in Beşleri’ne karşı oynanan maç, ‘Gaddarlar’ın yenilgisiyle sonuçlandı. Birisi, “Yaşasın Parlamento!” diye bağırды. Kim bağırmıştı acaba?..

Gencay, aralıklı koşmanın göğüs ve kalbe de iyi geleceğini söylüyor. “Solunum sistemini açar. Kalbi çalıştırmak gerek!” diyor.

Bu arada yediğim ekmek miktarını, bisküvi sayısını azalttım. Üç dilim ekmek ve 3-4 adet bisküviyle günü geçirmeye çalışmaktayım. Balı da kestim. Yalnız sabahları ve sütün içinde bir kaşık. Acaba midem ne durumda?

Bu kilo verme önlemlerinin dışında, tatlıyı ve şekerı bırakıyorum. Çayı çoktan şekersiz içiyorum zaten.

* * *

Akşamın ilerlemiş saati. Yemek biteli epeyce oldu. Tüm koşuşlar *Mundial* seyrediyor. Arjantin-Brezilya maçı. Ben sadece, iki adımlık ‘Kafes’te volta atmaktayım.

Gök, mavi ve aydınlık. Ilık, duru ve taze bir aydınlık var, havada. Bu saydam ışığa karşın ve bu ışık altında kafes içinde olmak, insanı çıldırıyor. *Kur’an* diyor ki, “Zamana andolsun ki, insan ziyan içindedir! (Asr Suresi)”. Evet, gerçekten ziyan içindeyiz.

Niçin?

Conrad'ın ünlü kahramanı Lord Jim de, yitirenlerdendi. Bir romantik olduğu için mi, acaba? Yazarını düşünüyorum, şu sıra, sık sık: 32 yaşında yazmış ilk romanını, Joseph Conrad Korzeniowski. 1924'te, Kafka'yla aynı yıl ölüyor. Bir deniz yazarı. Kimilerine bakılırsa, Melville'in ardılı olmaktan çok Faulkner'in öncüsü.

Öğleden önce ve sonra, bugün iki kez, Dr. Atabek'le Orhan Apaydın uzun uzun görüştüler. Görüş yerinin dıştan açılan kapısı önünde. Gözlerden uzakta. Bir ara da, Hüseyin'i Apaydın'la baş başa gördüm.

Söylemeye gerek yok, gene avukatlar geldi-gitti. Ziyatur Erün önce, sonra da Mine Sirmen.

Haftalık siyasal bir dergi okudum, havalandırmada: *Le Nouvel-Observateur*. Tuhaf bir rüzgâr esti kafamda. Ardından, Gencay ile bir satranç maçı. Şaşırtıcı sonuç: Onu yendim. Sanırım, yorgun ve dalgındı. Yoksa, yenemezdim kolay kolay. Acaba kafasında ne var?..

Öğle saatinde, yemek gelmeden önce, *Cumhuriyet* gazetesi yüzünden Tümer'le Özek arasında tartışma çıktı. Daha sonra da, Gencay'a kabaca bağırdı Melih Bey.

Açıkça, herkes rahatsız. Olağan koşulların dışında yaşar gibiyiz.

Bir bakıma, geçen çarşambadan beri durum böyle. O gece, pek çok arkadaşımız, buraya geleli ilk kez ilaç alarak uyduklarını söylememişler miydi? Başka bir deyişle, kaçınılmazla uyuşmaya, dışarıdan dayatılan geçici yazgıyı kabul etmeye hazırlanmak gerekiyordu.

Gerilimin odağını, havalandırmada dilden dile dolaşan koşmadan daha iyi ne anlatabilir: "Orda bir dava var uzakta / Gitmesek de gelmesek de / O, bizim davamızdır..."

Gerisi, biraz daha değişik bir çizgi izliyor: "Orda bir Gül var uzakta / O gül bizim Savcımızdır..."

3 Temmuz, Cumartesi

Garip bir gün.

Hava parçalı bulutluydu, ama öğleden sonra kapandı. Kuzeyden gelen koyu yağmur bulutları göğün bir bölümünü örttü. Yakacık'a yakın bir bölümü.

Oysa, kaç gündür, günlük güneşlikti her yan. Üstelik, Basra sıcakları da sürüp gidiyordu. O günleri boş geçiren yönetim, bugün badana yaptırıyor. Önce A Koğuşu ve koridor. Koğuşun her şeyi iç avluya taşındı. Betona gazeteler serildi. Üstüne yataklar. Sonra, onun da üstüne, torbalar, elbiseler, kitaplar, ayakkabılar.

Bir ara, Ali Sirmen, yatağına girip uyumuş dışarıda.

Ne var ki, öğle sonrasında şiddetli bir yağmur boşandı tepemizden. Bardaktan boşanırcasına yağıyor. Öğleyin, oysa, Gencay bir “İstanbul” arıyordu, yağmurun yağıp yağmaya-çağını öğrenmek için. Kimse bu sorumluluğu üstlenmedi, bereket versin.

Yağmurun ardından bu kez elektrikler kesildi. Dolayısıyla TV de çalışmıyor. Gencay sızlanıp duruyor, ‘Wimbledon Tek Kadınlar’ kaçacak diye.

Bir bakıma her şeyin dengesi bozuldu, 28 Haziran’dan bu yana. İnsanların iç dengesi de. Dikerdem’in prostatı arttı. Belki sinir sistemi etkiliyor, hastalığını. Hastaneye gidecek, ama ameliyat da olabilir. Geceleri hep rahatsız. Özellikle sabaha karşı.

Apaydın da garip bir durum içinde. Önce, kesin bir soyutlanma hali vardı. Kendi kendini soyutlama. Metin Özek, Ataol gibi, eskiden ve onunla ailece görüşenler bile, cesaret edemiyorlardı yakın görünmeye. Doğal olarak Ergun, Hüseyin gibi sonraki yeni dostlar da.

Neyse, şimdi o hava kalkmış görünüyor. Yakınlaşmalar ve ağız değişikliği başladı. “Mağdur ve kurban (marthyre)” rolü başladı bu kez. Hem kendisi hem de yakınları ona bu kimliği severek yüklüyor. Oysa 28 Haziran’ı izleyen günlerde, D Koğuşu’nda ölü çıkmış bir ev havası egemendi.

Ataol, Ergun, Hüseyin ve Melih Bey seve isteye görüşüyorlar. Belgeleri istemekle duruşmanın uzak bir tarihe ertelenmesi arasında bağ olmadığını söylüyorlar. Böylesi bir dış soyutlamanın diyalogu kopardığını ve olanaksız kıldığını dile getiriyorlar açık açık.

Özellikle D’nin hemen karşısında bulunan A Koğuşu’nda yüksek sesle sürdürülen konuşmaların duyulduğunu, işi iyi-den iyiye kemikleştirdiğini vurguluyorlar.

Bir zamanlar Apaydın'a çok yakın görünen Sirmen ve Gencay'ın durumu ilgi çekici. Öte yandan, Orhan Apaydın'ın kendisi de herhangi bir konuşma başlangıcını kolaylaştırmıyor. Konuşma yoluna gitmiyor.

Öğle yemeği geç geldi. Saat 13.00 sularıydı. Hava kapalı, koğuş iyice loştu. Dışarıdaki şiddetli yağmurun sesi, içeride radyodan yükselen eski Arjantin tangolarının duygusal ve romantik ezgilerine karışmakta. Masada, uzun, turuncu renkli bir mum yanıyor.

Dışarıdaysa, koridordan yükselen badana kokusu.

Onunla birlikte varlığını duyuran ağır nem. Uzun formika masada üstü gazeteyle kapatılmış boş yemek tabakları, bardaklar, sonra birkaç domates.

Bu arada Taygun ortalarda dolaşüyor. Dikerdem, yatağının üstünde ağızlıklı sigarasını içmekte. Ben, masanın küçük kenarında, yerimde oturuyorum. Birden, Taygun, "Bu hava insana başka şeyler anımsatıyor. Ayıp şeyler..." dedi. "Ancak içki ve şömine gerek," diye de ekledi. Başkan, "Yaz ortasında mı?" diye sordu. O da, "aydınlatmak için..." karşılığını verdi.

Tuhaf, anlaşılmaz ve bulanık bir bakışla Taygun'u süzüyordum. Çünkü, aylardır öyle bir havada/iklimde yaşıyorduk ki, insan bir cinsiyet duygusuna sahip olduğunu hatırlamıyordu bile. Çoktan unutmuştuk.

Ama, kadın, o başka bir gerçeklik! Herkesin tek tek duyduğu, ama asla dile getirmediği bir 'tabu'.

* * *

Söylenenlere bakılırsa, İlhan Selçuk da Orhan Apaydın'a bir mektup yollamış. Mahkemedeki ifadesine ilişkin olarak. Onaylamadığını dile getiren bir not. Eğer bu doğruysa, 2 Temmuz tarihli *Cumhuriyet*'teki Barış Derneği duruşmasının veriliş biçimi de anlaşılabilir. Çünkü, ilk kez Dikerdem'in bir fotoğrafı yayımlandı gazetede. Üstelik, Apaydın'sız ve Halit Çelenk'in mini-savunmasıyla.

Öte yandan, Baro Onur Kurulu'na verildiği söylenmekte Orhan Bey'in. Bu da, onu üzüyor olmalı.

Sonraki günlerde bir-iki kez, Atabek Apaydın'la görüşti. Ayrıca, Dikerdem'in rahatsızlığı, hastaneye gidişi ve dönüşü sırasında onunla (O. A.) belirli bir diyalog kuruldu. Bu pazar-tesi de, yani 5 Temmuz'da, koşu-şta bir görüşme olacak. Dikerdem her koşu-şta uyuyor.

4 Temmuz, Pazar

Bir gün öncenin havasıyla tam bir terslik var. Gök dupdu-ru ve alabildiğine mavi.

Bugün, kalan iki koşu-ş (C ve D) badana edilecek. Dolayı-sıyla, belirli bir hareketlilik, kargaşa ve ivedilik kendini gösteri-yor. D Koşu-şu yataklarını ve öteberisini çıkarmakta acele eder-ken, C'dekiler tatlı bir pazar keyfi içinde.

Dekan, "Bizimki sonra olsun, öğleden sonra!" diyor. Kimi-si de, Dikerdem'in artan rahatsızlığının arkasına saklanmakta.

Gerçekten, saat 10.00 dolayında, Başkan Mahmut Dikerdem'in durumu ciddileşti. Oturamıyor, yatamıyor, dimdik duramıyor. Yürümeye çalışıyor, ancak gene rahat değil.

O durumdayken, evine telefon ettireerek sivil bir hekimin cezaevine gönderilmesini istiyor, bu isteğinde de son dere-ce ayak diremekte. Oysa, Atabek, "Hemen hastaneye gitmeli!" dedi.

Buna karşılık Dikerdem de, "Orada bana kim bakacak?" diye sızlanıp duruyor. Konuşma ve tartışmalar sürerken, genç bir hekim asteğmen gelip gitti. Bir iğne vurulmuş. "Daha fazla iğne vurulmaz," diyor Dr. Erdal Atabek, "Bu kez prostatı açı-lır."

Kimse bir şey bilemiyor, söyleyemiyor.

Dikerdem dışarı çıkıp çişini yapabiliyor, ama ağrı var. Şid-detli ağrılar.

Bu sırada yüksek duvarın dibi, gecekondu-su yıkılmış yok-sul varoş halkının umarsızlığını yansıtıyor. Yerlerde üst üste konmuş nefti şilteler, saydam naylon torbalara sarılı -askı-lı, askısız- takım elbiseler (mahkemeden mahkemeye giyili-yor), kaput bezinden yatak çarşaf-ları, gene plastik eşya torba-ları, çantalar, yastıklar, battaniyeler, kitaplar, sınırlı sayıda kap-kacak.

Yalın, yeterince açık ve acılı bir sergi. Nesnelerden ve insanlardan yükselen bir çürüme kokusu, açık havaya yayılıyor; duvarları aşılıyor, dışarıya dek ulaşıyor.

Terk edilmişlik, anlamsızlık, zavallılık.

Sıcak betonun üstüne rastgele konuvermiş radyolar, "Mareşal" üniforması içinde bir "Gazi Mustafa Kemal" tablosu, satranç tahtası ve oyun kartonları...

Dikerdem, başlangıçta, katlanmış ve üstüne iki yastık konmuş bir yatağın üstüne oturmaya çalıştı. Ama, boşuna! Oturamadı. Yüzü acıyla gerildi. Bacaklarını açarak yeniden ayağa kalkmaya çalıştı. "Tüm ağrı, şimdi o bölgede toplandı" diyor.

Atabek'se, belirli ölçüde sinirlenmiş rolü oynayarak bir süre kendi kendine söylendi. Amacı, Başkan'ı hastaneye yollayabilmek. Birkaç karşı çıkıştan sonra, Dikerdem de kabul etmiş göründü. Araba, izin kâğıdı ve öteki belgelerle nöbetçi erler hazırlandı. Altı silahlı asker ve bir astsubay eşliğinde, hasta hastaneye götürüldü.

Sonra, görüş günü öğrendik ki, Tugay Komutanı, Haydarpaşa Askeri Hastanesi başhekimine telefon etmiş.

5 Temmuz, Pazartesi

Tugay Komutanı geldi. Çok yakında teftiş var. Ama, baştan ayağa gülücükler içinde, şakalar yaparak konuştu. Ön dişlerinin arası ayırık. Demek, bahtlı bir insan. En azından, biz "içerdekiler" in gözünde öyle.

Yazlık bir gömlek, onun da altında zıhlı koyu renk bir pantolonla geldi.

"Spor yapıyor musunuz? Ömür boyu spor?" diye sordu. "Beraber yarışa gireceğiz. Kim sona kalırsa, o çay ısmarlatacak," dedi.

Soruları genellikle Dikerdem cevaplıyordu. Yalnız, son söze Dekan karşılık verdi: "O halde, çok çalışmamız gerekecek."

Bu karşılaşmanın sonunda, birden çocuklarla görüşmeye izin çıktı. Öztorun'un cıvı cıvı, hiçbir engel tanımayan küçükleri, Ataol'un iki kızı -biri, iyiden iyiye küçük-, Aykut'un kızı ve oğlu, Atabek'in on yaşındaki kızı, Şefik'inki (daha büyük, on sekiz) ve Taygun'un Ceren'i (o dupduru, mavi gözleriyle "Ge-

ne şiir yollayacağım” diyor babasına. Yalnız babasına mı, hepimize!).

Evet, bir de Ergun’un Kolej’deki kızı var. Onlar, İzmir’den geliyorlar.

Tutukluların pek çoğu, bu görüşme sırasında gözlerini siliyordu. Nurettin Yılmaz, “Ağlamak yok, gülmek var!” diye bağırды, gözlerinin içi gülerек ve neredeyse göz kapakları kapanmış bir şekilde.

Söylenene göre, kadınlar ve çocuklar, dışarıda Gn. Nedim Erdem’in çevresini sarmış. Öncelikle de, Ataol’un küçük kızı etkili olmuş. Sonra, Özturun’un küçükler (beş-altı yaşlarında), “Biz, hasta hasta ta Ankara’dan geldik. Babamızı bir kere öpemez miyiz?” deyince, General izni vermiş.

Herkes memnun, dahası mutluydu. Kafes bir anda doluvermişti. Yalnız ben ve bir-iki asker bu sahnenin yabancılarıydık.

Koşarak, hemen içeriden bisküvi getirdim ve çocuklara dağıttık. İsmail Hakkı Özturun çok heyecanlanmıştı; öyle ki, iki saat sonra gelen yemeğe bile inmedi. Yatağında kaldı. Oysa, ikinci kez çocuklarıyla görüşüyor tutukluluk süresi içinde.

Öte yandan, duyduğumuza göre, Ataol’un avukatına Adli Müşavirlik’ten telefon edilerek çocuklarını görebileceği söylenmiş. Bugün de, ilk gün. Acaba, General kasten ve bu iş için mi geldi? Belirli bir görüntü yaratmak için.

Zaten üç-beş gün sonra denetim var. Dolayısıyla Tugay Komutanı ya “Tümgeneral” olacak ya da “güm” diyenler çoğunlukta.

Öğleden sonra, Sirmen’in oğlu Devrim geldi. Karısına ne çok benziyor. On altı yaşında. Uzun yüzlü, kıvrıkcık saçlı, ve sevimli çeneli. Onu da içeri aldılar. Babasıyla dondurma yedi. İçeriye, koşuşlara, çocuklar korkmadan giriyorlar. Bu beni şaşırttı.

Öğle yemeğine kadar olan sürede, çocuk sesleri duvar arkasında çınladı durdu. Biz ‘Kafes’teyiz. Dolayısıyla, ‘Kızıltoprak’ta oynayan ya da duvarın önünde koşuşup şakalaşan, gülüşen çocukları görmüyoruz biz içerdekiler.

Gazalci’nın oğlu, yani büyüğü, ilk kez geliyor buraya. Sevimli, güzel, duyarlı bir çocuk. Baba-oğul, biri dar koşuş

mazgalından –buna bir çeşit yarık da diyebiliriz–, öbürü dışarıda, yerden duvara doğru birbirleriyle bakışıyorlar. Çocuğun gözleri dolu dolu. Sonra, içeride bile, üstünden zaman geçtiği halde, iyice kızarmış gördüm gözlerini.

Öte yandan, Gazalcı da kafasını mazgalın dar deliğine soktu biraz daha iyi görebilmek için. Ama, görse bile, görülebiliyor muydu?

O arada, Aykut'un kızıyla oğlu da koşup duruyorlar. Utangaç bir hali var, küçük Ceren'in. Böylece iki 'Ceren'imiz oldu, denebilir.

Şefik'in 18-20 yaşlarındaki liseyi bitirmiş, buğulu gri-mavi gözlü kızı daha önce bir ay burada –Tugay'da– hapis yatmış. Kızı gözleri bağlı getirmişler. Ancak, bu dönemde, babasına gide gele, kendisini hangi binaya götördüklerini saptamayı başarmış.

Ne var ki, bugün o da ağladı. Babası, "Benim gözlerimden hiç yaş gelmedi. Acaba, çok mu katılaştım, nedir?" diyor.

6 Temmuz, Salı

Bu sabah, milletvekilleri, eski Çerkezköy Savcısı Mehmet Feyyat'a vekâletname verdiler. "Burhan Apaydın konuşursa, o da konuşsun!" diyorlar.

Buna karşılık Nedim de, "Bu bir dehşet dengesi olacak" diye düşüncesini –belki, hoşnutsuzluğunu– ortaya koydu.

Ancak ötekiler kararlı görünüyor. "Apaydın konuşarak bizi mahvedecekse, Feyyat da konuşup mahvetsin!" dediler.

Bu arada ben de, konuyu yumuşatmak amacıyla, başka bir boyuta dikkatleri çektim: "Cinayet olacağına, hiç olmazsa intihar olsa!"

7 Temmuz, Çarşamba

Doğum günüm.

Tutukevinde geçecek bir başka doğum günü. Aynı zamanda nöbetçiyim. Sabah, banyo yapmamız için hepimizi götürdüler. Ama, ne yazık ki, denetim dolayısıyla duşlar kapalıydı. Hamam bölümünde, o da yarı yarıya akan sıcak suyla yıkanmaya çalıştık.

Bir, bir buçuk ay var ki, sağ bacağımın dizkapağı bölgesinde geçmeyen bir sızı var. Diz çökünce, çömelince ya da bacağımı arkaya bükünce eni konu acıyor. Özellikle de, üstüne ağırlık binerse...

Zamanla geçer sanmıştım. Ne yazık ki, geçmedi. Eklem yerindeki keselere bir şey olmuş olmasından korkuyorum.

Artık, bacağımı sürükleyerek yürüyorum. Hastaneye gitmek gerekecek. Hiç olmazsa ne olduğunu anlayabilsem.

Bu sabah, Orhan Bey kendiliğinden bacağımı sordu. Hastaneye gitmemi önerdi. Ama, nasıl?

Öğleden sonra bir kilo dondurmaya yaş günümü kutladık. Niyazi de buna katıldı. Dikerdem, yalnızca bisküvi yemekle yetindi.

Temmuz

Gün Uzar Yüzyıl Olur, Cengiz Aytmatov'un romanı.

Maltepe'de günler uzarken, kişilerin karakter geçidine koşulların karakterleri de olgunlaşıp ekleniyor. Böylece, belirli bir 'çehre' doğuyor.

Bir kişi dışında C Koğuşu'nun 'aile yuvası' görünümü ağır basıyor, sözgelimi. Sessiz, içte zaman zaman fırtınalarla sarsılmakla birlikte bunu dışa yansıtmayan; sanat, yazın, dil tartışmalarıyla, kalkınma sorunları üstüne konuşmalarla, bilgisayar söyleşileriyle ağır basan bir koğuş. Eşitliğe yer vermemekle birlikte, saygı, nezaket, yakınlık, hizmet, özveri ve sevgi topluluğunun oluşturduğu bir ortam. İki basamaklı bir eşitlik: Dikerdem ve Tümer (Dekan) birinci basamak; kalanlar, ikinci basamak.

A Koğuşu'na gelince, o başlıbaşına bir ilginçlik anıtı. Özellikle, öyle insanların seçilmesi istenseydi bu denli başarı gösterilemezdi. A'da buluşanların topluluğu için, tek sözcükle, ancak "zıtların birliği" tanımı kullanılabilir. Bu diyalektik tanımlama, aynı zamanda, eşitlerin birlikteliği formülüyle de bütünlenebilir.

A Koğuşu'nun yırtıcıları, bir aç timsah iştihası ve acımasızlığıyla sürekli birbirini ısırırken; öte yandan gürültü, ağız dalaşı ve sonsuz tartışmalar, koğuşta hiç eksik olmaz.

Bununla birlikte, koğuş halkı, 'dış dünya'ya ve dışarıdaki olup bitenlere karşı son kertede uyanık, dikkatli, hiçbir yeni haberi ya da yorumu kaçırmayan; sürekli hazır cevaplılık içgüdüleriyle yoğrulmuş bir davranış içinde yaşar.

Bir anlamda, belli bir dayanışma yansıtırlar dışarıya. Gerçekçi ve içtenlikli olmamakla birlikte, yine de –sonuçlarından yararlanmayı umdukları– bir dayanışma!

Öte yandan, A Koğuşu'na bir 'Pipolular Kulübü' de denebilir. Sirmen, Şaylan, Atabek ve zaman zaman Hüseyin Baş. Bu durumun gerçek bir istek ya da gereksinime dayanmasından çok, bir çeşit 'koğuş raconu' olduğuna ve birilerinin birilerine öykündüğüne inanıyorum ben.

Geride kalanlara gelince, onlar cıgara içmiyor aslında. Anadol ve Tarhan hiç içmiyorlar. Ataol ise, pipolulara karşı sürdürdüğü savaşı etkili kılmak için içtiği cıgarayı bile bıraktı.

Bu arada, karşı yakadan (yani, D Koğuşu) Dalyancı'yla Metin Özek'in 'Pipolular Klubü'ne dışarıdan katıldığı görülür. Ancak Özek'in hareketinde iki eğilim üst üste çıkıyor: Biri, gerçekten pipo içme alışkanlığı; öbürü de, A Koğuşu'yla ortak adımlar atma kaygısı.

İlk ikiye karşılık D Koğuşu, bütünüyle kendine özgü bir yapıya ve dengeye sahip. Orada, herkes, bağımsız bir birey ve 'dukalık'. Baro Başkanı Orhan Apaydın'dan Metin Özek'e, Şefik Asan'dan Niyazi Dalyancı'ya, birbirine asla benzemeyen iki milletvekiline (İsmail Hakkı Öztörün'la Nurettin Yılmaz) dek, biraz herkes.

Yalnız geriye kalan üç kişi birbirine daha yakın sayılabilir: Aybars Ungan, Ergun Elgin ve son olarak Tahsin Usluoğlu.

Orada herkes, nedense, iğreti bir sessizlik içinde yaşar ya da yaşar görünür. Ayrıca, gergin bir sabun zarı gibi birtakım yüzeysel çalışmalar dikkatleri avutur. Yani, Olimpos'un eteğindeki çalışan karıncalar –hiç susmayan ağustosböceğinin şarkısına karşı– yine de sürekli hareket halindedir. Böylece, her günün gerektirdiği ürünü üretirler.

Orhan Apaydın'ın en küçük günlük işinde bile başkasının yardımına gerek duyması, onun hem ölümlü yanını oluşturmakta, hem de herkesten belirli ölçüde uzakta durmasına

yol açmakta. Kalın camlı gözlüğünün arkasındaki bakışlarının kolayca hangi boşluğu dövdüğü bile anlaşılamaz.

Bu arada koğuşun iyimser bilgesi (Dalyancı), ilk günden bu yana Apaydın'ın yardımcısı olagelmış; koğuş içi dengenin terazisini elinde tutmuştur.

Ama, Babil Tapınağı'nın başrahibi, ayrıcalıklı bir sınıfın temsilcisi kimliğiyle, Baal adına sağa sola buyruklar getirir götürür –üstelik, bunlar gerçek olmadığı halde. Ancak, ne gam! Bunlara herkes, zaten biraz inanmak ister.

Aynı zamanda, D Koğuşu'nun öbür özelliği, küçük bir 'mühendislik bürosu' gibi dışarıya iş yapmasıdır, denebilir. Aybars, Tahsin ve Ergun'dan oluşan bu dar aile şirketi, kimi zaman dışarıdan –öteki koğuşlar– uzman yabancı elamanlarla da hiç güçlendirilmiyor değil...

Öte yandan, bulmaca ve sözcük oyunlarında D'nin yaygın ünü de yadsınamayan bir başka gerçeklik.

9 Temmuz

İki gündür yağmur yağıyor. Serinlik kendini duyuruyor, iyiden iyiye. Dışarıda ıslak bir toprak. Saha, kırmızı bir çamur gölü.

Çoğumuz çıkmıyor, koğuşlarda kalıyoruz. Aslında, dış bahçe açılmıyor. Büyük duvarın ardında yapılıyor havalandırma. Hüzünlü bir kümeleniş, ıslak koyunlar gibi.

Bir ara, Halûk bir konu attı ortaya: "Toplumsal gerçekçilik nedir?" diyerek. Taygun, Taylan ve beni kastederek, "Bir tiyatrocu, bir ressam ve bir yazar var. Sizler bunu bana anlatın!" dedi.

Konuşmalara ben katılmadım. Yalnız iki saat sürdü. Yemek yüzünden noktalandığı sırada, Aykut, üstünde dura dura, çok yararlandığını söylüyordu.

Böylece, Taygun'un ne kadar çok –Alman diliyle– felsefe okumak ve o dilde bir doktora hazırlamak istediğini öğrenmiş oldum.

Şaşırdım.

Temmuz başı

Gorki'nin *Yol Arkadaşım*'ı üç-beş öyküden oluşuyor. Ataol'un çevirisi. Can Yayınları'nın "Gençlik Dizisi" içinde yayımlanmış.

Yazılış yılları ilginç: 1892-1899 arası. Demek ki, ilkin yazmaya başladığında Gorki 24 yaşındaymış.

En dikkati çeken öykü de, "Makar Çudra". Aynı zamanda ilk yazdığı. Söylence, masal ve halkbilim öğeleriyle zenginleşmiş, yoğun, renkli ve yoksul bir yaşamdan çıkarılmış, gerçekçi, aynı zamanda romantik öyküler.

"Makar Çudra"nın dışında ötekiler, hep birbirinin benzeri. Bozkırın, Karadeniz kıyılarının (Odesa-Batum), açlık yıllarının, işsizlik, yersiz/yurtsuzluk dönemlerinin ürünü.

Ama, doğa sevgisi, insana yönelik tartışmasız yaklaşım dikkat çekici. En güzel, dokunaklı ve etkili bölümler, doğayı anlatırken ortaya çıkıyor.

Toplumsal dışına itilenlerin, toplumun en alt katmanlarının, yitiklerin öyküleriyle dokunmuş, sağlam ve soylu bir kumaş.

12 Temmuz, Pazartesi

Hava yeniden açtı. Sıcak başladı.

En iyi saatler, duru ve açık mavi bir gök altında sabahın belli belirsiz sessizliğini dinleyerek 'Kafes'te oturduğumuz zamanlar. Varsa, bir söyleşiyi paylaşmak; ya da, herkesin kendi düşüncelerine dalması.

Ama, bugün, hareketli bir gündüz başlıyor. Denetim bugün bitecek. Haber, görüşme ve mektup beklenmekte.

Gerçekten, ilk ziyaret alışıldan daha erken başladı.

Gelen bilgiye göre, mahkeme kurulu kesinleşmiş. Başkan değişiyormuş. Geçen duruşmadaki Yüzbaşı Kaleli, yardımcı yargıç. Buna karşılık, duruşma yargıçlığına yeni bir Yargıç Binbaşı geliyormuş. Doğal olarak duruşma başkanı o olacak görünüyor.

Sirmen, "Gelen, Üç Hilal!" diyor. Apaydın ise bir 'liberal' olarak niteledi. Bakalım, göreceğiz. Şimdiden kendimizi olumlu ya da olumsuz yönde kıskırtmayı doğru bulmuyoruz.

Türk Haberler Ajansı'ndan bir mektup aldım.

İki haftalık bir aradan sonra, kardeşimi yeniden görebildim. O, üçüncü postayla içeri girdi. Zaman, sanki hiç geçmiyor.

Bununla birlikte beklerken, o dingin görünüyor. Ya da, bana öyle gibi geldi. Bense, hem sinirli hem sabırsızım. Pencerenin dar, dikdörtgen mazgal aralığından bakarken, Attilâ'yı en uzak köşede, tellerin yanında bir aşağı bir yukarı yürüyüş içinde ya da pencereye iki adım kala ona sırtını dönmüş olarak file direğine yaslanırken görüyorum. Üzgün ve sessiz duruyordu. Elinde, mavi renkte, yarı saydam bir torba vardı.

İçeriye girer girmez, kardeşime pencereye neden bakmadığını sordum. "Kasten bakmıyordum," dedi. "O daracık yerde sizi görmekten rahatsız oluyorum," diye de ekledi.

Bu sözleri duyunca çok şaşırdım. Hiç beklemiyordum, doğrusu. Üzüldüm, durgunlaştım. Atilla, benim küçüğüm olmasına karşın, onun çok daha soğukkanlı davrandığına inanıyordum. Olgun, hoşgörülü ve kendisiyle barışık.

* * *

Tugay Komutanı Tuğgeneral Erdem'le yanında Denetleme Grubu'ndan -rahat hareketleriyle dikkatleri üstüne çeken-tatar yüzlü bir albay (sınıfı, belki muhabereydi), sonra Tugay'dan Haberalma Yüzbaşı ve en sonra da, onlarla birlikte birkaç tane alt rütbeli subay daha. Hepsi, yazlık manevra giysileri ve kepleri giymişler.

Geçen pazartesilerin birinde gerçekleştirilen çocuklarla görüşme operasyonundan söz ederek, hemen konuya girdi General: "Kimindi o çocuklar?" diyerek teker teker çocukları tanımlayıp sordu. "Bisküviden başka şeyler de verseydik. Sizde yoksa, biz verirdik" dedi.

Çocuklardan etkilenmiş ve heyecanlanmış görünüyordu. Belki de, yaklaşan ağustos dolayısıyla rütbesinin yükselmesi kesinleşmişti; dolayısıyla, saklanamayan bu hoşnutluğu dile getiriyordu.

Bu arada, Başkan Dikerdem'in, "Bayram'da, acaba benzer bir durum olabilir mi?" sorusunu belirsiz ve anlaşılmayan

birtakım sözcüklerle, işaretlerle karşıladı. Üstlerinden sözetti. Ne tam olarak söz verdi ne de kesin bir olumsuz tavırla karşıladı.

Durumun, belki gelecek haftanın başında belli olabileceğini düşünüyoruz biz.

General, ayrıca, Aykut'un eşinin annesini, sonra Taygun'un mavi gözlü güzel kızını sordu. Ardından, konuşma, Dikerdem'in sözcüklerinin akışına uyarak, ister istemez Aykut'un ölen babasına ve onun yaşına atladı. General Erdem, geçmiş olsun demekle birlikte, "Bizde yaş ortalaması şimdi 70 oldu; oysa, eskiden 55'di" karşılığını verdi ve sustu. Aykut'un babası bu sınırın altında ölmüştü.

Albay gelince, her koğuştta, herkesin neci olduğunu öğrenmeye çalışıyor. Belli ki, bizleri tanımıyor henüz. Güncel olayları da sanki bilmiyor.

"Milletvekiliyim" diyen Gazalcı'ya "Hangi Parti'den?" diye sorma gereğini duydu.

Ayrıca, Taygun'un sahne yönetmenliğiyle de yakından ilgilendi. "Bize de, Çengelköy'de, Lise'de, tiyatro oyunları hazırlama ödevi verirlerdi. Kral Lear, Kral..." dedi. Ben, bir an için, arkası gelmeyecek sandım. Ama, o ekledi: "Kral Oidipus!"

Peki, siz de oynadınız mı?" diye sordu, Dikerdem, Albay'ın sözünü keserek.

O da gülerek, "Not almak için mecburduk!" diye karşılık verdi.

13 Temmuz, Salı

Öğle bülteninde, Halûk'un dayısının ölüm haberi verildi. Anadolu Ajansı'nda İç Haberler Müdürü'ymüş. Elli yaşında, genç bir insan. Hep üzüldük.

İçimizde en deneyimli olan Aykut, "Dışımızdaki hayat akıp gidiyor" dedi.

Yemekten sonra, gökten ateş boşalıyor sandık.

Denetim nedeniyle Tuğgeneral'le birlikte gelen albay, koğuş duvarının enini ölçtü. Duvar, albaydan enliydi. "Bu taş duvarlar yüzünden, koğuşunuz (yani, C) daha serin" dedi. Kendine göre bir karşılaştırma yapıyordu besbelli.

Albay uzuna yakın boyda, tıknazca, geniş yapılı ve tatar yüzlü bir asker. Akılcı bir düşünce yapısına sahip izlenimi bıraktı, bizlerin üstünde.

Onun saptadığı ve dile getirdiği koğuşun hafif serinliği, özellikle sabahın erken saatlerinde, göğün iç açıcı serinliğiyle birleşip daha da artıyor. Ama, özgür ufuklar, toprağın uçsuz bucaksız genişliği, engin deniz, aynı mavi kubbenin altında ve bizden çok çok uzakta.

Halûk, dayısının ölümü üstüne daha bir kat sessizleşti. Hayalet halini aldı. Koğuşa girip çıkıyor, neredeyse hiç kimse görmeden, kimseye görünmeden. Cezaevi koşullarında bu durumun, böylesi saatlerin umarsızlığı her türlü anlatımın üstünde. Herhalde aynı nedenle, Nedim, “Artık insanlar her şeye alışıyor ya da alıştı” türünden bir şeyler söyledi, koğuşta.

D Koğuşu’na yeni ‘iş’ önerisi gelmiş. Yeni bir motor kata-loğunun İngilizceden Türkçeye çevrilmesi işi. C Koğuşu’ndan Halûk da bununla ilgileniyor, Aybars ve Tahsin’le birlikte. Üçü, hep beraber, D Koğuşu’nda çalışıyorlar. Kısaca, öbürleri için değilse bile, Halûk için büro ayrı ev ayrı.

Akşama yakın saatlerde, Yarbay, yanında üsteğmen ve astsubaylarla birlikte içeri girdi. Çalışma Odası’na baktı. Burası, görüş yerinin tutukevi içine düşen bölümü. İçine, evlerden getirtilen birkaç masa konmuş; üstüne güzel ve temiz örtüler yayılmış; kimimiz orada yazı yazıyor, kimimiz okuyor. Apaydın, Atabek, Tümer, Taylan, Ataol gibi. Böylece, hem yaşam alanı alışılandan daha büyümüş oluyor. Hem de, belirli bir sessizlik ve okuma ortamı doğmuş oluyor.

Yönetim daha önce izin vermişken, Yarbay, işte şimdi, buranın boşaltılmasını ve masaların çıkarılmasını emretmekte. O bıçak sırtı saatlerde, Ataol’un sinirli ve her zamanki üst perdeden sesi duyuldu gene: “Yazarlık benim mesleğim. Okuyup yazamazsam, nasıl vakit geçireceğim ben? Oturmak, çalışmak zorundayım. Bizim koğuşumuzda yer yok. Daracak bir hücre, neticede!”

Yarbayın buna karşılık ne dediğini duyamıyordum, bulunduğum yerden. Ancak ciddi ve gerilimli bir ortam doğmuştu birdenbire.

Daha sonra Ataol'un sesi indi, masalar koridora çıktı. Yönetimden ödünç alınmış alçak bir tahta masa da parçalanıp dışarı atıldı. İşte, tam bu sırada, Dekan, Yarbay'dan Kantin'e "haşlanmış tavuk" getirtilmesini istedi. Bu sözler, hepimizin üstünde soğuk düş etkisi yapmıştı. "Siz susun, Melih Bey!" demek zorunda kaldı, Apaydın.

Gerçekten, Barış Derneği'nin vermeye ve korumaya çalıştığı görüntü bozulmuştu. Çalışma odası, masası ve ortamı mı istiyorduk, yoksa haşlanmış tavuk mu?

Ama, Tümer, büyük bir içtenlikle, "Canım, o kadar tavuk ve cızbız köfte istiyor ki..." diyordu. Ne yapsın, yalnız bunu düşünüyor; yalnız bunun için yaşıyor sanki. Halûk, öfkeli bir sesle, "Midesi kopasıc!" diyor.

Gerçi, biz de, ara ara yemeklerden söz etmiyor değildik. Tıpkı kadınlardan konuşur gibi. Amerikalıların "Kentucky tipi" patatesli tavuğu, Çin usulü tavuk, tandırda pişirilmiş tavuk, vb. İngiltere ve ABD'yi tanıyanlar özellikle, ilk tavuk çeşidini övüyorlardı.

Acaba, Melih Tümer'in kabahati, aslında hepimizin gizli gizli beslediği istekleri içtenlikle ve öncelikle dışarıya vurmuş olması mıydı?

Şu günlerde Atabek, halka yayılacak türde bir kitap hazırlığı içinde. Alkolizm, içkiler, içkinin kültürümüzdeki yeri üstüne bir derleme/araştırma. "Beşte birini yazdım" diyor. "Burada bitireceğim."

Ancak yeni başladı. Üstelik, koşullar ne ölçüde el verecek?

"'Eski Bir Barmenin Anıları' diye, senin sözlerine yer vereceğim" diyor, Halûk'a. Çünkü, bir ara, Londra'da barmenlik yapmış Halûk, öğrencilik günlerinde.

Ne var ki, Atabek'in kitap yazmaya şimdi başlaması acaba iyimserlik işareti mi? Yoksa, -çıkacağımızdan umudu kesmek gibi- bir kötümserliği mi ortaya koyuyor? Tam kestiremiyorum.

Yalnız kesin olan gerçek şu: Uçan kuşa bile bir şeyler soruyor Doktor. Şakacı, taklitçi, ağzı laf yapan, belirli -ciddi ya da değil- gözlemleri olan, her toplu harekete rahatlıkla girebilen ve uyabilen, olur/olmaz eleştiri ve küçümsemelere aldır-

mayan, gerekli yerde yeterli esnemeyi bilen bir insan. Ölçülü. Ama, heyecanlı ve sabırsız değil.

Eski içkileri soruyor. Ergun, ziraat mühendisi olan eşi aracılığıyla, birtakım belgeler getirecek. Şaraplar konusundaysa, Dekan da kendisinde kimi ilginç belgeler olduğunu, ancak bunların –yazık ki– Brüksel’de bulunduğunu söylüyor.

Sonuçta, Atabek, Vedat Türkali’nin deyimiyile ‘deha kurbanı” bir yazar değil; tersine alçakgönüllü, ama çalışkan bir yazar.

Gerçi, yayıncıyla arasında önceden bir sözlü anlaşma olduğunu öğrendik. Ayrıca, gazetede yayımlanmış bir bölüm – kitapta yer alacak bir bölüm– bile var. Ancak bir konunun halkın düzeyine indirilmesi, kuşkusuz onun satış olanaklarını artırır. Kaldı ki, çekiciliği olan bir konuyu işleyecek.

14 Temmuz

Denetim bitti. Biz de, her zamanki banyo alışkanlığımıza yeniden kavuştuk. Herkes istediği yerde ve biçimde yıkanır oldu. Gene, banyoya gidecekleri götürecek araç (Banyos Mercedes) geldi. Gene, bu yüksek kamyonu çıkabilmek için yere önce bir sandalye kondu; onun yanı sıra bir bidon. Sandalyeden bidonun üstüne, oradan da kamyonun içine ayak bastık, oturduk.

Yalnız bu kez, iç güvenlik subayı değiştiğinden (izne çıkan yüzbaşının yerine, mavi gözlü, beyaz yüzlü, kumral bir üsteğmen geldi), tüm koruma düzeni de allak bullak oldu. Bununla birlikte, yine bir manga asker kamyonun arkasından yürüyor.

Oysa, çoğu oruç. Sıcaklarsa aşırı. Elllerinde silah, tüm ceket düğmeleri kapalı, yarı koşup yarı yürüyorlar.

İster istemez, kamyon birinci vitesle gidiyor. Askerlere ayak uydurabilmek için. Ama bir süre sonra değişim başladı. Bir bölümü, ceketin ilk düğmesini açtı. Kimisi, silahını omuzuna geçirdi, eliyle de kamyonu tutuyor. Kimileri de kendi aralarında konuşuyorlar.

Yumuk yumuk gözlüler, eni konu kavruklar, kiminin gözleri bir çizgi halinde. Çavuş ise, “Mercedes”in arkasına saklanarak tek elle cıgara paketini söktü, içinden bir tane çıkardı, yaktı. Paketi yeniden cebine koydu ve ceketini düğmeledi. Hem cıgara içti, hem kamyonu tutundu. Bu arada hiç konuşmayan, düğmesini çözemeyen, sıkıntıda birçok asker daha var.

16 Temmuz, Cuma

Hafta bitiyor. Bitiyor ama, ne yavaş geçiyor.

Havalandırmaya çıktık. Sabah serinliği, üstümüze sinmiş görünmeyen bir cibinliği andırmakta. Gökyüzünde, ak göğüslü martılar uçuşuyor. Uzun sayılacak kanatları, külrengi ipek bir şal gibi mavi göğü titretmekte. Bir ara sesleri arttı. Sabahın sanki ayrılmaz bir parçası, martıların renk, can ve zenginlik kattığı bu fotoğraf!..

Bir bölüm tutuklu, futbol tenisi oynuyor.

Bu arada herkes, çünkü TİP duruşmasının sonucunu bekliyor merakla. Dün avukatlar haber getirmemişti. Ya duruşma geç saate kaldı ya da onlar Selimiye'ye uğramadan geldiler.

İlk görünen, Orhan Apaydın'ın eşi oldu. Gürsel Hanım! Gazeteleri getirmiş. Yirmi dört üstünden yedi tahliye! Duruşma da, ağustos ortasına atılmış: Bir ay sonraya!

Yavaş yavaş mevsim dönüyor. Bahçede çimenlerimiz sararmaya başladı bile. Duvar dibindeki tarhlara gelince, yeni çiçeklerle süslenmekte. Yeşil çimenler arasında mor/mavi karışımı renkte taçyaprakları olan bir çiçek var özellikle. Adını bilmiyorum. Papatya gibi. Çok güzel!

Erşen (Sansal) gelmedi. Dolayısıyla, çocuklardan hiç haber yok! Dün ya da önceki gün bir tomar mektup dağıtılmıştı; ancak oradan da bir şey çıkmadı.

Ama, kabul etmek gerekir ki, Ankara'dan buraya kolayca gelinmiyor. Avukatlar için bile, bu böyle!

Dün gece, Mahmut Bey biraz daha iyiydi. Bu hepimizi sevindirdi. Önceki günlerin kanamaları, sızıları, ateşi artık kalmamıştı. Ancak, sonda, şimdi bile bedenine takılı durmakta. Tugay hekimlerinden birine göre, sonda, bir haftadan daha çok kalmamalıymış.

Aynı zamanda iğne ve ilaç veriliyor.

Bugüne gelince, Dikerdem her zamandan daha iyi. Dün Kasımpaşa Askeri Hastanesi'ne gidecekti. Hekimler gerek duysa bile, Cezaevi Müdürü (Yarbay) bu isteği onaylamadıkça hastalar gidemiyor hastaneye.

Akşama dek bekledi. Gece, astsubay, "Gidilemeyeceğini, çünkü hastanenin hafta sonunda söz konusu hastayı kabul etmeye hazır olmadığını" söyledi.

Oysa, bütün gün beklenmişti.

Sonunda soruldu, soruşturuldu. Kimse gelmedi, götürmedi. Bu koşullarda ne zamana kaldı, söylemek güç! Çünkü pazar-tesi görüş günü, salı bayram arifesi. Öbür hafta başıysa, duruşma başlangıcı.

Sabahleyin Orhan Apaydın'ın eşi –genellikle erkencidir, o-koca bir demet ortanca getirdi. Pembe çiçekler, altmışlı yılların kabartılmış kadın saçlarına benziyor. Yapraklara gelince, ortanca-nın yaprakları büyük ve enli. Dut yaprağını andırıyor, bir bakıma.

Kahvaltıda 'Dikerdem' konuşuluyor.

Dün gece dilekçe verilmiş. Dilekçede sorumluluğun, onun hastaneye gidişini engelleyen ve erteleyen Cezaevi Müdürü'ne (Yarbay) dönük olacağı vurgulanmış.

Bakalım, ne sonuç alınacak? Ama, bu arada zaman geçiyor. Dün daha, Dikerdem, karısının Kasımpaşa Hastanesi'ne gitmiş olabileceğinden söz ediyordu.

Aykut, 65 yaşını aşmış insanları cezaevine atmanın belirli bir kararlılık gösterdiğini dile getiriyor ve "Bizimki, gene iyi dayandı!" diyor. Gazalci da, "Eğer Reha hanım gibi tek başına kalsaydı, yanında bizler olmasaydık, bir hafta bile dayanamazdı" diye aynı kanıyı pekiştiriyor. Zaten, Aykut'a göre de, "Bu adamlar –Apaydın dahil– kendilerine bakmayı bilmeyen insanlar!"

Ben de, "İyi dayanıyor; çünkü 'mahkemede bulunacağım ve sorguya cevap vereceğim,' diyordu sürekli" demekle yetindim.

Gerçekten, Başkan kararlı, azimli ve ayak direyici.

17 Temmuz

Uzayan, ağırlaşan, ağdalaşan temmuz gündüzleri.

Bugün, daha sabahtan hava kapalı. Üstelik yağdı, yağacak. Derken elektrikler kesildi. Çayı bekliyoruz, gelmiyor. Koğuşlar enikonu karanlık. Geç uyananlar bile, çay konusunda sabırsızlanıyorlar.

Sonunda, yağmur boşandı. Bununla birlikte uzun sürmedi. Ancak, havadaki duyumsanan gerilim bir ölçüde azalmış oldu.

Yağmur sırasında 'Kafes' boşalmış gibiydi. Hüseyin Baş, Kemal Anadol ve ben koridorda, bir masa çevresinde konuşuyoruz. Nurettin Yılmaz volta atıyor.

Biraz vakit geçince hava yükseldi. Derken, havalandırma için dışarı çıktık. Ancak, Kamyon Kataloğu Çeviri Komitesi düzenli çalışmalarını sürdürüyor.

Havalandırmada, Nedim'le ben, Akbank'ın tahta sıraları üstünde konuşuyoruz. Ona, Kızıldere (Adana) köyünde gerçekleştirdikleri ilk üretim kooperatifi çalışmalarını sordum. Nedim, o sırada öğretmenmiş. Daha sonra, bir kooperatif bursuyla bir buçuk aylığına Almanya'ya gitmiş. Köy İşleri Bakanlığı örgütlemiş bu çalışmayı. Yani, Nedim Tarhan bu uzak Adana köyünün ilk kooperatifine ön ayak olmadan önce.

Genç milletvekili, 116 Sayılı Kooperatifler Yasası'nın çok iyi olduğunu söylüyor. Yararlanılabilecek bir yasa olduğunu. Sonra, bir ara, kooperatif yatırımları üstünde durduk. Bakanlığın mali onayı, DPT'nin onayı, yarım kalmış tesislerin bitirilerek işletmeye açılması gerekliliği gibi.

18 Temmuz

Adalet Ağaoğlu için mektup notu:

Tutukevleri, sürgünlük, sanki birtakım insanlar için *vaat edilmiş bir toprak!* Joseph Conrad'ın dediği gibi, "içimizden kimin vaat edilmiş toprağı yoktu, kimin sonu sürgünde bitmedi?"

Tutukevlerinde, sanırım, en büyük suç umut! Umutlanmak, dış dünyayla gerçekleşmeyecek nitelikte ilişkiler kurulması demek olduğu için, ağır bir günah! Bu günahın çağrısına insan kendini kaptırmamalı. Ama, olası mı?

Günlüğümü her gün, hiç olmazsa bir-iki günlük zaman dilimi içinde yazmaya çalışıyorum. Bu notlar, buradaki yaşam üstüne yorumsuz, yalın, ama düzenli karalamalar. Amacı, olguları anlatmakla sınırlı. Ne var ki, yansıttığı gerçek, eski Roma yapılarının temeli kadar sağlam olmalı! Acaba olabilecek mi?

Kendime soruyorum: Yaşadıklarımı mı yazıyorum, yoksa yazdıklarım göre bir yaşam mı düşünüyorum?

Günlük tutmak, aslında, yasadışı bir savaşım türü. İğrenç ve sinsi bir kokuyu –bilinen yalnızlık kokusu– duymamak için yapılan bir iş. Açıklanmasa ve adı konmasa bile, dış dünyayla

ilişki kurmanın yollarından biri de bu! Yani, günlük yazmak! O kıskırtıcı günahı işlemeden niçin duramıyoruz? Her insana özgü beden kokusu gibi, varlığımdan fışkıran o kekre yalnızlık kokusunu tanımadan edebilir miyim?

19 Temmuz, Pazartesi

Görüş.

Her gün, “bir yıl” uzunluğunda; yalnız, haftanın bu ilk günü söz dışı. Ama, bugün, görüşmelerin ötesinde olağan sayılmayacak, değişik bir ‘durum’ daha var: Başkan Dikerdem, Kasımpaşa Askeri Deniz Hastanesi’ne gidiyor.

Çantasını hazırladı. Burada çok az eşyası kaldı. Söylenenlere bakılırsa, birtakım eş-dost yardımıyla, kendisine cezaevi yerine sürekli hastanede kalma olanağı sağlanmış. Hemen, erken erken götürüyorlar. Duruşma gününe (27 Temmuz) dek orada kalacak, en azından. Bu da, sekiz-dokuz gün demek.

Başkan’ın ayrılması duygulu ve üzüntü verici olmadı. Tersine, herkes biraz memnun. Hastalığının denetim altına alınması, bir kişinin azalması ve özgürlüğe yaklaşması, hepsi hoşnutluk yaratan/güven verici nedenler.

Sonraki günlerde, Başkan’ın yemek masasındaki yerini Halûk aldı. Onun sözlerini, yaptıklarını yineleyerek herkesi güldürüyor. Ayrıca, adını da değiştirdi: Bundan böyle, ‘Halûk Şerafettin Bey’ adıyla çağrılсын istiyor.

Bu arada, sık sık da kafasını ranzanın üst tahtasına vuruyor kasten. Yemek sırasında bir “karper peyniri istiyor” ve Ali Taygun’a “Aloş!” diyor. Ardından da, Sağlık Eri’ni çağırıyor.

Öte yandan, Dikerdem’in gidişiyle, Dekan daha yalnızlaştı. Ne de olsa bir desteğini, konuşabileceği, seslenebileceği birisini yitirmişti koğuş içinde.

20 Temmuz

Bugün olağanüstü güzel bir hava var. Gök, masmavi. Kuzeyde, tepeyi kaplayan yumuşak, kabarık, yuvarlak bulutlar. Sonra azalıyor yoğunluğu. Denize doğru inen yarım aya gelince, onun üstünde artık tek tük bulutçuklar yer almakta. Güneş zaman zaman bu ak harmanın içinde saklanıyor, sonra çıkıyor.

Çıkınca, bayağı yoğun bir sıcaklık duyuruyor kendini.

İçimizden biri, “Şurup gibi bir hava!” dedi. Bir başkası da sanırım Ergun’du, “Ben üniversitedeyken –yani ellili yıllar– Bahçekapı’da Hacı Bekir’in bir satış merkezi vardı. Çeşitli şekerlerin yanı sıra, yazın şerbetler satılırdı. Meyve suyu, koka kola, gazoz ve öteki renkli/renksiz sıvıların varolmadığı yıllarda.”

“Orada vişnesuyu ve demirhindi şurubu içerdik,” dedi. “Bu hava da o şuruplar gibi, insana ferahlık ve mutluluk veriyor.”

Tepede, bir sürgünün oradan oraya savruluşu gibi, hızlı hızlı akan bulutlar. Aşağıda da, ben *Yazko Edebiyat*’ın temmuz sayısını okuyorum. Demir Özlü’nün kolay kolay hiçbir çerçeveye giremeyecek, güzel, özlü ve çarpıcı bir öyküsünü: “Sürgün Küçük Bulutlar”.

22 Temmuz, Perşembe

Ramazan Bayramının birinci günü.

Masalar dışarıya, dövülmüş kırmızı toprak alana çıkarıldı. Yan yana dizildi. Çok yoğun bir sevinç dalgası herkesi kaplamış görünüyör.

Koşuhalardan plastik vazolar getirildi, çevreden çiçek derledi askerler. Bir yerden bir Atatürk resmi sağlanmış. Ayrıca boş tabaklar –onlar da plastik–, piyade yeşili şekerler, sigaralar ve masa örtüleri de getirilip konmuş, masaların üstüne. Hepsine şaşkınlıkla bakıyoruz.

Söylentiye inanmak gerekirse, Tugay Komutanı gelecek bayramlaşacakmış. Bekliyoruz, sessizce. Bir an önce gelse, bir an önce gitse, diyoruz. Ziyaretçiler, çünkü aşağıda. Kapıda. Onlar da bizi bekliyor. Hazır olmamızı. Komutanın bayramlaşmasından sonra ancak gelebilecekler.

Derken, gelecekler geldi: Özel araba, onu izleyen cipler ve Komutana eşlik eden bir grup. Tuğgeneral, Yarbay (Cezaevi Müdürü), üç binbaşı, bir yüzbaşı, bir üsteğmen, astsubaylar. Yüzbaşı, General’in emir subayı.

Hepimizi uzunluğuna sıraya dizdiler; gösterişli ‘hazırol’ durumuna geçtik. Yüzümüz ziyaretçilere dönük. En başta kim vardı, sanırım Orhan Apaydın!

General, üstün hizmet takdirnamesi almış. Yakında tümgeneralliği bekleniyor. Hepimize karşı bir konuşma yaptı. 'Devlete el koyma' hareketini anlattı. Baştanbaşa siyasal bir konuşma. Niçin? Ve, üstelik niçin bir bayram günü?

Ardından, "Bana yalvardılar, dedi, çocuklar yalvardı. Babalarıyla görüşmek için!" Bu sırada birkaç baş, Atao'l'a doğru döndü. Sonra, Maltepe'deki tutuklu babalarının kaygısından, 12 Eylül öncesi anarşisinde öldürülen babaların yarattığı elem ve kaygıdan söz etti.

Daha sonra, ekonomik duruma ilişkin bir tablo çizdi. 12 Eylül öncesi gaz kuyruğu, yağ kuyruğu, tuz kuyruğu, vb. "Şimdi bunlar yok," diye düşüncesini açıkladı. "Eskiden paramız değersizdi. Oysa, artık değerli. Eskiden Paris'e, Londra'ya, Barselona'ya gidip kürk, kozmetik eşya alırlardı. Bu yollar şimdi tıkanı."

Bu sözleri söylerken Özal'ın düşüşünü, Kastelli'nin topladığı milyarlarla birlikte yurtdışına kaçışını, bankerler olayını, sonra fiyat artışlarını ve de 'bir' doların 170 TL üstünden işlem görmesini bilmez, anımsamaz görünüyordu.

Tersine, konuşmasını sürdürerek devletin dışarıda saygınlığının artışı, Genelkurmay Başkanlarının sözlerinin dinlenmesi gibi konulara geçti. Güçlü askersel varlığımızı vurguladı, bir kez daha. "Oysa, dedi, ardından, eskiden askeri yönden başımız yerdeydi."

Kısaca, bayram konuşmasında her şeyden söz etmiş oldu.

Sonra, teker teker el sıktı. Benzer biçimde, arkasındakiler de onu izledi. Şeker tutuldu, cigara verildi. Onlara ve bize.

Ancak, ortada gergin ve elektrikli bir hava doğmuştu. En ufak bir kıvılcım, patlamaya yol açabilirdi. Hepimiz bir köşeye çekildik, onlar da bir başka köşeye.

General'in konuşmasını, açıkçası ne anlayabilmiş ve ne de içimize sindirebilmiştik. Ne demek istiyordu, amacı neydi? Dozu yüksek derecede siyasal nitelik taşıyan böyle bir konuşma, sanki Barışçılar'a değil de Tugay Karargâh Subaylarına karşı verilmiş bir söylevi andırıyordu aslında.

CHP milletvekillerine karşı, CHP ağırlıklı bir hükümetin etkinlik dönemini eleştirmek; öte yandan, CHP'lileri 52 sayılı

bildiriyle sessizlik içinde tutmak; silahla yaratılmış ve korunan bir eşitsizlik içinde –iyi niyetle olduğu varsayılsa bile– onlara saldırmak, topluluğumuzda derin tepkiler yaratmıştı.

Kimi arkadaşlarımız, bu tür siyasal bir konuşmanın ne İslâm geleneğine, ne ulusal törelere, ne de asker ocağı kurallarına uygun düştüğünü vurguluyordu. Çünkü, bayramlarda siyasetten söz edilmez.

Bayramlar, bir çeşit silah bırakışmasıdır. Sıcak savaş koşullarında bile, bu böyle değil mi? Gönül alınır ancak, olabiliyorsa. Tatlı birkaç söz söylenir. Evinden, çocuklarından, kendi ortamından koparılmış insanlara, “neşe ve saadetten dem vurmak” bir çeşit alay sayılır. Öyle de oldu, sonunda.

Bu arada, ziyaretçilerle yüz yüze görüşülemeyeceği, çocukların içeri alınmayacağı söylendi. General’in ziyareti hiç de kısa sürmemişti, sanıldığı gibi. Konuşmasını yaptıktan sonra, Apaydın ve Atabek’le, açık havada bir banka sırası üstünde bir süre daha oturdu. Konuştular. Herkes, sinirli ve sabırsız, gelenlerin bir an önce gitmesini ve yalnız –biz bize– kalmayı bekliyordu.

Onlar gidince, Üsteğmen Şemsettin Akpınar ve Astsubay Orhan gelip bizimle ayrıca bayramlaştılar. Herkesle tokalaşıp öpüştüler. İçten, dostça bir yaklaşım oldu. Gerilim bir ölçüde düştü.

Sonra, yalancı dekor söküldü. Masalar kaldırıldı. Ziyaret başladı. Saat, o sırada 10.45’i gösteriyordu. Gene içerideydik; gene telörgüler! İlk kez cezaevine bayram dolayısıyla gelen bir kadın haykırışını duydum: “A! Burada mı görüşeceğiz?”

Gene, ilk kez anneleriyle birlikte gelen kimi çocuklar –yaklaşık, on yaş dolayında– sandalyelerin üstüne çıkıyorlar; şaşkın ve ürkek, bir çevreye bir tellere bakıyorlar. Birbirlerine dönüp, sanki bir destek ve yardım ararcasına, kimbilir nasıl bir açıklama beklemekteler. Dilleri kopmuş gibi, sessiz ve hareketsiz kalakaldılar oracıkta. Zaman zaman yaptıkları, parmaklarını aradaki tele bir parmak boyu sokup çıkarmak. ‘Bir çeşit oyun yaratmak! Ama, hepsi o kadar!.

Soru sorulsa bile, karşılık vermez bir duruma düşmüşler. Şaşırtıcı, üzücü, dokunaklı. İki tane şeker vardı cebimde, piyade yeşili renkte, ordu-şekeri. Çocuklara onları gönderdim. “İyi

ki, çocuklarım gelemiyor,” diye düşündüm kendi kendime. Bencil bir dürtüyle.

Nedense, belki bayram diye, bu kez pencerelere doğru seslenen çocuklara –dışarıdaki çocuklar, doğal olarak– pek tepki gösterilmedi. İsmail H. Öztörün’un küçük kızı, sanırım oydu, yine bağıırıyordu: “Babamı yan yana görecektir miyiz?” Ya da, bir başkası: “Baba, orası soğuk mu sıcak mı? Doğru söyle!”

Temmuz geceleri

Tutukevinde, yaz akşamları, her zaman yalnızlık pusudadır. Bir an boş bulunmaya gelmez. Hep tetikte olmak gerekir. Yoksa kıvrak bir çita gibi sizi yakalar ve üstünüze çullanır.

Öte yandan, uzaayıp giden ve ‘yüzyıl olan’ temmuz geceleri şaşırtıcı gelişmeler gösteriyor. Bu geceler boyunca sıcaklığın yüksek, kafesin de açık bulunması, belirli bir genişlik ve rahatlık duygusuna yol açıyor.

Bayram günlerinde söz konusu gecelere Nöbetçi Astsubay da katılmışsa ‘Kafes’ oturmaları iyiden iyiye uzuyor. Yaklaşan sabahın sınırlarına –saat iki suları– bile dayanıyor, diyebilirim. Ya da, o kadar olmasa da, gece yarısını rahatça buluyor. Zaten, etkisini sürdüren sıcak, uykuyu da azaltıp geciktiriyor.

Böyle gecelerde koşullara yayılan yoğun gül kokusu –bunlar, haziran sonunun gülleri– her engelle karşın duyulabiliyor. Yaz nezlesi bile, masanın üstündeki boynu ustalıklarla kesilmiş plastik (su şişesi) vazomuzdaki iri kırmızı gülleri (taçyapraklarının dış yüzü uçuk pembe, içi ateş kırmızısı), tek sarı gülü (ona ben göz koydum), büyük ve dayanıklı sinek öldürücü papatyalı ve güzel sarı manolyaları duymaktan bizi alıkoyamıyor.

Bu çiçeklerin kimisi gece ölgün, buna karşılık gün içinde diriliyor; kimisi de, sabaha doğru açıp tüm gündüz canlı ve diri kalıyor.

Ne var ki, Seniha Hanım’ın çiçekleri –onların seçimi, renk ve yaprak uyumu, ince beğenisiyle– her zaman değerliydi, bizim C Koşuşu için.

Şu günlerde sinekler olağanüstü çoğaldı. Rahat oturabilmek ya da uyumak olanaksız. Yemek yemek çok daha zor, içinde bulunduğumuz koşullarda. Sanki ordu halinde dolaşıyorlar.

Dış duvarların dibinde, iç avlu-koridorda bile, sözgelimi hiç oturulmıyor. Üstelik, cezaevinin bulunduğu yer 'Rüzgâr-lı Bayır'. Yüksek bir nokta. Rüzgârların bölündüğü yer. Böyle yerlerde sineğin olmaması gerekir. Ancak, hemen arkamızdaki açık çöp dökme merkezinden ürüyor sinekler -öyle sanıyoruz. Yemek artıkları da aynı yere dökülüyor. Martılar da oraya konup kalkıyorlar.

Bayram günü, ilk kez, dışarıdan yiyecek aldık. A ve D koğuşlarında, yiyecek ve öteberiyi koyacak yer kalmadı masanın üstünde. Kocaman kavun ve karpuzlara, kızartılmış köfte/patatese; haşlanmış tavuk, pastırma, et, kavurma ve patlıcan salatasına; baklava, kadayıf, şöbiyet ile acıbadem, lokum, çikolata ve koca bir kova şekere, birkaç kavanoz neskafeye dek neler neler youtu...

Yalnız bizim koğuşun aynı ölçüde zengin olduğu söylene-
mezdi. Başkan Dikerdem'in cezaevinde bulunmayışı, dört ki-
şinin Ankaralı oluşu, ikisinin de eşinin olmayışı böyle bir sonuç
doğuruyordu.

22, 23, 24 Temmuz günlerini (perşembe-cumartesi) kap-
sayan döneme, bu bakımdan, ünlü Fransız filmi çağrıştıran
biçimde "Büyük Tıkınma Zamanı" demek geçti içimden.

25 Temmuz, Pazar

Öğleden sonra, saat 16.30.

Koğuşlar sessiz. Çoğu uyuyor. 'A' Koğuşu'nda iki has-
ta var: Anadol ve Hüseyin Baş. Boğazları ağrıyor. Üşütmüşler.
İğne vuruldu. Birkaç doktor geldi, gitti. Ama nöbet sürüyor.

Atabek, kitabı üstünde çalışıyor. Bir grup, şurada bura-
da mektup yazmakta. Çünkü yarın posta günü. Bu arada, her
zaman olduğu gibi, Orhan'la Şefik dilmece oynamakta. Halûk,
Lady Chatterley'i okurken uyuya kalmış. Bir kişi de, TV'de
çocukça yarışmaları izliyor: Dekan Melih Bey.

Gazalcı, neredeyse yaşamının biricik amacı haline gelen
İngilizce çalışmakta. Özek, dışarıda, taş duvarlı koridorun dibin-
de daktiloyla yazıyor. Her zamanki gibi, gene güneş altında.

Ataol'a gelince, o da dışarıda. Ahlayıp pufluyor. Tay-
gun'sa, mitolojik kahramanlar gibi, sayfa sayfa iddianameyle

boğuşmakta. Değirmenler örneği görünmeyen düşman Savcı Gül, hem yakında hem uzakta.

Kasvet, sıkıntı, bezginlik.

Bekleyiş. Ancak zaman geçmiyor.

27 Temmuz

Üçüncü Duruşma.

Uzun geçen ve bitmeyecek görünen koca bir aydan sonra, ilk hareket. Haftada biri az bulurken, ayda bir kez duruşma. Bundan sonra da gene ayda bir!

Bundan önce olduğu gibi, belirli saatte yola çıkıldı. Biraz daha gecikerek, hatta. Hareket ettiğimizde, saat dokuza çeyrek vardı. Ya da, o civarda.

Bu kez daha azız. Dikerdem, Deniz Hastanesi'nde. Baş, Anadol, Sirmen (üçü de A Koğuşu'ndan) hasta ve gelemiyor. Nedim'le Gencay'ın da akşamdan ateşi olduğunu, hastalığın ağır seyrini güç atlattıklarını biliyoruz. Ama, onlar geldiler.

Arabada, bu kez sürücünün arkasına oturdum. Güneş almayan yan. Ayrıca, pencere aracılığıyla geçen arabaları ve içindekileri seyrediyorum. Dışımızdaki dünyayı. Askeri bir 'Bleu Bird' olan otobüsümüz yanlarından geçerken, dikkatle, merakla ve kaygıyla bakanlar var. Ya da, bütünüyle ilgisiz kalanlar. Bu arada, tek tük yabancı plakalılar –belli ki, sahipleri Türk– çok daha belirgin bir ilgiyle bizi süzüyorlar.

Bu kez, anacaddeden Merter'e geldik. Cevizlibağ durağın-dan saparak.

Atatürk Öğrenci Yurdu'na vardığımızda, sanık yakınlarının çoktan orada olduğunu gördük. Ali Sirmen'in yokluğunu öğrenince, güneş altında turuncuya çalan saçlarıyla Mine Sirmen'in yüzüne açık bir gölge düştü. Tüm duruşma boyunca, avukatlara ayrılan bölümün arka sırasında, bu gölgeyi –sanırım– taşıdı, durdu. Onu bu şekilde hüzünlü ilk kez görüyordum.

Benzer biçimde, oraya gelen tüm kadınlar –erkek sayısı, ancak bir ya da ikiydi– acaba niçin geliyorlardı? Nasıl bir sevgi, güç ya da zorunluluk, onları bu sıcağın altında, bu garip karışmanın içinde, insana batan şu tahta sıralarda saatler geçirmeye itebilir? Üstelik hepsi, bizden uzakta ve yüksekteler. Kimine

de, arka pencerelerden güneş vuruyor. Yitirilmiş bir deniz gibi, yaşama çağıran bir duruşları var. Dalgalar olanca gücüyle yaklaşıyor, belirli bir sınırdan kırılıyor, sonra yeniden dönmek üzere geri çekiliyor.

Ama, gene hüznü, büyük ölçüde buruk, ayrılığın elinde kalmış kadınlar bunlar. Darmadağınık bir hal içindeler. Sanıkların düşünceleri gibi. Kimi basamaklarda, kimileri oturma yerinde. Kimisi ta tepede. Ancak onlar, hepsi de “bizim kadınlarımız!” Bekleyiş içinde, kırgın ya da umutla yüklü.

Görünmeyen bir dayanışma, sanki herkesi, dahası hiç tanışmayanları bile birbirine bağlıyor. İzleyiciler arasında ilk kez Demirtaş Ceyhun, Ferit Edgü, Yılmaz Onay, Bilge ve Müşfik Erenus, Hasan Cemal, Ahmet Tahtakılıç ve Pestilci görülür. Son ikisi, aslına bakılırsa, avukatlar arasında.

Gencay’ın kızını ve eşini Ankara’dan getiren Yılmaz İnka ya yaşının yol açtığı güçlüklerle boğuşarak, gözlerini iyice kısarak çevreyi seçmeye çalışıyor.

Bu arada çocuklar da gelmiş. Sözelimi küçük Barış Kız. Babası, Ataol, daha mahkeme salonuna adımını atar atmaz, çocuğuyla görüşmek üzere –günlük çalışma– girişimlere koyuldu. Tüm duruşma boyunca da, bu sürdü gitti. Sürekli bir melodram havası, artık herkesi rahatsız ediyor. Ama, ilgililer bundan habersiz görünmekte.

Dönüşte, hareketten az önce, birkaç kişi çocuklarıyla görüşüp kucaklaştılar. Ergun (Kolejin orta bölümünü bitiren bir kızı var), Metin Özek ve Ataol kızlarına sarıldılar. Sonuncu, bir ara karısıyla da kucaklaştı.

Ben de, Demirtaş’la ve Ferit’le ayrı ayrı görüşmeye çalıştım. Onat Kutlar da izleyiciler arasındaydı, ancak onunla selamlaşamadık bile.

Öte yandan, bu üçüncü duruşma garip ve beklenmedik bir savaş biçiminde geçti. Başta, Mahkeme Başkanı dışında herkes değişmiş. Duruşma Yargıcı ‘Üç Hilal’ Binbaşı (Attillâ Ülkü), üye Üsteğmen Turgut Efe; ayrıca, savcılar değişmiş: Yaşar Günaydın ve Ceyhan Ülgen.

Daha ilk dakikalardan başlayarak, Binbaşı Ülkü duruşmaya ağırlığını koymaya çaba harcıyor. Bunda bir ölçüde başarı

da kazandı. Başarısında özellikle hukuk bilgisiyle –ötekilerle karşılaştırıldığında– hukuku ön plana almış gibi davranışı rol oynuyordu.

Atilla Ülkü, kırk yaş civarında. Bana göre az yukarıda, öbür arkadaşlara göre az altında. Düz saçlı, ama önde asi bir kâkülü var. Zaman zaman düşüyor. Uzaktan seçildiği kadarıyla, biraz kır düşmüş saçlarına.

İnce uzun yüzlü, enli siyah gözlüklü ve neredeyse boyun-suz. Dört köşe, kararlılık yansıtan bir çenesi var. Tartışma sevmiyor. İnce dudakları, sık sık sağ yana doğru büzülüyor. Aca-ba, bir rictus mü?

Ciddi görünümünün sakladıkları, kuşkusuz, çok olmalı. Ancak, ne? Neler? Her durumda, çehresini iyiden iyiye denet-leyebilen bir insan.

Öbürü, üye yargıç, henüz genç. Kıvrıkcık, siyah gür saçlı, geniş alınlı. Akdeniz karakteri yansıtan bir atlet başına sahip. Özellikle, yandan. Genel ve ortak kanı, duygularını belli etme-si.

Duruşma, bütün bir gün, sahip olduğumuz mevzileri korumaya çalışmakla geçti: Toplu duruşma hakkı, isim alfa-betiği yerine iddianame sırası, bant sistemiyle değil de eski-den olduğu gibi daktiloda yazmak yoluyla tutanak tutulması –çünkü, onların önerisinde bantlar çözülünceye dek gazeteler duruşmayı yayımlayamıyor– gibi isteklerimizi kabul ettirme savaşımıyla geçti zaman.

Duruşma Yargıcı'nın "Tahliye ister misiniz?" sorusuna Nedim'in dışında herkes "Evet!" dedi. Sonuç, ama, gene geri çevirme oldu. Binbaşı Ülkü, açıkça, bize, içine düşeceğimiz kaba bir tuzak kurmuştu. Biz de düştük, doğal olarak.

Yeni duruşma üç hafta sonraya kaldı. Dosya incelenmediği için. Görünen o ki, dişe diş bir savaşım sürüyor, mahkemeyele sanıklar arasında. Bununla birlikte, bulunduğumuz ilk noktadan daha geriye gitmiştik.

Atilla Ülkü, açık bir şekilde, duruşmayı sürüncemede bırakmak, tutukluluk süresini yasal yollardan olabildiğince uzatmak, sanıkları daha yakından tanımak ve yargılamayı geciktirmek istiyor.

Tek tek hepimize, usûlle ilgili önerileri hakkında görüşümüzü sordu. Savcı olumlu bir yaklaşım içindeydi. Duruşma Yargıcı, buna karşılık, çoktan tuzağını hazırlamıştı.

Ara verildiğinde, birkaç satır avukatla görüşebildik. Ertesi gün *Cumhuriyet*'te çıkan fotoğraf son derece anlamlıydı.

Binbaşı, görüşlerimizi alırken Ali Erol Taygun'dan başladı ve benimle bitirdi. Çok sayıda sanık, Atabek'in konuşmasına katıldı. Bu da, Dikerdem'in başkanlık rolünün fiilen Doktor'a geçtiğini gösteriyordu.

Ben konuşmak için kalkınca, kâğıtsız ve ceketimin önü açık (çünkü, şişmanlıktan içine sığmıyorum) konuşmayı yeğledim. Ancak, tam istediğim gibi olmadı. Bir ara sesim titredi. "Sanıkların tek tek duruşmaya alınmasının 'açık duruşma' ilkesini –en başta sanıklar için– zedelediğini; bunun, iddianamenin suçlama mantığının sistematığına de uymadığını" söyledim. Derneklerdeki yetki sıralamasına uymak gerektiğini belirttim. Bunun için de, iddianamedeki sıra düzeni örneğini gösterdim.

Ayrıca, toplu duruşmanın kişilerin savunma hakkının parçalanmaz bir bölümünü oluşturduğunu vurguladım.

Dönüş yolunda herkes öfkeli, sinirli bir durumdaydı; önüne gelene bağırıp çağırıyordu.

Spor Salonu Tesis'i'nin dış kapısından çıkışta, otobüsteki sanıklar pencerelere üşüşerek, sağda solda kümeleşen yakınlarına son sözlerini söylüyor, selam gönderiyor ya da veda ediyordu. Ziyaretçilerin bir bölümü uzaktan gelmişti. Ankara'ya, Adana'ya, Mersin'e, İzmir'e döneceklerdi.

Otobüs asfalta çıkıncaya dek, tek tük de olsa gene onlara rastlıyorduk. İki milletvekilinden Öztoran'un eşi ağlarken, Nedim'inki gülümsüyordu.

Tüm bu olup bitenler, duruşma adı verilen amansız ve gülünç hesaplaşma/kapışma/tartışma, iki saat süren karar bekleyişi, salondaki sıcak, sonra o üç haftalık erteleme, ayrılış, hepsi, hepimizi çok yormuş; germişti. Akşam, saat 20.30 dolayında evimize (Maltepe) geldik. Uykusuz ve bitkindi, çoğumuz. TV filmine karşın erken yattık ve deliksiz bir uyku uyuduk.

Ben, kedi hesabıma, uzun zamandır böyle tam bir uyku uyumamıştım. Kulağımda, bir ara, uykuya varmadan az önce,

Avukat Halit Çelenk'in bir sözü çınladı: "Tutukluluk, zorunlu haksızlıktır. Zorunluluk eğer ortada yoksa –ki, bizim durumumuz böyleydi– geriye sadece haksızlık kalır," demişti Ankaralı avukatımız.

'Cafer Komisyonu'

Orhan Apaydın'a, her akşam, galvanizli bir tepsi ile –daha sonra, sefertasına dönüştü– yemekleri geliyor. Çünkü, Baro Başkanı, midesinden ciddi biçimde rahatsız. Zaten, doğru dürüst bir şey yemiyor; iştahı da yok gibi.

Yemeklerinden arta kalanlar nedeniyle, sürekli olarak yakın çevresinde bir 'Satürn uydusu' oluşmakta. Başlangıçta Gencay'dı; şimdilerde Ergun, Metin Özek, dahası Kemal Anadolu. Ama C Koğuşu'ndan birisi asla değil.

Bu arada, kıyı köşe birtakım yiyeceklerin içeri girdiğini kestirebiliyoruz. Sirmen'e, Apaydın'a, belki Nurettin Yılmaz'a.

Eski Baro Başkanı, sözelimi, çayocağına bırakılan çekilmiş kahveyle aylarca kahve içti. Cezvesi üç-dört fincanlık. Dolayısıyla, her keresinde, yanında birtakım kişiler; birlikte kahve içiyorlar. Bu nedenle de, bir fincan kahvenin hatırı için her şeye "evet" deniyor.

İddianamenin kimi sivri noktaları, önceden kısa, standard cevaplara kavuşturuluyor. Bunu, 'Cafer Komisyonu' hazırlamakta: Sirmen, Taygun, Aykut, Hüseyin. İçlerinde, D Koğuşu'ndan kimse yok!

Komisyon üyeleri, çaylar ve dondurmalar eşliğinde günlerce çalıştı. Herkes, o kalıp-cevapları öğrenmek ve o şekilde soruları karşılamak zorundaydı.

Daha sonra, Taygun'un eliyle daktilo edildi. Bu arada kimi düzeltmeler yapıldı. Metni çoğaltanlar bile çıktı, zaman içinde.

9 Ağustos

'Fiki Bey Operasyonu'

Serin bir pazartesi sabahıydı.

Kimse bilmiyordu nasıl gelmiş, nereden gelmiş? Önce depo olarak kullanılan, karşıımızdaki B Koğuşu civarında görüldü. Oraya girip çıkıyordu durmadan. Sonra, kapı karşısı

olduğu için C Koğuşu'na da gelmeye, gecelerini içinde yiyecek olan bu bölümde geçirmeye başladı. Artık onun sesine, tıkırtılarına ve kemirme düzenine alışmıştı iyiden iyiye. Yaşamın bir parçasıydı.

Küçük külrengi fareyi ilk kez görüp haber verdiği zaman, Büyükelçi hiç memnun olmadı. Yüzünü tiksintiyle buruşturdu. Daha sonra, arkamdan, "Hep kötü haberler verir bu çocuk!" demiş.

Gerçekte, cezaevlerinin hiç iyi haberi olmaz ki. Tek bir iyi haber vardır, o duyulunca da hapisaneden çıkmış olursunuz. Ne var ki, Dikerdem, cezaevi gerçeklerini pek bilmiyordu.

Varlığı resmen duyulduktan sonra, farenin zaman zaman görüldüğü başka ağızlarca da doğrulandı. Ancak, onun asıl hareket alanı C Koğuşu'ydu. Öbür bölümlere pek gitmiyordu. Dolayısıyla, koğuşta hemen ciddi bir mülkiyet sorunu ortaya çıktı. Ona bir isim kondu. Fareye karşı olanlar, yandaş olanlar ve çekimserler, titiz bir yöntemle belirlendi.

Bununla birlikte, hayvanın en etkili avukatı Ali Taygun'du; ve ona 'Fiki Bey' adını verdi. Yalnız olduğu için de, erkek kabul edilmişti.

Ne ki, onu beslememiz gerektiğini söyleyecek ölçüde ileri gidince, Ali karşısında Dikerdem'i buldu. "Ben kadınlar gibi korkmam; ancak, tiksiniyorum" diyordu Başkan. Gerçekte, sanırım, korkuyordu da...

Bu arada ortaya çıkan yeni sorun, yiyeceklerin nasıl korunacağı olmuştu. Fiki Bey'in etkinliğini ya duyuyor ya da doğrudan sonuçlarıyla karşılaşıyorduk. Bununla birlikte hayvanın öldürülmesi yönündeki önerilere de karşı çıkılıyordu. Ölümüne karşı olanlar, ölüsünün bulamayacağımız bir yerde kalıp kokmasından çekiniyorlardı.

Sonunda yiyecekleri ortadaki masa üstüne koyarak, gece geçince yeniden dolaba yerleştirmek yöntemi benimsendi. Ama sonuç değişmemişti. Derken, üç raflı ahşap yiyecek dolabına tel göz yaptırmak için Dekan girişimlere koyuldu ve başardı.

Ne ki, yine de kapalı teldolaba fare giriyor, orta göze de çıkıyor; orada yapacağını yapıyordu. Bir pazar gecesı, saat sabahın ikisiydi. Halûk henüz uyumamıştı. Birden yattığı üst

ranzadan aşağı indi. Arkasından ben de indim. Zaten, beni de uyku tutmamıştı. Halûk, "Fareyi gördüm!" dedi.

Birlikte, teldolabın tüm eşyasını masanın üstüne boşalttık. O sırada Melih Tümer de kalktı. Her iki eline, birer ahşap sandalet almış, fareye vurmak üzere hazırlanmıştı. Dolabın önüne geçti. Güleç bir yüzle, "Biriyle ıskalarsam, öbürüyle vuracağım," diyordu.

Kolayca öngörülebileceği gibi, hiçbir şey yapılamadı. Yapılamazdı da. Çünkü, ortada fare yoktu. Fiki Bey çoktan kaçmıştı.

Yalnız gecenin içinde, önde Dekan, onun arkasında Halûk, onun da arkasında ben olmak üzere tuhaf ve gizemli bir üçlü oluşturuyorduk. Yarı karanlığın troykası!

Gece yolculuğu biter bitmez, Melih Bey hemen uyudu. Uzun bir süre sonra dış sesleri, gıcırtilar, yeniden başladı. Sanırım, son olarak da horlamalar gece orkestrasının içindeki yerini aldı. Çünkü, en son ben uyumuştum.

Yatmadan önce, teldolabın her gözüne birer adet bisküvi koymuştuk. Sabahleyin doğal olarak onları yenmiş bulduk. Süreç, olağan koşullar içinde işliyordu.

Son gün Fikri Bey, A Koğuşu'nun kapısında görüldü. Hüseyin Baş, onu, devasa gölgesiyle köşeye sıkıştırmıştı. Yetişen öbürleri de vurarak küçük fareyi öldürdüler. Öyle ki, öldü sanıldığı zaman bile tam ölmemişti hayvan. Yine de, son darbeyi bir asker vurdu; mesleki disipline uygun bir biçimde.

Taygun üzgündü. Ellerini önünde üst üste kavuşturmuş olarak, dudaklarında ısıklıkla çaldığı cenaze marşının fısıltısı, ölüsü götürülen farenin arkasından ağır adımlarla yürüdü gitti.

İlk fırsatta da, durum, Dikerdem'e mahkemede bildirildi. Ya da, mektupla yazıldı. Aslında, Başkan da, mektuplarında Fiki Bey'den söz ediyordu şaka yollu.

Bununla birlikte, eylül başında koğuşlarda yeniden bir fare görüldü. Belki de, Barış Derneği davası gibi, 'yüksek dağlar' bir fare doğurmuş olabilirdi.

Görüş günlerinin değişmeyen bir özelliği, eğer Seniye Hanım -Orhan Taylan'ın görgülü, duyarlı ve sanatçı ruhlu annesi- gelmişse, kesinlikle koca bir demet çiçeğin de C Koğuşu'na gelmiş olmasıydı. Koyu kırmızı, iri güller, parlak sarı gül-

ler, genellikle kırmızı glayöller, iri papatyalar ya da öteki kır çiçekleri. Bütün bir dış dünya, bütün renklerin ortak dünyası!

Kimi zaman da, plastik vazosuyla yalnız gül gelir; o durumda, vazunun suyuna aspirin atılırdı; çiçeğin daha uzun süre dayanması için.

Bu arada benim en çok hoşuma giden çiçek, kılıç kını gibi dar ve ince uzun yeşil yapraklara sarılmış sarı glayöllerdi. Limon sarısıyla diri yeşilin buluşması! Onlara bakarken, kedimi ilkyazın özgür kırlarında koşuyor gibi duyumsardım. Sınırsız bir enginlikte koşuyor gibi.

Zaman zaman Bayan Apaydın da çiçek getiriyordu kocasına. Ama, ilginç olan, Büyükelçi'ye böyle çiçeklerin hiç gelmemiş olmasıydı. Kimbilir, belki de, karısı ondan bekliyordu.

Bir ara, Şefik Asan'a o zamana dek hiç görmediğim kara benekli, turuncu renkli, çan biçiminde, ancak uzun boyunlu bir çiçek geldi. Kimse onu bilmiyor ve tanımıyordu. Daha sonraki günlerde adını sorduk, 'Kaplansırtı' dediler. Çiçeğin turuncu zeminine serpilmiş siyah benekleri için bu ismin verildiğini düşündük. Orhan çiçeğin ismini değerlendirirken, "Her zaman soyutluktan uzaklaşma eğilimi görülüyor" dedi.

Ne olursa olsun taçyapraklı kaplansırtı, güzel, çekici, değişik bir çiçektir.

Koğuşlara gelen çiçekler, uzak ve sisli bir düş gibi, bana, İkinci Bayezit dönemindeki Edirne Hastanesi'ni düşündürüyordu. Hastanede yatan ruh ve sinir hastalarının su sesi, kuş sesi ve müzikle, ayrıca çiçeklerle iyileştirilmesi geçiyordu kafamdan.

Acaba, çiçekleri nasıl kullanıyordu hastanede hekimler? Ne gibi bir yöntem uyguluyorlardı?

Bu koşullarda tutuklular ne oluyordu? Siyasal anlamda karşı düşünce sahipleri mi, yoksa varolan düzenin ürettiği 'ruh ve sinir hastaları' mı? Hangisi ?

* * *

Bugün görüş günü. Ama, kimseyi beklemiyorum.

Her zaman olduğu gibi, saat yedi civarında kalktım. Ne erken ne geç bir uyanış! Kahvaltı da yedide geliyor. Genellikle çorba, haftada bir de çay. Bir karavana dolusu, kara-kırmı-

zı bir su! Bir de yanında peynir, zeytin ya da yumurta. Çoğunlukla beyaz peyniri daha iyi, buna karşılık zeytini tuzlu ve acı; yumurtaysa kokmuş oluyor.

Ancak, hiçbir zaman iki yiyecek bir arada değil. Ben ne çorba ne çay içebiliyorum. Benim kahvaltım süt ve peynir. Varsa, biraz domates. Yumurtayı, ana yemeğin yerine ya öğleyin ya akşam yiyorum.

O gün tıraş olmadım. Dışarıda, duvarın dibinde daktiloyla yazı yazıyorum. Kendimi oyalamak için, "Rüzgârlı Bayır Efsanesi"nin bilmem kaçınıcı biçimini.

Birden, öğleden sonraki ilk saatlerde adım okundu. Görüşçüm var: Sema, oğlu ve Ülker. İster istemez heyecanlandım. Beklenmeyen konuklar. İki kız kardeşimin biri Niğde'den, öbürü Yalvaç'tan geliyor. Ve görüşme, hepi topu yirmi dakika.

Konuklar, beyaz giysiler içinde ne denli saydam ve ulaşılmaz görünüyorlar. Sanki, kolayca uçurecek birer kelebek gibi. Sema biraz zayıflamış, Ülker'se Kars'a gidecekmiş. Ancak bir kez görüşebileceğim. Bu arada çocuk da şaşkın. Gerçi, ortaokulun son sınıfına geçmiş, koca bir erkek olmuş artık. Ancak, gene de koşulları yadırgıyor.

Çocuklar, eşleri olmaksızın gelmişler. Hem onlar nasıl gelebilir? Üstlendikleri devlet görevi, gelmelerine engel. Değil gelmek, cezaevinin çevresine yaklaşmaları bile tehlikeli. Ayrıca, gereksiz de gelmeleri.

Öte yandan, kızlar da enikonu şaşkın görünüyor. Ama, göreceli olarak az sayıda bir toplulukta, dolayısıyla rahat koşullar içinde konuşuldu. O sırada, Hilmi Yavuz'un *Yazko Edebiyat*'ta yayımlanmış şiirini düşündüm: "Bir acı telörgünün ardında/bir acıyla görüşür."

Daha sonra, söğüt bıçağını andıran o dar ve uğursuz pencereden bakarken, Ülker'in beni güçlkle seçebildiğini fark ettim. Gerçekten, dışarıdan içeriye görmek çok daha zor. Görür görmez de, gözleri yaşardı. Bakışı bulandı. Bir avukata yakışmayacak bir durum!

Ne ki, bu pencere herkesin moralini bozuyor. Oysa, kızcağız içeride öyle değildi. Üstelik, genellikle neşeli bir mizaca sahip olmasına karşın...

Buna karşılık, Sema daha soğukkanlı; rahat görünüyor. Duygularını belli edecek bir harekette bulunmuyor. Ağırbaşlı. Durgun denebilecek bir hava içinde.

Geçen bayramda da, karısıyla birlikte erkek kardeşim gelmişti, Atilla. Yanında iki oğluyla birlikte. Onları herkes benim çocuklarım sanmıştı, o zaman.

9/10 Ağustos

Adalet Bakanı Cevdet Mentеш resmen açıkladı: “Haziran 1982 sonu itibariyle, Türkiye cezaevlerinde 77.295 adet tutuklu ve hükümlü var. 45.737 hükümlü 31.558 tutuklu” (*Cumhuriyet*).

Gözüaltındakiler bu rakama girmemiş. Girip salıverilenler, birkaç kez içeri alınanlar da hesapta yok. Onlarla birlikte, genel toplam acaba ne olur?

Bu insanların hepsi, çalışan nüfusun parçaları. Büyük kesimiyle ülke gençliği. Bir ulusun en dinamik, etkin bölümü. Bir başka anlamdaysa, ülke “intelligentsia”sı.

Öte yandan, ilk kez 12 Eylül dönemi, tutuklanma yaşını çok aşağıya doğru çekmişti; aynı zamanda orta yaşlılara, ileri yaşlılara doğru da genişletip yaydı. 12 Mart’ta bile benzer bir durum yoktu.

Bu, önemli, ilginç ve yeni bir öge!

Ayrıca, varolan koşullar içinde öyle bir Türkiye haritası çizilebilir ki, üstünde yalnızca ünlü cezaevleri yer alsın. Ne siyasal ne fiziksel, ne de kentlere yer veren türden bir harita!

Türkiye genelinde, bir çeşit cezaevleri haritası. Bugün içinde seksen bin kişinin barındığı yapılar bütünü. Başbakan ve bakanlardan gazetecilere, milletvekillerine, büyükelçilere, Baro başkanlarına, profesörlere, öğretmenlere, parti yöneticilerine, demokratik kitle örgütleri temsilcilerine, öğrencilere, askerlere ve askeri öğrencilere dek tüm Türkiye’nin içine kapatıldığı büyük cezaevinin haritası.

10 Ağustos, Salı

Önce haberi geldi: “Tugay Komutanı gelecek! Yatakları, çevreyi derleyip toparlayın!”

Sonra, öğleye doğru, hiç tanımadığımız bir topçu binbaşı koğuşları gezdi. "Merhaba!" dedi. Başka bir açıklama, ekleme yapmadı. Ve çıkıp gitti.

Ardından, öğle sonrası havalandırması kısa kesildi. Çünkü, General gelmişti. Saat, yaklaşık beş sularıydı. General'e Cezaevi Müdürü Yarbay, sabahki topçu binbaşı, bizim üstöğmen ve astsubaylar eşlik ediyordu.

Başlangıçta, belirli bir duraksama göze çarpmaktaydı. Açıkça söylemek gerekirse, bir çeşit konuşma güçlüğü. Sanki, neye nereden dokunacağını bilmiyor gibi bir durum.

Apaydın'ın sağlığını sordu, öncelikle. Dikerdem'den uzak ve belirsiz bir konu gibi söz etti. Daha sonra TV yayınlarının iyi seyredilip seyredilmediği, spor çalışmaları ve elektrikteki düzelme (yanıp sönmenin ortadan kalkması) üstüne konuştu. TEK'e diplomatça eleştiriler yöneltti.

Bu arada, Almanya'dan askerliğini yapmak üzere gelen işçi-askerlerin kendi alanlarında çok iyi birer uzman olduklarını ve onlardan ordunun çok yararlandığını söyledi.

Belli ki, 30 Ağustos öncesi, bu ziyaret bir veda ziyaretiydi. General, rütbesi bir üst dereceye, tümgeneralliğe yükseltilerek bir başka göreve atanmıştı.

Karşılıklı teşekkürler edildi; başarılar dilendi, mutluluk dilekleri ve şükran duyguları dile getirildi. Genel olarak Atabek konuşuyordu, bir de Apaydın.

İstanbul Baro Başkanı, "Bu şartlarda karşılaşmak, konuşmak istemezdik," dedi. Buna, dolaylı bir yoldan karşılık verdi general, İlk günlerin sıkıntılarını dile getirerek, "Biz askerler psikoloğuz. Hem de herkesten çok psikoloğuz," demekle yetindi. "Çünkü, pratikten geliyoruz. Benim yöntemimde, başlangıçta şartlar zordur; sonra, yaşamı kolaylaştırırız. Böylece o insanlar mutlu olur, memnun olur."

Nasreddin Hoca'nın öyküsünü çağrıştıran bir yöntemdi bu. İlgî çekici, üstünde durulmaya değer bir yorumlama biçimi.

Ardından, bir parça da Barış Derneği sanıklarının durumuna ilişkin konuştu: "Bizler hep Türküz," dedi. "Düşman değiliz. Düşman gerekiyorsa, savaş alanlarında yeneceğimiz yeterince düşman var: Yunanlar, Ruslar, Bulgarlar, Araplar."

Nedense, bu tanımlama, İran'ın dışında tüm komşularımızı içermekteydi. Üstelik, dışsattım artış hızımızın yüzde ellinin üstüne çıktığı (1982'nin ilk beş ayının rakamı) İslam ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerimize de ters düşüyordu. Buna karşılık, Batı dünyasından herhangi bir 'düşman' örneği verilmemişti.

Sonra, "Biz sizi muhafaza etmekle görevliyiz; ama, yargılama görevimiz yok!" diye sözünü bitirdi.

Aynı akşam, 70 sayılı Bildiri'ye ek bir bildiri yayınlandı. Bir-iki duruşmanın ve yönetim kadrolarının dışında, tüm CHP de anayasa tartışmalarına katılıyordu.

11 Ağustos, Çarşamba

Öğleye doğru banyodan dönünce, yatıp güzel bir uyku çektim. Uyandığımda, koridora egemen olan kötümserlik ve fesat havası herkese zarar verir bir duruma gelmişti. Bununla birlikte, iyi haber de 'Kafes'te otururken bana ulaştı: Kitaplar ve mektuplar verilecekti.

Havalandırmaya çıkar çıkmaz (o sırada, saat 16.00 dolayındı), Üsteğmen önce beni çağırdı. Gelen kitaplarımı verdi. Vittorini'nin *Kırmızı Karanfil*'i. Bir de, *Don Camillo*. Bu arada, *Yazko* da son sayısını yollamış.

Benim ardımdan da, teker teker herkes çağrıldı. Öyle ki, 'Kızıltoprak' bir çeşit okul bahçesine dönmüştü. Yıl sonu ödül törenlerinin yaşandığı okul bahçelerinin neşeli, renkli havası egemen olmuştu birden bahçeye. Her öğrenci, yıl sonu başarısına göre Okul Yönetimi'nden hak ettiği armağanı almaktaydı.

Kitapların arkasından da, mektuplarımız dağıtıldı.

Ne var ki, bu sırada çevrede garip bir tablo oluşmuştu: Şurada burada ağır tanklar, motoru kundaklı paletli toplar, sıradan toplar; topçu taburu, tank taburu ve mekanize piyade taburları üstünden uçan ak güvercinler, martılar; ötede, üstünde hiç top oynanmayan yeşil çimli futbol sahası, telörgüler, hafif uçaksavar silahları, yeşil-kahverengi alalama fileleri. Pek çok insan.

12 Ağustos

Sabah esintisi altında, "Kafes'teyiz.

Duvarların ötesinde, dışarıda, askerler eğitim yapıyor. Görmüyoruz, ancak kestirebiliyoruz: Belden yukarı çıplak, altında çağla yeşili pantolon, ayakta –kimi zaman patlak– siyah postallar, erler koşuyor. Bazen yokuş yukarı, bazen yokuş aşağı.

Bu arada sesleri geliyor: "Bir/ki/üç/dört/beş/altı!" Ses, bir süre sonra kendini yineliyor. "Bir/ki/üç..."

Kafes'te Gazalcı, Aykut, Halûk ve ben varız.

"Türkiye'de 'izin verilen' demokrasi de böyle! Ancak altıya kadar sayılabiliyor. Daha yukarı çıkartmıyorlar. Biz buna layık değiliz!"

Benim bu sözlerime karşılık, Aykut, "Bazan sayma ikiye kadar düşüyor" diye cevap verdi.

Bu noktada Gazalcı, "Şaşıyorum" diye söze girdi. "Bir bakıyorsun, hiç kimsenin duymadığı seslerden demokrasiye geçebiliyor; bir bakıyorsun, banyoda 'balık çorbası'ndan söz ediyor. Ya da, Afrika'daki bilmem hangi ağacı anlatıyor."

Bu sözleri çok değişik bir sıralama ve tonda söyleyen Gazalcı'ya, Halûk, "Bu kimin şiiri?" dedi. "Gerçekten şiir sandım," diye ekledi. Bunun üzerine, Aykut da, "Uğur'un şiirsel yaşamını anlatıyor" diye karşılık verdi. Acaba şiirsellik sözcüklerde, anlatılanlarda mıydı; yoksa içinde yaşadığımız biteviyeliği kırmak, bir ölçüde renklendirmek çabasında mı?

13 Ağustos

Bu sabah 'Kafes' ıssız. Kimseler yok. Gece rüzgârlı ve fırtınalı geçti. Şimdi bile, güçlü bir esinti var. Gömlekle oturulmuyor. Yanıma, bir süre sonra Orhan Taylan geldi.

Söz, bilmem neden, Picasso'nun "Guernica"sından açıldı. Sungur Yayınevi'nin yayımladığı, bir Alman yazarının gözüyle İspanyol İç Savaşı'nın anlatıldığı kitap nedeniyle. Orhan, "O tablo, yüzde seksen bir çalımdır" diyordu.

Meksikalı bir ressam, "Guernica"yı, Picasso'nun "canavarlar ürettiği bir dönemin tablosu" diye kıyasıya eleştiriyormuş. Bu arada, Roger Garaudy'nin de Picasso üstüne bir kitabı olduğunu öğrendim. Bilmiyordum.

Orhan, devamla, "Hep yüceltirler" dedi. "Tersi, hiç söylenemez!" Sonra, şunu ekledi: "Picasso'nun hiçbir tablosu, bir başyapıt değildir. Ama, çok üretken bir sanatçı. Ayrıca, pazarın göbeğinde (Paris) oturmuş, sürekli kendini yenileyebilmiş; böylece pazarda kalmayı başarmış bir ressam!"

Ardından, kübik dönemden, "Kraliçe İsabeau" tablosundan söz ettik. Bavyeralı İsabeau'dan.

Daha sonra, Orhan'a Dürer hakkında ne düşündüğünü sordum. Dürer'i çok yüksek değerde bir sanatçı kabul ettiğini söyledi. "Michelangelo düzeyinde" dedi. "Rembrandt'tan daha üstün, diye ekledi; çizgide, tasarımda ve hacimleri vermekte büyük bir usta!"

Bunların ardından uzun uzun sanatın halkın düzeyine indirilmesinden ve "Hayali Müze" projesinden söz ettik.

* * *

Tutkular.

Cezaevinde bir-iki insan var ki, olabildiğince tutkulu. Birer örnek, aynı zamanda. Onlar sanki dışarıda ve olağan koşullarda yaşıyorlar. Belki, böyle bir durumun bile üstünde, ötesindeler. Hırsla, tek bir amaca doğru, tüm benlikleriyle yönelmiş görünüyorlar. Tüm enerji, irade, zaman ve dikkatlerini o tek amaçta yoğunlaştırıyorlar. Varolan ya da akla gelebilecek hiçbir engel, onları bu amaca doğru yol almaktan alıkoymıyor.

Kim bunlar?

Biri Kemal Anadol, öbürü de Mustafa Gazalci! Belki, üçüncüsü –o da geriden gelmek koşuluyla– Niyazi Dalyancı. Hepsinin amacı, değişik alanlarda.

Kemal, zayıflamayı aklına koymuş. Burada, tüm eski içki alışkanlıkları kalktığından dolayı, zaten kendiliğinden zayıflıyor. Ancak, bu kural ötekiler için geçerli değil. İsmail, Hüseyin, Taygun ve Kemal, birinci gruptan. Ayrıca, Kemal Anadol uzun süren bir perhiz yaptı. Ekmek yemedi. Hiç yemiyor. Peynir, domates, salatalık, yedikleri. Bulursa et, haşlanmış patates yiyor. Şeker de yok. Bisküvi bile yok. Acıkmıyor. Acıksa da

yemiyor.Oysa, yalnız boşluktan, işsizlikten, alışkanlıktan dolayı gene de burada bir şeyler atıştırıyor insan.

Anadol, bir de sürekli spor yapıyor. Futbolu sevdiği için futbol oynuyor. Koşuyor. ‘Kızıltoprak’ çevresinde elli kez koştuğu ve sonra fenalaştığı bile oldu. Ama, o hiç yılmadı. Tek tip beslenmenin tehlikelerine de –söylenmesine karşın– aldırıyor. Sonunda göbeği bütünüyle gitti. O kadar ki, “Kemal, iyice zayıfladın!” diyenlerin yerini, “Küçülüyorsun, nokta haline geleceksin!” diyenler almaya başladı.

Öte yandan, Kemal başka bir şey yapmadı. Gazete okudu. Tespah çekti. Konuştu. Anlattı. Tartıştı. Bir kitap bile okumadı. Onun için, kendisinin dışında herkes –seçim terimleri ile söylemek gerekirse– birer ‘delege’.

Dolayısıyla, sonsuz siyaset kulisi dinledik ondan. Bıkmandan, usanmadan, yorulmadan anlatıyor. Belleği de, olaylar/ isimler/kişiler olarak olağanüstü güçlü. Üstelik, 19 yaşından beri siyasetin içinde.

İkinci ‘portre’nin de bir politikacı oluşu rastlantı mı? Gazalacı, aslında tüm cezaevinin ‘uğur’u! Hiç bir rahatsızlık duymuyor, İngilizce öğrenmek konusunda. Oysa, son kerte de duyarlı, alıngan, nazik ve çelebi bir insan. Bu açılardan Kemal’den daha değişik.

Gazalacı, kendi terimleriyle, İngilizceye sıfırdan başlıyor. Yalnız Meclis’teyken ve Dil Okulu’ndaki bir aylık tutukluluk döneminde gene bir miktar çalışmış. Ama, Barış Derneği serüveninde ilk derse Ankara Emniyet Müdürlüğü’nde tahta sıraların üstünde başladı. O sırada, ‘Teacher’ Genco’ydu. Üstünde Gazalacı’nın adı ve milletvekilliği görevi yazılı küçük bloknota, İngilizce ve Türkçe uzun cümleler yazılır; o da, onları ezberlerdi.

Bir ara, kâğıtlar sıkıntı konusu bile oldu: İstanbul Emniyeti’nde ceplerimizin boşaltılması istendiğinde, bu kâğıtlar ortaya çıktı ve üstündeki İngilizce metinlerin ne anlama geldi soruldu. Dolayısıyla bu gereksiz sorular boş yere Gazalacı’yı terletmiş oldu.

Maltepe’ye geldikten sonra, yani yerleşme düzeni sabitleşince, “Teacher’ da değişti. Bu kez Taygun, İngilizce öğretmeni

olmuştı. Ve, onunla birlikte biraz herkes! Dahası, İngilizce bilmeyenler bile.

Önem sırasına göre yatak komşusu Halûk, sayımda sıra komşusu Hüseyin, bahçe “teacher”ı Aykut, sonra Aybars, Niya-zi ve herkes! Bir adım ötede Başkan Dikerdem ve tüm C Koğuşu.

Bir çılgın gibi, durmaksızın, her yerde İngilizce çalışıyordu Gazalcı: Gece, gündüz, yatakta, ayakta, masada, havalandırma- da, yürürken ve dahası sinema ya da TV seyrederken; ama hep gülümseyerek, her zaman belirli bir yumuşaklık içinde.

TV önünde ve bahçede, elindeki torbadan yazılı kâğıtlar çekiyordu. Daha önce, içeride, küçük kâğıt parçalarına sözcük-ler, deyimler yazıyor; sonra da onları tıpkı bir ‘piyango’ gibi çekerek bir elden öbürüne aktarıyordu. Gezinirken, banyoya gidişimiz sırasında kamyonda, tahta bir sıranın kenarına ilişti-ğimizde, hep onları bir elden bir ele, bir cepten öbür cebe geçiriyordu.

Kolayca açıklanamaz bir biçimde Mustafa Gazalcı sürekli İngilizce çalıştı. Konuşmadı, kitap okumadı, spor yapmadı (ya da az okudu, az spor yaptı), canı sıkılmadı; bıkmadı, değişiklik istemedi.

Cezaevinin ruhsal baskısı ve kuşatmasına karşı, belki onun bulduğu savunma yöntemi de buydu, kim bilebilir? Ancak, kendini hep İngilizceye verdiği de bir başka gerçeklik. Sözge- limi öğleden sonra, saat 14.30’da radyodan çeyrek saat İngiliz- ce dinliyor; eğer o dakikalarda uykudaysa bile, uyanıp saniyesi saniyesine derse yetismeye çalışıyordu.

Gerçekten, İngilizce öğrenimi tam bir tutkuya dönüşmüştü Gazalcı için. Yalnız bir tutku ya da saplantı mı? Sanırım, pate- tik bir durum çıkmıştı ortaya. O, İngilizcenin arkasına saklanı- yordu. Gazalcı için bu korkunç düşkünlük, bir sığınmıştı. Bir çeşit zırh!

Olağan koşullarda ve başka durumlarda alınan bir tavır sergileyen Mustafa, İngilizceye ilişkin şakalara rahatça ve gülümseyerek katlanıyordu. ‘Kızıltoprak’ alanının çevresinde koşuyor, koşarken de çevreye İngilizce bir cümle söylüyor ya da onların sorularına karşılık veriyor; hiçbirini yapmazsa, elin- deki küçük kâğıtçıklara bakıyordu.

Zaman geçince Gazalacı'nın çalışması ve dil tutkusu, bir kararlılık, ayak direme ve istenç olgusunun çok daha ötesine geçti. Onu tek boyutlu bir dünyaya hapseder oldu. Karşı taraf-taysa, belirli bir tepki doğurmaya başlamıştı. Onunla aynı koğuşu paylaşanlar, artık 'İngilizcenin olmadığı bir dünyayı özler oldular. Oysa, böyle bir durum, resmi siyasa da ters düşüyordu.

* * *

Tutkunun başka kurbanları, başka örnekleri de yok değildi, bu arada. Sözgelimi, Niyazi Dalyancı da lisan –yalnız, o Fransızca– çalışmaktaydı. İngilizcesine ek olarak Fransızca.

Denildiğine göre, sabahın ikisine dek çalışıyor; ama, her sabah da en erken o kalkıyordu. Ne var ki, Dalyancı, Gazalacı'nın tersine yalnız çalışmaktaydı.

Bir başka tutku adamı da, kuşkusuz, Ataol. Onunki, beden eğitimi ve genellikle spor alanında göze çarpmakta. Her sabah, 'kafes' kapısı açıldıktan sonra dışarı çıkıyor; uzun uzun beden eğitimi hareketleri yapıyor. Şıpidik terliklerle küçücük alanda koşuyor; üstü de telörgülü 'Kafes'te defalarca havaya sıçırıyor; elindeki gazeteleri betona yayararak yatıp yer hareketleri yapıyor.

Ayrıca, dışarıda her oyundan da geri kalmamaya çalışmaktaydı. Antrenör Gencay, onun için, "sporu bu kadar seven ve sonra da bu kadar yetenekli(!) bir adamı hayatımda hiç görmedim" diyordu. Gerçekten, pek çok kişi, "Ataol'un gövdesinde olağan sayılmayacak bir şeyler –bir enerji kaynağı– var," diyordu.

Bana göre onun gövdesinde, hareketlerinde, sanki birtakım organların bükülmeyişi, dönme-yişi, esneme-yişi yüzünden bir çeşit tutukluluk var gibiydi. Ama, o, büyük bir heyecanla ve hiç bıkmaksızın hep oynuyordu. Dahası, aynı Ataol, başkaları söz konusu olduğunda, "Başlangıç için fena değil!" diyebiliyordu.

Bu arada, çok değişik bir alanda bir başka tutku örneği de, kuşkusuz, Aykut'tu. O tam bir temizlik tutkunuydu. Üç-beş gün önce sözgelimi yemeğe başlarken, kuramsal bir giriş ve eleştiriden sonra patates tabağını doğruca karavanaya boşalt-

mişti. Çünkü, patateslerin, kimi yerlerinin iyi soyulmadığını ileri sürüyordu; bu sözlerinde de haklıydı.

Aykut'un bir başka özelliği de, 'şeftali tüyü alerjisi'nde kendini gösterdi. Ne olursa olsun, bu meyveye dokunamıyordu. Şeftaliyi eline alabilmesi için, önceden kesinlikle iyice yıkanması gerekmektedir; kaldı ki, kendisi de bir ikinci kez yıkıyordu daima.

Bu arada peynirleri yıkıyor; çatal bıçakları uzun uzun inceliyor, gerekirse yeniden yıkıyordu. Ahşap kaşıkların –bize onlar verilmişti– durmaksızın yağ emdiğinden yakınıyor, plastik tabakların bulaşığının tam giderilmediğini söylüyordu.

Sözlerinde kuşkusuz haklıydı; dahası, başka ülkelerde bir kez kullanılan plastik tabakların dosdoğru çöpe atıldığı da bilinirken...

17 Ağustos, Salı

Dördüncü duşuma. Üç yargılama kurulu (heyet) değişmiş.

Sabah, tam sekiz otuzda hareket ettik. Güzel, yumuşak bir ağustos sabahı. Zırlı Tugayın bulunduğu bölgenin anayolla (İstanbul-Ankara kentlerarası yolu, kısaca E-5) birleştiği çıkış noktasında, polisler iki araba halinde bize katılıyor.

Yolda çevreye, insanlara, arabalara, duraklara, günlük yaşamın en sıradan sahnelerine baktıkça, bir yadırgama duygusuyla karşılaşıyor insan. Yaşamdan kopukluğun, köksüzlüğün ya da kendine özgü yeni yaşam alışkanlığının yarattığı bir sonuç bu!

Otobüsün içi erlerle dolu. Havada ağır bir postal ve ayak kokusu egemen. Kır saçlı Cezaevi hekimi de –aslında, genç bir yedeksubay– bizimle birlikte.

Aracın içinde cıgara içilmiyor. Buna karşılık, zaman zaman konuşma, şakalaşma ve gülüşmelerin tonu hiç yükselmiyor değil. Bir gece önceden uyuyamayanlar, gergin olanlar, sonuçlar konusunda aşırı meraklı olanlar, kısaca her çeşit insan bir arada. Gerçekten, bu duruşma pek çok bilinmeyeni çözecek.

Hareketten ancak bir saat sonra duruşma salonuna varabildik. Binaya daha girmeden, bekleyen kalabalık içinde, önce, en soldaki Necdet Uğur'u seçti gözlerim. Yanında Oktay Akbal

var. Mehmet İsvan'la birlikte gelmişler herhalde. Sonra Muazzez Menemencioğlu'nu, Mîna Urgan'ı, Sezer Duru'yu, Yalçın Doğan'ı, DPT Eski Müsteşarı Bilsay Kuruç'u, Aziz Çalışlar'ı ve Demirtaş'ı ayırt edebildim.

Bu arada, *Cumhuriyet*'ten genç bir muhabiri (Reha Öz) bana gösterdiler. Türk Haberler Ajansı (THA) Müdürü'yle Vasfiye Özkoçak (*Milliyet* gazetesi) da oradaydı. Tüm yakın ve uzak dostlar. Zaten, herkes herkesi tanıyor. Koşullar da, kaldı ki, insanları birbirine yaklaştırıyor.

Saat 10.00'u birkaç dakika geçe, yargılama kurulu salona girdi. Bu kez Başkan Ahmet Yıldırım. Onunla birlikte Hava-cı Yüzbaşı Tarık Kale, Duruşma Yargıcı Binbaşı Atilla Ülkü ve savcı olarak da Sivil Savcı Mustafa Gül yerlerini aldılar.

Yalnız Reha İsvan yoktu. Ama, beş-on dakika sonra – duruşma arasında kendisinden öğrendiğimize göre özel çabası, ayak diremesiyle ve resmi olmayan bir yoldan– getirildi.

Buna karşılık Başkan Mahmut Dikerdem vaktinde gelmiş ve bizce, en önemli birinci sorun çözümlenmişti. Dikerdem, herkesle, ayrı ayrı kucaklaşıp görüştü. Sonra, birdenbire, hastalığını açıkça söyleyiverdi. O sırada, dediğine göre, biyopsi işlemi bitmiş; tedavi dönemi başlamıştı.

Biyopsi sonucu, kuşkusuz, ondan saklanmıştı; ama tedaviyi anlayabiliyordu. Artık o saklanamazdı. Zaten, duruşma ertesinde, *Hürriyet* açık açık ve birinci sayfadan haberi vermişti. Bu arada tahliye istemi de geri çevrilmişti. Üstelik, yalnız geri çevrilmekle kalınmıyor; duruşmanın hızlandırılması ve Dikerdem'in sorulan sorulara (sorgu bölümü öğleyin bitti) cevap vermesi için ivedi bir duruşma günü de verilmiyordu. İlk 'perşembe' denmiş, sonra 'salı'ya dönmüştü söz.

Arada da, Burhan Apaydın konuşurken, Duruşma Yargıcı "Eğer böyle müdahale ederseniz, duruşmayı haftada bir yaparım" biçiminde gözdağı verdi. Oysa, savunma hakkı kısıtlanabilir mi? Ne var ki, avukatların hiçbiri bu noktaya parmak basmadı. Üstelik, toplam kırk yedi avukat bulunuyor bugün salonda.

Benim seçebildiklerim arasında Ahmet Tahtakılıç, Mehmet Ali Pestilci de oradaydı, avukatların sırasında. Bu arada Avu-

kat Ferit Devocioğlu, bana Bilsay Kuruç'un selamını ilettili. Ayrıca, Yıldız Nuryol'u da gördüm.

Bir de, Salzburg Üniversitesi'nden Ceza Hukuku öğretim görevlisi Prof. Otto W. F. Triffterer de gelmiş. Sanıyorum Orhan Apaydın'la tanışıyorlar ve bu nedenle geldi.

İlk olarak Başkan Dikerdem çağrıldı sorguya. Bu sırada, saat tam onu yirmi geçiyordu. O sırada Dikerdem'in vücudunda sonda takılı olduğunu ve duruşmaya cankurtaranla getirildiğini biliyorduk. Dolayısıyla, bir ölçüde kaygılıydık. Zaten, avukatlardan Gülçin Çaylıgil de, olabildiğince açık sözcüklerle hastalığı ve durumu yargılama kuruluna anlatmış ve sanığın özgür bırakılmasını istemişti.

Genelde, Başkan'ın yazılı konuşması iyi geçti. Yalnız, bir-iki yerde, Yargıç, "Savcı'ya yönelik kişisel suçlamalarda bulunmaktan kaçınalım" dedi.

Bu ilk uyarıydı. Oysa Dikerdem saldırgan değil, ağırbaşlıydı. Sorgu, saat onu yirmi geçeden on ikiye dek aralıksız sürdü.

Saat 12.00'deki arada, sanıkların salondan dışarıya, yani bahçeye çıkmasına izin verilmedi. Oysa, hava, bunaltıcı ölçüde sıcaktı. Öte yandan, kalabalık bir izleyici kitlesi de yoktu; gelenlerin çoğunluğu kadındı. Sabahleyin çocuklarla üç-dört dakikalık bir "görüş"e izin verilmiş; Nedim, İsmail, Aykut (hepsi Ankara grubu) ile Ataol, çocuklarıyla özlem gidermişlerdi.

Öğleden sonra, saat 13.00'te duruşma yeniden başladığında, Dikerdem'in elindeki yazılı metinden yalnız altı sayfa kalmıştı okunacak. Hepsi hepsi, altı sayfa!

Bu okuma da, 13.30'da bitti. Yazılı metin mahkemeye verildiği halde, bu metnin "kısmî yazdırım"ı tam bir saat aldı. Ancak, 14.15'te bitti bu işlemler.

Tutanakta pek çok değişiklikler oldu. Mahmut Dikerdem bir bölümüne karşı çıktı, ancak çok ölçülü bir tonla. Bununla birlikte, birçok yer düzelmeden kaldı.

Bu arada, sorulardan önce, yeniden çeyrek saatlik bir ara verildi. İşte, bu sırada, Dikerdem, önemli sayılacak bir söz söyledi: "Bir daha konuşamayacağım. Belki, savunmamı da avukatlar gerçekleştirir. Onun için, bugün, söyleyeceklerimin hepsini söylemeliyim."

Kısa ara sona erince, sorular başladı. Yeni bir uyarıda bulunan yargıç, “Sorularımız uzayabilir” demeye özen gösterdi. Binbaşı Atilla Ülkü’nün bu sözlerinin aslında ne anlama geldiğini tam olarak kestirememiştik.

Sanki denetimden çıkmış bir tren, raylar üstünde gittikçe hızını artırarak koşmaya başlamıştı.

Bir meydan okumaydı bu. Öte yandan, kolayca öngörüleceği gibi hasta psikolojisi Dikerdem’i hem pervasız hem de konuşkan yapmıştı. Sorulara karşılık verirken, nice uyarıya karşın, yerinde oturarak kısa konuşma yolunu seçmedi. Avukatların verdiği kopyaya, duruşma yargıcının yol göstermesine bile kulak asmadı. Uzun uzun, gereksiz konuşmasını sürdürdü.

İsterse yerinde cevap verebileceği yeniden bildirildi, ama o bu öneriyi –belki, çevresindekileri ve izleyicileri düşünerek– geri çevirdi.

Sonuna doğru, Dikerdem’in hastanede kalıp duruşmalara hiç gelmemesini yeğler duruma gelmiştik hepimiz.

Bir ara, Burhan Apaydın, avukat kimliğiyle demagoji ve belagat oyununa kalkıştı. “Gizli belge, Dreyfüs ve Zola’dan” söz etti. Yargıçla arasında tartışma çıktı, bu yüzden. Avukat Apaydın’ın “Beyefendi” diye başlayan seslenişine, Duruşma Yargıcı Ülkü, “Biz beyefendi değiliz!” diye karşılık verdi. Belki asker oluşunu kastediyordu.

Burhan Apaydın iddianameyi eleştiriyor; oraya nasıl, ne yolla ve nereden girdiği belli olmayan “belgeler”den söz ediyordu. Bunun üzerine savcı sinirlendi ve ayağa kalktı; Mahkeme Kurulu’ndan söz almadan konuşmaya başladı. Bu duruma avukatların hepsi ayaklanarak karşı çıkınca, Mahkeme bir ölçüde boşluğa düşmüş gibi oldu.

Kemal Anadol da, oturduğu yerden Savcı’ya, “Yerine Otur!” diye bağırıyordu. Kendisini, herhalde TBMM’nde sanmıştı. Çünkü, sonuçta, istenmeyen bir tablo doğmuş oldu; ve, bundan biz zararlı çıktık.

Sonunda gürültü yatıştı. Savcı konuşmaktan vazgeçti. Sesizlik yeniden egemen oldu salona. Burhan Apaydın, kaldığı yerden konuşmasını sürdürdü. Yalnız bu arada, Mahkeme’nin

iç dengesi değişmişti. Başkan ve Kıdemsiz Üye, öbür yana – yani Yargıç Bnb. Ülkü’ye doğru– kaymışlardı.

Öğle sonrası oturumunda Necdet Uğur yoktu. Prof. Otto Triffterer’in de duruşmayı Dünya Af Örgütü adına izlediğini öğrendik. Cezacı profesör, sürekli not tutuyordu. Buna karşılık, sabahki konukların çoğu gitmişti.

Kalan izleyicilerse, dehşet içinde görünüyordlardı. Avukat Ziya Nur, duruşmanın etkisi altında, ölçsüz ve sinirli bir konuşma tutturmuştu. Tahtakılıç’a gelince, “adli hata”dan söz ediyordu. Nedim Tarhan’ın avukatı olan Tahtakılıç, “tutukluluk hali adli bir hatadır” diye ayak diremekteydi.

Yargıcın konuşmaları, zaman zaman çok kişisel, dahası alaycı bir vurgu kazanmış gibiydi: “Gayri işçi sınıfı bakımından... durumu anlattınız” yollu sözler söylüyordu. Ya da, Sovyet şairi Mayakovski’nin adını, ismin yazılı olduğu bir dergiden “May Kovasi” gibi tuhaf bir biçimde okuyordu.

Saat 18.00’e yaklaşırken duruşmaya ara verildi. Yaklaşık iki saat kurulun yerine dönmesini bekledik. 20.15’te duruşma yeniden başlamıştı. Bu arada öğrenildi ki, Savcı, kanaatini hukuk geleneğine aykırı olarak, söz konusu o iki saatlik arada yazdırmış.

Herkesin ayakta dinlemek zorunda olduğu kararların okunması epeyce uzun sürdü. Ayrıca, anlaşıldı ki, Kıdemli Yargıç, öbür üye Avrupa’dayken sağa sola mektuplar yazmış.

Akşamın çoktan bittiği şu saatlerde, yargılama kurulunda herhangi bir çelişki yok görünüyordu. Tüm istekler geri çevrilmişti. Dikerdem tahliye edilmiyor, gelecek duruşma günü bir hafta sonraya bırakılıyordu. Oysa, önce, ‘iki gün sonra’ demişlerdi. Bu nasıl oluyordu?

Arada yazılan mektupları, varolan iddianameyi yeterli saymayıp sanki yeni kanıtlar arandığının bir göstergesi diye düşünüyorduk. Ya da, duruşmayı bütünüyle denetleyebilmek için ölçülü bir gözdağına gidiliyor!

On bir saatlik (net süre) duruşmadan sonra, salon boşaltılırken saat 21.00’i çoktan geçmişti. Aralarla birlikte, yarım gündür bu salonda ‘mesai’ yapıyorduk. Üstelik hiç dışarı çıkmadan, hiç hava almadan.

Kentin ve gecenin içindeki dönüş yolunda, hepimiz sus-pus-tuk. Kimseler konuşmuyordu. Herkes dehşet içinde kalmıştı. Başımıza gelenleri daha yeni yeni kavriyorduk. “Bu yargıç, bize en ağır cezayı verebilir,” diye düşünüyordum. Hukuk boş, anlamsız, daha çok bir süs ögesi-ydi. Aynı şekilde, savunma da! Biz de!

“Yokluğumuzda her kararı alsınlar” diyordum. Bizleri, varlığımızı niye kullanıyorlardı? Ayrıca, bu kez, herkes, Dikerdem’in gevezeliğine kızıyor-du. Kemal Anadol, “Tarihe geçmek için konuşuyor, ama tarihe geçmek için önce zapta geçmeli söylenenler...” diyordu.

Gerçekten, tarih, yazılı uygarlığın başlangıcı kabul edilmiyor muydu?

O halde, Anadol haklıydı.

Kaygı, umarsızlık, şaşkınlık içinde donakalmıştık. Maltepe’ye gelindiğinde, sanırım, saat 23.00’e yaklaşmaktaydı. Gerginlik, sıcak ve yorgunluk, hepimizi tüketmişti. Sanki içimiz boşalmıştı, ‘eve’ gelince. Kimse yemek yiyemedi. Çoğu insan yatağına uzandı, doğruca.

18 Ağustos, Çarşamba

Öğle sonrası havalandırmasında, dışarıda kalma süresi daha dolmadan kapalı siyah bir araba geldi. İçinden iki albay indi. Biri Adli Müşavir Alb. Durmuş, öbürü daha önce görmediğimiz bir topçu albayı.

Müşavir, yumuşak bir sesle, “Haydi, hep beraber içeri girelim. Biraz konuşuruz!” dedi. Böylece içeri girdik. O da, hemen arkadan geldi. Üstünkörü koğuşlara bir göz atı. Orhan Apaydın’la konuştu bir parça. Apaydın, bu kez, nazik, alttan alan ve ılımlı bir konuşma üslubu tutturmuştu. Sanıyorum, Maltepe’ye bu üçüncü gelişi-ydi Adli Müşavir’in.

Öncelikle elektrik üstünde duruldu. Akımın artık pır pır etmediğini söyledi Apaydın. Teşekkür etti. Adli Müşavir de, eski durumu aktardı yanındaki albaya. “O koşullarda, insan yaşamazdı” dedi.

Ama, bunun yanı sıra, Dikerdem’in o dönemde “elektriğin bu hali, bize işkencedir” sözüne duyduğu kırınglılığı da dile getirmeden edemedi. Bunun üstüne Apaydın da, o sözün ama-

cını açıkladı. Bir anlamda, amacın aşılması olabileceğini duyurdu dolaylı yoldan.

C Koğuşu'na geldikleri zaman, Dekan Melih Tümer, "Galiba, kışın da burada kalacağız!" dedi; konuşmasının sonunu, içten olmaktan uzak bir gülücükle birleştirmişti. Sözler, daha çok cevap bekleyen bir soruydu. Adli Müşavir'in karşılığıysa hızlı ve kesin oldu: "Ne münasebet! Artık mahkemeler çok daha hızlı çalışacak; çünkü, ağustos ve tatil dönemi bitiyor!"

Bu arada, bizim bir gün önceki ve gelecek duruşmamızı tarihleriyle birlikte söyledi. Dünkü duruşmanın nasıl geçtiğini sordu.

Arkadan, tutukluların çocuklarıyla yüz yüze görüşebilmesi konusu açıldı. *Cumhuriyet*'te çıkan yazıdan söz etti. Görüşme izninin gazeteye yanlış, yani ters yönde yansıdığını; bunun üzerine, Maltepe 1 numaralı cezaevinin tepki gösterdiği ve onların da görüşme istediğini söyledi.

Buna karşılık olarak Ataol, "Ben bu iznin herkes için geçerli olmasını isterim" dedi.

"Siz olsaydınız, ne cevap verirdiniz bu tür itirazlara?" diye karşılık verdi, Albay da.

Apaydın, herkesin aynı olamayacağını, Ankara'da Dil Okulu'nda da farklı hareket edildiğini söyledi. "Buraya generaller de düşebilir. Bir generale herhalde farklı muamele edersiniz, değil mi?" diye sordu. Verdiği örnek, havayı biraz -soğutur demesek bile- serinletir gibi olmuştu. Bir süre suskunluk yaşandı.

Bunun üzerine Ataol, eğer sorun yaratacaksa, bu özel iznin geri alınmasını istedi. "Bir kişilik izin istemem" diye sözlerini tamamladı.

Ardından Şefik Asan, mektuplarla kitapların daha çabuk verilmesini istedi. Bunun için dilekçeyle başvurduğunu sözlerine ekledi. "Pul yapıştırıyoruz. Dolayısıyla er mektuplarıyla birleştirilmesin ve bekletilmesin" dedi.

Albay da, Şefik'in sözlerine "Doğru!" diye karşılık verdi. Ardından kitapların Türkçe olanlarının ve yasaklar listesinde yer almayanların hemen sahiplerine iadesini Yüzbaşı'ya emretti.

Adli Müşavir gittikten sonra öğrendiğimize göre, Şefik Asan, dilekçesinde, "mektupları açıp okuma yetkisini, siz oku-

duktan sonra üçüncü kişilere de yaymayınız; bunun için zarfın ağzını kapatınız!” demiş.

19 Ağustos, Perşembe

Cumhuriyet’te bir haber: “Dört emniyet görevlisi hakkında ‘işkence’den soruşturma açıldı.” Anlaşıldığına göre, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından Ankara Emniyet Müdür Muavini Orhan Taşanlar’la öteki üç polis hakkında soruşturma açılıyor. Polislerden biri, Süleyman..., Birinci Şube’de.

Bu arada, Avukat Arif Çakır’a da işkence yapıldığı söylenmekte.

* * *

Bugün gelen haberlere bakılırsa, bir er delilik belirtileri göstermiş. Bunun üzerine, apar topar Prof. Metin Özek’le Dr. Erdal Atabek’i çağırdılar. Durum ‘ciddi’ymiş. Pekiyi, bunlar tutuklu değil de Tugay’ın hekimleri mi? Üstelik, içeride, bizim de hastalarımız var ve nice zamandır iyileşmiyorlar.

Bugün İsmail Hakkı bir azı dişi çektirdi. Bu yedinci dişi Öztorun’un burada çekilen. Apaydın da onunla birlikte gidip üç diş çektirdi. Aybars Ungan ve Nurettin Yılmaz’sa, bir süredir idrar yollarındaki sürekli bir ‘akıntı’dan rahatsızlar.

Kaç kez hastaneye gittiler. Bir buçuk ay antibiyotik aldıkları halde, hiç fayda etmedi. Benim bacağım, üç ayı geçiyor, en ufak bir düzelme göstermedi. Atabek’sen, bu akşam gene kalp yetmezliği (yüksek tansiyon) nedeniyle yattı. Çok kişinin de ayaklarında mantar var.

Notlar

Koğuştta çeşitli kitaplar dolaşıyor. Dostoyevski, Gorki, Hemingway, Graham Green, Virginia Woolf, D. H. Lawrence, Adalet Ağaoğlu, Salâh Birsal, Kemal Tahir, Aytmatov, Simenon, Agatha Christie, sonra Latin Amerika şairleri ve romancıları,

Puşkin, Gonçarov, Steinbeck, Harold Mac Coy, Vittorini, Malraux, bunlardan belleğimde kalanlar.

Bu kitapların büyük bir bölümü yayınevlerinden, özellikle Can'dan (çünkü, sahibinin de böyle bir geçmiş deneyimi var, 1971 döneminde, Ankara'da); bir bölümü, yazdığı ve çevirdiği kitaplar nedeniyle yayınevleriyle ilişkisi olan Ataol aracılığıyla, bir bölümü posta yoluyla eş dosttan, kimisi Türkiye Yazarlar Sendikası eliyle (zaten o sırada, TYS'nin yöneticileri de yargılanmaktaydı; ancak onlar tutuksuz); kimi ilginç kitaplar da, Türk Haberler Ajansı'ndan ya da doğrudan Başkan Dikerdem'e gelmekte. Bu arada, Ali Sirmen'e ve Dr. Atabek'e gönderilenleri de göz ardı etmemek gerekecek.

A. Ağaoğlu ise, nisan başında Alanya'dan yolladığı *Hadi Gidelim* için, "Umarım bir yere takılmaz; eline geçmemesi, keşke hemen salıverilmenizden dolayı olsa!" dileğinde bulunuyor, mektubunda.

Bu arada, nedense, bir başka kitabı, *Guguk Kuşu*'nu almadım. Postada ya da bir kargaşa içinde yitip gitti mi, bilmiyorum doğrusu. Zaten Ağaoğlu da, "O dört duvar arasında, büsbütün yüreğini daraltmasın da..." demiş. Ancak, öyle bir kitap, "bölünmez zamanlarda okunmalı" diyor. Aynı zamanda, Ataol'a bir şiir kitabı gönderdiğini yazıyor; ama, bilmiyorum o onu aldı mı?

Barış Davası'nın yanı sıra, başka benzer duruşmalar da sürüyor bu arada. Sözgelimi, Ağaoğlu'nun mektubundan *Fikrimin İnce Güllü* romanıyla ilgili duruşmanın devam ettiğini, konunun bilirkişiye gittiğini de öğrenmiş oluyoruz.

Temmuz sonunda, yine Ağaoğlu'nun yolladığı *Kırmızı Karanfil* sayesinde, o zamana dek tanımadığım değerli bir İtalyan yazarını okuma fırsatı buldum: Vittorini! Oysa, Simone de Beauvoir'ın anılarının son cildinde, yazarın onunla Paris'te ve İtalya'da karşılaşmalarını okumuştum, ancak üstünde durmamışım ya da unutmuşum bütünüyle.

Kırmızı Karanfil'in ardından, sabırsızlıkla *Sicilya Konuşmaları*'nı da okuyup bitirdim. Beni çok etkilemişti bu yazar; öyle ki, *Kırmızı Karanfil* üstüne uzunca bir değerlendirme yazısını yazmadan duramayacağım sanırım.

Yalnız, Vittorini'nin kitabı nedeniyle Ağaoğlu'nun bir notu ilginç ve dikkat çekiciydi: "Vittorini'yi de alamazsan, artık kitap göndermeyeceğim." Demek ki, birçok kitaplar ele geçmemişti, geçmiyordu o sıralar!

Bununla birlikte dergiler dolaşıyordu elden ele: *Yazko* (edebiyat, çeviri, felsefe), *Bilim ve Sanat*, *Eleştiri*, *Gösteri*, *Milliyet-Sanat*, *Sanat Olayı*, *Varlık* ve birtakım teknik dergiler.

Ayrıca, doğal olarak gazeteler. Dahası, bir-iki taşra gazetesi bile geliyor postayla. Biri, *Gemlik-Körfez* ve *Yenice*, öbürü de bir *Zonguldak* gazetesi. Sonuncuyu, sanırım, Kemal Anadol'a gönderiyorlardı.

Günler birbirini izlerken, bir ara Hemingway tutkusu doğdu cezaevinde. Halûk bunun eksenini, C Koğuşu merkezliydi. *Güneş de Doğar* elden ele dolaştı, üstünde tartışıldı uzun uzun.

Daha sora, birinciye izleyen ikinci dalga, Graham Green ile patlak verdi. Dahası, 'G. G.'i Sevenler Derneği' bile kuruldu, kısa süre içinde. Oysa, henüz iki kitabı okunmuştu hepi topu. O da, Türkçeye çevrilmiş olanlar. Ama, pek çok kişiyi sardı yazar ve kitapları. Böyle bir ilginin doğuşunda, Barış Derneği davasıyla aynı günlerde basılan *Yıkılış* (The Heart of The Matter) romanının büyük rolü oldu. Kitap, Adam Yayınları arasında çıkmış ve bize ulaştırılmıştı.

Bu arada, Sirmen'in de *Komedyenler*'i getirteceği anlaşıldı. Özellikle, şu 12 Eylül günlerinde, *Komedyenler*'in ilk satırlarının nasıl karşılanacağı doğrusu merakı değer. Umalım ki, onu içeri bırakırlar...

Ne var ki, koca tutukevinde –belki, oradaki kitapları sevmeyi için; belki de, güncel siyaset daha çok ilgisini çektiği için– hiç kitap okumayan tek kişi, Taygun. Dergileri okuyor, ama kitap asla! Bir de, Büyükelçi. Bununla birlikte, ona çok ilginç kitaplar geliyor. Onlardan biri de, Malraux'nun son kitaplarından biri: *L'Homme précaire* (İğreti İnsan). Doğal olarak Başkan'ın rahatsızlığı da, onu ister istemez kitaplardan uzaklaştırdı. Ne var ki, onun yerine bu kitabı ben okudum günler boyu.

Büyük bir tat alarak daha önce okuduğum bir başka kitap da, *Artemio Cruz'un Ölümü*'ydü. Meksikalı yazar Carlos Fuen-

tes'in bu romanı da, mürekkebi kurumamış yeni kitaplardan biriydi. Uzun süre herkesin elinde dolaşmıştı, ancak ilk altmış sayfada zor okunduğunu söyleyenler vardı nedense. En dikkatli ve kararlı okur, Nedim'di sanıyorum.

Artemio Cruz'un Ölümü, yer yer yüksek plastik değer taşıyan sahneleriyle çok başarılı bir toplumsal kesit sunuyordu, Meksika'nın yakın tarihinden. Çevirisi de, yazarın hak ettiği seçkin bir çalışma olarak kendini gösteriyordu. Söz konusu romanın iki çevirisinden, biz, Seçkin Cılızoğlu'nun kaleminde çıkan okumuştuk (Can Yayınları, 1981). Çok etkilediğim bu başarılı çalışma nedeniyle, şu günlerde, Cılızoğlu'na bir kutlama mektubu yazmalıyım. Bu beni aşan bir istek. Gerçekten, Seçkin Hanım bunu fazlasıyla hak etmiş değerli bir çevirmen...

Bir başka ilginç kitap da, D. H. Lawrence'ın ünlü *Kayıp Kız*'ıydı. O sırada, aynı yazarın iki kitabı birden okunuyordu koşullarda. *Kayıp Kız*'da bir madenci köyü çevresinde İngiltere'nin eleştirisi veriliyordu. Madencilerin durumu anlatılıyordu.

Her şeyden sonra, Hemingway'in *Güneş de Doğar* ile *Chatterley* arasında belirli bir benzerlik yok mu? Savaş sonu kuşağı her ikisi de. Yitik Kuşak! Ayrıca, ikisi de, her iki erkek de cinsel organlarını yitirmişler.

Lawrence'ın kitaplarından çarpıcı renkler öğrenmiştim, özgür dünyaya ilişkin: Çiçekler, ağaçlar, kokular, uygarlığın eleştirisi, insanın tedirginliği, tüketim ekonomisi gibi. Öte yandan, *Lady Chatterley*'nin yayımlanma serüveni, tam da Zinoviev'in İngiltere'yi karıştıran mektubunun alındığı döneme rastlıyordu, sanıyorum. İngiltere'nin katılışp sertleştiği, kendi içine kapandığı döneme.

Ağustosun ortalarında, belki de sonuna doğru, Ağaoğlu'ndan "o da kırmızı" dediği yeni bir kitap çıkageldi: *Kırmızı Pazartesi!* Gabriel Garcia Marquez'in küçük bir yapıtı.

Bu arada, siyasetten uzakta duran Halife Abdülmecid'in bir tablosunun 'Paris Salonu'nda sergilendiğini de cezaevi okumaları sırasında öğrendim; Lord Kinross'un kitabından.

22 Ağustos, Pazar

Çağdaş olamamak acısı.

Çağdaşlığa 'izin' verilmemesi. İster bir derneğe, sendikaya üye olamamak ya da kısaca örgütlenememek; ister düşüncelerinden dolayı mahkemelere, cezaevlerine düşmek; ister hazırlanan bir anayasa taslağı karşısında tavrını belirtememek ve de isterse, yirminci yüzyıl biterken anayasaya konulma olasılığı yüksek "ölüm cezası" / "öldürme yetkisi" karşısında suskun kalmak.

Bugün pazar. Ufuksuz, suskun bir gün. Hüzünlü bir ağustos akşamı.

Bir edebiyat dergisi soruşturma açmış. Ünlü yazarlarımızın verdikleri karşılıklar, derginin Ağustos '82 sayısını oluşturuyor. Bu yazarlar arasında hiç tutuklu yok. Oysa, cevaplar arasında, bir yazarın tutukluluk içinde geçen günleri de yer alabilirdi.

Bunu isteyecek ve kabul edecek bir dergimiz yok mu? Eğer yoksa, ülkemize çok yazık!

Tutuklunun tutuk kalemi, oysa, birtakım kazançları da yanı sıra getirebilirdi. Baudelaire'in formüllendirdiği öykü tanımında olduğu gibi, "... sınırlı oluşun, zorlama ve tutuk oluşun sonsuz kazançları" söz konusu olabilirdi.

23 Ağustos, Pazartesi

Son gün. Yarın duruşma!

"Atilla Ülkü" eksenli, karanlık duruşmaların ikincisi. Herkes, ziyarete gelen görüşmeciler bile durgun, neşesiz. Kimse heyecan duymuyor ya da sabırsızlık göstermiyor. Eski günlerde olduğu gibi, duruşma saatini beklemiyor. Kemal Anadol, "Bir ay süre verildiğinde, herkes geriye sayardı; şimdi, yarın duruşma. Kimse tınmıyor." diyor.

Hepimizin üstüne çöken ortak karabasan, Duruşma Yargıcı Atilla Ülkü'nün hayaleti. Kafamızda, "Gene ne yapacak?" kaygısı çöreklenmiş. Ayrıca, "Dikerdem ne konuşacak?" sorusu da havada sallanıyor. "Konuşmasına devam mı edecek?"

Kitaplar geliyor: Güzel, çekici, çeşit çeşit kitaplar. Ancak okuma isteği yok. Herhangi bir eğilime bile rastlanmıyor. Vittorini, Woolf, Lawrence, Hemingway var. Dergiler var. Kimse okumaz oldu.

Ataol, “Hep öyleyiz” dedi. Halûk Tosun da, “Üç gündür okumuyorum” diyor.

Bu arada, tersine bir gelişmeyle içeride oyuncaklar arttı. Bir sürü elektronik oyuncak geldi. Önce Ali Sirmen getirtti. Bu alanda adaşı Taygun rakipsiz şampiyon olurken herkes de birer ikişer bu oyunlara dadandı. Apaydın, Atabek, Tümer kısaca herkes...

Tek kişinin, kendisini tümüyle verebildiği bir araç. Dolayısıyla, oyuncağın oyundan farkı da bu.

Derken yeni oyuncaklar, değişik mekanik oyuncaklar da gelir oldu. Mekanik oyuncakları Dekan getirtiyordu. Bu arada, elemanter bir satranç kitabı (Fransızca) da getirtti.

Oyuncağa dalanlar kendilerini, zamanı ve her şeyi unutuyorlar. O kadar ki konuşmıyorlar, söylenen söze cevap bile veremiyorlar. Bir tür bağımlılık gibi.

Öte yandan, bu süre içinde sinirlilik ve gerilim de hızla yaygınlaştı. Arttı.

Oyuncaklar, oyunları da arka plana itti: Voleybol maçlarını, dilmeceleri, resim çalışmalarını, vb... Metin Özek de, gizliden gizliye oyuncaklara tutku duyanlardan. Bu konudaki ilgisizler, sanırım, üçü beşi geçmemekte. Böylece, küçük elektronik araçlarla oynayanlara “Group imbécile” denir oldu. Doğal olarak, “Grup Gerzo” gene varlığını sürdürmekte.

Şimdilerde içeriye, inanılmaz ölçülerde ‘nescafé’ giriyor. Sirmen’le A Koşuşu, bu konuda başı çekmekte. Ardından öbür Ali (Taygun). Derken, kavanoz kırılmasın mı? Sonuçta, hepsi hepsi Orhan’ın masum bir sakarlığı işte!..

Nescafé kervanına, ileri günlerde, Melih Tümer de katıldı. Ancak, daha küçük bir kavanozla. Yalnız, onun ayrıcalığı yanında süttozu da getirtmesiydi.

Bu dönemin bir başka değişik olayıysa, tutukluların küçük katlanabilir masalar getirtme yarışında kendini gösterdi. Artık geniş koridor, “bireysel dükkanlar”dan –onları öyle isimlendiriyorduk– geçilmez olmuştu. Hüseyin, Ataol, Atabek ve Dekan. Bu arada, Sirmen’in de bir küçücük masası (Hüseyin’den miras) vardı. Söylenmese bile, elbet Apaydın’ın da.

Tüm bu kargaşa, bulanıklık ve isteksizlik ortamı içinde, herkes sağa sola kaymalar gösterirken, yalnız Gazalcı İngilizce

çalışmasını –hiçbir şey olmamışçasına– kararlılıkla sürdürüyor. Bir de, Dekan'ın iştahı azalmıyor, değişmiyordu.

Ataol, "Çehov" çeviriyor; Metin Özek'se, Freud'un Leonardo da Vinci üstüne kaleme aldığı bir metni Almancadan dilimize kazandırıyor.

Bu arada Atabek, kitabını yazmayı kör-topal sürdürmekteydi. Başka bir deyişle, ordan burdan birtakım şiirler alıp koyuyordu asıl metne.

Belirgin biçimde satranç karşılaşmaları da azalmıştı. Buna karşılık 'Kızıltoprak'ta, suskun yürüyüşler çoğalmış görünüyordu. Kemal Anadol, çalak adımlarla, yaklaşık 15 km'ye varan günlük yürüyüşler yapıyordu.

Yan yana ya da ayrı, Tahsin de yürüyordu. Bir ölçüde ben de! Sanırım, birileri, ayaklarımdaki rahatsızlık için yürüyüşün iyi geleceğini söylemişti. Ancak, daha çok tersi oluyordu.

24 Ağustos

"Hep aynı nakarat!"

Ama, bu kez değişik bir biçimde başladı ve değişik bitti. Sabah mahkeme salonuna varınca, Dikerdem yoktu; geç geldi. Reha İsvan'sa, getirmedikleri için hiç gelememişti. Ancak, öğleye doğru duruşmaya ulaşabildi. Yanında, çan biçimi geniş etekli yazlık bir giysi giyinmiş güzel bir kadın polisle birlikte.

Bu arada, polisin hamile olduğunu ve kocasından yeni ayrıldığını öğrendik. Bu polis görevlisinin gebeliği, onun resmi elbise giymesine engel oluyormuş. Acaba, silah taşıyor muydu? Taşıyorsa, nerede?

Uzaktan güzel, çekici, alımlı bir kadın. İnce, uzun bir yüzü, güzel gözleri var. Ama, yakından bakınca yorgun ve yıpranmış olduğu görülmekte.

Bugünkü duruşmada avukatlar da az, konuk dinleyiciler de. Gelenler içinde Uğur Mumcu'yu, Rutkay Aziz'i ve Zeynep Oral'ı görebildim.

Yoklamanın alışlagelmişin dışında, isim abecesine göre yapılması, içeride havayı elektriklendiren ilk kıvılcım oldu denebilir. Önce Burhan Apaydın buna karşı çıktı. Gene gereğinden çok konuştu, dolayısıyla sevimsiz oldu. Üstelik, hem yargıçlar

hem sanıklar için. İtirazı uzun, hırçın ve sıradan usûl konularıyla yüklü bir içerik taşıyordu.

Savcı'nın oturup kalkması, temel bir sorun değildi elbet. Eskisi gibi 'iddianame sırası'nın yoklamada kabul edileceğini de pek sanmıyorduk.

Sonunda, karar için ara verildi. Gerginlik son kertesine ulaşmış görünüyordu. Avukatlarla görüşemedik. İşaretle anlaşmaya bile göz yumuyorlardı.

Bizim bir gün önce ancak belirlenen ortak görüşümüz, o zamana dek yaşanmış tüm usûlsüzlüklerin, kaygı kaynağı tüm sorunların dile getirilmesi ve 'ret' (mahkeme kuruluna ret) sözünün asla söylenmemesiydi.

Aramızdaki görüşmeler, gün geçtikçe ilginin azalmasına karşın dört kişilik bir uygulayıcı komitenin saptanmasıyla sonuçlanmıştı: Taygun, Aykut, Nedim ve Erdal Atabek.

Peki, bu kişiler nasıl seçilmişti? Açıklaması güç, doğrusu. Ali Taygun'la Aykut iddianame üstünde uzun saatler geçirmiş, metne her bakımdan egemen 'duruşma emekçileri'ydiler. Nedim sağduyuyu, soğukkanlılığı ve uzlaşmacı kişiliği temsil ediyordu. Atabek'e gelince, Dikerdem'in yokluğunda onun bazı istekleri, dahası tutkuları olduğunu sezinliyordum. Ancak, genel kanı, mahkeme kurulu üstünde ağırbaşlı bir etki bıraktığı; anlaşılmaz ve anlamsız homurtularının eşliğinde, başkaları üstünde bilgece bir rahatlama yarattığıydı.

Ne ki, ortak görüşümüz yönünde avukatlara haber göndermek, ancak 23 Ağustos (pazartesi) günü –o da görüşçüler gelince, onlar aracılığıyla– mümkün olabildi. Gerçi, düşüncemiz onlara ulaşmıştı; ama, avukatlar bir araya gelememişlerdi. İstanbul Grubu (Turgut Kazan, Gülçin Çaylıgil ve Çetin Özek), her zaman olduğu gibi, gene bir girişim öncülüğüne sahipti. Ancak, Metin Özek "ret" yanlısıydı, bunu biliyorduk. 'Ret Cephesi'nin başka üyeleri de vardı: Kemal Anadol başta olmak üzere, hemen onun ardından Nurettin Yılmaz (ikisi de hukukçu) ve onların etkilemeye çalıştığı ötekiler, örneğin.

Bu arada, Ankara'nın ağır topu, deneyimli Halit Çelenk'in –sözgelimi– ne düşündüğünü bilmiyorduk. Çünkü, Ankara Grubu avukatları, geçen hafta ortada yoklardı.

Öte yandan, Birlik Bürosu'ndan (İstanbul) da kimseyi göremedik. Kaldı ki, bu oturumda da kimse yoktu onlardan. Seçebildiğim, Rasim Öz orada; ancak ne düşünüyor, anlayamıyoruz.

Atabek'in dediklerine bakılırsa, "ret" konusunda avukatlar "Ya şimdi, ya hiçbir zaman!" diyorlarmış. Üstelik kimse gerekçe de soramıyor; ya da, kendi gerekçesini karşı tarafa aktarmıyor. Dolayısıyla, genel bir duraksama ve dalgalanma ortaya çıktı. Bulanık bir durum!

Bir ara, "Avukatlar nasıl bilirse, öyle yapsınlar" denildi. Daha doğrusu, Yürütme Komitesi'nin kimi üyelerinin görüşüydü bu. Buna da ben karşı çıktım. Sonunda, Gülçin Çaylıgil'in izin alması ve bizimle görüşmek için ara verilmesini istemesi – doğal olarak işaretle– kararlaştırıldı.

Bu arada, Orhan Apaydın'ın da "redde" karşı olduğunu kaydetmek gerek. Şefik, Ataol, İsmail Hakkı ve Hüseyin Baş da "reddi" istemiyordu.

Öte yandan, ara kararın okunmasıyla birlikte, bir sertleşme ortaya çıktı. İddianame sırası, gene eskisi gibi sorgu sırası olacak; ancak, avukatlar isteklerini 'yazılı' vereceklerdi bundan sonra.

İşte, ne olduysa bu son nokta üstünde oldu. Turgut Kazan kalktı, bir şeyler söylemek istedi. Amacı, Mahkeme'nin oraya buraya yazdığı mektuplara cevap gelip gelmediğini öğrenmekmiş. Ancak, bunu çok sonra, Maltepe'ye varınca anlayabildik.

Yargıç Kazan'ı konuşturmayıp dilekçe isteyince, o da "ret" mekanizmasının düğmesine bir anda basıverdi. Barış Derneği'nin, Goben ve Breslau'u Rus donanma ve limanlarını topa tutmuş oluyordu.

Bu noktadan sonra her şey kötüydü. Deprem kendini her yerde ve sürekli duyuracaktı artık. Tutuklular arasında, bizlerle yargıç ve gene bizlerle avukatlar arasında, ve her an!

Sonraki günlerin birinde, Avukat Erşen Sansal, o günü ve olaylarını kastederek, "Savunma, hiçbir zaman bu kadar güçlü olmamıştı" dedi.

Ret, karşılıklı bir germe psikolojisinin tepe noktasıydı kuşkusuz. O ana kadar sürdürülen bir davranış biçiminin de en

güçlü, etkili kozuydu hiç tartışmasız. Ama, zamanlama tam mıydı? “Ret” kaçınılmaz mıydı, gerçekten?

O andan sonra, neredeyse herkes, reddi benimsedi. Başka bir görüşü benimseyen ve açığa vuranlar için, dahası, “ret, ama” diyenler için bile, açık bir terör uygulanır oldu. Bunu Atabek’in ses tonundan, konuşma biçiminden açıkça görmek olanaklıydı. Sanki Yirmi Dörtler, ikiye ayrılmıştı. İki taraf da, birbirinin dışında konuşuyordu. İkili bir konuşma yoktu, bunun olanağı da yoktu.

“Apaydın kulaklara üflüyor” deniyordu. Gerçekte, Orhan Apaydın, şununla bununla ikili konuşarak “Şimdiye kadar tahliyelerin çoktan olacağını, ancak bu reddin her şeyi geciktirdiğini” söylüyormuş.

Kardeşi de her gelişinde, Ataol’la, Hüseyin’le ve ötekilerle, bu yönde bağıra-çağıra konuşuyordu. Onların elini sıkarken, hemen orada bulunan bir başkasına başıyla bile selam vermekten kaçınıyordu.

Bu dönem boyunca Şefik Asan bile, uzun süre, asık suratlı ve sürekli sakalla dolaştı; neredeyse, bütün bir hafta!

Ne ki, bu hayhuy içinde doğruyla yanlış ayırt etmek güçleşmişti. “Duruşma sabahı değil de, akşam ret dilekçesi verileseydi keşke” diyenlerin görüşü, bütünüyle boşa gitmişti.

Öte yandan, Burhan Apaydın’ı eleştirmek de olanaksızdı. Kardeşi, bu durumu, “eleştiri değil saygısızlık sayıyorum” diyordu.

25 Ağustos, Perşembe

Tüm koğuş çalışıyor.

Orhan, kendi portresi üstündeki çalışmalarını sürdürmekte. Biz hamama giderken, o gelmiyor; aynayı çıkarıyor ve aynadan kendi portresini çizmeye çalışıyor. Üstelik, bu çalışmaları herhangi bir zamanda da sürdürebilmekte.

Taygun, Müştak Erenus’a mektup yazıyor. Halûk Hoca, sesin “editing”i üstüne bir makale okumakta, Elektrik Mühendisleri Odası’nın dergisinden. Bir ya da iki kişiye, İngilizce çalışıyor.

Aynı anda, TRT-III’te klasik müzik yayını var. Taygun, hemen, “Vivaldi!” diyor. Sonra, Heandel çalınmaya başladı.

Yumuşak, yapı olarak kendini bir ölçüde yineleyen bir müzik. Bir de, orkestrayı oluşturan çalgıların sayısı rol oynuyor bu işte. Dönemlere göre, orkestranın bileşimi büyüyor: Vivaldi, Mozart, Beethoven.

Heandel, Vivaldi'den sonra; Bach'dan hemen önce. Bir bakıma, çağdaş sayılabilir.

List'in senfonik müziği çalındı bir ara. Olumlu, sinirleri gevşeten bir etki yapıyor, List.

26/27 Ağustos, Perşembe/Cuma

Günler birbirine karışıyor isimleriyle, sınırlarıyla ve işlevleriyle. Arada, korkunç yağmurlar yağdı. Ankara'da her yanı sel basmış. Biz mağaramızdayız, yalnız ateş yakmak yasak burada; onun dışında korunaklıyız.

Cuma akşama doğru hava açıldı. Dış saha çamur. 'Kızıltoprak'ın üstünde yürümek olanaksız. Ama, gene de, havalandırmada, 'azimkâr' Kemal tek başına saha çevresinde dönüyor. İri çamın dalları kalkıp inmekte. Paçasına yapışan, yürüyüşünü zorlayan nesneler var, orta yerde.

Bir ara, eski senatörlerden, avukat Fevzi Hakkı Esatoğlu geldi. Çizgili, yazlık bir ceket içinde, şık görünümlü, ayrıca belirgin bir Karadenizli havasını da yanı sıra taşımakta. Yönetim Odası'na girinceye dek, sağa sola selamlar verdi. Kemal'e de, "Zayıflamışsın, hasta mısın?" diye sordu.

O zamana dek zayıflamak için sürekli yürüyen ve gıda rejimi yapan Kemal Anadol, "Devlet zorluyor!" diye haykırdı. Ama, Ataol, bahçenin bir köşesinden işe karıştı: "Devleti niye suçluyorsun, zayıflamak isteyen sen değil misin?"

Ancak, Kemal'in karşılığı tarihsel, siyasal bir vecizeye dönüştü: "L'État, c'est moi!" (Devlet, benim!)

29 Ağustos

Afyon Konuşması.

Kenan Evren, ilk kez Barış Derneği'nden söz ediyor. Ancak, Dernek üstüne herhangi bir yorum yapmadı.

Afyon konuşması, anayasa referandumunu gündemden kaldırmış görünüyor. Tüm Türkiye'den "kayıtsız şartsız evet"

demesi istenmekte, tersi değil! Kısaca, muhalefet, tek kalemde ve şimdiden mahkûm edilmiş sayılabilir. Peki, bu nasıl açıkla-nacak?... Belki, açıklamaya gerek duyan da yok!

Ayrıca, “anayasaya hayır” diyenlerin/diyeceklerin hep-si, komünistlerden emir almak –en azından onların paralelin-de olmak– ile suçlanıyor. Çağlayangil’den, Adalet Partisi’nden, *Tercüman* gazetesinden, Feridun Ergin’den bu yakaya kadar herkes, komünistlerin etkisi altında kalmış kabul edilecek.

Metin Toker bile, bu hayali ‘Ret Cephesi’ içinde yer almış durumda. Zaten, Evren’in Zonguldak Konuşması’yla da ters düşmüştü Metin Toker.

Evren’i öğleyin radyoda dinledik, sonra akşam da TV’de.

Barış Derneği, gidip anayasa sorunuyla birleştirilmiş g r -nüyor. Anayasaya gelince, o zaten Türkiye’nin ‘demokratikleş-me’ sürecinin en önemli aşaması sayılmakta. Yani, demokrasiyi savunan, ister istemez Barış Derneği’ni de savunmak zorunda.

31 Ağustos, Salı

Pazar günkü Afyon konuşmasının yorumu, değerlendirme-si sürüyor aramızda. Kemal Anadol, “Konuşma evrensel ilkelere ve yasalara uymuyor” derken, Halûk Tosun, “Hayır, yanılıyor-sun! O söylenenler de birer ‘Evren’sel ilke!” diye karşılık verdi.

Bunun  zerine biraz şaşıran Kemal, daha sonra kendini topladı; güçlü bir kahkaha attı.

Bugün *Tercüman*’da Nazlı Ilıcak, *Milliyet*’te de Metin Toker, Afyon Konuşması’na eleştiriler getirmişler. Özellikle, Nazlı Ilıcak! Bu arada, Metin Toker, yazgının bir oyunu sanki, 1961 Anayasası’nı savunuyor. Gerçekten, ‘Afyon Konuşması’nın karşısına Toker bile çıkacak’ öngörüsü çok çabuk doğru  ıktı.

Bir başka doğru da, Afyon Konuşması’nda yer almamı-zın Barış Derneği için k  msenmeyecek bir kazanç sağlamış olması. Çünkü, herkesin eleştirdiği, eleştireceği bir konuşma-nın içine ‘gömülmüş olmak”, dolaylı yoldan çok sayıda savun-ma avukatına birden sahip olmak demek değil mi?

Ilıcak’ın eleştirisi, kimine göre, 12 Eylül Yönetimi’nin Ada-let Partisi çevreleriyle süregiden anayasa pazarlığının henüz bitmediğinin bir işareti.

Öte yandan, bu uğursuz konuşmanın geleceğimizi düşürürken 'içeridekiler'i korkutmadığını söylemek de zordu kuşkusuz.

2 Eylül

Duruşmaya ancak saat 11.00'de başlanabildi.

Başkan Dikerdem yoktu. Herhalde, sağlık durumu elvermedi. Getirilmemiş de olabilir.

Gazeteciler bölümü dolu görünüyor, buna karşılık. Nadir Nadi, kasketiyle İlhan Selçuk, sonra Zeynep Oral, Oktay Akbal, Şükran Ketenci –buraya dek, hepsi *Cumhuriyet* ailesinden. Sonra Demirtaş Ceyhun, Yalçın Küçük, Ferit Edgü, Bilgesu Erenus, Yaşar Miraç.

Ayrıca, sinema dünyasından birkaç kişi: Atıf Yılmaz, Hale Soygazi, Genco Erkal.

Bu arada öğrendiğimize göre, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) hakkında da soruşturma açılmış.

Avukat Rasim Öz –benim de avukatım– bir önceki duruşmada yapılan 'ret' nedeniyle mahkemenin hukuken oluşmadığını, dolayısıyla yoklama yapamayacağını söyledi ilk ağızdan. Ancak isim vermekten kaçındı. Buna karşın dışarı atıldı. Onunla birlikte birkaç avukat daha dışarı çıktılar.

Sanıkların bulunduğu bölümden bakılınca, gazetecilerin oturduğu hafifçe yüksek platform ışığın altında kalıyor ve gölgedeki yüzler tam seçilemiyor.

Arada, yoklamalardan önce, avukat Turgan Arınır bir dilekçe okumak istedi; ancak okumasına izin verilmedi ve isim abecesine göre doğrudan yoklamaya geçildi.

Bununla birlikte, yine de dilekçe dosyaya konuldu.

Öte yandan, avukat Yalçın Özgür de isim söylemediği için dışarı atıldı.

Türk Haberler Ajansı'ndan Deniz Teztel, bir Modigliani modeli gibi kıvrırcık kızıl saçlı başını sağa yatırmış, öylece hareketsiz duruyor. Boyasız yüzü, uzun boynu ve yeşil/kırmızı çiçekli siyah bluzu içinde, duruşmanın akışına bırakmış kendisini. Dikkatle dinler görünüyor. Barış Derneği davasının en

eski izleyicilerinden biri, Deniz Teztel. Gazeteci olarak, onun desteğini hep yanı başımızda duyageldik. Bize hep güç aşıladı.

Bu sırada, Duruşma Yargıcı dördü dilekçeyi okudu. Çaylıgil, Kazan, Öznur ve Ziyatur'un imzalarını taşıyan bir dilekçe. Savcıya söz verildi, o da kanısını söyledi; "Bir an önce sorgulara geçilmesi"ni istedi.

Vakit öğleye yaklaştığında duruşmaya ara verildi. Saat 13.30'da yeniden mahkeme başladığında, ilk önce 'reddin reddi' kararı açıklandı.

Ardından, bu kez sanıkların ağzıyla -Atabek okumuştur- Ergun Göze (*Tercüman* gazetesi köşe yazarı) hakkında suç duyurusunda bulunduğumuz ortak dilekçe dile getirildi. Dilekçede, Dikerdem'in dışında herkesin imzası yer alıyor.

Daha sonra, Orhan Apaydın söz aldı. "Dikerdem getirilemezse bile, sorgulama devam etmelidir," dedi. Hemen arkasından, Apaydın Kardeşler-Savcı arasındaki söz düellosu başlamış oldu.

Saat 14.30'a yaklaştığında, Çetin Özek'le Turgut Kazan'a, konuştukları bahanesiyle ayrı oturmaları uyarısı yapıldı Mahkemece. Onlar yerlerini değiştirmeyince, Çetin Özek zorla dışarı çıkarıldı. Onun ardından tüm avukatlar ve dinleyiciler de dışarı çıktı. İş bununla da kalmadı. Koridor da boşaltıldı.

Tüm bu olup bitenler sırasında, kürsüde Orhan Apaydın konuşuyordu.

Ne ki, beklenmedik böyle bir sertleşme hepimizin canını sıkırmıştı. Üstelik, o iki avukatın burada yapacakları konuşmayla mahkemeden talepleri olacaktı. Şimdi, her şey altüst olmuş görünüyordu.

Öte yandan gedikli gazeteciler yerlerini koruyorlardı: Sefer Bitirgen (*Güneş*), Deniz Teztel (THA), Vasfiye Özkoçak (*Milliyet*), Şükran Ketenci (*Cumhuriyet*), Nalan Seçkin (Anadolu Ajansı) gibi...

Bu sırada uzaktaki bir evin beton çatı balkonunda, bir kadın, güneşe karşı beyaz çamaşırları seriyordu. Esintiyle özgürce dalgalanan birtakım çamaşırlar. Büyüklerin giysileri, yatak çarşafları, çocuk iç çamaşırları. Gözümü bir türlü oradan alamıyordum, mahkemeyi ve gerginlikleri çoktan unutmuştum.

Kısa kollu, siyah saçlı bir kadındı balkondaki. Çarşafların arkasında sürekli hareket eden gölgesini görüyordum. Elle-ri, gövdesi, durmaksızın oynamaktaydı. Kadın, çok uzaktaki o dokunulamaz, yakalanamayacak bir hayale –yitik özgürlüğe–benziyordu.

Çatı katında sergilenen bu tek kişilik zorunlu oyun, san-ki mahkeme salonuna da yansımakta; olup bitenleri, çok kah-ramanlı bir kukla oyununa dönüştürmekteydi. Ancak, çatıda belirli bir özgürlük yelinin estiği kesindi.

Saat 15.00'i geçerken, Kemal Anadol, söz isteyerek zaptın yanlışlığına işaret etti. Heyecanlı, saygılı ve canlı bir konuşma düzeyi tutturarak söyleyeceklerini dile getirmişti.

Bir süre sonra, küçük bir ara verildi. Ardından, Şefik Asan söz aldı. Savcı'nın sabah oturumunda "bir an önce sorgulara geçilmesi..." biçimindeki dileğiyle şimdiki "duruşmanın erte-lenmesi" talebi arasında ortaya çıkan çelişkiye dikkati çekti. Bu sırada, saat 17.00'ye yaklaşılmaktaydı.

Şefik'ten sonra Aybars Ugan ve Nurettin Yılmaz konu-şular.

Konuşmalar, her zaman olmasa bile çoğu kez iki nokta çevresinde kendini ortaya koyuyor: Konuşma şehveti ve yakın-ma şehveti.

4 Eylül

Güçlü bir rüzgâr var. Gecenin sağanak yağmuru, güneşin varlığını hiçe sayarak serinliğini sürdürüyor. Esintinin uzaklar-dan gelen sesi, bir fısıltı halinde kutsal özgürlüğü içeri taşımakta.

'Kafes'te, sabah erkenden günün söyleşisi başladı. Hüseyin Baş, Paris-Stockholm gezisini, Güneş Karabuda ve eşiyle fiyor-dun yanında yedikleri yemeği; ardından yapılan basın toplan-tısını ve küçük töreni anlatıyor. Bu arada, *Fraises Sauvages*'ın (Yaban Çilekleri) oyuncusu Henriette'le nasıl dans ettiğini, *Ant* dergisi için istenen toplam 1000 yıllık ceza süresi üstüne çeşitle-melerini aktarıyor.

Bu arada, çevrede, bizi dinleyenler arasında Orhan Taylan da var. Bana dönerek, "Kafes'in diri, canlı, umut ve iyimserlik

yayan sabah konuşmalarıyla akşam ve gece söyleşileri, ne denli birbirinden farklı!” diyor.

Doğru bir saptama bu! Ama, doğru bir başka nokta da, konuşmaya katılanların kişiliği, karakter yapıları. Özellikle gecenin ileri saatlerinde D ve A koğuşlarından kimi arkadaşlar belirli bir panik, karamsarlık, bir uçtan başlayıp öbür uca dek kayan kararsız bir ruh hali gösteriyorlar.

Aybars, sözgelimi, o çok sağlam ve gerçekçi mantığına karşın, belki rahatsızlığının etkisiyle, sallantıda. Gidip geliyor; bir noktada durabilmekten çok uzak.

Buna karşılık, C Koğuşu her zaman tuhaf bir biçimde dingin. Meşgul. Rahat. İlgisiz. Bununla birlikte canlı, dinamik, çalışkan, üretken ve verimli.

* * *

“Le plus beau des courages, c’est celui d’être heureux.” Philippe Sollers’in kitabından: *Curieuse solitude* (Tuhaf Yalnızlık). Yirmi bir yaşında, yazar daha öğrenciyken yazılmış: “En güzel yüreklilik, mutlu olma yürekliliği.”

“Yalnız cesaret etmek yetecek.”

Cezaevleri de, işte bir çeşit deneme laboratuvarı!

Metin Özek, bu konudaki bir sorumu olumlu karşıladı. Cezaevinin, karakter görüntüleri açısından kendisi için bir ‘meslek laboratuvarı’ görevi görüp görmediğini sormuştum.

Gerçek o ki, her durumda bir ‘insan serüveni’ cezaevleri. Burada herkes, bekleyiş içinde. Anımsananlar, birkaç sevgili silüet, kimi kokular ve bir-iki görüntüyle duyguların soluk yansıması.

Burada toplam sekiz-dokuz dil biliniyor. Birden çok dil bilenler olduğu gibi, bir dili (İngilizce) bilen pek çok kişi de var. Yabancı diller kümesi İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça, Rumca, Kürtçe ve Türkçe. Ayrıca bunlar, bilenlerin iyi bildiği, başkasına öğrettiği ya da yazılı çeviriler yaptığı diller.

Bu arada, varolan duruma dil fantezileri de eklenmiyor değil. Taygun’un Osmanlıca tutkusu, Gazalcı’nın tek başına

herkese karşı sürdürdüğü ateşli TDK (Türk Dil Kurumu) savunuculuğuna bir tepki olarak ortaya çıkıyor.

Yedinci duruşmadan dönüşte, Boğaz Köprüsü'nün üstünden geçerken olağanüstü bir görüntüyle karşılaşıldı. Aşağıda, Boğaz'ın suları –karasevdayı andıran, anlatılamaz bir mavilikte– akıp gidiyor; sanki, hepimizi sırtımızdan hançerliyordu. Böyle sine olağanüstü bir görüntüye her zaman rastlayamayacağımızı biliyorduk. Bu çarpıcı canlı tablo, acılı bir bilinç yaratmıştı.

Oysa, sabah geçerken sözgelimi, benzer bir durum yoktu. Buna karşılık mavi atlas örtü, görünmez bir biçimde her yanı kaplamış şimdi. Altımızdan birkaç taka, orta boy bir Karadeniz tankeri geçiyor; Beylerbeyi'nin sevimli şirin evleri, yaşam dolu yeşil bahçeleri uzanıyordu.

Öyle ki, bir helikopterle, Boğaz'ı havadan geçer gibiydik. Önümüzdeki polis motosikletleri, polis arabası, askeri cip ve muhafızları taşıyan kamyonet hızla yol açtığı için, otobüsümüz de Köprü'yü hızla geçiyordu.

Yeşil Boğaz sırtları (özellikle, Anadolu yakasında Beylerbeyi-Kuzguncuk arası) ve inanılmaz, büyüleyici mavilik! Su yüzeyindeki ışıklı kırışıklıklar, akıntıyı belli eden renk değişimleri; koyu nefti kıyıların, ahşap yalıların denize vurmuş dingin gölgeleri.

Dönüşte, öbür dönüşlerimizle karşılaştırıldığında, Maltepe'ye biraz erken gelmiştik. Dolayısıyla, akşam 19.30 oluncaya dek dışarıda kaldık. Gökyüzü, akşamın son altın ışıkları altında, iyiden iyiye parlak bir mavilik yansıtıyordu.

7 Eylül, Salı

Saat 10.20. Duruşma başladı. Başkan Dikerdem'in sorgusu, kaldığı yerden devam edecek.

“Barış nedir, bunu ortaya koymak istiyoruz,” diye sözüne başladı Duruşma Yargıcı. Ciddi, ama alaycı!

Zapta karşı çıkışlar, kimi düzeltmelerin gerçekleştirilmesi ve bunların yeniden zapta geçirilmesinden sonra, saat 11.00'e geldi. Sorgu yeniden başlıyordu.

Yargıç, daha başlangıçta, 149 soru soracağını açık açık dile getirmişti. Sabahleyin, isim abecesine göre yapılan yoklamanın

sonunda Reha İsvan ile Doğan Görsev'in bulunmadığı görüldü. Zaten, Dikerdem bile geç getirilmişti. Bugün, tuhaf bir kargaşa yaşanmakta. Başkan Mahmut Dikerdem'e "dilekçeler" de verilemedi. Çünkü, kimse yerinden kalkamıyor.

Avukatlar az. Halit Çelenk yok. Birlik Avukat Bürosu'ndan kimse yok. Bir ara, izleyiciler arasında Rutkay Aziz'i gördüm.

Burhan Apaydın, her zaman olduğu gibi, isim abecesine göre sıralama yapılmasına karşı çıktı.

Sonuçta, karar için biraz ara verildi.

Dikerdem'e yöneltilen sorular arasında biri, "Komünizme karşı mısınız?" biçimindeydi. Başkan, cevap olarak, "Faşizme karşıyız," dedi, "çünkü faşizm demokrasiye karşıdır. Komünizm ve kapitalizm, sistemler olarak bizi ilgilendirmez. Dolayısıyla, böyle bir soru da sorulamaz."

Bir başka soru da, "20 Ocak 1978 tarihli Nâzım Hikmet'i Anma Toplantısı'nda konuşma yaptınız mı?" diye soruluyordu. O da, "Evet, o toplantıda bulundum. Bir konuşma yaptım. Ancak, toplantıyı Barış Derneği değil, geceyle ilgili Tertip Komitesi düzenlemişti" biçiminde cevaplandırdı.

Duruşma, saat yarımı biraz geçerken bitirildi ve bir saatlik öğle yemeği arası verildi. Sanıklar başka bir yere gidemediği için, Cezaevi görevlilerince dağıtılan iki yumurta, bir domates ve bir adet dolma biberden oluşan yemeğimizi yedik.

Öğle sonrası oturumunda Dikerdem'e yöneltilen sorular sürmekteydi. Ancak, tüm sorular birbirine benziyordu. Başkan da, "Konuşmalarımdan hiçbirini yadsımıyorum" diyordu.

Bu arada, Duruşma Yargıcı, Dikerdem'e bir konuşmasında geçen "görmekli İran Devrimi" sözünü açmasını söyledi. O da, "İran'da Şah'a karşı girişilmiş hareket bir halk devrimidir. 1789 gibi bir devrimdir. Halk tarafından gerçekleştirilmiştir," diye cevap verdi.

Son olarak Afganistan hakkındaki görüşleri sorulduğu zaman da, "Bunlar benim görüşlerimdir, derneği bağlamaz. Çünkü, dernek kararı haline geçmemiştir" diye karşılık verdi, Yargıcı Atilla Ülkü'nün sorusuna.

Saat beşe on kala, sorguya son verilmesi yolunda karara varıldı.

9 Eylül

VII. Oturum'da, Duruşma Yargıcı, Başkan Dikerdem'e 149 soru yönelteceğini söyleyerek, bir çeşit ön uyarıda bulunmuştu. Bunun üzerine, birisinin arka sıralardan, "Başımızda 141 ve 142 sorunu vardı, şimdi bir de 149 sorunu çıktı" dediği duyuldu, fısıltı halinde.

Gerçekten, VIII. Oturumda sonsuz soru soruldu Dikerdem'e. Büyük, küçük, ayrıntı, bir yığın soru! Bir bakıma 149 değil, 349 soru sorulmuştu denebilir.

Akşam, saat 19.00'a yaklaşırken, basınla avukatlar ve ziyaretçiler bölümünde çok az kişi kalmıştı. Akşam güneşi, gerçekler gibi mahkeme duvarına cepheden düşüyor; zabıt kâtibesini –o zayıf, ufak tefek, kumrala bakan esmer Rukiye'yi– ışıyla kuşatıyor, aydınlatıyordu. Bir duruşmadan öbürüne, sanki o da sanıklarla birlikte yaşılanıyordu.

Bir bakıma Albay ve Yüzbaşı bile, dosyalarla birlikte, güneş halkasının içinde kalmıştı. Yavaş yavaş, ışık, duvardaki "Adalet mülkün temelidir" sözüne dek yürüdü, yürüdü. Ama, onu aydınlatmadı. Güneş o sözü kucaklamamıştı.

Bu arada Mahkeme Başkanı gözlerini kırıyor, amfi biçimindeki dik basamaklı dinleyiciler bölümünün tepelerine bakıyordu. Güneş, Albay'ın geniş ve yanık alnının üstünde parlak bir ışık lekesi oluşturmuştu.

Esmer, kıvrık saçlı Hava Yüzbaşı Kale'yse, ciddi bir yüzle aşağıya, yere doğru bakıyordu. Esmer yüzü, sanki daha bir kat esmerleşmiş gibiydi. Bununla birlikte, kararlı ve inançlı bir çehresi vardı. Yüz çizgileri, her duruşmayla biraz daha derinleşiyor; belirli bir acılık kazanıyordu.

Ara sıra dudaklarını ısırıldığını görüyordum. Yoksa, bana mı öyle geliyordu? Ancak, ellerini gözüne siper ettiği kesindi. Belki de, ışıktan rahatsız oluyordu.

Bu sırada Savcı, hep güneş lekesi dışında ve daha aşağıdaydı. Buna karşılık Duruşma Yargıcı'yla Başkan Dikerdem, zabıt kâtibesinin solunda yarı yarıya sandalyelere oturmuşlar, karar defterinin fotokopilerinin imza denetimini yapıyorlar; daha sonra da, sonuçlar zapta geçiyordu.

Bir aralık, Dikerdem, başını çevirerek uzun uzun Yargıç'a baktı. Gözünde cam çerçeveli gözlüğüyle, Mahkeme'nin başkanlık divanında oturuyor gibiydi.

Kâtibeyse, o gün, beyaz bol kesimli bir gömlek giymişti.

Daha sonra ışık yürüdü, yükseldi, sözcük kalıbı anlamından daha ünlü yazıyı kapladı. Onun da üstündeki 'Atatürk' maskını aştı ve salonun yankısız kubbesine çok yaklaştı. Sanki, elektriklere karşın, salonun görülen boşluğu gitgide artıyordu.

Geride, ta tepedeki platformda (izleyiciler bölümünün üst sırası) yürüyüp geçenlerin ya da ayrılanların gölgesi, belirgin biçimde önümüzdeki duvara düşüyor; böylece her gölgenin kadın ya da erkek olduğunu anlayabiliyorduk.

Artık Albay da gölge içinde kalmıştı, Yüzbaşı da. Bundan böyle güneş üstten vuruyordu. Herkes, ufak tefek yiyecekler edinip geceye hazırlanmaktaydı.

Saat 19.00'u geçerken fotokopiler bitti. Dolayısıyla Mahkeme'nin Dikerdem'e yönelttiği sorular da bitmiş oldu.

19.15'te güneş bütünüyle çekildi. Küçük bir aradan sonra, saat 20.00'ye doğru duruşma yeniden başladı.

Bir önceki saatte, Avukat Burhan Apaydın gene çok uzun bir konuşma yaptı. 'İstifa' konusunu koydu ortaya. Orhan Apaydın'ın toplantılarda olmadığını ve yokluğunda seçildiğini, bu noktaların Başkan Mahmut Dikerdem'den sorulmasını özellikle istedi. İş, bir bakıma Apaydın davasına dönüşmüştü.

Savcı'nın sorgusuna ek nitelikte, Nurettin Yılmaz'la ilgili aydınlatıcı konuşma yaparken, Dikerdem, bir anlamda Burhan Apaydın'ın sözlerine de dolaylı karşılık verdi. "Burada ilkeleri savunuyoruz, politikaları değil!" dedi. Böylece, durum açıklığa kavuşturulmuş oldu.

Zabıt kâtibesinin yorgunluğu, artık saklanamaz bir düzeye gelmişti. İnce parmaklarıyla alnını tutuyor, zaman zaman arkada topladığı saçlarının topuzunu düzeltiyordu.

O sırada, Avukat Turgut Kazan, engizisyon döneminden kalmak 'tahkik' yönteminden söz etti. Bu sistemin eyleme bakmadığını, kanıt istemediğini ve sorulacak sorulara sınır getirmediğini vurguladı. Dolayısıyla sistemin, ancak sanığın düşüncelerinden sonuç çıkardığını dile getirdi. Böylece, ilk kez, dava-

nun 141-142'nin çerçevesi içinde seyretmediğini söylemiş oluyordu Kazan. Bu nedenle, Dikerdem'e yöneltilen sorulardan dolayı sevindiklerini açıkladı. Avukat Çaylıgil de, aynı görüşe katıldı.

Bu duruşmada Başkan Dikerdem tahliyesini istemedi. Onun yerine, "Savunma bağımsızdır" ilkesini ileri süren Avukatı Gülçin Çaylıgil tahliye istedi. Bu konuşmalar sırasında saat, gecenin 21.00'ini aşmıştı.

Böylece, ancak VIII. Oturum'da, Başkan'ın sorgusu bitirilebildi. Sorgu, aralıklı olarak üç oturum sürmüştü.

Her zaman olduğu gibi Savcı, tahliye isteğinin geri çevrilmesini istedi. Ve, her zamanki gibi, gene Savcı'nın istemi kabul edildi.

Aralarda cigara ve çay içiliyordu. Zabıt kâtibesi de gözlemini kapatarak dinlenmeye çalışıyordu, bu küçük zaman diliminde. Onun dışında, dalgın ve boş bakışlarla salonu süzerken görüyorduk onu. O, barometreydi tüm sanıklar için. Sabrın ölçülü barometresi!

Duruşma salonunu terk ettiğimizde, saatler gecenin onunı yaklaşmaktaydı. Tam on iki saati aşkın bir 'çalışma günü'nü arkada bırakmıştık. Doğal olarak, bu süreye bir de yolu eklemek, gerekecek: Bir saat geliş, bir saat de dönüş! Toplam, on dört saat!..

11 Eylül, Cumartesi

Bir dönüm tarihi.

Tüm koğuşlarda köşede bulunan ikili ya da dörtlü kerevetlerin (ahşap ranzalar) yıkılışı bugüne rastladı. Ama, özellikle benimki büyük yankı uyandırdı. Çünkü, Başkan Dikerdem'in gidişinden sonra, alttaki iki yatak bütünüyle boş kalmıştı; Taygun'un (öbür adıyla avukat Ali T. Çelenk) dosyaları, hukuk kitapları, belgeleri, çantası ve hukukla ilgili tüm akla gelen mevzuat için bir çeşit barınak olmuştu.

Başka bir deyişle, tek başıma dört kişilik bir 'ada'da yatıyor görünüyordum. Dolayısıyla bu durum, şakaların ardına saklansa bile, pek çok isteğin, imrenmenin ve kıskançlığın açığa vurulmasına yol açmıştı.

“İmparatorluğun çöküşü”, “Güneş batmayan –aslında, doğmayan ve batmayan– imparatorluğun sonu”, “Tahtın yıkılışı”, vb şakalarla karşılandı. Herkes, biraz rahatlamış gibiydi. Çünkü, böylece, ben de, “yedi kat gökten inip insanların arasına” katılmış oluyordum.

Oysa, aslında, sorun, hapiste olmakta. Onun dışında her şey ikinci dereceden bir önem taşıyor mu?

12 Eylül

Yıldönümü. Üçüncü yıla giriş.

Daha geceden, TV’nin tüm programı altüst olmuştu. Bu yüzden, Vittorini üstüne birkaç not aldıktan sonra yatmayı yeğledim.

Ama, nedense, uyumak olanaksız. Sabaha karşı bir dolaşında, son olarak Orhan da yattı. Ne var ki, bu kez, kısa bir süre sonra, Melih Tümer kalktı bir şeyler yemek için.

Güçlü olasılık, ben uyuduğumda, herhalde saat üçe yaklaşmaktaydı. Öte yandan, hava da son derece fırtınalı. Sanırım, lodos var. Rüzgârın sesi hiç eksik olmuyor. Zaman zaman, yatağın içinde dönüp dururken, “yağmur yağıyor mu?” diye kendime soruyordum.

Buna karşılık, sabah, belirli bir durgunluğu yanında getirmişti denebilir. Ama, gene de hafif bir esinti yok değildi. Belli belirsiz bir serinlik.

TRT-II’de İtalyanca şarkılar duyarak ‘Kafes’e çıktım. Müzik uzunca bir süre devam etti. Benimle birlikte radyoyu dinleyen Orhan Apaydın, “İyi ki, bunu buldun!” dedi. Besbelli, hepimizin üstünde, bir Akdeniz iyimserliğinin etkisini taşımıştı bu İtalyan şarkıları.

Daha sonra o bitince, trompeti ağır basan bir orkestra birtakım parçalar çaldı. Bir çeşit trompet konseri. Bir ara Orhan Taylan, “Beni hüzünlendirdi bu müzik” diyerek ayrıldı. Meğerse, eskiden trompet çalmayı denemiş.

Güneş yükseliyor. Güneş belirli bir yüksekliğe çıkınca ışığı ancak duvarı aşılıyor ve içeri giriyor. Bize ulaşıyor. İşte, o zaman aralığını çay içerek geçiriyor ve güneşi bekliyoruz. Müzik ve güneş!

Saat gece yarısını geçmiş, yarımaya yaklaşmakta. Yatağın ayakucunda oturuyorum. Sırtım, üst ranzaları alt ranzaya bağlayan altı dikmeden birine dayalı. Kafamsa, ahşap tavana çarpıyor sayılabilir. Üstteki yatak, o kadar alçak.

Radyoda uzak bir istasyonda klasik müzik çalınıyor: Rahmaninov'un "Dördüncü Piyano Konçertosu."

Sağımdaya Taygun yatıyor; ama, çoktan uyudu. Sağ elini yastığın altına sokmuş, mavi bir pijama var sırtında; ağzı da hafifçe aralık. Düzenli soluk alıp verişleri duyuluyor, zaman zaman. Küçük ve uslu bir kız çocuğu gibi uyumakta. Acaba babayla kızı –yani, Ceren'i– birbirine mi karıştırıyorum?

Solumdaysa, Ataol var. Kafasını tavandan sarkan, oyallı siyah yazmasının altına sokmuş her zamanki gibi. Ahlıyor, pufluyor. Derin derin iç çekip kıpırdanmakta. Tedirgin bir yatışı var, besbelli rahat görünmeyen bir uyku uyumakta. Sürekli dönüp duruyor.

Ve, ikisi arasında, örtüsü bozulmamış boş bir yatak: Benimki. Beyaz çarşafı, ahşap tavandan sarkmış birkaç torbasiyla zavallı ve terk edilmiş bir görünüm içinde. Sırtımı dayadığım dikmenin öbür yüzünde –onu oraya kim koymuş olabilir ki?– duruşmalara gelen bir kadının güzel ve çekici resmi asılı. Gazetelerin birinden kesilmiş, kesmişler. Ama, gecenin bu saatinde, erkek soluklarıyla ağırlaşmış bir koğuştaki ne işi var?

Bir an onu düşündüm. Şu an, acaba ne yapıyor? Bu arada, Radyoda Rahmaninov'dan notalar sürekli seslere dönüşmekte.

Kuşku yok, Rahmaninov'un müziği geceye egemen. Geceye, düşüncelere, solukların ve yazgıların birbirine karıştığı küçük koğuşa, özgür ufuklara.

Bir de, gölgelere boğulmuş o soluk kadın çehresi geceye damgasını vurmakta. Sanal, dokunulmaz ve gizemli bir varoluş!

İki adım ötede kapılar kilitli, duvarlar yüksek, telörgüler etkin, askeri dobermanlar tetikte ve özgürlük bir hayal! Uzakta, çok uzaklardaki bir deniz gibi!

Ancak, Sollers haklı: Mutlu olmaya cesaret etmek gerek! Üstelik, cesaret etmek yeterli!

Öte yandan, gecenin karanlık derinliğinde ve benliğimin kolay ulaşılamayan alt katlarında, yadsınamaz türden bir kaygı alanı sık sık varlığını duyurmakta: Beyrut'taki 'eylül kıyımı'. Bu kanlı gerçeklik beni sürekli kovalıyor, rahatsız ediyor ve üzüyor.

Bir ara Oran'a, "Neden, resim çalışmalarında Lübnan kıyımı üstüne bir taslak çizmeyi düşünmüyorsun?" diye sordum. Böyle bir öneri, öncelikle Delacroix'nun bir tablosundan –"Haçlılar'ın İstanbul'daki Kıyımı"– yola çıkarak aklıma gelmişti. Ama, daha da çok, bu dehşet verici 'çağdaş tanıklık'ın pek çok gecemi allak bullak etmesinden kaynaklanıyordu.

İspanya İç Savaşı sırasında, Türkiye'de cezaevinde olanlar, onlar neler duymuştu acaba?

Güncelle tarihsel arasında bocalamak, gerçekten bu; olsa olsa dramatik bir sarkaç hareketini çağrıştırmakta!..

17 Eylül, Cuma

Yeni yer ve değişik bir yatak.

Yerleşme, üstten inip altta bir yatağa geçiş gibi hayhuy arasında günler geçti. Yeni yerimdeki komşularıma alışıyorum. Bu da, belirli bir zaman alacak. Oysa, şunun şurasında, tüm koğuştaki altı-yedi kişiyiz zaten. Kimse kimseye uzak değil, yabancı değil. O halde 'alışmak', sözün gelişi bir deyiş...

Tam bu arada, *Yarın* dergisi çıkageldi. Onunla bir arada bir düzineyi aşkın dergi. Hepsi, 'eylül' sayısı.

Bu ay, bereketli bir ay. Çünkü, ilk kez, adıma *Bilim ve Sanat* da gönderilmiş. "Barış Ahlakı" başlıklı yazısını bir yılı aşkın bir süre önce yazmış, Yılmaz Onay'ın isteği üstüne, *Bilim ve Sanat*'ın Eylül '81 tarihli sayısında yayımlanmak üzere vermiştim. Orada basılmayınca geri alıp *Yarın*'a gönderdim. Demek ki, bir yıla yakın bir süre geçmiş ve yazım, ancak, *Yarın*'ın eylül sayısında gün ışığına kavuşabilmiş.

Gene de, ben buradayken yayımlanmasından dolayı sevinç duydum. Moralimi yükseltti.

Yazıyı okuyarak beni ilk kutlayan kişi, İsmail Hakkı oldu. Arkadan, Apaydın beni çağırttı. Akşam, yemekten sonraydı. 'Kafes'te oturmuştuk. Niyazi Dalyancı, Melih Tümer ve

ben. Çağrı üstüne D Koğuşu'na gittim. Orhan Bey, o dingin ve nazik havasıyla beni kutladı. "Çok güzel yazılmış, çok beğendim," dedi. "Barışın ekonomi politiği" deyimini ayrıca çok beğendiğini, Mahkeme'de bunu kullanmak istediğini sözlerine ekledi.

"Böyle bir kullanımdan onur duyarım," dedim. Ardından Aybars ve Ergun da, beni ayrı ayrı kutladılar. Onlara, "Yalnız, yazının içinden bütçelerin karşılaştırılması ve kimi başka noktalar çıkarılmış" demekten kendimi alamadım. Kuşkusuz, o dönemin gerektirdiği bir çeşit iç sansürdü bu.

Portreler

Aybars gitgide içe kapanık, suskun, kuruntulu ve tedirgin oldu. Kendini zaten varolan 'kabuk'un iyiden iyiye içine, derinliklerine doğru çekti. Onu bu durumdan çıkarmak ve yeni denge konularıyla oyalamak için C Koğuşu'na çağırdık. Ne var ki, Aybars C Koğuşu'nun bir kiliseye benzediğini; ama, her kilisenin en sevimli öğesi olan orgun burada bulunmadığını söyledi. Sanırım, böyle bir benzetmenin doğal uzantısında bizim yerimizin de ancak 'zangoçluk' olacağı çıktı ortaya.

İçi sıkıntılı, sessiz, herkesin –Ortaçağ yöntemleriyle– bir şeyler okuyup/yazdığı, dışa kapalı, penceresiz ve loş bir manastır hücresi, bizim koğuş.

Aybars'ın sık sık çamaşır yıkaması nedeniyle, aramızdaki adı, 'Çamaşırcı Gertrüd'e çıktı. Yanında, bir de kırmızı plastik leğeni var. Sürekli yıkayacak bir şeyler bulması, ilginç ve inanılmaz. Bu bir eğlence mi, yoksa oyalanma mı? Belki de, bir çeşit zaman öldürme aracı?

Öte yandan, bu 'Gertrüd' ismi de nereden çıktı?

Aybars'la ilgili bir başka niteleme 'Sandinist'lik! Ayrıca, çehresinin gerçekten 'Çarşamba Pazarı'nı andırmasıyla da ünlü. Peki, Aybars nasıl birisi? Bir kuşkucu mu? Bir kötümser mi? Kimilerinin ileri sürdüğü gibi, o, gerçekte, bir 'Negatif Aybars' sayılabilir mi? Ya da, sadece yalın bir söyleyişle 'dökülüyor' mu?

Eylül Kitapları

Dönem dönem kimi yazarlar öne geldi.

İlk günlerin kargaşası, açlığı ve beklentisi geçtikten sonra, bir-iki yazar koğuştan koğuşa/elden ele dolaştı durdu: Bunlar Agatha Cristie (üç-dört kitap), Simenon (bir-iki kitap), daha sonra Dostoyevski (*Karamazof Kardeşler*), üç tane Graham Green (*Yıkılış*, *İnsan Faktörü* ve *Havana'daki Adamımız*). Sonra, gene Dostoyevski'den *Budala* geldi. *Artemio Cruz'un Ölümü* ise, gerçek bir olay-kitap oldu; günleri ve ayları yuttu. Herkes o kitap üstünde, bir kez talihini denedi.

Bu arada, Adalet Ağaoğlu'nun yolladığı *Hadi Gidelim*'i okundu. Ayrıca, Ataol Behramoğlu'nun getirdiği kendi çevirileri. Gorki'den *Yol Arkadaşı*, Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, sonra Aytmatov'dan *Gün Uzar Yüzyıl Olur* (Tam da bu sırada, *Milliyet-Sanat*'ta Aytmatov'a ilişkin resim ve yazılar yayımlandı.

Daha sonra, Can Yayınları ortalığı kapladı: *Deniz Feneri* (Virginia Woolf), *Kırmızı Karanfil* (Vittorini). Bu sonuncu yazarla ilk kez tanışıyordum ve kitabı A. Ağaoğlu bana yollamıştı.

Marquez'in *Kırmızı Pazartesi*'siyse birkaç tane birden gelmişti. Sonra, *Zorba* girdi içeri –kolayca. Bir başka yazarın *Savaştan Korkuyorum* isimli yapıtı. Mirivilis'in notları.

Bir dönem de, Türkçe ve İngilizce Hemingway'ler görüldü orta yerde. Bunda benim yaptığım propagandanın belirli bir etkisi olduğunu sanıyorum. *Güneş de Doğar*, sonra *Irmağın Ötesinde*, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* ve *Kadınsız Erkekler* (öyküler) gibi.

Gerçi, koğuştaki, G. Green'in sözü daha fazla edilmişti. Bir adım ötede, "G. G.'i Sevenler Derneği" kurmayı bile istedik. Halûk'la benim birlikte ortaya attığımız bu fantezi ya da edebiyat şakası –yazık ki– gereken ilgi ve müşteriye bulamadı. Yeterince, beklendiği ölçüde bulamadı.

İlk günlerin ağır ve zaman alan bir kitabı da, Elias Canetti'nin *Körleşme*'siydi. Canetti'yi, ta baştan beri, sürekli okuyan Nedim Tarhan oldu.

Arada, hoşça vakit geçirecek kitaplar da yok değildi. Onları saymıyorum. Ken Follet'in *Kurt Tuzağı*, ardından *Berlinli*

Prences gibi. Bu sırada bir Simonov gözüktü koğuştta: *Yaşayanlar ve Ölüler* (Stalingrad Savaşı). Üç tane de Steinbeck günlerce –o koğuş senin, bu koğuş benim dolaşıp durdu: *Yukarı Mahalle*, *Tatlı Perşembe* ve *Sardalya Sokağı*. Sanırım, Aybars'ın eşi onları çevirmişti.

Dahası, Fethi Naci'nin *Roman Eleştirisi* bile, yolunu şaşıırıp içeri girdi. Onu Öztörün okuyordu. Marquez'in *Yüz Yıllık Yalnızlık*ıyla Nabokov'un *Lolita*'sı bile gelmişti; ancak, çok dolaşmadı. Sahibi geri yolladı, nedense. Sonra, bir Vittorini daha geldi: *Sicilya Konuşmaları*.

Ben, bir süre, büyük tat alarak 'Vittorini' üstünde çalıştım. Notlar çıkardım.

Doğan Avcioğlu'nun *Türkler'in Tarihi* (beş cilt) ile *Kurtuluş Savaşı* (üç cilt) ortada çok göründü. Ama, pek okuru çıkmadı. Yalnız, Orhan Apaydın ve Nurettin Yılmaz gibi bir-iki kişi, sorguya hazırlık amacıyla sayfalarını karıştırdı; hepsi o!

Buna karşılık, *Yüz Soruda Fransız Devrimi* (Sarıca) ve *Ekim Devrimi*'nin birinci cilt pek çok okundu. Üstüne beklenmedik ölçüde ilgi toplayan bir başka kitap da, Şeyh Bedreddin'in *Vari-dat*'ıydı. C Koğuşu'ndan onu okuyanlar Ali Taygun'la Aykut Göker'di. İki kişi!

Genelde, casusluk ya da polisiye türünde, çok satan kitaplar –Türkçe, İngilizce ya da Fransızca olsun– hemen bir solukta bitiyordu.

Ağustos'ta, cezaevine *Budala* geldi. Önce Apaydın okudu. Sonra, Taylan ve Halûk okudular. Bu arada Ehrenburg'un üç ciltlik *Fırtına*'sı da hızla okunan kitaplar arasındaydı.

Elbette, kitapların yanı sıra dergileri de saymalı: Tüm edebiyat-sanat dergileri geliyordu Maltepe'ye. *Milliyet-Sanat*, *Sanat Olayı*, *Gösteri*, *Yazko* (Edebiyat/Çeviri/Felsefe), *Eleştiri*, *Varlık*, *Bilim ve Sanat*, *Yarın*, *Çevre*, *Boyut*, vb... Son ikisi plastik sanatlarla ilgiliydi. Ayrıca, düzensiz bir biçimde de olsa, *Express*, *Nouvel Observateur*, *Time*, *Herald Tribune*, *Le Monde*, *Guardian* (ve haftalıklar) gibi yabancı dergi ve gazeteler de bulunmaktaydı.

Eylül Çalışmaları

“Bellissimo settembre”

Olağandışı, güzel bir eylül yaşıyoruz. Yaz aylarının sert ve hırçın yeli dinmiş; ‘Rüzgârlı Bayır’ımız yumuşak, tatlı, dinlendirici yalnızlığına yeniden kavuşmuş durumda.

Buna karşılık hava gene sıcak, gök duru mavi, ara ara görünen ak bulutlar bile görkemli bir salınımla geçip gidiyorlar. Nazlı, alımlı bir biçimde akıp kayan, bembeyaz bir gökyüzü kervanı.

Tüm bu dekor içinde Ataul ‘Çehov’ çeviriyor ya da eski bir çeviriyi gözden geçiriyor: *Vişne Ağacı*, *Vanya Dayı*, *Üç Kızkardeş*.

Tuhaf rastlantı, bir Çehov sahneye koyucusu da, bizimle aynı tutukluluğu ve aynı zamanı paylaşmakta: Ali Taygun! Gün oluyor, ikisi –Ali ve Ataul– sözcük sözcük çeviriyi olgulaştırıyor; ona son biçimini veriyorlar. Herhalde, olağan yaşamda, ikisi de böyle bir olanağa asla sahip olamazlardı.

Öte yandan, Orhan sık sık kendi portresini yapıyor. Kimi zaman, bütün bir koğuş banyo yapmaya gittiğinde, o, tek başına, rastgele bir aynanın yardımıyla kendi çehresinden çizgiler, renkler ve anlatımlar yakalamaya çalışır. Her durumda, uzun bir bekleyişten sonra, yeniden portre çalışmaları başladı denebilir. Bu arada, bir de, Beyrut Kıyımı sonucu gerçekleştirilen bir resim var: “Anne ve Çocuğu.”

Ayrıca, Metin Özek de, sanıyorum Ferit Edgü için, Almancadan bir *Rembrandt* çevirisi üstünde çalışmakta.

21 Eylül, Salı

Bugün Orhan Apaydın’ın sorgusu yapılacak.

Duruşmaya 10.30’da başlandı. Gazeteciler arasında Oktay Akbal ve Şükran Ketenci de görünüyor. Ayrıca, Nahit de gelmiş. Nahit Duru. Bu arada, avukatlar bölümünde yeni çehrelere gözüm takıldı. Sözelimi, Hüseyin Onur bu yeniler arasında.

Daha başlangıçta, Reha İsvan, “re’sen” duruşmadan vares-te tutuldu.

Bilinen hazırlık işlemlerinden sonra asıl sorguya geçildiğinde, saat 10.48 olmuştu. Orhan Apaydın ağır adamlar-

la, törensel bir hava içinde kürsüye doğru yürüdü. Yüzündeki düşünce ve duygularını dışarıya sızdırmayan o bildik maske arkasına saklanarak, tane tane sözcüklerle konuşmasına başladı. Oturumun psikolojik anlamda üstünlüğü, yargıçlardan sanığa geçmişti sanki. Zengin bir siyasal geçmişe, büyük imparatorluk başkentlerinin barolarında görülen görkemli geleneğe sahip bir ‘Başkan’ kimliğiyle, boğuk bir sesle ağır ağır konuşuyordu.

Önce, iddianamenin bütünü üstünde konuştu. Bilgi yanlışlarına ve teknik yetersizliklere, eksikliklere değindi. ABD dahil dünyanın birçok ülkesinde, barış hareketlerinin örgütlenmesine avukatların ve baroların öncülük ettiğini söyledi. İstanbul Barosu’nun da, 3 Nisan 1977 tarihinde düzenlediği bir ön konferansla Barış Derneği’nin kuruluşuna katkıda bulunduğunu sözlerine ekledi. “Bu katkı, İstanbul Barosu’nun tüm öteki mensuplarıyla birlikte bana da sadece onur verir” diyerek cümlesini bağladı.

Duruşmaya öğleyin ara verilmişti, bir saat sonra, yani tam saat 13.00’te yeniden başladı. Okuma ve konuşmaların içinde yer aldığı sorgu, 14.20’de bitti. Yeniden, nedense, bir saatlik bir ara daha verildi. Yazılı sorgu metninin –herkesin böyle bir metni Mahkeme’ye sunma hakkı var– yazdırılması, yaklaşık bir buçuk saat sürdü. Ardından sorulara geçildi. Bu arada, Apaydın’a Baro’nun görevleri soruldu.

Zaman ilerledikçe, Orhan Apaydın’ın bıraktığı etki değişti; azaldı, bozuldu, olumsuz yöne doğru kaydı. Çünkü, Orhan Apaydın konuşmasını bir türlü noktalamak istemiyordu. Ağzı hiç kapanmayan bir hareket merkezini andırıyordu. Bu açıdan, iki kardeş, sanki birbirinin aynısıydı.

Yargıç eliyle işaret ediyor, konuşma metnini yazdırmak üzere atılım yapıyor, “Peki!” diyor; ama, o, gene konuşuyordu. Bu tavır bir “isbat-ı varlık” mıydı?

Bir ara, Halûk Tosun, Mahkeme’den bayram öncesi bir oturum daha yapılmasını ister gibi oldu. Gerçekten sorgular çok yavaş ilerliyor; bu sürece Duruşma Yargıcı Bnb. Atilla Ülkü de –kendi olanakları içinde– katkıda bulunmaktan geri kalmıyordu.

Halûk’un ardından Prof. Melih Tümer de, Avrupa standartlarına göre haftada iki duruşma yapılmasını istedi. İstatis-

tiklerden söz ederek, “duruşma başlayalı 89 gün oldu” dedi. 26 Haziran’dan 21 Eylül’e, gerçekten neredeyse doksan gün olmuş; ancak iki kişinin sorgusu bitirilebilmişti.

Son olarak, Burhan Apaydın konuştu. Sıkıyönetim Mahkemeleri’nin bu duruşmaya bakamayacağını söyledi.

Duruşma, saat 20.20’de bitmişti. Bir sonraki oturum, isteğimiz yönünde iki gün sonraya –perşembe– atıldı.

Dönüş yolunda, Orhan Apaydın’ın konuşmalarından birkaç önemli vurgu özellikle kulaklarımda çınlıyordu. Biri, “usûl”le ilgiliydi: “Hukuki tuzaklar,” demişti Orhan Bey, “hukuki anlamda, kişi hak ve özgürlükleri açısından gerçekten birer ‘kâbus’tur.”

Öbürleri, uluslararası hukukla ilgili birer ders niteliği taşıyan saptamalardı: “Türkiye’nin ya da bir ülkenin saygınlığı, Orhan Apaydın’a göre, attığı imzalarla değil o imzaları yaşama geçirme becerisiyle, yeteneğiyle ve arzusuyla ancak ölçülebilirdi.”

Helsinki Nihai Senedi’nde de böyle olmuştu.

“Ona imza attık; uygulamasını yapmak, asıl önem taşıyan noktadır. Buna önem veriliyorsa, Barış Derneği’ni –yoksa bile– kurmak gerekir. Dolayısıyla, Barış Derneği’nin kurulması Türkiye’nin saygınlığını artıran, ona eklenmiş ulusal ve evrensel bir çabadır, bir katkıdır.”

20/21/22 Eylül

Yugoslavlar, Evren’i ‘Barış Temsilcisi’ olarak kabul ediyorlar. Evren de, “Ortak sınırimız olmasa bile, biz Yugoslavya’yı daima komşu ve dost bir ülke sayıyoruz,” demiş –gazetelere bakılırsa.

Ardından, Tuna Irmağı kenarındaki Dostluk Parkı’na bir barış (meşe) ağacı dikmiş. Besbelli, meşe gibi, iki ülke arasındaki ‘barış’ın da uzun ömürlü olması amaçlanıyor. Yugoslav Yöneticiler’in bu konudaki gerekçeleri de şöyle: “Bu ağaç kök salıp yaşadıkça, Türkiye’de olduğu gibi dünya üstünde barış kök salsın, yaşasın! Savaşın, terörizmin yerini barış alsın!” (Günaydın, 22 Eylül 1982).

Daha sonra, Devlet Başkanı, Belgrad’da Damat Ali Paşa Türbesi’ni ziyaret etmiş.

Kale Meydanı, Topçu Dere, O... Köprüsü. Belgrad'daki birtakım tarihsel yerlerin, ta Osmanlılar'dan beri hiç değişmemiş isimleri. Değişmemiş ve değiştirilmemiş. Şu anda bile, söylenlere göre, Sırpçada 7.200 Türkçe sözcük bulunuyor. Kullanırlarsa, 600-700 düzeyinde. Günlük yaşamda bile, sık sık rastlanıyor bu sözcüklere.

1521'de Kanuni tarafından fethedilen 'Kale', kenti tepeden seyretmek için çok uygun bir konuma sahip. Aşağıda, ovada, Sava ve Tuna Irmakları akıyor, olanca görkemiyle. Kesişen iki büyük su ve onların sergilediği eşi az bulunacak bir güzellik!

Öte yandan, öbür tarihsel yapılar ve sokaklar da öylece bırakılmış.

Kale Meydanı'nda, iki ayrı uygarlık ve iki değişik tarih bir arada: Sur kalıntıları, yapılar, kullanılmış malzeme de bunu görmek kolay; kırmızı tuğlalar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na, beyaz taşlarsa Osmanlı Çağı'na işaret ediyor. Doğal bir çizgi sanki.

Genellikle kanı o ki, Türkler Sava ve Tuna'yı geçmeyip güneyde kalsalardı, Avrupa'da daha etkili olacaklar ve daha uzun süre kalacaklardı. Sava-Tuna doğal sınırı, şimdi deYugoslavya'nın gelişmişlik ve gelir çizgisini gösteriyor. Bir kuzey-güney hattı. Slovenya, Hırvatistan ve Voyvodina'dan oluşan 'kuzey', önce Avusturya, sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun etki alanında kalmış; Güney kesimiyse, Osmanlı İmparatorluğu'nun. İngilizlere göre, Avrupa, işte bu sınırdan başlıyor.

23 Eylül, Perşembe

Bayram öncesi son duruşma.

Bugün Reha Hanım geldi, aslında getirildi; buna karşılık Doğan Görsev gelmedi. Başkan Mahmut Dikerdem zaten yoktu. Bu duruşmada, Orhan Apaydın'ın eksik kalan sorgusu – ancak birkaç soruluk bir şey–tamamlanacak.

Duruşmayı izlemeye, ilk kez Suphi Gürsoytrak'ın da geldiğini görüyorum. Kemal'in babası, yılmaz ve vefalı savaşçı Zihni Anadol'la yan yana oturuyorlar, zaman zaman konuşuyorlar.

Ayrıca Deniz Türkali ve Hale Soygazi de, izleyiciler arasındadır.

Duruşma açıldığında öncelikle söz alan Reha İsvan, 21 Eylül tarihli duruşmaya getirilmediğini belirtip “Hakkımda varestes kararı alındığını öğrendim. Duruşmaya getirilmemi engelleyenler hakkında gerekli işlemin yapılmasını talep ediyorum” diyerek yazılı dilekçesini sundu. Bundan sonra, her duruşmaya düzenli bir biçimde getirilmesi için gereken önlem ve kararların Mahkemece alınmasını istedi.

Açıkça, sanıklar, suçlandıkları bir davanın oturumlarında hazır bulunmak için bile savaşımlar vermek zorunda kalıyordu.

İsvan’ın dilekçesindeki bir nokta, özellikle çok çarpıcı ve etkileyiciydi: “Kişisel olarak tutukluluk halime hiç itiraz etmedim. Siz aksine karar verinceye kadar da etmeyeceğim. Çünkü, tekrar ediyorum, mevcut tutukluluğumun hiçbir yasal dayanağı yok ki, bu dayanak ortadan kalkabilir. Nasıl sebepsiz tutuklandıysam, gerçek kabul edilinceye kadar da sebepsiz tutulabiliyorum. (...) Bu içten dileğimin reddedilmeyerek, işbu dilekçemin aynen zapta geçmesi talebimi arz ederim.”

Evet! Gerçekten, Reha Hanım’ın dile getirdikleri ‘içten’ bir dilekti. Mahkemece bu ihbar ve yakınışın dikkate alınmayacağı da, bir başka gerçektir.

İsvan’dan sonra Burhan Apaydın, Semra Özdamar’ın MHP’yle ilişkileri olduğu söylentisine yer vererek, onun da mahkemeye getirilmesini istedi. Tutuksuzluk kararına ilişkin gerekçenin tartışılabilceğini vurguladı.

Ardından, küçük bir ara verildi. Sonra, 11.30’da asıl soruşturmaya geçildi; yeniden Orhan Apaydın’a soru sorulması aşaması başlamış oldu. Konuşmasına geçmeden önce, Orhan Bey, Semra Özdamar’la ilgili birtakım düzeltmeler yaptı; yumuşatmalarda bulundu.

Sorular, 12.45’te bitti. Sorgu, böylece tamamlanmış oluyordu. Öğleden sonra, Dr. Erdal Atabek’in sorgusuna sıra geldi. Bu sırada, saatler 14.15’i göstermekteydi.

Atabek, “Barış, doğal bir istek ve amaçtır” diyerek sözlerine başladı. “Eğer Barış Derneği yargıç önüne çıkacaksa, bu 141 ve 142. maddeler nedeniyle değil, tersine derneğin etkinliğinin

yetersizliğinden dolayı olmalıydı. Barış fikrinin savunulmasında, yaygınlaştırılmasında ve kitlelere götürülmesinde, Derneğin daha fazla çalışma yapmayışından dolayı sorguya çekilmeliydi. Karşınızdaki heyet, Derneğin açık olduğu yıllarda yapmadığı görevini, tutuklu olduğu ve muhakeme edildiği bir sırada yerine getirmişse ne mutlu ona!" dedi.

Atabek'in konuşması yaklaşık bir buçuk saat sürdü. Yazdırma, saat 16.05'te başladı. On yediye doğru bitti. Sorular, gelecek oturuma bırakılarak avukatların istemlerinin dinlenmesine geçildi.

Bir sonraki duruşma, ekim ayının beşine bırakılmıştı. Mahkeme salonundan çıkarken, Doktor'un bilgece bir sözü beni düşündürüyordu: "Kendime karşı saygı, kendime vereceğim hesaptır." Atabek, acaba, ne demek istemişti tam olarak?

26 Eylül, Pazar

Bayramın öngünü.

İkinci bayram da geldi, böylece. Bir gece önce, yani cumartesi akşamı, Hale Soygazi'nin oynadığı bir film ("Sevgili Dayım") vardı TV'de.

İçimizden biri, onun resmini yatağının ahşap direğine yapıştırmış: Yuvarlak çalışma masası üstünde, maviler içinde genç bir kadın. Herhalde birtakım titreşimler uyandırıyor olmalı.

Üç kez duruşmalara gelmesi uzun süre orada kalması; durgun, soluk ve ciddi havası, hiç görülmeyen gülümseyişiyle, fil-dişi bir sfenks gibi. Resmi yapıştıran, "Onun kafasının ardında neler var, yüreği hangi duyguların üstüne kapanıyor, bilmek isterim" dedi.

Bir ara, Soygazi için senaryo taslağı hazırlama girişimi bile oldu, sanıyorum.

"Neden Türk sinemasında 'flash back' (geriye dönüş) olmuyor?"

Bu soruya, Taygun, "Seyirci bunu tutmuyor. Daha basit, yalın bir anlatım istiyor; yoksa, anlamıyor" diye karşılık verdi. "Yapımcılar kabul etmez. Onlar etse prodüktör etmez," dedi.

Aramızda, “Hale, Deniz Türkalı’nın hatırı için geliyor; arabasıyla onu getiriyor!” diyenler bile var. Ama, bu doğru mu?

Son duruşma (23 Eylül), Semra’yı da gazete sayfalarına sürdü. Burhan Apaydın’ın onu MHP’yle ilişki içinde olmakla suçlaması, o zamana dek duruşmalara neden getirilmediğini sorması, daha sonra –o günün gazetelerinde Semra’nın verdiği karşılık, olaylı duruşmada Hale Soygazi’nin de bulunuşu, Türk sinemasını Barış Derneği’nin gündemine sokmuştu.

Üstelik, Kadir İnanır ve Fatma Girik de, zaten kurucu üye değiller mi?

27 Eylül

Resmi bayram. Buna, biraz da “askeri bayram” denebilir. Biçimi, havası, törenselliği.

Önce, sabah, 9.30 sularında ‘Kızıltoprak’ta, üçerli sıra halinde toplandık. Daha önce bir masa, “Atatürk” resmi, şekerle dolu tabaklar, açık cıgara paketleri, kolonya ve bir de muhafız takımı hazırlanmış bekliyordu. Onlar deniz tarafına, biz kapı tarafına doğru durduk.

Tugay Komutanı, yeni general geldi. Tuğgeneral Doğan Çelikay. Üç cümlelik bir konuşma yaptı. “Sayın arkadaşlar” diye sözle başladı. Daha mutlu bayramlar diledi. “Kurban Bayramı’nı idrak ettiğimizi” söyledi.

Dinç, zayıf, solgun yüzlü ve uzuncu boylu bir asker. Hafifçe, sanki bel düzeyinde eğik duruyormuş gibi geldi bana. Oysa, yakından bakınca, çok daha genç ve bakımlı görünüyor. Yanında iki binbaşı var. Biri tankçı, öbürü topçu. Biri, yeni Cezaevleri Müdürü. Topçu olan gereksiz olarak koğuşlara girip çıkmıyor. Ne rahatsız ediyor, ne senli-benli oluyor.

Daha sonra, General herkesin elini sıktı. Tabaktan şeker aldı. Cıgara içmedi ya da içmiyor. Hepsinden sonra da, aynı şekilde, geldiği gibi hızla ayrıldı.

O gidince, kalanlar biraz rahatladı. İki astsubayla kucaklaşıp öpüşerek bayramlaştık. Benzer biçimde, er çavuşlarla. En sonra da, birbirimizle bayramlaştık. Tuhaf, içten, sevgi dolu ve insancıl bir hava doldurmuştu her yanı. Bu arada, Mithat Çavuş herkes tarafından pek sevilmediği için, ondan dikkatli

bir biçimde kaçınıldı. Koğuşa girilince, erlerle de kucaklaşıldı; tokalaşıldı. Doğan sıcak havayla, tutukluluk statümüz ve varolan yazgımız çelişkili bir görünüm yaratıyordu.

Görüşler başladığında, Orhan'ın annesi ressam Seniye Hanım, her zamanki gibi güzel ve çarpıcı çiçekler getirdi. Bu kez uzun, yeşil ve burulu yapraklarıyla sarı glayöller getirmişti. Taptaze, limon renkli sarı çiçekler. Yaprakla sap, yeşil tek bir boru halini almış; zarif bir biçim kazanmıştı.

Uzun süre, Seniye Hanım'ın çiçekleri için uygun bir vazo bulamadık. Sonra, plastik bir kabı Divan Oteli'nin jelatin benzeri, sütlü kahverengi ambalaj kâğıdıyla –kimbilir, onunla ne gelmişti?– kapladık. Böylece, altın rengi bir temelden yükselen yeşil zemin, sonra sarı çiçekler...

Hepsi birden, her zaman rastlanmayan türde, çok hoş ve çekici bir 'canlı doğa' tablosu oluşturmaktaydı. Sanırım, Ferhat Bebek'in babaannesi bile, sonuçta böyle bir görüntünün ortaya çıkacağını hayal etmiş olamazdı.

Bu arada, bir de, zarif pembe çiçekleriyle, baygın kokusuyla incecik bir hanumeli demeti geldi.

27 Eylül

Bayramın birinci günü. Hava ne kadar güzel!

Bu güzelliğe duvarların arasında katlanmak zor. Öyle ki, göğün maviliğini, bulutların olağanüstü aklığını algılamaya varlık yeterli olmuyor. Kuşkusuz, içeriden ya da duvarların arasından görebildiklerimiz ancak bu; bir de, bizi kuşatan ortam var: Havanın sıcaklığı, ışık, göğün açık ya da kapalı oluşu gibi...

Şimdi, Umud ve Barış da, Trabzon'da bu göğün altındalar. Benimle aynı zenginlikleri paylaşıyorlar. Denizin kenarında, koruda, Uzunyol'da, oyun oynadıkları bahçelerde. Ya da, Küçük Ayasofya'nın bahçesinde.

Bayram görüşü dolayısıyla, çocuklar ve kadınlar geldi. Sesleri, öfkeleri, sevinçleri, tartışmaları ve çığlıklarıyla, her yana onlar egemen. Oysa, erkekler ne denli az. Ya da, seslerini duymuyorum.

Önce öncüler, çocuklar salıverildi. Niyazi'nin 8-10 yaşındaki, hafif çilli, saçları kızıla çalan, küçük, sevimli kızı Ayşe. İnce

saplı bir gözlüğü var. Yeni taktığı için rahatsızlık duyuyormuş. Ne hoş, aydınlık yüzlü, güzel, ince yapılı bir kız. Beyaz giysileri içinde alabildiğine zarif. Geçmiş yüzyıldan bir anı gibi.

Bu arada, Ataol'un iki kızı da içeri girdi: Kurşun grisi askılı pantolonuyla Nataşa, birisi; o da, Ayşe yaşlarında. Sonra, küçük şamatacı Barış kız. O daha üç yaşında. Bukle bukle sarı saçları var. Çocuğu olmayanlar ya da gelmeyenler, yakınlarınınkini ve orada olanları seviyorlar. Nasıl olsa, hepsi tek bir sevgide birleşiyor.

Bilmiyordum neden, aslında bayram ölgün ve hüzünlü geçiyor.

Bir ara, Orhan Taylan'ın oğlu Ferhat bebek geldi. O, bizim tutuklanmamızla yaşıt; altı-yedi aylık bir çocuk. İsminden halasının isminden tek harfle ayrılması, yalın bir rastlantı mı acaba? Herkes, gürültü patırtıyla, büyük ölçüde acemilerin yaklaşımıyla bebeği sevdi. O da, büyük bir yiğitlikle, 23 erkeğe erkekçe bir uyum sağladı.

Babası, "Henüz tanışmıyoruz, bu gerçekten benim oğlum mu?" diyor. "Çocuk, bugüne dek hep teyze, hala, anne, büyükanne arasındaydı. Hiç erkek görmedi, tanımadı" diye de ekliyor. Bunun üzerine bir ses, "İyi ya işte, şimdi tam 22 amcası var" diye karşılık verdi.

Gerçekten küçük Ferhat, uzun süre, babasının şaşkın ve yabancı, yadırgayan bakışları altında güldü, oynadı durdu. Gittikçe bağırmaya bile başladı. Ama, aramızda mutluydu, hiç ağlamadı sözgelimi, doğallığını korudu.

Bayram fırsatından yararlanarak öbür arkadaşların çocuklarını da -kuşkusuz, onlar Ferhat'tan çok daha büyük- seviyorduk. Bize daha önceden şeker ya da çikolata gelmişse, onları hazırlayıp çocuklara vermeye çalıştık. Bu vesileyle sıradanının dışında, güzel ve ilginç sahneler çıkıyordu ortaya.

Genelde, görüşmelerde, beş yaşa dek olan çocukların içeri girmesine izin verilirken, bu kez sınır 8-10 yaşa doğru çekildi, zorlandı; ancak, bu arada, aynı yaştan iki çocuktan daha yapılı olanlar içeri giremedi.

Gerçekten, hiçbir mutluluk çocukları kucaklamanın yerini tutamaz. İşte Orhan, güneşin altında, küçük bir uydurma plas-

tik tabureye oturmuş, aralıksız çocuğun hareketlerini izliyor. “Bir aylıkken bırakmıştım, hiç tanıyamadım” diyor, durmaksızın. “Birkaç çocuğun içine koysalar, asla bilemezdim.”

Sözlerinin ardından sesi düğümlendi, gözleri gölgelendi. Öyle anlaşılıyor ki, ne mektup ne fotoğraf bir çocuğun özlemini silemiyor.

Öbür çocuklara da bakıyorum, göz ucuyla ve dikkatle. Başkalarının çocuklarına. Örneğin İsmail Hakkı’nın küçük kızı –adı, Aysel– tatlı tatlı konuşurken, birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Hepimiz çok şaşırdık ve üzüldük. Ne olmuştu? Görünüşte hiçbir şey! Belki de, çocuğun sınırları artık dayanamamıştı.

Çocuğu gelenler, ‘Kafes’ten çıkıyor; iki adım ötede, ‘Kafes’in yanında, bütünüyle dışarıya çıkmadan çocuğunu öpüyor, onunla konuşuyor, birlikte olabiliyor. Ayrıca, daha önce-leri, duruşma sırasında satın aldığı çiklet, şeker, bisküvi ya da çikolatayı –eğer almışsa– küçük bir torbaya koyarak çocuğun eline doğrudan verebiliyor. Biz ötekilerse, onlara tabure sağlıyoruz.

Bizleri etkileyen bir başka olay da, Taygun’un güzel mavi gözlü küçük kızının bu kez çok durgun olmasıydı. Çikolatasını bile yemedi, elinde tuta tuta eli kirlendi. Şiirlerini hiç okumadı –oyssa, biz ona ne denli çok alışmıştık. “Midem bulanıyor” dedi. Kimse anlamadı.

Meğerse, babaannesine kısmi felç gelmiş. Birden anlamadık. Çünkü, daha perşembe günü duruşmadaydı. Yetmiş yaşında, vefalı bir kadın. Ancak yargıç, son duruşmada 40 dakika süren kararı yazdırırken ziyaretçileri de ayakta tutmuştu ki, biz onu unutmuştuk.

* * *

Öte yandan, bayramla gelen yoksunluklar da yok değil. Sözelimi geçen cumadan bu cumaya, bayram boyunca hiç posta dağıtılmadı. Ve de, gitmedi doğal olarak. Ben yine de mektubumu postayla yollamayı yeğ tuttum. Kimin geleceğini bilemiyorum ki...

“Yazmak soluklanmadan konuşmaksa,” bilmem, mektup beklemeye ne demeli?

Napoli’de, bir meydanda bir saat kulesi varmış; üstüne, şunu yazmışlar: “Her saat yaralar; sonuncusu öldürür.” Gerçekten, beklerken, her saat yaralayıcı oluyor. Posta gelip, beklenen çıkmayınca da –bir bakıma, tutuklunun mesleği zaten beklemek değil mi?– öldürücü. Bekleyiş sırasında, gövde olanca ağırlığıyla, yanan bir çarpmaya gerilmiş gibi oluyor. Her yanı ateşler sarıyor.

Bir mektup gelince de, okuduktan sonra yatağa boylu boyunca uzanıyorum. Uzun sürmüş bir gerilimden sonra, bir saat zembereğinin çözülüşü gibi kendimi bitkin, gücü iyiden iyiye tükenmiş bir maraton koşucusu olarak duyumsuyorum. Sözcükleri, satırları, düşünceleri, kısaca mektubun bütününe gözümün önüne getiriyorum. Böylece, gelen mektubun söylediklerine göre ve yazdıklarıyla ‘dışarı’ çıkabiliyorum. Başka kapı, başka çıkış, başka hava deliği yok.

* * *

Bayram günleri, yiyecek açısından da zengin bir ufuk açıyor. Özellikle bu bayram, sonsuz sayıda paha biçilmez hazinelerimiz oldu: Dil söğüş, ince ve pembe mantarlı jambon, kurban kavurma, mortadella, domuz jambonu; sonra zeytinyağlı patlıcan ve biber dolmaları, içi kıymalı börekler, ıspanaklı börek, ayrıca kıymalı değişik bir rus böreği (pirok); bunların ardından tatlılar, kekler, baklava ve şöbiyetler, un kurabiyesi, rokoko pasta, kuru pasta.

Melih Tümer, bir ara, “Krokova’ isimli bir jambondan söz etti, kalın bir jambon türü. Polonya jambonu olabilir, adına bakılırsa.

Böylece, aylardır ilk kez, etle doyma duygusu yaşadık. Tuhaf, gevşetici, benliği kuşatan bir duygu bu. Gerçek olamaz gibi, dönüp dönüp kendimize bakıyoruz. Nişasta çağı, yerini protein çağına bırakmış durumda. Gerinip, inanılmaz gözlerle, bir daha bir daha birbirimize bakıyoruz: “Acaba, bütün şu olup bitenler gerçek mi? Gerçek olabilir mi?”

Bu arada, küçülen ve gerçek yemeklere alışamayan midelerimiz zorluk çekiyor. Nitekim Ataol hastalandı, arkasından Halûk Tosun.

Üstelik, bu yiyeceklerin bir bölümü ne inanılmaz özverileri içinde saklıyor: Sözelimi, ta Kozan'dan İsmail Hakkı'ya getirilen yeşil limonlar, henüz kızarmamış iri narlar, kavun, karpuz. Bu davranışta, içeridekilerin sıkıntılarını tümüyle benimseyen, ona katılan, onları paylaşmak isteyen cömert bir tavır gizli.

Bayramın üçüncü günü, yani 29 Eylül'de, Halûk'a Saç Kurutma Makinası (SKM) biçiminde burulmuş, şimdiye dek tanımadığım fıstıklı iki paket tatlı geldi. Kimse adını bilmiyordu. Ama, herkes, 'SKM' diyordu. Keserek yiyorduk. Hiç kimse, bir parçayı tümünden gövdeye indiremiyordu. Üstelik, son derece hafif olmasına karşın.

Bu sırada, bir de 3-4 kg ağırlığında bir kavurma girdi içeri, nasıl olduysa. Bozulmaması için, onu kırmızı bir fileye koyup, geceleri kafese bırakıyorduk. Bir bayrak, C Koğuşu'nun bir çeşit soyluluk arması gibi, sabahları onun altına dizilip sayılıyor ve İstiklâl Marşı söylüyoruz.

Zar içinde, bir kum torbasını andıran bu kavurma Dekan Melih Tümer'e gelmişti, ama nasıl yenecekti? Üstünde değişik yorumlar yapılıyor, çeşitli konuşmalara konu oluyordu. Ali Sirmen, "Bu dibine yağ bırakır; koklarken, dikkat edin, burnunuz yağ olmasın!" diyordu.

Kavurmanın korunmasıyla ilgili olarak, uzmanlığı nede niyle Ataol seçilmişti. Bir süre sonra, bilmiyorum kim tarafından, domatesli ve yumurtalı sıcak kavurma yemek fikri ortaya atıldı. Bunun üzerinde, Tümer'den öylesine içli ve candan bir "Oh!" sesi çıktı ki, sanki Dekan'ın tüm varlığı o tek ses ve tek hece olmuş gibiydi. Halûk'a bakılırsa, "Herkes mide spazmına maruz kalırken, kimisi de mide orgazmı oluyordu."

Oyalı Yazmalar

İlk adım, Başkan Mahmut Dikerdem tarafından atılmıştı. Onun beyaz ve oyalı yazması yastığının üstüne konuyordu. Başkan ranza komşum olduğu için, en iyi onun yazmasını tanıyor, en sık onu görüyordum denebilir.

Dikerdem, hastaneye gitmek üzere aramızdan ayrıldıktan sonra, gerçekçi bir hesaba göre çok sonra, yazın getirdiği amansız tahtakurusu, kırkayak ve karasinek karşısında her önlem etkisiz kalınca, bu kez yan komşum Gazalcı siyah bir Denizli yazması getirtti. Uyurken yüzünü ve ellerini içine sokuyor; “Uyuyan Güzel”in erinci içinde, sırtüstü, herhangi bir rahatsızlık duymadan sabaha ulaşıyordu. Onun karakterine egemen olan dinginliği, hoşgörüsü, örnek alınacak ölçüdeki sevecen havası, aslında uykusuna da yansıyor, denebilir.

Kenarlarında renkli süslemeleri olan siyah ince tülbentin Gazalcı’yı bir bakıma kötülüklerden, temelsiz suçlamalardan, acılardan, dahası ayrılıklardan bile koruduğu söylenebilirdi kolayca.

Nitekim, tutukluluğumuzdan yedi ay sonra, bir sabah sevinçle kalkıp, “İlk kez, bu gene, küçük oğlumu rüyamda gördüm” demişti. Gerçekten siyah yazma, sevgiyle Maltepe’nin katı ve hoyrat gerçekleri arasında sızdırmazlığı olan bir perdeydi; tıpkı; ölümü içeriye bırakmaması amacıyla inşa ettirilmiş olan Çin Seddi gibi.

Daha sonra, Ataol, kenarlarında beyaz motifler bulunan düz, siyah bir yazma getirtti. Alt yatakta yattığı için, yazmayı ranzaya üstten tutturup kafasını onun içine sokuyordu. Şiirin siyah peçeli şövalyesi, böylece hiç olmazsa uykusunda şundan bundan yakınmaksızın birkaç saat geçirebiliyordu.

5 Ekim, Salı

Duruşma, saat 11.12’de başlayabildi. Mahkeme kurulu, Selimiye’den Topkapı’ya (Atatürk Öğrenci Sitesi) ancak gelebilmişti. Mahkeme Başkanı, gene Piyade Kıdemli Alb. Ahmet Yıldırım’dı.

Gazeteciler arasında Oktay Akbal’la Bilgesu Erenus’u görebiliyordum. Avukatlar bölümünde de Erşen vardı (Sansal). Gene Ankara’dan Nezahat Gündoğmuş, İsmet Karadayı, Halit Çelenk ve Tahsin’in babası Avni Usluoğlu gelenler arasındaydı. Çünkü, bugün, Aykut Göker’le Tahsin’in sorgularının bitirilmesini bekliyorduk.

Önce, sorgusunun kalan yerden sürdürülmesi için Erdal Atabek kürsüye çağrıldı. Doktor, bugünkü konuşmasında –bel-

ki, güncelliği nedeniyle– Devlet Başkanı Org. Kenan Evren’in resmi ziyareti nedeniyle yayımlanan Türkiye-Yugoslavya Ortak Bildirisi’ne değindi. “Siyasal bağlantıları, toplumsal sistemleri birbirinden farklı iki ülke ortak silah üretimi kararı alıyorsa, bunun üstünde uzun uzun durmak gerekir,” dedi.

Gerçekten, Barış Derneği’nin geçmişi değil, sanki Türkiye’nin bugünü yargılanıyordu mahkemede. Tuhaf bir biçimde roller değişmişti, bir bakıma.

Duruşmaya saat 13.00’te ara verildi; ama, bir saat sonra yeniden başlandı. Atabek’in son sözleri, salonda, tıpkı tutanaklarda olduğu gibi kalıcı izler bırakmıştı: “Bu davanın mağlupları kimdir bilmiyorum; tahmin etmek de istemiyorum. Ancak, galibi barış fikridir; barışın savunulmasıdır. Barış savunmaksa, bir insanın geride kalanlarına bırakacağı en büyük miras ve armağandır.”

Ne ki, bu sözleri Erdal Atabek mi söylemişti? Yoksa, o sırada benim kafamdan geçen birtakım düşünceler, konuşmaların yol açtığı çağrışımlar mıydı? Sanıyorum, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim.

Aslında, o iç ses, tüm duruşma boyunca –dahası yolda bile– varlığını sürdürüyordu: “Bu topraklara sahip çıktığımız için barışı savunuyoruz. Gene, aynı nedenle bu topraklardayız. Burasını hiç kimseye bırakmıyoruz ve bırakmayacağız.”

“Zaten, iddianamede ileri sürüldüğü gibi polis bizi ‘ele geçirmemiştir’; dünün makam arabası gibi, bugün Emniyet Müdürlüğü’nün arabası gelmiş ve Sıkıyönetim Komutanlığı’na götürmüştür.”

Saat 14.30’a doğru Atabek’in ifadesi bitmiş; yirmi dakika içinde de, söyledikleri tutanaklara geçirilmişti.

Atabek’in ardından Tahsin Usluoğlu’nun görece olarak kısa ifadesi alındı. Birkaç sorudan sonra duruşmaya devam edilmedi. Saat 16.20’de soru-cevap faslı da bitmişti. Ancak bu aşamada Burhan Apaydın söz alıp kırk dakika kesintisiz konuştu. Sonunda, sözünü keserek ara verdi Mahkeme. O da, ister istemez, konuşmasını topladı.

Tutanağa geçirme, saat 18.00’e dek sürdü. Verilen ara karardan duruşmanın perşembe günü devam edeceği anlaşıldı.

Tartışmasız olarak, tüm sanıkların tutukluluk durumunun da devam edeceği...

7 Ekim, Perşembe

Bugün, neredeyse kimse yok. Yedi avukat, altı basın mensubu ve otuz beş kadar izleyici. İzleyicilerin yarısı belki daha fazlası, Şefik Asan'ın 'delegeler'i. Başka bir deyişle ailesi üyeleri, akrabaları, hemşehrileri ve dostları. Biraz daha çaba harcasalar, tüm Karadeniz'i buraya getireceklermiş.

Bu arada, Mahmut Dikerdem gene yok. Çeşitli ajanslardan temsilciler gelmiş: Anadolu Ajansı (AA), THA, *Cumhuriyet* (Şükran Ketenci) ve *Güneş* gazeteleri (Sefer).

Duruşmaya 10.35'te başlandı. On dakika içinde Halûk Tosun kürsüye çağrıldı. Barış Derneği'nin en genç üyesiydi o. Otuz yaşını yeni geçmiş durumda.

Tosun, aşırı derecede hızlı konuşarak yarım saat içinde sorusuna temel oluşturan metni okudu. Yazdırma, soru sorma, hepsi birlikte öğle saati geldiğinde bitmişti.

Bir bakıma Tahsin Usluoğlu'yla Halûk Tosun'un söyledikleri birbiriyle örtüşüyor, bütünleşiyordu. Tahsin, "Barıştan yana olmanın ideolojiyle, ideolojik taraflılıkla hiçbir ilgisinin olmadığını; çünkü yok ederken savaşın asla ideoloji ayırımı yapmadığını," söylemişti.

Benzer biçimde, konuya çok geniş bir açıdan ve genel anlamda yaklaşan Tosun da, "Bilimsel mirasını sürdürdüğümüz büyük beyinlerin insanlığın bütünü için bıraktığı toplumsal mirasla kendimi bağlı sayıyorum," demişti.

Genç bilim adamı, orada, herkesin önünde "insanlığın tümünün mutluluğunu amaçlayan kavramları yaralamadan bu ara dönemleri geçmek gerektiği inancı"nı bir kez daha vurgulayarak –zamanların üstünde bir bilge kimliğiyle– konuşmuştu.

Öğleden sonra, saat 13.00'te, duruşma yeniden başladı. Bu kez, sorgu sırası Şefik Asan'a gelmişti. Asan, hazırlanamadığını söyleyerek yazılı bir metin vermedi. Oysa, tribünlerdeki 'delegeler'i çoktan hazırды; kendisini dinlemeye gelmişlerdi. Asan, bir saati aşkın bir süre konuştu. Bir ara, ara verildi; sonra, yeniden başladı duruşma. Yaklaşık bir saat de yazdırma sürdü.

Sorular, ikinci aradan sonra soruldu. Asan son derece soğukkanlı bir biçimde, mesleğinden gelen bir rahatlık içinde, sanki öğrencilerine seslenircesine ya da denizcilere özgü yalnızlığın getirdiği alışkanlıkla “kayıyla konuşan bir balıkçı” gibi konuşmuştu. Tutuklandığı sırada, Barış Derneği’ne ayrılan cezaevinin yanı başındaki Maltepe Lisesi müdürlüğü görevini yapmakta olan Şefik Asan için, mahkeme ve cezaevi koşulları dahil, sanki her şey biraz şaka/biraz oyun niteliği taşıyor görünüyordu. Bir anlamda, olayların üstünde bir çeşit ‘hakem’ kimliği taşımaktaydı.

Asan’ın arkasından Aykut Göker’in ve Tahsin Usluoğlu’nun avukatı Erşen Sansal söz alarak yumuşak, mantıklı ve çok değişik bir konuşmayla, kolayca geri çevrilemeyecek istemlerde bulundu.

Aslında her avukat, aynı mesleğin kurallarını uygulamakla birlikte konuşurken kendi karakterini de yansıtıyor; kişisel özelliklerini söz konusu dava neyse ona eklemiş oluyordu. İşte, Erşen Sansal bu durumun çarpıcı bir örneğiydi. Tıpkı Turgut Kazan ya da Burhan Apaydın gibi.

8 Ekim, Cuma

Sonunda, küçük maratona sıra geldi.

Dünkü (perşembe) oturumda, gelenek dışı olarak ve ilk kez, bir sonraki oturum 11 Ekim Pazartesi gününe (görüş günü) bırakıldı. Gene belli oldu ki, o gün benim sorgum da yapılacak. Demek ki, sıra, on üçüncü sanığa gelmişti. Kuşkusuz, “iddianame hiyerarşisi”ne göre on üçüncü sıra.

Sorgu metnini yazmaya koyuldum. Bir bölüm, zaten önceden vardı: Yazılmış olarak malzeme sayılacak bir dokuda ya da uçuşan düşünceler biçiminde. Kimi notlarımı da, duruşmalar boyunca şu ya da bu sorgunun çağrıştırdığı fikirler olarak, birbiriyle bağlantı kurulabilecek olaylar olarak kâğıda geçirmiştim.

Cumartesi daktilo etmek gerekiyordu, ama ‘makina’ pek boş kalmıyordu. Üstelik, Metin Özek de sıradaydı. Dahası, hiçbir şey yazmak istemiyordum ve yazacaklarıma –ak kâğıda bir nokta bile koymadan– hiç inanmıyordum.

Bununla birlikte, herkese uyarak, sıkıntı içinde, baskılar altında yazmaya koyuldum. Sonsuz sayıda cümleler oluşturuyor, biteviye kâğıdı karalıyordum. Tek amacım, belirli bir sayfa sayısına ulaşmaktı. Araç, amaç haline dönüşmüştü; yani, belirli bir miktarı tutturmak!

Öte yandan da, herkes yazdıklarımın dedikodusunu yapıyordu. Kimi uzunluğu üstünde konuşuyor, kimi gelen bir mektubu da sorgu metnine eklememi istiyor; kimi ekonomik konulara giremeyeceğimi, hele Kuzey-Güney Diyalogu'ndan söz edilemeyeceğini –çünkü, aylardır, Prof. Melih Tümer bu konuda bir kitap okumaktaydı– özellikle söylemek gereği duyuyordum.

Kaldı ki, bu gürültü patırtının önemli bir bölümü de, ben-den sonra konuşacak olan Prof. Özek'in etkilenmesi amacına yönelikti. Yalnız bir nokta, hemen hemen açıklığa kavuşmuş görünüyordu: Ben sorgulamada öğleden sonraya kalmıştım; oysa, Özek bir oturum sonra sabah bölümünde sorgulanacaktı. O bundan hoşnuttu, çünkü sabah celseleri gazetelerin baskı saati açısından daha elverişliydi.

Bir ara, “Bütün bu çabalara ne gerek var?” diye her şeye boş vermek geçti içimden.

O gece geç yattım. Aykut saate bakmış, “Sabahın ikisiydi” diyor. Gene de erken kalktım.

Niyazi, metni daktilo etmeyi önerdi. Ancak onu da sıkmak ve yormak istemiyorum. Çünkü tüm cezaevinin yazılarını ve Hüseyin Baş'ın otuz beş sayfalık ünlü –yazılmış, ama gönderilmemiş– mektubunu bile (kime yazmıştı, dersiniz?) o daktilo etmişti.

Her durumda, daktilonun boş saatlerini kaçırmamam gerekiyor. Bir yığın, üst üste gelmiş zorunluluk!..

Cumartesi sabahı, yeniden birtakım düzenlemeler yaptım metin üstünde. Yazdıklarımı okuyarak bir “ses üslubu” yakalamaya çalışıyorum. Bence, tüm yazdıklarım “kitabî” oldu; bir makale, bir yazılı metin oldu. Konuşur gibiliği yakalayamadım. Son bölümü, çabama karşın, gene yazamadım. Ama, hiç aldırmiyorum. Ne olacaksa, o olsun!

Öğleden hemen sonraki saatlerde daktiloya başladık. Yazarken, yer yer Niyazi'nin fikrini alıyorum. "Hayır" diyorsa, oraları koymuyorum.

Birinci bölüm bitti. Tam on iki sayfa. Biraz boş bıraktık, denebilir. Altına, belki bir 'bitiriş paragrafı' eklersek ve öylece bitirirsek diye...

Bununla birlikte, ikinci kısma –yani, 'tarih felsefesi' bölümüne– bile geçtik. Dört-beş sayfa da o sürdü. Sonu daha sonra kaleme almak amacıyla yazma faslını kapattık. Böylece, ilk bölüm, ana yapıyı oluşturan 'bahtsızlık'la onun gerekçesini, 141 sorununu ve çağdaşlık özlemini işliyordu.

İkinci bölümse, Batı'nın ekonomik açıdan da tek seçenek olmadığını ortaya koyuyordu.

10 Ekim

Pazar günü, herkes yazılmış sayfaları okudu. Önce, bizim koğuş. Özellikle, Kemal Anadol'un fikrini aldım. "İkinci bölümü okuma!" dedi. Birinci kısmı okurken, sık sık beğenisini dile getiriyordu. Aykut bile, bilinen soğukkanlılığına karşın, beğendiğini söyledi.

Ergun, "141. Maddeye ilişkin bölümü çok beğendim" dedi. "Orhan Bey'in açık bıraktığı noktayı sen tamamladın. Gerçi, yeni şeyler söylemiyorsun; ama, söylenmesi gerekeni söylüyorsun. Bu nokta boş kalmıştı," dedi.

Aykut ise, "Eğer atacaksan, birinci bölümü at; ikinci kal-sın!" dedi. Bu ilginç bir uyarıydı.

Taygun'a gelince, o özellikle tümünü okumamda çok direndi. İkinci bölümün bir 'mesaj' getirdiğini, yeni bir yaklaşım olduğunu açıkladı uzun uzun.

Her durumda benim metin büyük yankılar yaratmıştı ya da bana öyle göründü. Nurettin Yılmaz da sorgu ifademi ona niye okutmadığımı sordu. Her yerde fellik fellik benim metni aradığını, ancak ona ulaşamadığını söyledi.

Halûk Tosun ise, çok beğendiğini dile getirdi. Birçok yeni fikir getirildiğini, ayrıca bu fikirlerin söylenip geçilmesinin de çok hoşuna gittiğini belirtti. "Yasadışılık" bölümü –ki, 141'in uzantısıydı– ve son kısım, özellikle çok ilgisini çekmiş.

11 Ekim / *Sorgu*

Sonunda, duruşma günü gelip çattı.

Hava güzel. Ilık bir güz günü. Ama, ben, gece uyuyamadım. Saatim bozulduğundan, sabah oldu sanarak saat ikide kalkmışım. Sonra, en az iki saat bir daha uyuyamadım.

Ali Taygun da bugün konuşacak. “Özel şefkat bekliyoruz” diyor koğuştakilere. “Yatağına kahve istiyor, çay istiyor. Gerçekten, arkadaşlar da yakınlık gösteriyor, moral aşıyorlar.

Çıkarken, ranzadaki mavili ‘güzel resme’ dokundum. O bana güç versin, istiyorum. Bunu gören Gazalcı, “Uğurcuğum, bak göreceksin o gelecek!” dedi. Ben de gülümsedim. “Gelsin isterim” dedim, hiç inanmaksızın. Kimsenin olmayacağını kestirebiliyordum. Bu arada Orhan bana beyaz gömleğini verdi; ipek görünümlü, ütülü bir gömlek. Benimki ütüsüzdü, buruş buruş; ayrıca, iyi de yıkanmamış.

Salona girince, ilk gözüme çarpan Zeynep Oral oldu. Gene firuze giysiler içindeydi; sanırım, Orhan Taylan’ın karısıyla birlikte gelmişler. Zeynep onu arabasıyla getirmiş olmalı. İzleyici neredeyse yok gibiydi. Babamla kardeşim (Atilla) de gelmişler, hemen en öne oturdular.

Ne ki, ben Ali Taygun’un çok ‘müşteri’si olacağını sanmıştım.

Taygun öğleden önce konuşmaya başladı. Yemekten sonra da sürdü sorgusu. Yazık ki, Zeynep Oral, öğleyin duruşmayı bırakıp gitti. Ali’den özür diledi. Sevgi dolu bir alımlılıkla salonu terk etti.

Ben, 14.25’te konuşmaya başladım. O sırada, basın sıralarında iki kişi ya var ya yoktu. Üstelik, bir tanesi –tanımıyoruz, ama– Türk Haberler Ajansı’ndan olduğu söylenen bir kız. Ziyaretçilere gelince, hepi topu yarım düzine insan. Sanırım, onlardan biri de Hale Soygazi’ydi. Önce, ta yukarılarda oturmuştu bir süre. Dostları ve tanışlarıyla selamlaştı. Yanında, belki bir rastlantı sonucu, İsmail Hakkı Öztoran’un eşi oturuyor. Adanalı genç milletvekili, hemen uzaktan uzağa işaretlerle ve karısının da aracılığıyla imzalı bir ‘resim’ istiyor.

Avukatlar bölümündeyse, Gülçin Hanım, Rasim Öz ve Öznur var.

Sorgunun ortasında kürsüyü bırakıp inmek geçti aklımdan. Tane tane konuşmaya çalışıyor, acele etmiyordum. Herhangi bir heyecan –nedense?– duymuyordum. Biraz ilgisiz, biraz küskün gibiydim. Belki bunda ilacın da etkisi vardı, kimbilir? Sanki bir yerlerde bırakılıp unutulmuş gibi duyumsuyordum kendimi. Sorgu sırasında kime, seslendiğimi pek çok kez –bir iç konuşma benzeri– kendime sorup durdum. Zaten, Sorgu Yargıcı da sürekli bana değil tavana bakıyordu nedense.

İnanıyordum ki, konuşma metnim tam bir ‘mağlup’un savunmasına eşdeğer olmuştu. Oysa, öğleyin yemek de yemiştim hafif olmak, kendimi öyle duyumsamak için. Kaldı ki, canım da pek istemiyordu zaten.

Bir saat süren konuşmanın sonunda, birkaç tane de yazılı olmayan cümle ekledim metne: “Tutukluluğun beklenmedik bir yerde ve anda, yaşamı ikiye böldüğünü; ve bu iki ucun tahliyeden sonra bile birleşemeyeceğini” filan söyledim. “O iki ucun arasında yokluklar, acılar, ayrılıklar var,” dedim. “Dolayısıyla, yoksunluklar ortadan kalkmaz. Mağduriyet, belleğe sığınmış bir yitik zamandır” gibi birkaç sözcükle de konuşmamı bağladım.

Sözün başında da, “tutukluluğun, öldürme fiili dışında, insan cevherinin en ölçüsüzce savurganlığı” anlamı taşıdığı düşüncesini ileri sürmüştüm.

Oturunca hep birbirimize yaptığımız gibi, herkes beni kutladı; öptü. “Mağduriyet” sözcüğü, uzun bir süre dillerde dolaştı. “Sırf o cümle için seni öpüyorum,” dedi Ataol. Orhan Apaydın’sa, “Bir devlet adamı gibi konuştun,” dedi.

Gerçekten öyle miydi.?

13 Ekim, Çarşamba

Çoktan beri hiç mektup almıyorum. Canım sıkılıyor. Yalnızlık ve unutulmuşluk duygusu içinde, zaman kolayca geçmiyor.

Dün görüş günüydü. Hiç kimse gelmedi. Hem, kim gelecek? Trabzon adresi bile bana verilmiyor; dolayısıyla, mektup da yazamıyorum çocuklara. Yazsam bile, cevap verecek yaşta değiller.

Bu sabah hava biraz yağışlı. Üstelik, nöbetçiyim. Öğleden önce, avukat Gülçin Çaylıgil'le Çetin Özek geldi. Biz, 'Kızıltoprak'ta gezinirken onlar içeri girdiler. Ayrı ayrı beni kutladılar. "Konuşmanız çok iyiydi," dediler. Dahası, Gülçin Hanım önde yürürken, Çetin Özek elimi sıktı sıcak bir yaklaşım içinde ve dostça.

Onlardan önce de Apaydın'ın eşi gelmişti; o da, ayrılırken, beni kutladığını söylemekten geri durmadı.

Dün görüşme sırasında Ergun'un karısı, eşine, konuşmanın son bölümünden çok etkilendiğini; ancak, uzun konuştuğumu söylemiş. Nedense, bu sözler beni uzun uzun güldürdü.

Öte yandan, bu sabah, ben yokken, Ataol, koğuştta, "İçimizdeki tek Avrupalı, Uğur Kökden!" diyerek sorgu metnindeki ilk paragraflara dikkat çekmiş alaycı bir biçimde. "Çünkü, Avrupalılığını zapta geçirdi. Böylece tarihe de geçti."

Sevgili Ataol, tıpkı küçük kızı Barış gibi masum ve sevimli!

* * *

Zarfsız ve adressiz bir mektup!

Banyo dönüşü, saat neredeyse 16.00.

Hava, yağmur sonu serinliğini daha koruyor. Rüzgâr bütün bütüne dinmiş. Dış avlu, 'Kızıltoprak', tadına doyumaz bir güzellik taşıyor. Yerde, artık kurumuş sayılacak sabah yağmurundan kalma çamurlar.

İçinde soluk aldığımız hava o denli berrak ve ılık ki, insanı kuşatan zaman sanki bir sonsuzluk duygusu yaratmakta.

Karşıda, zaman dışı bir efsaneden fırlamışçasına duran Prens Adaları: Sedef, Sivriada, Büyükada. Birtakım mor sulu-boya lekeleri gibi, külrengi bir denizin üstüne yerleştirilmiş. Işık, sanki kasıtlı bir biçimde, bu kadar çekici, saydam ve yakın.

Adaların karaya dönük çevresi, en küçük ayrıntısıyla ve dış çizgileriyle belirli. Bu sınırın berisinde, darmadağınık, yoz bir kentleşmenin çirkin örnekleri olan yapılar. Daha sonra da, Tugay arazisinin dikkatle korunagelmiş yeşilliği. Ağaçlar, çimenler, telörgü ve biz!

Bahçede oturup uzak ufku gözlerken, içime taze toprak kokusunu, denizden yükselen ‘ozon’un tadını, bahçedeki çiçeklerin esansını çektim uzun uzun.

Birden, insan kokusundan –örneğin bir süt çocuğunun kokusu ya da bir kadın kokusu– ne denli uzak olduğumuz düşüncesi su yüzüne çıktı belleğimde.

Gök, o saatler içinde hem açık hem bulutluydu. Denizin üstünde beyaz renkli küme küme bulutlar. Bununla birlikte, gökyüzünden denize doğru hafif bir koyuluk da hiç yansıtmıyor değil. İri bir gölgenin varlığı açık seçik duyulmakta. Yalnız batı yakasında sınırlı bir aydınlık var. Ve, belli belirsiz bir güneş!

Sonra, Maltepe tutuklularını çevreleyen tavuk telleri! Teller, üç yanımızı sarıyor. İki metreyi çok aşan yükseklikte tel bir peçe.

Güz mevsimi, olağanüstü bir güzellik salkımı gibi avuçlarımızın içinde. Banyodan gelirken genç çınarların sarardığı görülyordu. Akasyalarsa, iyiden iyiye sarı yapraklı. Oysa meşeler, çamlar, henüz yemyeşil.

Gitgide, saat ilerledikçe, deniz mat bir gümüş renge büründü. Gökyüzü daha açıldı. Yalnız, güneyden kuzeye belirli bir bulut, sanki bir uçak izi gibi, gökte külrengi bir çizgi bırakıyor.

Bununla birlikte zaman biraz daha geçince, güneş, apaçık ortaya çıktı. Işık her yanı, bir sevgi seli gibi, birdenbire boğuverdi.

* * *

Maltepe’den ilginç “insan manzaraları”.

Bu görüntüler, sürekli birbirini izliyor. Böyle bir fotoğraf çerçevesi içinde öne fırlayan resimlerden biri, Prof. Metin Özek. Nedense, öğretim üyeleri arasında bu tür ilginçlik daha çok göze çarpıyor. İktisat Fakültesi eski dekanı Prof. Melih Tümer, ODTÜ’den Doç. Dr. Gencay Şaylan, Prof. Metin Özek bu arada sayılabilir. Böyle bir dizi içinde siyasal deneyimi en ağır basan, hepsinin en genci sayılacak Dr. Müh. Halûk Tosun. Üstelik, o da ODTÜ’de.

Metin Özek, bir hekim; psikoloji dalında uzman. Kendi alanıyla içli dışlı. Hem onu benimsiyor, hem de temsil edebiliyor.

Giyinişi, konuşması, sözcükleri, edası, davranışları bir bakıma yadırganıyor. Bununla birlikte onun gibi konuşmaya çalışanlar, onun tavırlarını birebir kendilerinde yansıtmaya çaba harcayanlar da hiç yok değil.

Bu arada, Doktor'un sınır tanımayan konuşma tutkusunu tanımlamak güç; ama, mesleğinin bir uzantısı biçiminde açıklamak da olası. Birisini yakaladı mı ne 'tutsağı' kurtulabiliyor; ne de Özek'ten sözü almak olası.

Daha uyanır uyanmaz bir emzik gibi ağzına yerleştirdiği piposu, bütün gün boyunca oradan çıkmıyor; bunun için de, kuşkusuz, çelikten yapılmış bir çene gerekli: Ta ki, pipoyu sürekli sağlamca tutabilsin. Bir kere, banyoda soyunduktan sonra bile, yeniden piposunu doldurup yaktı. Bunun üzerine, içimizden biri, "Acaba sudan etkilenmeyen bir pipo olamaz mı?" diyerek kaygısını belirtti.

Cezaevinde içki olmayışı, içki göbeklerini hızla eritmekte. Kemal Anadol, İsmail Hakkı Öztoran, Nurettin Yılmaz, Hüseyin Baş, bunlardan. Ama, en çok Metin Özek kilo verdi. Şimdi, kemeriyle göbeği daha derli toplu bir görünüm içinde.

Küçük çocukların her fırsatta ilgi ve dikkati üstlerine çekmek için yaptıkları yapay hareketlerde görüldüğü gibi, Prof. Metin Özek de ses tonu, müdahaleci tavrı, her konu ve alanda bilgisi olduğunu duyumsatan davranışlarıyla hep ilgi odağı olmaya çalışıyor. Her zaman belirli bir 'gizem'i ardından sürüklediği havası içinde. Son önemli haberlere, en gizli –ve yalnız onun tekelinde bulunan– haberlere sahipmiş anlayışıyla hareket ediyor.

Sert ve keskin sözcüklerle, kısa tümceli, hırçın sayılabilecek bir konuşma üslubuna sahip. Sanki kendine olan güvensizliğin yapay ve iğreti örtüsüne benziyor, bu durum.

'Ben' eksenli olarak dönüp duran bir kişilik.

Belirli kişilerle ilişki kurma çabası, seçim yapma isteğini ve kendini seçkin görme eğilimini özellikle açığa vuruyor.

14 Ekim, Perşembe

Bu sabah, geçen oturuma oranla daha kalabalık var. Geçen gün, yani pazartesi, talihsiz bir zamanda gerçekleşti benim sorum.

Bugün, ortaokul öğretmenim Merih Hanım gelmiş duruşmaya. Eşiyle birlikte. Ancak Vedat Türkali basın bölümüne, Oktay Akbal'ın yanına oturdu. Erenuslar da orada.

Dinleyiciler bölümündeyse, epeyce insan var. Ferit'in karısı ile Köprü üstündeki 'gizemli kadın' da, bugünkü dinleyiciler arasında.

Sabah Dr. Metin Özek, öğleden sonra Niyazi Dalyancı ve Ataol konuşacaklar. Kimi ziyaretçiler herhalde onlar için geldi.

Duruşmanın sonunda Çetin Özek, 141. Madde, çağdaşlık, NATO, vb üstüne çok seçkin bir konuşma yaptı. Konuşmasıyla, yalnız bizim savunmamızı yapmıyordu; aynı zamanda Türkiye'nin içinde bulunduğu karanlığa karşı da sanki bir çeşit savaşım veriyordu. Ara verildiği zaman, bunu kendisine de söyledim.

Kutlamaları, kardeşi adına, yanımda oturan Metin Özek kabul ediyor. Öte yandan Çetin Özek, Kastelli'nin de biricik avukatı.

Beklenmedik bir gelişme: Hiç tanımamakla birlikte, Ataol'un eşi Ludmilla bana bir mektup olduğunu, mektubun güvenlikten sorumlu askerlere verileceğini, oradan almam gerektiğini söyledi. Acaba kimden ya da nereden olabilir? Neden heyecanlı ve sabırsızım böyle?

Perşembe duruşması, ilk kez bana çok sıkıcı, biteviye, bitip tükenmez göründü. Yalnız Dalyancı'nın sorgusu yazdırılırken, yargıcın olağandışı birtakım ayrıntılara kaçması kafamızda belirsiz kuşkulara yol açtı. Sağımda oturan Taygun, "Tahliye, galiba!" dedi. Ona da, onun sağında oturan Aybars böyle bir olasılıktan söz etmiş.

Sonunda sorular bitti. Uzun ve yadırgatıcıydı, bu kez sorular. Savcı, 'konuşmanın (Dalyancı'nın Atina konuşması) çevirisi'ni istedi; o gelince, tahliye hakkında görüş bildireceğini söyledi.

Bu, ilk aralıktı. Nedim'in deyimiyle, Savcı bir çeşit "pas vermişti".

Avukat Çetin Özek, “Mademki ortada çeviri yok, o halde neye dayanılarak tutuluyor?” diye sordu. Artık bardaktaki su taşmıştı.

Oysa, sorgu yazdırılırken, eğilip Atabek’e, “Niyazi gidiyor” demiştim. O da, “Sanmam; tahliye olursa, bu iyi de olmaz!” diye görüşünü bildirmişti. Sonra, karar öncesinde, tuvalette üç kişi karşılaştık: Hüseyin, Niyazi ve ben. Hüseyin, “yüzde kırk şans tanıyorum,” dedi. Niyazi de, “Bu durumda mı?” diye sordu. O da, “Evet!” dedi.

İlk karar, tahliyeydi. İlkın yanlış duydum, sandım. Sonra, durum daha bir açıklık kazandı. Mahkeme Kurulu, bizi serbest bırakıp kendileri bir süre salonda kaldılar. O sırada herkes Niyazi’yi öptü, kutladı. Bu sahneyi seyreden Mahkeme Başkanı’ysa, gülerek bu güzel görüntüyü seyrediyordu. Aykut, “Bırak, bir insan sevincine tanık olsunlar...” diye söylendi.

Sorular sırasında bir ölçüde sinirlenmekle birlikte, tahliye kararından sonra Niyazi çok sakindi. Biraz durgun ve şaşkındı, bile denebilir.

Öpüşme ve kutlama faslından sonra, mahkeme kurulu/savcılar/tutanak kâtibesiyle (Rukiye), güvenlik görevlilerinden oluşan salon, daktilo makinası tıkırtısı, sevinç, telaş, heyecan ve beklentiyle biçimlenmiş bir kaos ortamı yansıtan, bir çeşit savaş alanı gibiydi. Ortada kalmış ölüleri ve yaralılarıyla, gerçek çehresini asıl şimdi kazanmışa benziyordu. Ziyaretçiler, avukatlar, sahneyi terk ediyorlardı. Bir ara, Reha Hanım’ın sesi duyuldu: “Beni götürüyorlar, beni ayırıyorlar!”

Oysa, bu durum her günün olağan sahnesi değil miydi?

Ama, bu akşam o da gitmek, çoğunluktan ayrılmak istemiyordu. Bu gidiş onu Niyazi’den, somut ‘tahliye’ olayından koparmış olacaktı.

Yarı karanlık içinde yeniklerin ve kazananların birbirine karıştığı savaş sahnesini, o gölgeler dünyasını arkada bıraktık.

Otobüste, herkes Niyazi’yi yanına istiyordu. Öyle ki, ‘bazı şeyler’ bulaşsın diye, Metin Özek, herkesten önce –zaten, onlar aynı koğuşı paylaşıyorlardı– ve herkesi iterek, eğilip Niyazi’nin elini öptü. Sonunda, gene arkaya, kapıya ve çıkışa yakın oturdu. Hüseyin Baş, duruma uygun dörtlüğünü son anda

okudu: “Pehlivan, pehlivan! Tahliye oldum diye sevinme; olmadım diye yerinme!”

İlk kez, dönüş otobüsü bu kertede sevinçli, coşkulu ve hareketliydi.

15 Ekim, Cuma

Sabah olunca, hepimizin ilk aklına gelen Niyazi’yi aramak oldu. Yerinde mi? Aramızda mı? Yoksa ‘tahliye’ bir şaka mıydı? Yazık ki, ertesi cuma günü (bugün) Niyazi daha yerindeydi. Henüz götürmemişlerdi. Getirdikleri gibi, tahliye olanı da gene onlar –Nizamiye Kapısı’na dek– götüreceklerdi, kaçınılmaz olarak.

Öte yandan, onu gene yerinde görmeye devam etmek, bir çeşit bencillik duygusunun doyumuydu. Demek ki, biz çıkamıyorduk; ama, o da çıkamamıştı.

Bununla birlikte, ilerleyen saatlere karşın, hiçbir hareketin olmayışı da bizde tedirginlik yaratmaya başlamıştı. Bu durumun anlamı neydi?

Ancak saat 11.00 sularında, bir astsubay, polis ekibinden, polise gidileceğinden, semt karakolundan, kefil sayesinde serbest bırakılmaktan söz etmeye başladı. Böyle bir düşünceye karşı çıkışlar oldu. Ama, canlı bir itiraz yoktu ortada. Tersine, Nurettin Yılmaz, her zamanki gibi, uygulamanın böyle olduğuna ilişkin çapkın ve kurnaz bakışlarıyla sonsuz örnekler dile getiriyordu.

Bu arada, ailesinden ve Türk Haberler Ajansı’ndan kimse- nin aşağı kapıya gelmediği söylentileri yayılıyordu ortaya.

Halûk, Niyazi’nin tahliyesi için, “dışarının içeriye sızması” diye özgün bir tanım yaptı. Doğruydı, ilk ‘gedik’ açılmıştı surlarda. Üstelik, ‘tutuklama kararı’ geri alınıyordu; yani, Niyazi sekiz ay içeride yatmıştı, ama resmen hiç yatmamış olacaktı. Öyle sayılıyordu.

Artık, öğle vakti de geride kalmıştı. Yine gelen giden yoktu. Niyazi ise, dingin bir havayla oturuyordu. Ne yakınma, ne sabırsızlık, ne sinirlilik!

Öğle sonrasında lodos çıktı. Havalandırma için kapıları açtılar. Hepimiz, olabildiğince Niyazi’nin yanında, çevresindeyiz.

Derken ilk haber telefonla geldi. Tahliye yazısı Selimiye'den çıkmış, yoldaymış. Bu da, önemli bir gelişme!

Arkasından, bir-iki saat sonra, Niyazi'ye hazırlanması komutu geldi. O da tıraş oldu, giyindi, eşyasını iki çanta ve iki torbaya koydu.

Herkes bir şeyler ısmarlıyor, telefon edilmek üzere bir takım numaralar veriliyor. Ben de, 'kirli çamaşır'ımı verdim; sonra aldırmaq ya da almak üzere. Ama, bir ara dışarı çıkınca, polis minübüsü ve yeşil giysili, boyunbağılı üç-dört resmi polisi görünce vermekten vazgeçtim.

Sonunda, dar yolda hepimiz iki sıralı saf tuttuk. Niyazi herkesle kucaklaştı, öpüştü –Osman Astsubay ve Selahattin Üsteğmen dahil. Sonra arabaya bindi. Artık, onu yalnızca camdan görüyorduk. El salladı, el salladık. Ve, sonra gözden kayboldu.

Ertesi gün, cumartesi sabahı, gelen bir telefonda, Niyazi'nin ancak akşam 19.30'da karısı tarafından polis karakolundan alındığı haber olarak bizlere ulaşabilmişti.

Niyazi gidince, Ataol, "O ışıklı bir arkadaşımızdı; boşluğu duyuluyor" yollu birkaç sözcük mırıldandı. Kimine göre de, "Ağa'nın korumasıydı". Şimdi, o çıkmış, Ağa (Orhan Apaydın) kalmış oluyordu. Kimilerine göre de –bunlar çoğunlukta– Niyazi bir peygamber karakterine sahipti. Sabırlı, iyimser, güler yüzlü, yakınmasız ve herkesin yardımına koşan birisi.

16 Ekim, Cumartesi

Öğleden sonra havalandırmadayken, beklenmedik bir haber ulaştı 'içeri'ye: Melih Tümer'in annesi vefat etmişti. Birden, 'Kızıltoprak'a buz gibi bir sessizlik çöktü. Herkes sustu. Ali Sirmen de Dekan'ı yalnız bıraktı. Hepimiz onun acısına saygı göstermeye çalışıyorduk. Daracık bir alandı, sıkışık bir ortamda, ne ölçüde yalnız kalınabilirdi ki?..

Bereket versin, havalandırmadaydık. Göreceli olarak daha geniş bir yerde. Melih Bey tek başına bir sıraya oturmuştu. Yüzü denize, sırtı bize dönüktü. O bölgede yürüyüş yapanlar da voltalarını kesmişler, böylece kimse önünden geçmez olmuştu. Uzaktan seçilebildiği kadar, arada gözlüğünü çıkarıp gözlerini ovalıyor; sonra yeniden takıyordu. Bir ara, arkadaşlar gidip,

tek tek başsağlığı dilediler. Öpüştiler. Ben de gittim. Başsağlığı diledim.

Bu arada, birtakım girişimler yapıldı. Yıldırım telgrafları çekildi. Telefonlar edildi –daha doğrusu ettirildi; telefonlar geldi. Bunlarla özellikle Gülçin Hanım’ın uğraştığını duyduk.

Gene de, gece TV açıldı. Müzik değilse bile, film ya da belgesel seyrediyoruz. Ancak Melih Bey dışarıda, “kafes’te kaldı. İlk kez TV’den uzaktaydı. Gece boyunca, Orhan Apaydın, uzun saatler onunla birlikte oturdu.

Daha sonra Orhan Astsubay gelerek telgrafların yerine ulaştığını söyledi. Herkes bizim koğuştta toplanmıştı. Havadan sudan konuşuluyordu. Ertesi gün, saat 12.00’ye doğru cenazede bulunmak üzere ‘izin’ çıktı ve Dekan’ı götürdüler. Askeri bir cip’le, kelepçesiz, Orhan Astsubay’ın yanında.

17 Ekim, Pazar

Dün yazdığım mektubu, birkaç yerini düzelterek, yarın göndermeyi düşünüyorum. Bakalım, İtalyan Kültür Merkezi Müdürü mektubuma herhangi bir karşılık verecek mi? Kimbilir? Yine de, tepkimi öğrenmeli.

Sn. Prof. Adelia Rispoli STURNI,

Türkiye Barış Derneği Yönetim Kurulu üyesi kimliğiyle tutuklu bulunduğum Maltepe Cezaevi’nden size bu mektubu yazıyorum. İtalyan Kültür Merkezi’nin bu yıl –biz içerideyken– yayımladığı Seçme İtalyan Öyküleri’ni, biraz rastlantı sonucu, ama büyük bir ilgiyle okudum. Üstelik, yalnız ben değil; burada bulunan öteki arkadaşlarım da okudu.

Usta işi çevirisi dolayısıyla, genç çevirmen akademisyen Gül Işık’ı kutlamak; seçkin dilini ve yüksek çeviri becerisini vurgulamak isterim. Kendisini, 1975’te, Montale’nin Nobel Edebiyat Ödülü’nü alışı nedeniyle Politika gazetesine yazmış olduğu değerlendirmeden de tanıyor ve beğeniyorum.

İtalyan Kültür Merkezi’nin iki ülke edebiyatını yakınlaştırma çabasını teşekkürle karşılamaktayım.

Ayrıca, kitabın sonuna eklenen yazarlara ilişkin açıklamalar ve yaşamöyküleri de, ilginç bir düşünce ve çok yerinde bir katkı.

Ancak, bu 'seçilmiş yazarlar' arasında E. Vittorini'nin neden yer bulmadığını öğrenmek isterdim. Oysa, Pratolini var.

Özellikle, 1930-45 yılları arası dönem bizim için gerçekten ilgi çekici denebilir. Türk okuru, Vittorini'yi ilkin Sicilya Konuşmaları, ardından da Fil ve şimdilerdeyse Kırmızı Karanfil'le tanıyor, seviyor.

Bu konudaki seçiminizin ya da reddinizin nedenlerini bilmek isterdim. Ve, sonra, eğer olabilirse, Vittorini'nin yaşamöyküsü üstüne bir miktar bilginin adresime gönderilmesini rica edebilir miyim?

Dolayısıyla saygılarımı ve şimdiden teşekkürlerimi lütfen kabul ediniz, sayın Profesör.

Uğur Kökten

18 Ekim

Her zaman güzeldir pazartesi, ünlü Fransız şarkısının tersine. Saat 16.30 ile 17.00 arasında dışarı çıkınca, iki günlük bir kapalı kalıştan sonra, sanki özgürlüğe kavuşmuş gibi oluruz genellikle.

Ben, hemen uzun uzun gerinip birkaç beden hareketi – olabildiğince ekonomik sınırdan kalarak– yaptım ve yürümeye koyuldum. Biraz sonra Aykut çağırdı, çiçekler üstünde dolaşan kelebekleri gösterdi. Yarım düzineden fazla kelebek yakın çevremizde uçuşuyordu. Beyaz lekeli, kahverengiyle kırmızı karışımı, külrengi benekli kelebekler. Ama, bir tanesi özellikle çarpıcı bir güzellik taşıyordu: Fıstık yeşili kanatlar üstünde bir parça sarı. Sarı bir leke, daha doğrusu.

Dakikalarca, gözlerimiz o kelebeği izledi durdu. Hep onu seyrettik. Tümüyle bir evren, yoğun bir yaşama sevinci o kelebeğin kanatlarında somutlaşmıştı. Fıstık ezmesi renkli küçük kelebek, canlı, şen ve kaygısız bir uçuş sergiliyordu. Hepsini hep- si, birkaç gün sürecek bir yaşam için!..

Bugün hava durgun ve kıpırtısız. Bulutlar ayaklarını sürüyerek geçip gidiyorlar. Kısa süre içinde gök masmavi ve bomboş bir yüzeye dönüştü. Ancak, cezaevinin içinde sinsi bir nem var.

Bununla birlikte, görüş ufkumuz kısıtlı olduğu ölçüde sonsuz. Işıkla yıkanan Adaları, Marmara Denizi'ni, Maltepe'nin yoz

ve çirkin inşaatlarını, sonra yeşil sırtları ve en sonra da tavuk kafesini görüyoruz. ‘Tavuk’, korkak anlamına geliyormuş.

Sanki önümüzde görünmeyen bir trafik işareti ve sürekli ‘kırmızı’ yanan bir lamba var. Hepimizi durdurmuş. Yeniden yürümek, burayı aşabilmek için sekiz aydır bekliyoruz.

19 Ekim, Salı

Her sabah aynı saatlerde ‘kafes’e çıkıyorum. Saat yedi-de ya da on-on beş dakika daha sonra. Ama, birkaç gündür, hava artık alacakaranlık. Gök iyice seçilmiyor ve insan kapalı sanıyor. Mevsim üstümüze abanmakta. Hüzün verici, Avru-pa’nın iş günlerinin erken sabahlarını andıran bir loşluk, nem ve serinlik.

Dün sabah ve bugün, bir kargalar toplantısına tanık olduk. Sayısız siyah kuş, bu çok zeki canlılar, cezaevinin çatısında ya da üstüne cam kırığı serpilmiş çevre duvarının ensiz bölümün-de, sonra onun da üstünde (1.20 m.) yükselen telörgülerde bağ-rışıp duruyor. Toplu haykırırları, hayal edilemeyecek bir takırtı yaratmakta. Binlerce tahta kılıcın birbirine çarpmasından doğ-muş ortak bir ses. Uyumsuz bir kargalar orkestrası! Acaba, bu çıgıllıkların nedeni ne?

Saat sekizde gök iyice aydınlanmış, ışık ve mavilik ortaya çıkmıştı. Yer yer, fırça darbeleri gibi, küçük topak beyaz lekeler halinde bulutlar göze çarpıyordu. Birisi, “Hava güzel arkadaş-lar! Biz dışarıya çıkıncaya kadar da böyle olacak!” dedi. “Sonra ne olursa olsun!”

Bu sese, bir başka ses karşılık verdi: “Güzel havalar, asıl o tarihten sonra gerekir!” Ama, ilk düşünceyi ortaya atan gerek-çesini de açıklamaktan geri kalmadı: “O zaman, yani dışarı çıkınca, eve ekmek götürmek derdiyle uğraşacağız. Hava bizim neyimize?”

* * *

Dün pazartesiydi. Kardeşim, olağan görüş gününde olağan dışı bir haber getirdi. Birlik Avukatlık Bürosu’yla (sekreterle) görüşmüş. “Dosya, Yargıtay’da, ayrıca da murafaa istendi”

demişler. Kolayca öngörülebileceği gibi, 159. maddeydi söz konusu olan.

Bu haber beni son derece sevindirdi. Ama, gene de ölçülüydüm. Kolay kolay güvenemiyordum. Bir kez daha doğrulanmasını istedim. Bu arada, Orhan Taylan'la konuştuk. "Böyle bir habere bayram edilir. Ne kadar ağzın sıkı, ne kadar da kendini kontrol altında tutuyorsun!" dedi.

Gerçekten, kolayca sevinemiyordum. Kendimi alıştırma-ya çalıştım. Durumdan hiç kimseye söz etmedim, doğal olarak Orhan'ın dışında. Bir de, Ergun'la, hukuk planında bir parça konuştuk. Hepsisi o kadar!

Bereket versin, bekleyiş uzun sürmedi. Ertesi gün avukatlar ve avukatım Rasim Öz geldi. Büyük bir sevinçle kanatlanmışçasına İdare'ye doğru koştum. Rasim'le konuşacak, haberin doğrulandığını öğrenecektim.

Ama, sonuç bütünüyle ters çıktı. Ta 25 Ağustos'ta (1982), Savcılık cezanın uygulanması kararını almıştı bile. Birden dehşete düştüm. Sessiz, öylece donup kaldım. Belki, birkaç sözcük söylemiş olabilirim, avukat Orhan İzzet Kök'e ulaştırılmak üzere. Ertesi gün, Mine Sirmen'e bir not gönderdim, telefonda. O, İzzet Kök'e söylesin diye...

Böylece, saat 11.00'den sonra, benim için 'siyah salı' başlamıştı. O gün, arkadaşlar hep beni avutmaya çalıştılar.

20 Ekim, Çarşamba

İki gündür sol ayağım çok ağrıyor. Öğleyn yemekten sonra biraz yürüdüm. Yürüyüş de artırıyor. Yürümemek, dahası hiç kıvıldamamak, bacağı dinlendirmek gerek sanıyorum.

Ama, dün nöbetçiydim. Dolaşmam, bardak, çatal/kaşık yıkamam gerekiyordu.

Ayrıca, sabah yaptığım beden hareketlerinde bacağımla ilgili olanlar da bana çok acı vermişti. Acaba, beden hareketlerinden vazgeçsem mi? Bu kış burada ya da başka bir cezaevinde geçirmesem, istiyorum. Ancak, boşuna...

İlaçları, bilir bilmez iki katına çıkardım.

Geçenlerde de, yaşamımda ilk kez tansiyonum yükseldi. Gece fark ettim. Ertesi gün, duruşmaya gidilecekti. Tek yapı-

lacak iş, tansiyon ölçmek ya da ölçtürmek. Atabek onu yaptı. Kimse başka bir şey söyleyemiyor.

1971’de, on yıl daha gençken, bedenim bu ölçüde fire vermemişti. Belki o zaman, beni destekleyen bir güç vardı. Oysa, şimdi yok. Kendime karşı soğuk bir acıma duygusu içindeyim neredeyse. Ayrıca da, öfkeli.

21 Ekim

Akşam.

O akşam, hem karanlık erken basmış hem de biz geç kalmıştık. Boğaz Köprüsü’ne ulaştığımızda, beklenmedik bir görüntüyle karşı karşıya kaldık. Ay çıkmıştı, ama daha ilkey durumundaydı; yani, ince bir ayça. Bu arada, tuhaf sarı bir ışık tüm çevreye çökmüş görünüyordu.

İlk yıldızlar göğü doldurmuştu denebilir. Hırçın, acımasız ve küçümseyici bir eda içinde bize bakıyorlardı.

Yanımdaki yol arkadaşım, kaç kez eskitilmiş bir Roma ezgisi içine sığan, bir yığın ipe sapa gelmez sözcükleri yüksek sesle –elbette, belirli bir uyum ve müzikle– haykırıp duruyordu. Cinselliğe, yoksulluğa, sevgiye ve papazlara ilişkin birtakım şarkılardı, bunlar. Yaşamı takazaya alan, Kilise’yle alay eden, özgür havalı halk şarkıları.

İşte, tüm bu ortam içinde, ancak o zaman, aylardır ayı gökte hiç görmediğimizi anımsadım. Öyle ya, gece dışarı hiç çıkmıyorduk ve penceresiz bir mahzene tıklıyorduk. Gerçi, iki kez daha böyle geç dönmüştük; ama, sanırım, ortalık iyice karanlıktı o iki gecede. Kaldı ki, Boğaz’ın sularına Anadolu yakasının –yani Beylerbeyi, Çengelköy, Vaniköy ve Kandilli’nin– ışıkları düşmüştü, sessizce. Kimi yerde parlak, kimisi soluk küme küme ışıklardı bunlar.

Ay ışığı ve müzik eşliğinde bir düşünceye ve bir hayale uzanmıştı gönlüm. Heyecanlı, sabırsız. Tüm görünüm, gerçek dışı bir dünyayı yansıtıyordu. Her nesne, her oluşum, her ışık ve her gölge, olağanın dışına çıkmış bir yaşam kesiti olarak bizi şaşırtıyordu.

Sanki belleğimiz delinmiş, içi birdenbire boşalıvermişti. Gördüklerimizi daha önce hiç görmemiştik, hiçbir şekilde

anımsamıyorduk. Bir yabancılik denizinde yüzüyorduk, denebilir. Unutmuştuk her şeyi. Ve, her şey de bizleri unutmuştu.

Bununla birlikte Anadolu yakası, sürekli ona doğru koştuğumuz için hep karşımızda yükselen, kimi zaman uzaklaşan bir düş gibiydi. Bu arada inanıyordum ki, karşımdaki ışıklardan biri benim evrenimi aydınlatmakta, beni aydınlatmaktaydı.

Saat 21.00'i geçiyordu.

Güzün tadı, ancak gözbebeklerinde kalmıştı.

23 Ekim, Cumartesi

Dışarıda gün, o derece güzel ve parlak ki...

Gök masmavi. Tek bir bulut bile yok. Birkaç günün aşırı soğuşunu güneşin yumuşatmasıyla, serinlik ancak bu noktaya inebilmiş; yani hafif ısırcı bir düzeyde. Tahta Akbank sıralarına ya da uydurma plastik taburelere güneş altında oturmak bile güç. Öylesi soğuk. Henüz ısınmamış. Oysa, saat 09.30'a yaklaşıyor.

Sınırım, saatim durmuş. Ama, dursun; ne önemi var zamanın? Ne yararı var, 'içeri'deki bir insana saatin?

Güneşin hareketine ve etkinliğine bağlı olarak, 'havalan-dırma'ya artık erken çıkıyoruz. Hem sabah erken, hem öğleden sonra erken.

İçeriden, yatağımdan bir battaniye alarak, tahta oturma sırasının üstüne yaydım. Sol bacağım sürekli acı veriyor ve bende kaygı uyandırıyor. Bu durumda kışın ne yapacağım? O zaman nem daha da artacak kuşkusuz. Şimdi bile yürüyüş yapamıyorum. Acaba, hiç düzelmeyecek mi?..

Sıranın üstüne oturmuş, kollarımı iki yana açarak havayı kucaklamak istiyorum. Kucak dolusu gökyüzü! Kucağa sığmaz mavilik ve sonsuz güneş!

İstanbul (batı) yakasında koyu bir kara duman göğe doğru dikine yükseliyor. Yoğun ve çok koyu. Uğursuzluk dolu bir ses, "Yangın!" dedi. Bana kalırsa, bir tren dumanı. Ama, yangın bile olsa yaşama sevincime gölge düşürmeyecek. Uzakta, sis yüzünden ne deniz ne de Adalar görünüyor. Demek, gün boyu hava sıcak olacak.

Göğsümün olanca genişliğiyle arı havayı içime çektim. Isıtmayan bir güneşin kollarında yüzüyordum sanki.

Telle çevrelenmiş küçük alanı kaplayan kiremit tozu, oraya 'Kızıltoprak' dememize yol açmıştı. Eğer önümde uzanan şu 5-10 m'lik dikdörtgen 'Kızıltoprak'sa, burayı aşar aşmaz Fener-yolu'na ulaşabileceğim. O kadar yakın ve o denli uzak!.

Bu sabahın mutluluğu, bana külrengi Avrupa sabahlarını anımsatıyor. Kapalı, yağmurlu, karanlık nice günlerden sonra, güneşin biraz kendisini göstermesiyle, kahvelerde teras masalarında oturup güneşe karşı gözlerimi kapatarak tadını çıkarmaya çalıştığım o anları...

Ancak bu kez, varolan koşullar daha ağırdı; özlemin yükü çok daha kapsamlıydı. Gerçi, güneş gökyüzünde parlıyordu; ama, özgürlüğe yer vermiyordu. Dile getirilmemiş, uzak, aralıklı bir mutluluk varlığı çepeçevre kuşatıyordu. Özlemin öznesi vardı kuşkusuz, ancak ulaşılmaz bir noktaydı. Tek boyutluydu.

Yumuşak, sıcak renklerle boyanmış güz günleri. Uçuk mavi, kum rengi, filizi yeşil, sarı, açık turuncu, toprakrengi, kıvılcak kahve, yanık turuncu, yapağı rengi, eflatun; kırılmış, sertliği giderilmiş bir dizi renklerden oluşan bir mevsim.

Gözümün önünden mor buğulu, olgun yemişler geçiyor. Ya da, yangınla tutuşmuş gibi görünen kıvılcak ormanlar. Uzak deniz yolculukları. Isıtan bir güneş altında oturarak, yoruluncaya kadar erişilmeyecek bir ufku seyretmek; bir bakıma, insanın kendisi üstüne hesap yapması. Toplam çizgisi altında ne görülüyorsa, ona bakması.

Bu sanal yolculuğun ayrıntılarını, yol boyu derince vadileri süsleyen pembe zakkumları, defneleri, keçi boynuzu ağaçlarını, bin yıllık tozla ağarmış yaşlı zeytinleri, küskün incirleri, bodur makileri, uzak deniz ufkunda batmaya hazırlanan güneş topu rengindeki portakalları hayal ettim.

Şu anda bile gökyüzü tertemiz.

Birisi bahçeye küçük bir radyo (MT) getirmiş. Radyonun gelişinin üstünden çok kısa bir süre geçti geçmedi, belenmedik bir şekilde TRT-II'den *İspanyol flamingosu*'nun ilk notaları dökülmeye başladı. Yıllar olduğunu düşündüm, şu sıcak gitar parçasını dinlemeyeli. Birden, benim sorgumla birlikte, duruşmanın tüm aşamalarına İspanyol İç Savaşı sızmaya başlamıştı.

Birbirini izleyen göndermeler yapılıyordu. Büyü dolu, unutulmaz bir andı bu?

Bedenimi yeniden enikonu güçlü, dinç, uysal ve her koşula uymaya hazır hissediyordum. Bir yakınma kutusu olmaksızın artık çok uzaktım. Yalnız yüreğimin derinliklerinde biteviye kımıldayıp duran, çehresiz bir hüznün şeytanı vardı; dışı bir şeytan!

Kimi kez, bu varlığı –bir kadını sever gibi– gizli gizli sevdiğimi; onun tüm isteklerine boyun eğdiğimi duyumsuyordum. Kimi kez de, içimde kükreyen, haykıran, isyan eden bu şeytana karşı nice önlemleri art arda almaya çalışıyordum. O zaman, işte, yoğun bir hırçınlık tüm varlığımı kaplardı. Ele avuca sığmayan o kadınısı hüznü yadsımak, yaşamın nice karmaşık dokusuna/coşkun akışına düşüncelerimi bırakıvermek isterdim öyle dakikalarda.

O zaman, kuşkusuz, beyaz bir martı ak karnını erişilemeyen mavi bir denizin serin sularına bırakıp özgürlüğün keyfini çıkarıyor olmalıydı. Ya da günbatımı saatlerinde, gül kurusu bir renk kazanmış antik bir denizin sularında.

27 Ekim, Çarşamba

Banyo dönüşü, ‘kafes’ parmaklıkları renk renk çamaşırlarla dolar; çoraplar, lifler, gömlekler, el bezleri, yün çoraplar, iç çamaşırları. Bunlara ek olarak, Doğulu Ağa’nın ‘mor havlu’su.

Bu kez banyoya giderken ne askerler ne köpekler vardı. Yalnız tepemizde sekiz askeri helikopter uçuyordu. Sanki, düşük hızla bizleri izlemekteler.

Kamyonunda herkes Diyarbakır konuşmasını yorumluyor, irdeliyor, çözümlemeye çalışıyor. Ama, ilginç sayılacak ortak bir nokta, yorumlardaki iyimserlik vurgusunun yüksekliği. “AP, ret cephesinin başında gidiyor,” deniliyor. Gelen bilgilere göre, Evren’in en çok Demirel ve arkadaşlarını suçlaması bunu göstermekte.

İlk konuşma, Trabzon’da pazartesi günü yapılmıştı. Dışarı çıkamadığımız için, bu konuşmayı duvar dibinde dinlemiştik. Kafes-ötesinde, ama duvar arkasında. Kimileri dinlememek için dışarı çıktı ve radyoyu kapattı. Ama, içerinden gelen ses,

gene de yeterince güçlüydü; kolayca ve yeterince duyulabiliyordu. Bu sırada Aybars, yatağa yatmış battaniyelerin altında saklanmaya çalışıyordu. Gerçi, koğuştan koğuşa dolaşan ‘nezle’nin de bunda rolü yok değil. Çok kişi yatıyor, çünkü.

Bu arada, dün, akşam sularında, saat 21.00’de, TRT-III istasyonunda olağandışı bir yayına rastladık. Sanırım, “Asrın Müziği” isimli bir programdı. Programın içinde B. Brecht’in *Mutlu Son* / Happy End isimli müzikli oyunu yayınlandı. Şarkılar Almancaydı, beste de Kurt Weil’in.

“Amerikalı Coni”yle biten dizelerin bulunduğu bölüm, özellikle çok güzeldi.

Duruşmadan bu yana, ancak bir hafta geçti. Bununla birlikte, zaman nasıl da durmuş görünüyor. Bekleyiş, sabırsızlığımı artırdı, yanı sıra sinirliliğimi de. Daha, bir hafta beklememiz gerekecek.

Şunun bunun hareketi, her sözü bana batıyor. En küçük bir sözcüğe, sıradan bir davranış, dahası bir imaya bile katlanamıyorum.

15 Ekim’de yolladığım mektuba cevap gelmedi. Ya almadı, ya aldı ve karşılık vermeye bile gerek duymadı. Ama, ben, düşüncelerimden bu konuyu çıkarıp atamıyorum.

Peki, ya o ne düşünüyor? Niçin yazmıyor? Yoksa, hiç yazmayacak mı? Mektubumu aldığı anda kafasından neler geçmiş olabilir?

* * *

Yataklarımızın bulunduğu alt kat (downstream) duvarları, çeşit çeşit ve renk renk torbalarla süslü. Onlar başucumuza denk düşüyor. Kurutulmak üzere asılmış kırmızı biberlere –Ömer Seyfettin’in öyküsünde olduğu gibi– benziyor, naylon torbalar. Sonra havlular –şu ayrımla ki, onlar ayakucumuzda; iki yatak arası küçük ‘koridor’daysa küllükler, kitaplar, defter ve birkaç sözlük, sonra radyolar, dosyalar.

Trabzon’dan, çocuklardan da hiç haber yok. Bir buçuk ay oldu, oysa. Ne ben –adres olmadığı için– yazabiliyorum; ne bana yazan var!

İngilizce üstünde yoğunlaşmak için boş yere çaba harcıyorum. Çalışmalarım, dibinde koca bir delik olan bir havuza su dökmeye benziyor. Geriye kalan, yalnız bir ıslaklık! Bir hiç!

Kendimi meşgul etmek, sağla solla tartışmamak, sinirlenmemek amacıyla *Zorba'yı* okumam bile beni rahatlatmıyor. Oysa, Kazancakis'in yansıttığı sıcak Akdeniz (Girit) havası ne denli bulaşıcı, gevşetici; ne denli varlığı sarıp sarmalayan bir yumuşaklığa sahip!

Gene de, notlar alıyorum. Romanın adım adım sergilediği Akdeniz ruhunu –biraz uygarlıkların birbiriyle harman olduğu Ortadoğu'da ortaya çıkan insan özellikleri– anlamaya, kavramaya çalışıyorum.

Bu arada, 'Varşova Dörtlüsü' yazısını bitirmem gerekmekte; ama olmuyor. Bir yandan, mahkemede, Varşova Barış Konferansı'na katılış suçlamaya konu oluyor; öbür yandan, o günleri bir ölçüde dile getiren anılar yazıyorum. Aslında, 'Varşova Dörtlüsü', o akşam Lazienkach Sarayı'nda gerçekleşmiş oda konserini anlatmaktan çok, Savaş'ın büyük ve içli yazarı Simonov'a bir saygı amacı taşımaktaydı.

Bir daha onu, herhangi bir yerde, görebilecek miydim?

Şu anda, sanki dışarıda ince bir yağmur yağmakta. Yüreğimde tortulaşmış acılar, yitirdiklerim, dostlardan ayrılıklar, her şey kendini dışarı vurmıştu. Yalnız tek bir şey düşünür durumdaydım.

28 Ekim, Perşembe

'Fare Operasyonu'.

Bugün öğle sonrasında, dışarıdan girmiş küçük bir kediyi kucağına alan Melih Tümer, onu koğuşa getirdi. Birisi seslendi: "Hocam, onu yiyecek misiniz? Yoksa, ne yapacaksınız?"

Bu yeni durumun ardından, bu kez kedinin beslenmesi sorunu gündeme geldi. Süt, ekmek, yemek artığı, vb... Kediye "Kızım!" diye seslenenler çoğaldı. Bu arada kediyi arayıp da bulamayalar, "Sürtük nerede?" diye haykırıyorlardı.

Kediye isim konmasına gelince, bu durum neredeyse küçük bir 'savaş' başlatacaktı. Dekan, 'Barış' koyalım, dedi.

Ataol, küçük kızının ismini düşünerek buna karşı çıktı: “Kediye, köpeğe bu ismi verelim; çocuklara da başka isim koyarız” dedi. Gene de, isim olarak kimisi ‘Jennifer’ adını ileri sürdü, kimisi de ‘Jacqueline’ dedi.

Derken, kedi, koğuştaki ilk fare avını başarıyla sonuçlandırdı. Bunun üstüne, hiç beklenmedik ölçüde bir gürültü/patırtı koptu, içeride. “Fareyi atın!” diye bağırانlar, “Kediye çekin!” diye haykıranlar, “Sakin onu boynundan tutma!” diyerek çığlık atanlar, fareyi kuyruğundan tutup dışarıya atmaya çalışanlar, “Fare kediye bırakılır, doğanın gereği budur!” yargısında bulunanlar; kısacası çığlıklar, haykırışlar, seslenişler, yalvarmalar ve ricalar, hepsi birbirine karışıyordu. Uzaktan, olayları görmeksizin dinleyenler için, durum tam anlamıyla ‘patolojik’ bir görüntü yansıtmaktaydı.

Tüm bu hayhuy içinde –sözgelimi, Taylan’ın tam anlamıyla ilgisizliğinin yanında– Ali Taygun olayların baş kahramanı rolünü oynuyordu; yani, açık bir biçimde ‘fare yandaşı’. Bu arada, kuşkusuz, kediden yana olanlar da vardı. Örnek vermek gerekirse, Dekan.

Zaten, kedinin çok iştahlı oluşu da Melih Tümer’le arasındadır bir bağ kurulmasına yetip arttı, bir bakıma.

Bunlar olup biterken, perşembeyi cumaya bağlayan gecenin sabahı, bir de ne öğreneyim, kedi geceyi Ali Taygun’la benim yatağımın arasında geçirmiş. Bundan hiç hoşlanmamıştım, ama elden ne gelir?

Dolayısıyla, sabahleyin kedinin adı ‘Ahu’ oldu. Taygun’un eğilimini yansıtarak o isim verildi sonunda. Daha önce, Atabek, ‘Maviş’ diyordu. Gecedен kalan son isim oydu.

Sabah bir süre sonra, hırıltısıyla varlığını duyuran Ahu birden yok oldu. Parmaklıklara sıçramış ve aradan geçmeyi başarmıştı. Kuşkusuz, onun için iç kapı diye bir engel olamazdı. Dahası kilit yoktu, duvar yoktu, parmaklık yoktu.

Kaldı ki, sevdiklerimiz için de durum benzer değil mi? Onlar da, geceleri bütün kapıları açıp rahatça içeri giriyor; düşüncelerimize ve hayallerimize yerleşiyorlar. Hiç kuşkusuz, onlar için de herhangi bir engel yok...

30 Ekim, Cumartesi

Sabahleyin, hava enikonu esintiliydi. Dolayısıyla, bulutların kısa zamanda dağılacığını düşündüm. Havalandırmaya çıktığımızda, yani saat 10.30 sularında, esinti daha da güçlendi. Gerçek güz mevsimi, artık yavaş yavaş kendini duyurmaktaydı. Bulutlar azalmıştı. Gök yer yer açıktı.

Güneş görünüyor, güçlü ve parlak bir ışık doğuyor; sonra aynı güneş buluta girince, gölge düşüyor, soğuk çıkıyordu ortaya.

Dünkü cuma 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na denk düştüğü için, gelip giden kimseler olmadı. Birkaç gündür, görevli erler de toptan değiştirilmişti. Sanırım, tutuklularla istenmeyen –aşırı sayılacak– bir yakınlık doğmasın diye böyle bir önlem alınıyor...

Günler gittikçe kısalmakta ve aydınlık, dünyamızdan –hiç olmazsa, bizim yarım küreden– artık daha çabuk çekilmekte... İkinci ışığı toprağa düşerken bile, akşamın ve tutukluluğun iç sıkıntısı kendini duyurmaya başlıyor. Dolayısıyla ister istemez düşünceler, kısıtlı bile olsa hareketler, yakın ufukta gezinen bakışlar, hemen her şey, varlığımızı kuşatan o sert kabuğun içinde dönmek zorunda kalıyor.

Ve, ardından gelen atalarımızın ilkel korkusu: Güneş doğacak mı? Yarın, yeniden, bu ufku görecektir miyiz?..

Tam bir kilitlenme içindeyiz.

Dün, sözümona bayramdı. 'Cumhuriyet' kutlanmış oldu. Aslında bayram, bir önceki günden başladı sayılır. Perşembe öğleden sonra. Bu özellikle şuradan belli ki, o günden beri ne mektup geliyor, ne mektup gidiyor, ne avukat var, ne ziyaretçi ve ne de görüş! Tam anlamıyla kopukluk, soyutlanma, yalnızlık!

Zaten avukatlar gelse bile, bana çok seyrek geliyor. Mektuba gelince, neredeyse hiç almıyorum. O halde, zamanın donmasından bu yakınma neden?

Gerçeği söylemek gerekirse, dipsiz bir kuyuda sürekli aşağıya doğru düşüyorum sanıyorum. İnsanlarla olan ilişkim en alt düzeye, bir iç konuşma düzeyine indi sayılır. Eski dengem sanki yok oldu.

Beton duvarların mı arkasındayım, yoksa etten bir hücreye mi kapatıldım? Öyle görünüyor ki, aslında bedenimin tutuklusuyum.

Gönlümün anlaşılma ve erişilmez istekleri, sürekli kafamı meşgul ediyor; sinirlerimi hırpalıyor, sanki kendime zorla gerçek dışı bir dünya yaratmama yol açıyor.

Nedense, iç yaşamım iyiden iyiye donuklaştı, katılaştı, bir bakıma dondu denebilir. Çevresinden örümcek ağları sarkıyor. Kocaman taş bir kapak, ağzını sıkıca örtmüş; kolay kolay kımıldatılmaz bir ağırlık! Sanki içi kirli bir kanla dolu; karanlık, uğursuz bir çukur taşıyorum içimde.

İnsanlardan uzak, denize yakın olmak istiyorum. Bilinmeyen bir inanca adanmış tapınağın buhurundan yükselen ağır kokuyla başım dönüyor.

1 Kasım, Pazartesi

Bakalım, başlayan şu hafta bize neler getirecek? Bugün görüş günü. Ama, kimse gelmedi. Babam da gelemediğine göre. Ancak bir telgraf aldım. Daha doğrusu, dört gündür bekliyormuş telgraf.

Bu arada, 'Varşova' denemesi bitti. Adını değiştirip, 'Umut İçin Senfoni' koyacağım. Varşova Barış Konferansı'ndan suçlanırken bir yandan, öbür yandan o toplantı üstüne 'deneme' yazmak ne ola? Ve, onu yayımlatmak?

Gerçekten, biten hafta ne güç geçti. Zaman, sanki donmuş bir buz katmanı gibi en küçük bir esneme bile göstermedi. Tepemizde, o ışık geçirmeyen yarı saydam bir çerçeve halinde asılı kaldı.

'Senfoni'yi, Orhan'ın annesi Seniye Hanım aldı, götürmek üzere.

Her şey anlamsız görünüyor. Tutukluluk, gözümde, toplu bir bilanço çabasıyla eşdeğer. Tüm yaşama dönük, yaşamın tümünü kapsayan bir umar arayışı. Ancak yarası olmayan ya da yarasını tanımayan bu 'umar'dan pay alabilir mi? Elbet, alamıyor.

Cezaevleri, öyle sanılır ki, insanın asla yalnız olamadığı tek yerdir. Ya da, okul gibi, kışla gibi, birkaç yerden biri. Bel-

ki, doğru bir saptama. Ancak, insanın en çok yalnız olduğu yer, bence, asıl cezaevleri.

Bugünün akşamı da, kendine özgü bitiş çizgisini çekti. Gene, hiçbir şey yok!..

Şu günlerde, nedense, yemekler son derece kötüleşti. Hep yarı aç geziyorum. Ya da, olduğu zaman, eğer varsa bir elma yiyorum. Gelen yemekler: Bir tabak et suyu, içinde bir kıkırdak ya da deri parçası, belki bir kaburga kemiğiyle sözümona et yemeği, yanı sıra iki kesme şekeri büyüklüğünde patates –kimi zaman, o da yok. Etsuyu ekmekle birlikte belki iyi; ancak, ben onun kokusunu duyar duymaz bulanıyorum. Kusacak duruma geliyorum. Karabiber bile –yalnız ona sahibiz, baharat olarak– bu kokuyu gideremiyor.

Ekmek yemeğe gelince, şişmanlattığı için yeğ tuttuğum bir seçenek değil o da. Öte yandan haşlanmış yumurta, beyaz peynir, süt gibi yiyeceklerse sınırlı; çoğu zaman da, doğal olarak bulunmuyor. Bulunmayabiliyor.

2 Kasım

Havalar güzel, güneşli; gökyüzü, berrak masmavi. Ama, geceler soğuk oluyor. Yatarken, ince, boyunlu kazağımı da giyiyorum. Üstte yatanlar, kafalarına başlıklarını geçirip öyle yatıyorlar. Çünkü, pencereler acımasız: Sürekli bir hava akıntısı var.

Varolan iki battaniyeyse, hiç kimseye yetmiyor. İncecik, iyiden iyiye eprimiş, neredeyse eleğe dönmüş bir bez kumaş denebilir, battaniyeler için.

Dünkü görüş günü, Orhan'ın annesi gene bir demet güzel çiçek getirdi: Beyaz glayöller, bir tane de pembesi var; sonra, kalın yapraklı malta eriği çiçekleri. Bu sonuncular, açık kahverengi bir sapla ince uzun yapraklara sahip. Son derece güzel kokular yayan çiçekler ve bir dal. Böyle ince bir beğeni ve güzellik gösterisi, ancak bir kadından ve bir ressamdan gelebilirdi –ki, o da öyle; bir kadın ve bir sanatçı!

Öte yandan, dün ve bugün Lotus Ödülü'yle dolu geçti. Kendisine Lotus Ödülü layık görülen Ataol bundan çok memnun. “Çok sevindim, çok duygulandım” dedi. “Kırk yaşında ve ‘içeride’ yken bu ödülü almak çok önemli!” diye düşüncesini açıkladı.

Lotus Seçici Kurulu'nun Vietnam'da gerçekleşen toplantısında bu karar alınmış ve Aziz Nesin de oradaymış. Yani, onun da bir oyu var Kurul'da.

Bu arada, dün, *Gösteri*'nin Kasım sayısı geldi. Dergi, Kemal Özer'in Sofya'da yaptığı konuşmaya da yer vermiş, Barış Derneği'yle ilgili. Sanırım, Ataol da çağrılıymış oraya; ama, doğal olarak o gidemedi. Kemal Özer, işte bu konuşmasında Ataol'dan hiç söz etmediği, durumunu ve niçin gelemediğini orada açıklamadığı için Ataol'un öfke dolu oklarının hedefi oldu. Lotus Ödülü'nün 1982 yılı sahibi, uzun süre bu etki ve öfkeden kendini kurtaramadı.

"Ülke için, aydınlar için, ayıp bu!" demekten bir türlü kendini alamadı. "Sevincim gölgelendi," diyordu hiç durmadan.

Haberi, Aziz Nesin bildirmiş, kısa bir süre için geçiş yaptığı Moskova'dan. Söylenti doğruysa, Bayan Behramoğlu Vietnam'a gidip plaketi alacaktı.

Ataol bu geceyi –Lotus Gecesi– ödülü düşünerek geçiriyor. Gözüne Paris işi siyah maskesini yerleştirerek ve kulaklarına da pamuk tıkayarak uykuya yatıyor. Bir ara, "Dışarıda olsaydım, hiç bunları (maske ve pamuklar) takar mıydım?" dedi. Ben de, ona, "Dışarıda gözlerine maske ve kulağına pamuk koysaydın buralara düşmezdin!" dedim. "Çok doğru!" diye karşılık verdi.

Bir süre yattıktan sonra yeniden doğruldu. Düşüncesi uzaklarda, "Bu ödülün yeri burasıdır!" dedi. "Dışarıda olsaydım, 'Vietnam'a, ödül almaya giden bir Ataol' deyince herkes gülerdi; küfredirdi," dedi "Oysa, burada, bunu tam anlamıyla hak etmiş oluyorum."

Gerçekten, dışarıda yoğun bir suskunluk var. Buna karşılık özgürlük de var. İçerideyse, istediğin gibi konuşabilirsin; ancak, onun bedeli de özgürlük!

Vakit, gece yarısını geçti. Dışarıda ay, yontulmamış bir sarı elmas!

3 Kasım, Çarşamba

Bir sabırsızlık serüveni. Bekleyiş. Umut ya da karamsarlık. Mektubu 15 Ekim'de yazıp göndermiştim. Yirmi gün bitti. Hiç ses yok. Bir karşılık yok.

Yatağımın tavanına, yani üstteki yatağın altına, sunmaya kocaman harflerle yazdım tarihi: "15 Ekim". Her gün, yatınca, gözüm onu görüyor; bir de, yuvarlak masanın başındaki mavi giysili resmi. Böyle bir giysi rengi, kendime birçok kez sordum, ne gibi bir izlenim yaratıyor bende? Kestiremiyorum. Sanki büyüü bir yüzey ya da biçim! Ne denebilir?

* * *

Gece erken yattım.

Bilmem hangi uluslararası futbol mağının canlı yayını verildiğinden gürültüleri duymamak istedim. Buna karşılık sabah da erken uyandım. Ben kalktığımda, Ataol, masanın başında bir şeyler okuyor ya da yazıyordu.

Nedendir, bilmiyorum, bir süredir Toros ormanları gözümün önünden gitmiyor. İlkın, hep sürekli tırmanırsınız. Önünüz, ardınız sürekli çamla kuşatılmış. Zaman zaman aşağıda, suyu çekilmiş ya da zaten çok az olan bir vadi ırmağı. Ağaçların hışırtısı, serinliği, insanı baştan aşağı doldurur.

Ancak ormandan çıkınca, gölgeden sıyrılınca, dışarıda ve aşağılarda ne menem bir sıcak olduğu anlaşılır. Dışarıda, sıcaklık, bir fırın gibi ağızını açmış beklemektedir. Yol boyu giderken çam kokuları, yerlere düşmüş kozalaklar, ormanın kendine özgü iç yaşantısı, derin sessizliği, gizemli doğası, yalnız onun yansıttığı özel sesler açıkça kanıtlar ki, Toroslar mutluluk solumaktadır.

Gece indiği zaman, yıldızların bolca olduğu ışıklı mavi gecelerde, gökyüzü kıvılcımlarla dolar.

Açık havanın iç bayıltıcı doğal kokularla dolu olduğu bir dünya, Toroslar! Hele bu kokulara, bir de görünmeyen –ama, yakınlığı bilinen– denizin tuzlu iyot kokusu da karışınca...

Antalya'ya Burdur üstünden yaklaşıırken ya da Kaş'a kenti kuşatan tepelerden döne döne inerken; sonra Mu'tan Silifke'ye doğru geçiş yolunda ve de Mersin üstünden gelip Anamur'a giderken hep bu gerçeikle karşılaşılır.

4 Kasım

Mevsim gereği, bugün hava enikonu serin. Ama, çok güzel. Gök açık ve masmavi. Güneş var.

Evren'in İstanbul konuşması dolayısıyla, trafik sıkışıklığını hesaba katarak erken yola çıkmak istiyorduk. Oysa, ancak, dokuzu geçe hareket edebildik. Köprü'de, tam anlamıyla sis içine girdik. Kirli beyaz siste deniz hiç görünmediği gibi, Köprü'nün kimi bölümleri de görülmüyordu. Koca İstanbul, bir 'Turner' resmine benzemişti.

Öyle anlaşıyor ki, iki gündür süren sis sıcak bir havayı muştuluyor.

Duruşmada, sabah oturumunda (saat 10.45'te başladı), Ali Sirmen'e sorular soruldu. Dinleyiciler, avukatlar ve basın için ayrılmış bölümler, her zamandan daha doluydu. Bir ara, Adnan Özyalçiner'le konuştum. Yazımı basmayacaklarını söyledi. Ben de, yolladığı küçük kartı ve 'ek'ini aldığımı belirttim, teşekkür ettim.

Söz konusu kart, 26 Ekim'de elime geçmişti; yanındaki 'ek'e gelince, *Yazko Edebiyat* dergisinin bana yolladığı iki bin liralık yazı ücretiydi ve işime çok yaramıştı. Yolladığı notta, değerli öykücümüz, "*Yazko Edebiyat*"tan tahakkuk eden 2000.- TL'lık telif hakkını Cezaevi Müdürlüğü'ne gönderdik. Bütün arkadaşlar adına, selam ve sevgiler sunarım." diyordu.

Özyalçiner'e, ayrıca, dokuz sayfalık 'mektup'umdan söz ettim. Bu, "Umut İçin Senfoni" başlıklı denemeydi.

O gün, mutlu bir rastlantı, Ferhan Taylan da dinleyiciler arasında yer almıştı. Yazıyı götürüp Özyalçiner'e vermesini rica ettim. Herhalde ulaşacaktır.

Bu arada Gencay'ın sorgusunda söyledikleri, bilgiçlik taslama, sıra/saygı gözetmemek (Türkiye'yi bilgisizlikle suçluyordu) ve kaygan bir zemin üstünde kalarak konuşmak biçiminde özetlenebilecek bir anlatımdı. Siyasal konumuna ve ortaya koyduğu 'iddia'ya karşın, onunla orantılı konuşmamış oldu.

Gencay'ın sorgusu için, Ankara'dan iktisatçı Erdoğan Soral, eski Planlamacı ve İnş.Y. Müh. Oktar Türel'le eşi, yabancı bir gözlemci, fotoğrafçı güzel bir kadın, sonra iki avukat

(Erşen Sansal ve Nezahat Gündoğdu), birkaç gazeteci (Varlık Özmenek, bu arada) ile tiyatro yönetmeni Yılmaz Onay geldi. Ayrıca, Aziz Çalışlar da vardı.

5 Kasım, Cuma

Doğrusu, ilk kez, dün duruşmaya geldiğimiz zaman bu söylenti duyuldu. Biz içerdekilere, Ataoğlu'nun karısı Ludmila'dan önce ulaştı. "Sağmalcılar'da bir yer ayrılmış, sizi oraya götüreceklermiş!"

Hemen böyle bir olasılığı geri çevirdik. Avukat Gülçin Çaylıgil de, bunun bir 'şaka' olduğunu söylemiş. Bununla birlikte, belirli bir süre, içimizde bir dalgalanma hiç olmadı denemez; ama, hemen duruldu ortalık ve sonra unutuldu. Böylesi bizim de işimize geliyordu.

Ertesi sabah –yani, bugün– uzun boylu, ak saçlı sağlık başçavuşu, "Size bir müjdem var, yarım saat içinde buradan ayrılıyorsunuz" dedi. İnanamadık. Herkes donup kalmıştı. Atabek, İdare'ye görüşmeye gitti. İçeride hem kimse yokmuş, hem de anlaşıldığına göre faydası yok! "Cezaevi Müdürü Binbaşı hiç olmazsa bir görüş günü izin verse de, fazla eşyamızı yollasak, salı günü de gideriz" diye bir öneri iletti. Geri çevrildi.

Ancak, Sağmalcılar'a geldiğimizde, "Keşke dirensaydık!" diye yazıklandık. Ama, iş işten geçmişti. Çünkü, elde –torba, çuval, kutu– hiçbir malzeme yoktu.

Bununla birlikte hazırlandık. Yüksek arkalıklı bir kamyonla sonsuz küçük parçalar halindeki eşyamız yüklendi. Biz otobüsle yola çıktık. Saat 12.00'de Bayrampaşa'daydık. İlk gördüğümüz, uzun ve dar yokuşun altından geçince birdenbire ortaya çıkan nöbetçi kulesi oldu. Yüksek kule, bir toplama kampını haber verir gibiydi.

Daha sonraki günlerde konuyu irdelerken, geçmişteki olay ve konuşmaları, hareketleri yan yana koyunca, Maltepe Cezaevi elemanlarının gitme işini bildiğini, ama sakladığını anladık. Özellikle, Bandocu Bahri!

Bir gece önce, askerler içimizdeki kimilerinden adres istemişti. Ama, biz, o zaman bu hareketi değerlendirememiştik.

Ayrıca, bir de apar topar yaptırılan ‘portre’ var; sonra, Üsteğmen’in istediği 60 kişilik bir koğuş, yemekhane ve WC’den oluşan yapı bütününe ilişkin plan ve projeler; ivedi alınmış ölçüler; son gün (çarşamba) doldurulan cetveller (fiziki durum/hukuksal durum), demek hep bu yüzdenmiş. Ama, çok geç anladık.

Belleğimize kazınan ikinci unutulmayacak öge, Sağmalcılar’ın ‘şok bahçesi’nden sonra girip içinde eşyamızla birlikte beklediğimiz bölme. Bu bölümün sağı karantinaya, solu üst kata çıkan merdiven koridoruna açılıyordu.

Hemen solda, buna karşılık, tek bir hacimden oluşan İdare Odası var. Ama, asıl idare bölümü bir kat yukarıda. Daha gösterişli, daha gerçek bir ‘dış dünya’yı anımsatacak, zengin bir girişe sahip. Gerçek bir İdare Bölümü ya da yapısı.

Onun karşısında ve simetriğindeki bölmede, tutuklu giysileri; tanesi otuz liradan satılan askı ve naylon torbalar yer almakta. Bir çeşit depo, sanki. Yanımızda getirdiğimiz eşya, onun önünde yerlere saçıldı; bakılıp, “Girer” ya da “Girmez” dendi.

Berber de, işte bu küçük alanda ve tam kapının karşısında.

Karantinaysa, gerçek bir ‘Ölüler Evi’. Uzunca sayılacak bir koridora yayılmış durumda. Odalar ve insanlarla dolu. Burada, koğuşlardaki asıl yerlerine gitmeden önce, bir-iki hafta tutuklular kalıyor. Sözelimi, torpilliler dört gün. Ama, biz hiç kalmadık.

Tek tuvaleti var, o da kapısız. Öyle bir tuvaleti gördükten sonra, herhalde insan bir daha o gereksinimi duymaz.

Karantinadaki insanlar, bir kemik yığını gibi; gözler fırılamış, kafatası ileri çıkmış. Süt kutularının ‘folio’lu kâğıtları üstünde bir şeyler yemeye çalışıyorlar. Onlara, günde yalnız bir ekmek veriliyormuş. Hepsi o kadar!

Filmin giriş ya da tanıtma bölümü olmaya hak kazanmış en çarpıcı sahne, ‘berber olayı’yı sanırım. Zemin katta –belki de, daha bir alttaki katta bulunan giriş holünde– o ana-baba curcunası içinde, yani karantinada ince uzun bir oda bulunuyor.

Kapısında insanlar –dışarıdaki olağan yaşamı temsil eden insanlar– kuyruğa girmiş. Demirkapı açık, dahası ardına dek

dayalı. Dipte, eni dar fayans bir tezgâh var. Üstünde birkaç kapkacak, tencere, kâğıdı açılmış ve birazı kullanılmış bir katı yağ paketi ve benzeri nesneler görülüyor.

Karşı uzun kenardaysa lavabo –ama, altı borusuz; üstelik su bir tenekeye akıyor ve teneke, aynı zamanda çöp kutusu görevi görmekte; içine, kâğıttan boş süt kutuları atılmış. Oda-
nın eni iki metre ya var ya yok.

Güleç yüzlü, zayıf ve hafifçe bıyıklı bir berber (Nişanta-
şı’nda oturuyormuş, ama aslen Tokatlı), yüzü kapıya dönük
önünde oturan insanın saçını mekanik bir biçimde kesiyor.
Makinayla ve sıfır numara. Ne üç, ne de hatta bir! Sonunda, böy-
lece, bir yaşamın toplam çizgisinin altına yazılanlar gibi siyah
saçlar, ak saçlar, karışıklar (‘tuz/biber’ benzeri kırçıl renktekiler),
az ya da çok saçlar, bunların hepsi tıraş olanın önüne dökülüyor.

Kişiliğe karşı fizik planda gerçekleştirilen bu kaba saldırı,
işte bu küçük odada ve berberin önünde başlamış oluyor.

Birisi, “Ayna da yok!” diye sızlanırken, berberimiz, “Ayna-
yı ne yapacaksınız?” diye sordu. Bu soruya verilen karşılık,
“Bütün bunlara alışılır, ama unutulmaz. Kafamın şu şeklini
göreyim ve hiç unutmayayım, hiç bağışlamayayım diye ayna
istiyorum” şeklinde oldu.

Berberde saçlarını bırakarak çıkan kişi, artık düşünceleri-
nin de dokunulmazlığını yitirmiş oluyordu. Aşağılamayla hor-
lama bir arada gerçekleşmişti.

Bu arada berberin önünde hiç kimsenin acele etmeyişi dik-
kat çekiciydi. Tersine, herkes, birbirine yer ve yol veriyor; kim-
se öbürünü itip kakmıyordu. Soğukkanlı, düşünceli, sessiz bir
sıra bekleyişi bu.

Böylece, saçlar kesildikten, tek tip koyu mavi cezaevi giysi-
leri giyildikten sonra, hepimizin birbirine benzediğini gördük.
Hele arkadan, kimse kimseyi tanıyamıyordu. Herkes, George
Orwell’in unutulmaz 1984’ündeki robot insanlara benzemişti.

Ne ki, ilk kez saç kesilen (Selimiye’de onun saçlarına
dokunmamışlar) Orhan Apaydın bu durumdan çok rahatsız
oldu. Öyle ki, bir süre sonra, saat 19.00 sularında, moral bozuk-
luğu, gerginlik, aşırı sinir yıpranması yüzünden fenalık geçirdi.
Yüzü kâğıt gibi beyazlaştı. Yerden kaldırıp, koridorda bir tah-

ta sıranın üstüne yatırdık. Bir hekim ve hastabakıcı geldi, sonra da hastaneye kaldırıldı.

Sanırım, mide kanamasından kuşkulaniılıyor. Ama, kaldırıldığı hastane, yalnız tutuklu ve hükümlülere ayrılmış. Yani, bir başka tür cezaevi! Artık oradan geri gelmeyecek, cezaevi günlerini orada geçirecek sanıyoruz. İşte, saç kesilmesiyle genel sinir sistemi arasındaki bağ!

Dikerdem'den sonra, Apaydın! İki yaşlı insan, iki hastane! Acaba, sonumuz buraya mı gidiyor?

Saç kesilmesinin ardından, sıra, cezaevi arşivi için özel 'vesikalık fotoğraf' çektirilmesine gelmişti. Ne ki, fotoğrafçı berber kadar ilginç değil. Önce, herkes, domino taşlarına benzeyen harflerden seçip masanın üstüne adını yazıyor; yani, o ismi harf harf oluşturuyor. Sonra da, bir tahta çerçeveye bu harfler yerleştirilerek, ismi taşıyan 'kalıp' göğüs düzeyinde tutuluyor ve fotoğrafçı da vesikalık bir resim çekiyor.

Ardından gene kâğıtlar, gene bir dizi 'kırtasiye': İsim, soyadı, baba adı, ana adı, doğum yeri ve tarihi...

Tam o sırada, yanımıza üç çingene kadınla birkaç erkek getirildi. İki de çocuk! Biri iki, öbürü üç yaşında. Besbelli, kadınlardan biri çocukların anası; zaten, bir anaç tavuk gibi küçük kızlarına kol kanat geriyor.

Öteki ikisi genç kadınlar. Eni konu düzgün çizgileri, mat bir teni, ince dümdüz kaşları var. Göğüsleri dolgun, giysisi adamakıllı gerilmiş. Bu durum, Mahmut Dikerdem'in son duruşmada gördüğümüz İngiliz gelinini bana anımsattı. Onun da göğüsleri bluzundan taşıp çıkacak ölçüde kabarıktı.

Çingenelerden birisi, "Gene Çelikpalas'a geldik!" dedi. Öte yandan, ağzında cıgarasıyla saçları topuzlu bir kadın da, İdare'de kayıt işlemlerini yaptırıyordu. Belli ki, ilk kez gelmiyorlar. Rahat, dahası pervasız bir tavırları var. Yataklarını da birlikte getirmişler.

Yalnız şaşılası yan şurası ki, iki küçük çocuk da, anneleri dolayısıyla 'tutuklu' ya da 'hükümlü' koşullarına katlanmak zorunda kalıyor. Havadan, güneşten, sıcak sudan, süttten ve özgürce oynamaktan –eğer, dışarıda bunlara sahip olabiliyorlarsa– şimdi, burada, yoksunlar.

Bir ara, ben, torbamızdan çıkardığım irice bir elmayı büyük çocuğa verdim. Sevimli, kıvrıkcık saçlı, güzel bir kız çocuğu.

Bayrampaşa'da karşılaştığımız ikinci bir saldırı, hepimize tutuklu giysileri giydirilmesi zorunluluğunun getirilmesiyle ortaya çıktı. Bir yandan pantolonlarımızı, ceketlerimizi teslim ettik; öbür yandan, yanımıza alabileceğimiz küçük torbaların içi arandı. Ayrıca, ilaçlar İdare'de bırakıldı. Bu arada, doktorun geleceği söylendiği halde doğal olarak hiç kimse gelmedi.

Buna karşılık, kolonyalar nedense alınmıyor. Ama, bir anda buharlaşıyor.

Bu sırada, kimi istekler, bekleyişler ya da anıştırmalar kendini gösterdi. Bir çeşit kalın pamukludan dokunmuş, koyu çivit rengi cezaevi giysilerini (bir pantolon, bir de üstlük) bile alınca ya dek kan ter içinde kaldık. Ancak, ola ola, iki beden büyüklük vardı ortada: 50 ve 54 numaralar.

Almakta ben biraz geç kaldığım için, bana en büyük beden kalmıştı. Benzer biçimde, Hüseyin Baş'a da. Kısaca, ikimize aynı numara.

Bu arada, kimi afili pantolonlar da hiç yok değildi. Şefik'le Orhan'ınkiler, sözgeli mi. Kimisi de onlara imreniyor; "Öylesi olsaydı," diyordu.

Sonunda, elimdekileri, güçbela, 50 numarayla değiştirdim. Bu kez, ceket uydu; ama, pantolon uzun, gövde bir parça dar geldi.

Dışarıda, ekşimiş ve çürümüş sebze meyveyle çöp artıkları, her çeşit boru parçası, atılmış delik çaydanlıklar, şu ya da bu tür madensel çöpler. Dolayısıyla, ağır bir koku ortalığa yayılıyor. İnsanın burnunu düşürecek ölçüde dayanılmaz bir koku!

Tanım doğruysa o 'orta bahçe'nin her yanı demir kapılarla kilitli. Daha kapı yönüne yaklaşırken, koku da insanın burnuna yapışıyordu.

5/6 Kasım

Gece, ancak saat 23.00'e doğru belirli bir koğuşa –yani, C-16 koğuşun adı– getirilebildik. C-15 ile C-16, Sağmalcılar Cezaevi'nin en iyi koğuşlarıymış. Kaçakçıların koğuşları.

Önce, bir tür ikinci kata çıktık. Ama, daha önce bir kat çıkmıştık zaten. Sonsuz koridorlar geçtik. Tüm 'C' koğuşlarının önünden yürüdük. Son anda yer listesinin değişmesi (Bakanın buyruğuyla, denildi; ancak, hangi bakan?), benim C-11'e (öldürme fiilinden hükümlü olanların bulunduğu koğuşa düşmemi önlemişti.

Böylece, yeni yerimizde 102 kişi olmuştuk. Barışçılar'a dağınık düzende boş yerler bırakmışlar. Oradakiler, hepimizi çok iyi karşıladı. İkranda bulundular. Buraya 'Esnaf Koğuşu' deniyor. Mali Polis'in suçladığı kişiler, bunlar. Varlıklı, durumları oldukça iyi olan birtakım tutuklular, belirli bir düzen kurmuş görünüyorlar.

Bu gece, ilk kez, yumuşak bir yatakta yattım. Aylardır ilk kez. Üstelik, ahşap yerine demir ranzada. Bu çift katlı ranzanın üst bölümünde Erdal Atabek var. Yalnız, eni biraz dar. 75 cm gibi görünüyor gözüme. Tek battaniye veriliyor, ama üşümedim. Ne de olsa, burası eski bir cephanelik değil; üstelik, kaloriferli. Kaldı ki, pencerelere bir metre uzaktayım.

Yumuşak bir yatakta yatmak duygusu, olağanüstü güzel bir duygu. Maltepe'de, yatağın içinde sekiz aydır erimeyen, yumuşamayan ve hep varlığını koruyan tümsekler bulunuyordu.

Sağmalcılar'ın ilk gününde yaşadığım ikinci değişik duygu, 'pencere'den kaynaklanmakta. Yanımda, uzun ve kocaman bir pencere var. İç avluya açılıyor. Gerçi, herhangi bir yeri görmüyor; ama, ışık var.

Pencere demirleriyle cam arasına soğan, fasulye, karpuz ve benzeri sebze ve bitkiler ekmişler. "Gördüğümüz tek yeşillik, bu!" dediler. Onlar da, besbelli, yiyeceklerden sağlanan tohumla.

Ne ki, ışığa ve pencereye kavuşmak olağanüstü bir lüks! Buna karşılık, sabah, yüzümüzü yıkayacak su bile yok. Su deposunun yerine gözetleme kulesi dikilmiş.

Bin sekiz yüz kişilik cezaevine, 4500 insan doldurulmuş. Bir çeşit, insan tüketen 'insan fabrikası'. İnsanı hammadde olarak kullanan, yalnız onu öğüten bir değirmen!

6 Kasım, Cumartesi

Dün gece yağmur yağmaya başladı. Aralıklı ya da sürekli, pek anlayamıyoruz. Koğuşun kıdemli sahipleri, yağın yağmuru kastederek, bize, “Ayağınız uğurlu geldi!” dediler.

İnce uzun bir dikdörtgen olan koğuşun uzun kenarlarından biri, silme pencere. Biri kapatılmış, on tane; neredeyse, bütün bir yüzey. Pencere yükseklikleri bir buçuk metreye ulaşıyor. Ama, pencerelerin çoğu kırık. Mukavva kutuları keserek gazetelerle kapatmışlar.

Ben dikdörtgenin dibinde, kısa kenar üstünde, tam da sözümona koridorun dönüş yaptığı köşede –altta– yatıyorum. Ne ki, o köşede sanki bir ‘kıraathane’ kuruluyor. Koğuşun önde gelen tüm kişileri, burada; bu ‘kahve’de.

Hemen yanı başımda, dörtlü bir ‘kaçakçı’ grubu var. Biri-si, Kadıköylü. Bir de, Fransız Filolojisi’nden ayrılma, genç bir çocuk var. Kendi deyimiyle, o, Mali Polis’in ‘kurban’ı. Kaset-video yapımcısıymış. Fatura sorunu yüzünden yatıyor.

İlginç bir rastlantı: Ataoğlu’nun ‘Lotus’undan, Orhan Apaydın’ın ‘Pierre Cot Ödülü’nden (Demokratik Hukukçular Ödülü) sonra, saçlar kesildi ve DDY Taşımacılarının giysilerini çağrıştıran hükümlü üniformalarını giydik. Gerçekten, herkesin kafası pırıl pırıl parlıyor.

Kolayca öngörüleceği gibi, hiç kimsenin morali iyi değil. Çoğu –yani, Barışçılar’ın çoğu– yataktan çıkmıyor. Koşulların üstesinden gelmek, morali yüksekte tutmak için herkes birbirinden güç almaya, kendi sürüsünden hiçbir biçimde ayrılmamaya, kopmamaya çalışıyor. Konuşan az; gülen, şaka-laşansa hiç yok! Kemal bile, referandumdan artık söz etmez oldu.

Dışarıya açılmaya, koğuştaki öbür insanlarla ilişki kurmaya gelince, o zaten söz konusu değil!

Maltepe’den Sağmalcılar’a taşınmanın en katlanılmaz yanı, bence, gelecek bir mektubun elime geçmemesi olasılığı. Aslına bakılırsa, böyle bir mektup belki de, zaten hiç yazılmayacak. Acaba, yazılması için bir ‘neden’ var mı? Olağanüstü koşulların dayanışması ya da olağan bir ‘nezaket’in anlamını neden abartıyorum? Ne bekliyorum?

Saçsız insanlar, bilim-kurgu filmlerinin robotlarına benziyor. Özellikle arkadan bakınca, görülen yalnızca enseler ve giysiler.

Oysa, önden bakınca, belirginleşen daha çok alın. Sivri bir tepenin yüzeyi gibi, kemik dışarıya fırlıyor. Yüz küçülüyor, çehre uzuyor. Şaşırtıcı olan bir başka yan, saçların kesilmesinden sonra, yüzdeki yoğun kıl bölgesi olarak kala kala yalnızca kaşlar kalıyor. Dikkatleri de, yalnız o çekiyor. Gözler bile, alışılmış etkisini yitiriyor. Orantısız bir durum doğuyor, yüz topografyasında.

Yakınlarımızın bu kılık ve çehreyle bizi tanıyabileceklerinden kuşku duyuyoruz. Halûk, annesinin duruşmaya gelmesinden ve orada fenalık geçirmesinden korktuğunu dile getirdi.

Öte yandan, Nazlı Ilıcak da burada. Ama, o gündüzleri özgür. Akşam cezaevine geliyor, yalnızca geceyi geçiriyor bizim aramızda. Saat 19.00'dan sabah saat yediye kadar. Hepsi bu! Üstelik, hepsi hepsi iki ay!

'Çocuk taciri' Dr. Cumhur Akkent de, Kastelli (Cevher Özden) de burada. Duyduğumuza göre, Dr. Akkent, revire bakıyormuş.

Bugün mektup yazacağım.

Mektup nedir ki? Satırları arasında güçlü ve somut bir sevginin soluk alıp verdiği, sınırlı bir metinden başka? İnsanlar, sevdiklerinin, yüzünü, bedenini, el hareketlerini bakışlarıyla boşuna yakalamaya ya da belleğinde tutmaya çalışır. Oysa, az sonra, gözlerin rengi bile anımsanmaz olur. Zaman, bellek körlüğünün biricik mimarı kabul edilirse, herhalde bu bir abartma sayılmamalı.

Ama, gene de, baş döndürücü bir koku gibi yaşamın içine sızıp akan bir 'şeyler' var. Ilık, kâğıda yapışıp kalacak, reçine gibi bir özsuyu.

7 Kasım

Dingin, ıslak ve külrengi bir pazar sabahı. Sabahlar böyle. Ortalık bütünüyle sessiz. Kimse uyanmıyor, uyanan konuşmuyor, konuşan ses çıkarmıyor. Kimileri de, yeni uykuya yatmakta.

Gündüz genellikle durgun, ama geceleri hareketli, gizemli, içe kapanık bir yaşamı var koğuşun. Sabah, “iyi uykular!” deniyor.

Kalkıp tıraş oldum. Saçsız başım üşüyor; sanki, kişiliğimin bir bölümü, saçlarımla birlikte alınıp atılmış. Aşağı kata indim. Birlikte kahvaltı yapmak için Grup arkadaşlarımı bekliyorum

Artık son kalan peynirimizi, dikkatle ve yalnız sabahları yiyoruz. Öte yandan, süt de yok!

Tüm sıkıntılar ve yoksunluklar, bekleyişler, yakın geleceğe ilişkin bilinmezlikler beni geriyor. Bir çeşit avunma gibi, sık sık belli bir noktaya kayıyor düşüncem. Bununla birlikte, herhangi bir beklentim yok; mademki, şimdiye dek –bunca uzun zamandır– hiçbir değişiklik olmadı. Umutsuz, bir sinek vızıltısı gibi tekdüze bir özlem, benimki. İsteklerim, seçtiğim dayanma eksenini, yavaş yavaş bulanıyor, kararıyor ve anlamsızlaşıyor.

Saat ilerledi. Midem zil çalmakta. Bol acıyla ‘zenginleştirilmiş’ bir tabak şehriye çorbası –bir bardak çay ya da sıcak su gibi– çoktan midemde yok olup gitti. Biberlerse, hepsi bir noktada tortulanmış sanki.

Öte yandan, ‘Kaçakçılar’ özel yemekler yiyorlar: Süt, yumurta, sucuk, salam, salata...

“Yok yok, burada!” demişti, ilk gün, sivil bir gardiyan, biz beklerken. Belki de, daha başlangıçta, hizmete hazır olduğunu belirtmek istemişti.

Gerçekten, öyle görülüyor ki, koğuşta herhalde her şey var.

Oysa, ‘ülkenin seçkinleri’ olarak suçlanan bizler, ya aç mideyle ya da acı bir şehriye çorbasıyla uykuyu bulmaya çalışıyoruz. Gündüzleri de, ellerimizde birer tahta kaşık, birer plastik tabak, aç kurtlar gibi çorba tenceresini bekliyoruz sabırsızca. Üstelik, verilen ekmek de sınırlı miktarda; bütün gün için bir ekmek!

Anayasa tenceresinin kapağı açıldı: İçinden % 92 ‘Evet’ oyu çıktı. Ne sonuç!

Öte yandan, bugün Dünya Barış Konseyi’nin Başkan Mahmut Dikerdem’e ‘Allende Ödülü’nü verdiği haberini aldık. Gün, çelişkilerle dolu!

9 Kasım, Salı

Nice düğümün çözüleceği bir gün. Salı ve perşembe, avukat günü. Ama, perşembe, aynı zamanda duruşma günümüz. Ertelemek istiyoruz, acaba başarabilecek miyiz? Hem, bakalım başlayan gün ne getirecek?

Dün, kitaplarımızı ve eşyamızın pek çoğunu geri verdiler. Böyle bir sonuç, yitirildikten sonra yeniden bulunan eşeğin yarattığı sevince benzedi. Orhan Apaydın mektup göndermiş, onu aldık. Hastanede iyi olduğunu, yanımıza gelmek istediğini ve yalnızlığını vurguluyor.

İyimser Taygun'a bakılırsa, dışarıda herkes her şeyi bilmekte. İlk dağıtım planlamasında, hangi koşullara verildiğimiz bile biliniyor. Taygun haber yollamış, babası geldi. Görüştüler.

Burada iki havalandırma seçeneği var: Bir gün, saat 08.00-10.00 arası; öbür gün 10.00-12.00 arası. Dolayısıyla, koğuş kapısının sabah erken açıldığı günlerde, havalandırmaya inip hareket yapıyorum. O da, hava yağışsızsa. Bugün yağmur yok, ancak hava kapalı. Sıkıntılı.

Ne ki, bu arada sıcaklık da artmış. Üstelik, dünden beri güneş de çıktı. Yalnız, sabah havalandırma betonuna indiğimizde dumanlı bir havayı solumak zorunda kalıyoruz. Oysa, Paris'in sanayi banliyölerinde –sözelimi, Puteaux– bile, böyle ağır bir koku duyulmazdı. Bu ne, acaba?

Gene de, havanın gittikçe açılıyor olması, güneşin varlığı, soğuşun bir ölçüde kırılması, kısaca umutla başlayan gün göğsümüzü şişiriyor.

Radyonun ilk haber bülteniyle birlikte, 'tahliye' sözünü bile duyduk.

* * *

Bizi, bir cuma günü, Sağmalcılar'a getirmişlerdi. O zaman, kısa bir sürede görebildiğim kadarıyla, görüşmeci kadınlar – ellerinde paketleri, fileleriyle– uzun bir katile oluşturuyor; kuyruk dışarılara dek uzanıyordu. Bunlar sabırla, sessizce, özveriyle bekleyen, hep bekleyen kadınlar. Aynı zamanda, beklenen kadınlar...

Kuyruğun bir bölümü merdivenlerde, bir bölümü binalara girmiş, bir kısmı koridorlarda; ama, önemli bir kısmı da dışarıda, açık havada duruyordu. Yağış varsa yağmur altında, kışsa soğukta ya da ayazda, ıslak zemin üstünde.

Elbet görüş günü olduğu için, bu böyle. Aralarında Adana'dan, İzmir'den, Ankara'dan gelmiş olanlar var. Hepsi de, beş ya da on dakikalık bir görüşme için bekliyorlar. Sabahın yedisinde (kış sabahları, o saatler henüz karanlık oluyor) gelip, ancak öğleye doğru görüşebilen kadınlar.

Öte yandan, aynı saatlerde, erkeklerde de bir gerilim, sinirlilik ve telaş kendini göstermeye başlar. Görüş günleri, aslına bakılırsa, uzun süredir aç kalmış bir insanın önüne konulan yemekten yalnızca bir tatlı kaşığı almasına izin vermekle eş anlamlı sayılabilir.

Neyse ki, ben bu dalgalanmaların dışında kalıyordum. Gelecek ya da gelebilecek pek kimse yoktu. En son, yaz içinde, İstanbul geçişi küçük kız kardeşim uğraşmıştı. Erkek kardeşimse, işi gereği zamanı olmuyor; uğrayamıyordu. Ancak, çok önemli durumlarda ya da nedenlerle...

Kaldı ki, ben de gelmelerini, bu zor koşullarda saatlerce kuyrukta beklemelerini istemiyorum. Bu nedenle, Atilla'ya "Gelme!" dedim. Bu arada annem, hastaneden yeni taburcu edilmiş. Burdur'da hastanede idi, onu da on aydır hiç görmemiştim.

Babam da orada. Ülker'le beraberler. Zaten Ülker'le eşinin görevleri orada, Burdur'da.

Mahkeme'de, sorgumun sonunda demiştim ki, "Tahliye olunca bile mağduriyet ortadan kalkmaz. Mağduriyet, çünkü, belleğe emanet edilmiş bir yitik zamandır. Öyle ki, tutukluluk hayatı ikiye böler ve bu iki uç, bir daha asla birleşemez. Çünkü bu uçların arasına acılar girer, yokluk, yoksunluklar girer; ayrılıklar ve daha da kötüsü, ölüm girer!"

O zaman, böyle söylemiştim. Bunları yaşam öğretiyordu bize.

İçeride akıp giden kapalı, kısıtlı yaşam!

10 Kasım

“Türk Tanrısı (!) Kenan Evren, Azrail de İçişleri Bakanı!”

Bunları söyleyen, yaşlı Aziz Baba. Şu günlerde Bayram-paşa’dan Azdavay’a gidecek. Cezaevi nakli. Sevki gelmiş. Bu gidişler, genellikle sancılı olur. Ama, onun için değilmiş gibi görünüyor.

“Bir avuç tuz al, göster! Koyun gibi koşarlar! İşte, milleti-miz böyle! Söylenileni bile duymaz. Sadece alkışlar.”

Aziz Baba, tartışmasız, koğuşun en ilginç siması! Bir halk filozofu! Bir ‘düşünür’! Aynı zamanda, kökten bir ‘muhalif’!

Dün, *Zorba*’yı bitirdim. Dağ çağlayanları benzeri, bu kitap yoğun bir yaşama sevinci akıtıyor. Ancak, suyun derinliklerinde, sanki taşınamayan atık maddeler gibi, bir tortu katmanı var. O da, insanın dramı. İnsanlar sürekli mutsuzluğa iten acaba ne?

Cezaevi Yönetimi’nden bir bölüm kitap daha aldık; bir adet de sivil pantolon. Bu arada, sabah 8.30’da Brejnev’in öldü-ğü haberini verdi radyolar.

Yeniden bir mektup yazdım. Bir ikincisini. Ne bekliyorum ki? Tüm bu hareketlerimin bir anlamı var mı? Olabilir mi? Bir bakıma, kendi kendimi kışkırtıyor gibiyim. Mektuba Ege Deni-zi’ndeki Adalar gezisini, o geniş kenarlı beyaz yaz şapkasını, borç ve mutluluk ilişkilerini yazdım.

Cezaevi sıkıntılarını, biriken acıyı, sonsuz bekleyişleri yumuşatan; kimi zaman sevgiye bile dönüştüren, hep bu oyala-nışlar. Daha başka ne isteyebilir? Yaşanan deneyimin kişiliğimi zenginleştirmesine, yaratıcı bir yalınlık kazandırmasına, yaşa-mı sevmeye ve baskılardan olabildiğince korkmamaya yardım-cı oluyorsa, bu yeterli değil mi?

Gerçekten, isteklerimin acaba hepsi bu mu?

11 Kasım, Perşembe

Sabah saat sekizde hazır olduk. Dışarı çıkarıldık. Bu, ilk kapı. Sonra bitip tükenmez koridorlar, sayısız kilitli demir kapılar, uzun bekleyişler, bezdirici kayıtlar, aramalar ve saat 10.00’den sonra kapalı arabaya biniş. Bu ilk gidişimiz, Bayram-paşa’dan. Jandarmalar, süngüler ve bir yüzbaşı! Üstelik, kimi-miz de ayakta kaldı.

Oraya varınca arabadan önce Kemal Anadolu atladı yere. Yumruğunu havaya kaldırarak, öne doğru sıçradı.

Arabanın durduğu yerden belirli bir yükseklikte, Venedik kanal köprüleri gibi, üstünde ziyaretçilerin salkım saçak beklediği köprü benzeri bir yer var. Birçok tanıdığı görebiliyorum. Orhan'ın sorgusu dolayısıyla Ferhan da orada. Sonra Melek de, Seniye Hanım da.

Böyle bir karşılaşmadan dolayı tutuklular ordusu şaşkınlık içinde; gözlerde sonsuz hüznün ve yüzde anlamsız, sahte, yılışık bir gülümseme. Kimi aldatabileceğiz? Mavi 'hükümlü' giysileriyle gözlemlü Baro Başkanı, bir gar taşıyıcısını andırıyor. Biz ötekiler, daha da kötü!

Kimi ziyaretçi kadının yüzü kasılıyor. Boynu eğilip ağzından tek söz çıkmaz oluyor. Onlar hiçbir şey yokmuş gibi durmaya çabalarlarken, bir genç kız da arkadaşına çok yakışıklı olduğunu ilk kez pusulayla yazıp yolluyor. Ayrıca, para iliştiyor kâğıda.

Bu duruma uzun uzun güldüm. Herkes duygularını, asıl düşüncelerini saklayarak, sözüm ona öbürlerini kandırmaya çalışıyor. Tam anlamıyla, bir *Commedia dell'arte*!

Hepimiz, bu özel tuluat tiyatrosunun kendine özgü giysileriyle, bir dizi porselen 'helkelcik'i andırıyorduk: Yırtık giysileri içinde uşak Arlecchino, sonra Pierrot, Pantalone, Polechenella; yalnız ortalarda Colombine ve Pierrette görülmüyordu. Hepsi bu!..

Saat 10.45'te duruşma başladı. Dikerdem de burada. Çok sayıda gazeteci fotoğraf çekti. TV muhabirleri dolaşıyordu, orada burada. Bu arada avukatlar, 'durum'a karşı bir tepki olarak duruşmayı topluca terk ettiler. Hareketlerinin nedenini de, 'mahkûm statüsünün bizlere uygulanması'na bağladılar; "Mahkeme ve Cezaevi'ne karşı değiliz" demekten de geri kalmadılar. Sanırım, özellikle bu konuda 'özenli'ydiler.

Mahkemeye gelirken ikili sıra olunmuştu. Ben ve Apaydın birlikte, üstelik en baştaydık. Orhan Bey'e, "Bugünler geçecek!" dedim. O da, karşılık olarak, "Ateş hattında bulunuyoruz. Olacak bunlar!" dedi. Biraz daha rahat görünüyordu.

Bizi ilk gördüğünde, Reha Hanım'ın gözleri yaşardı. Sonra, gülmeye çalıştı. Ardından, güldüğü için özür diledi. Ama,

aslına bakılırsa, gülmek suretiyle gözyaşlarını önlemeye çalıştı. Çok daha sonra, bir kenara çekilip gözyaşlarını sildiğini gördüm.

Sabah çıkarken, bir süre bizi kapıda bekletmişlerdi. Tam da, Kadınlar Koğuşu'nun kapısı önünde. O arada, sabah mahmurluğu içinde, saçları bir ölçüde dağınık Nazlı Ilıcak çıktı ortaya. Hızla kapıya yürüdü. Doğrudan, kendisi kapıyı çekmek ister gibiydi. Aslında, bizden kaçıyordu, denebilir. Ne ki, tam o sırada elektrikler söndü. Kapı da, açılmaz bir duruma geldi.

Elektrikler yeniden yandığında, bu kez daha iyi gördük: Ilıcak, siyah uzun çizmeler giymişti. Kısa, geniş, siyah bir pantolonla (Chanel boy pantolon) gene siyah bir kürk vardı, üstünde. Boyalı saçları kestane rengiydi. Elinde, ince bir dosya çantası bulunuyordu. Yağmurda tüyleri ıslanmış bir kemirgeni andırmaktaydı.

Bizden biri, içimizden onu ilk gören ve tanıyanlardan biri, "Geçmiş olsun, Nazlı Hanım!" dedi. O da, kolay anlaşılma-yan kısa bir karşılık verdi. Bir kuşun gözleri gibi, küçücük ve yuvarlak gözleri vardı.

* * *

Bugünkü duruşmada, öğleye kadar Ergun Elgin'in sorgusu yapıp bitti. Saat 13.15'te Orhan'ın sorgusu başladı. Yirmi dakika içinde son buldu. Sesi de iyi işitilemedi; biteviye bir tonda, biraz da mırıl mırıldı. Ama, konuyu ele alış açısı –bir çeşit izlenimci bir yaklaşım– daha sonra bu yöntemin sanatta geçerli olmakla birlikte bilimsel olmadığı biçiminde yorumlandı.

Oysa, bana göre, çok özgün ve konuya yeterince uygun düşen bir yaklaşımdı. Taylan, sorgusunda, adeta, önce 'infaz', sonra da yargı sisteminin uygulandığını dile getirmişti.

"Barış Derneği, 12 Eylül öncesi terörüne karıştı ya da onu hazırladı gibi bir suçlama getirmekle, İddia Makamı, iç ve dış kamuoyunu inandırma şansını yitirmiştir. (...) İddia, bazı şeyleri atlayarak, rastgele ve keyfi seçimlerde bulunarak, gerçekleri ortaya çıkarmıyor; tersine saklıyor," dedi.

Orhan'ın sorgusu bittikten sonra, kısa bir ara verildi. Ardından, Hüseyin Baş'ın sorgusu başladı. Saat 16.00'yı biraz geçerken, o da bitti; ancak, yazdırma da bir o kadar –yaklaşık, yirmi dakika– sürdü.

Hüseyin Baş, imzalı metinlerde, “(...) Evet, onlarda, parafa benzediğini sandığım bazı şeyler, var” demekle yetindi.

O günden sonra, ‘parafla imza’ arasındaki ayrım üstüne sonu gelmez tartışmalar koğuş günlerini doldurdu, zenginleştirdi. Hüseyin’in sessiz ve yarı masum gülücüklerine sürekli yol açtı. Ancak o gülerken, bir noktadan sonra gözleri bütünüyle kapanıyordu.

Yeniden bir ara verilip, sonra duruşma yeniden, saat beşi geçerken bir kez daha başladı.

Basın bölümünde Hollandalı bir gazeteci yer alıyordu. Bir ara da, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İtalyan ve İspanyol Filolojisi’den Dr. Gül Işık’ı gördüm ya da bana öyle geldi.

Duruşma, saat 18.00’e gelmeden bitti ve biz de ayrıldık. Böylece, bir gün içinde üç kişinin sorgusu tamamlanmış oluyordu.

Akşam, hem Hüseyin hem de Ergun çeşitli ağızlarda eleştirilere uğradı. Belirli bir çevre, Ergun üstünde kaba bir biçimde ve özellikle ayak direyerek duruyordu. Küfredenler vardı. Ama, H. Baş’la birleştirmemeye de özen gösteriyorlardı. Sanırım, bir çeşit disiplin olayı yaratmaya çalışıyorlardı.

12 Kasım, Cuma

Üç hafta var ki, Atilla gelmedi. Daha doğrusu gelemedi. Birinde o gelmedi, öbüründe burada görüş yoktu.

Öte yandan, iki aydır da çocuklardan mektup almıyorum. Zaten, yaşları ne ki? Büyüğü on bir-on iki! Adres vermedikleri için ben de yazamıyorum. Hem yazmak ve karşılık almak aynı şey değil.

Bugün, cuma. Kadınların görüş günü! Demek ki, kimse gelmeyecek. Duruşmalarda, neyse, tanışanlar, dostlar, aşınalar hatır soruyorlar. Ben de teşekkür edip geçiyorum.

Sanki görünmeyen bir alınyazısı, ağlarını örüyor. Ne talih-sizlik!..

Sağmalcılar, tuhaf bir yer! Bulaşıkçı için para ödüyoruz; temizlikçi için para ödüyoruz. Meydancı için ödüyoruz. Mazgal parası adıyla, sübyan çocuklar için para ödedik.

Ayrıca, buraya ilk geldiğimizde, anlamı bilinmeyen ‘100 çay’lık bir para ödedik. Buna karşılık, buraya gelişimizle birlikte kaloriferler yanmaya başladı. Buna çok sevindik. Beklemediğimiz, olağanüstü bir lüks. İlk kez ısınıyoruz, şubat sonundan beri. Bununla birlikte, henüz kırık pencereler var. Camların bulunduğu yere yetişemiyorlarmış. Ama, kasımın ortası!

Bu arada, tek battaniyede yatıyoruz. Ancak bu durum, Cezaevi Yönetemi’nin üç değişik nitelikte battaniye satmasına engel değil. Doğal olarak her şeyin kapısını para açmakta.

Gün içinde bir kez sayıyorlar; o da, saat 18.00-19.00 arası. Sayımın sonunda, sivil gardiyan: “Allah kurtarsın!” diye bağırıyor. Koğuş halkı da, “Sağol!” diyor. Bizi sayanlar, jandarma erleri (Mavi Bereliler). Astsubaysa her şeyi gözetim altında bulunduruyor. Ancak, kurtuluş dileğine katılmıyor.

13 Kasım

Zaman uzayıp ‘tahliye’ sürekli ertelenince, Isaac Asimov’un bilimsel dizisi (İngilizce) geldi koğuşa. Halûk’un amacı, bunların çevrilerinde bir dizi yapılmasıydı. Zaten, *Yazko* dergisi de benzer bir çalışmaya girişmiş bulunuyor. Yanılmıyorsam, iki-üç kitap bile çıkardı.

Saçlarımın kesilmesini izleyen o ilk duruşma günü, kızgınlık, öfke ve isyan, tüm hücrelerimden zehirli yeşil bir özsu gibi fişkırpıp ta yüzeye dek çıkmıştı.

O sırada, “Yaşam, bir çılgınlık olmalı!” diye geçirdim içimden. Bir sesleniş değil, bir haykırış olmalı! En özgür ölçüler içinde doğacak bir haykırış! Çünkü insanın bağrındaki o vahşi kuş, zaten sürekli kanat çırpıyor; göğsü parçalayıp kaçmak, dar kafesinden kurtulmak istiyor.”

Yalnız yazmak, beni bir parça rahatlatıp; dinginleştirmekte. Aslında bu yazış, karşılığı hiç gelmeyen benden bana yazılmış ‘mektuplar’ sayılabilir. Ama, gene de, onları kaleme alırken –ya da yazacaklarımı ve yazdıklarımı düşünürken– gövdem-

deki o görünmeyen göğüs göğüse boğuşma süreci bir ölçüde ortadan kalkıyor. Bir çeşit silah bırakışma anı yaşıyorum. Kısa bir ara!

O dakikalarda binlerce puslu anı, saydam bir görüntü kazanıp düzenli bir sıraya kavuşuyor. Batmış sevinç ve hüzneler su yüzüne çıkıyor.

Şimdi, o duruşma günüyle (sorgu günüm) ilgili görüntü ve anılar, aydınlık bir yaz denizi gibi bütünüyle, pırıl pırıl gözümün önünde. Renk renk balıklar, orada, o temiz ve hareketli ortamda, olanca canlılığıyla kaynaşıyor. Yazık ki, sorgu sırasında her şeyi göremedim. Yazık ki, yüzüm sevmediklerime dönmüş; sevilense arkamda kalmıştı. Zamanın ve her şeyin arkada bırakıldığı bir yolculuk değil miydi, tutukluluk?

Denizin uzaktaki sesini acaba duyabilecek miyim? Artık onu hiç göremiyoruz. Denizi yitirdik, deniz bile çok uzakta. Zaten tüm yakınlar, uzak ve yabancı oldu.

Öte yandan günler var ki, gözlerimiz uzakta bir nesne görmekten yoksun. Yalnız gökyüzünü görebiliyoruz. Derinliği olan, ama o derinlikte ne sakladığını bilmediğimiz biricik mavi görüntü!

Gökyüzünün dışında her şey yakın!

Uzak bir nesneyi görme gereksinimini, şimdiye dek hiç duymamıştım. Bunun gerçek anlamda, yani fiziksel bir gereksinim olduğunu da duymamıştım; bilmezdim.

Kuşkusuz, korkunç bir şey, uzakları görememek! Gözlerim, sanırım, bozuluyor. İçinde bulunduğumuz ortamda, en uzak nesne, 10 m; haydi bilemediniz, 15 m uzaklıkta. Daha çok değil! Ne bir kuş, ne başka uçan bir hayvan, ne de yeşil bir bitki örtüsü! Ufuksuz, insanın fiziksel boyutlarına eşdeğer bir dünya!

Acaba, bir şeyi başka bir şeyle mi karıştırıyorum? Benim için uzakta olan, aslında, doğa değil ki!

16 Kasım, Salı

Dün gecedan beri, mevsimin ilk ciddi yağmuru yağıyor. Hiç durmamacasına. Sabah, daha ortalık karanlıkken kalktım, pencereden beton iç avluya baktım. Saçakların birinden, birleşerek akan yağmur suyunun gürültüsü dinmek bilmiyor.

Dışarıda olsaydım, bu yağmur altında durağa dek yürüyecek, dolu ya da seyrek geçen arabalara binmek için çırpınıp duracaktım. Üstelik, bir güzel ıslanacaktım.

Hemen bu rahatsız edici hayali kovdum. Güne iyimser ve neşeli başlamalı! Elbet, içeride olmanın yararları da var. Bunu gözden uzak tutamayız.

Dün, öğleyi biraz geçe kardeşim geldi. Atilla'yla 63 numaralı kabinde konuşabilmek için çırpındık durduk. Konuşmak bir yana insanın, karşısındakini görmesi bile olanaksız.

Ara yerde, arası boşluklu çift cam var; cam da alabildiğine kirli. Tepede, silindir biçiminde ve boyuna yerleştirilmiş madensel, delikli bir ses geçirme bölümü bulunmakta. Başı ona çevirince insanlar birbirini göremiyor, birbirine bakınca da ses gitmiyor.

Sonuçta, ne dediğimizi karşılıklı olarak anlayamadık. Ter ve sinir içinde kaldık. Bu benim ilk 'görüşme'm. Çıkınca, alnımın sağ tarafına müthiş bir ağrı saplanmıştı. Oysa, kendimi bildim bileli, benim çok ender başım ağrır. Bir süre ağrı devam etti. Koğuşa döndükten sonra daha da sinirliydim. Sözüm ona konuşma, beş dakika ya sürmüştü ya sürmemişti.

17 Kasım, Çarşamba

Bugün, az bulunur güzellikte bir hava var dışarıda. Leke-siz, masmavi bir gök. Pırıl pırıl bir güneş. Sıcak olacağı anlaşılan bir gün.

Sabah erken kalkıp, saat sekiz dolaylarında banyo yaptım. Ancak, banyo nasıl yapılıyor? Asıl sorun burada!

Önce Sabahattin, temizlik yapıp yerleri silen, paspasla-yan, iç avluyu her sabah süpüren yüzü sivilceli sarışın çocuk, iki kova su ısıtıp getirdi. Suyu tuvaletlerin yanındaki bölmeye, büyük plastik kovaya döktük. Kovanın yanı başında soğuk su muslukları var; gerektiğinde, suyun sıcaklığını onunla ayarlı-yorum.

Bu arada, bulunduğum yer beton mozaik; çevresi, tah-ta perdelerle kapatılmış. Zeminde plastik bir maşrapa görü-nüyor, onunla suyu kovadan alıp dökeceğim. Herhangi bir biçimde mantar hastalığı kapmamak için, ıslak mozayığın

üstüne küçük bir naylon torba yırtarak yaydım; ayaklarımı onun üstüne koyuyorum. Sabun ve havlumu, zaten daha önce getirmiştım.

Romalı İmparatorlara layık böyle bir banyodan sonra, kendimi enikonu dinç, diri ve rahatlamış duyumsadım.

Aslına bakılırsa, plastik maşrapayı da, değiştirmek gerek. Kişisel bir tas edinmeli. Sağlığı koruma kaygısı, üstelik sürekli koruyabilme güdüsü, insanı gittikçe daha çok kuruntulu yapıyor. Ancak buna zorunluyuz.

Son günlerin/ayların sebze-meyveden uzak yaşamı, dişlerimi etkiledi sanıyorum. Geride yer alan sol üst dişlerimden biri, birkaç gün önce, birdenbire kırılıverdi. Ancak, düşmedi de. Bir güz yaprağının dalında sallanışı gibi, sağa sola doğru oynayıp duruyor. Üstelik, siniri de birlikte oynatarak.

Denebilir ki, en sistemli yalancılar cezaevinden çıkar. Çünkü, ancak cezaevlerinde yakınlarımızı, dostlarımızı ve sevdiklerimizi aldatmak amacıyla koca bir yalan dünyası üretilir ve inşa edilir. Başka nasıl davranılsın ki?..

Herkes sorunlarını tek başına çözmeye çalışır; gereksinimlerini en aza ve ilkel düzeye indirmeyi dener. Doğruyu olduğu gibi aktarmanın, çünkü, ne gereği vardır; ne de yararı! Ama, asıl yalanı, cezaevi halkı kendine karşı üretir. Çoğu kez, yorumlarıyla isteklerini birbirine karıştırır. İstekler de, bir bakıma 'gerçek' kimliği kazanmış olur bu yolla. Sonra, gitgide, adım adım, bu yalanlara doğrudan kendileri de inanmaya başlar. Böylece, gerçeklerden tümüyle kopuk, soyutlanmış, kapalı bir yalan dünyası –sanal bir koza– örülmüş olur.

Görüş yerleriyle görüş günlerine gelince, içine gerilim ve sinirliliğin sindiği –birtakım yapmacık gülümseyişlerle yozlaşmış– mekânlar ve zamanlar. O sınırlı sürenin sonunda, yeni bir şey öğrenmeksizin, herkes eski konumunu korur. Yalnız zaman zaman, başın küçük ve beklenmedik bir hareketiyle ya da olağandışı bir gülümseyişle (özellikle, gözlerin ıslak gülümseyişi), boşlukta boş yere sallanan bir el, son bir bakış, görüşmeyi noktalar; renklendirir.

Geçen duruşmada, ara verildiği sırada, görüşçülerle –onlar, böylesine bir özel ismi hak etmiş özel bir toplumsal kat-

man- tutuklular kısa bir konuşma fırsatı bulmuşlardı. Herkes bir arada, herkes bağıra çağıra konuşmaktaydı.

İşte, içimizden birinin göstermelik gülüşü ve görüşmeci arkadaşıyla aralarında geçen konuşmanın komşusuna yansıması: “Bir isteğin var mı? Çorap, kazak, fanila filan?”

“Hayır! Sağol! Sen şiir yaz, ‘iyi’ şiir! Şiirler daha çok ısıtır bizi!”

*Gülerek söyledin bunları...
Ama, aşıp parmaklıkları,
Ulaşıncaya kadar bana
Yüklediler havada gezinip duran
Görüş günlerinin o bildik, buruk,
Kekre kederini.*

...

İsmail Uyaroğlu’nun bu satırlarını, Ali Taygun’la aralarında geçen o yarı sessiz konuşmayı hiç unutmayacağım. O gün onları seyretmekten ve söylediklerini anlamaya çalışmaktan, önümdeki avukatımla doğru dürüst konuşamamışım.

18 Kasım, Perşembe

Bu kez mahkemeye geç getirildik. Dolayısıyla, oturum da saat 11.10’da açıldı. Beş dakika geçti geçmedi, Nedim Tarhan’ın sorgusu başladı. Sorgu henüz bitmemişti ki, duruşmaya ara verildi. O sırada, saat bire gelmişti.

Yarım saat sonra, sorgu yeniden başladı. Sürdü, sürdü, sürdü. Sorgunun kendisi, iki buçuk saati geçmişti; ayrıca, yazdırma da çok ayrıntılı oldu.

Bu oturuma, ortaokuldaki öğretmenim Merih Hanım (Verdat Türkali’nin eşi) da gelmişti. Öğleyin gitti.

Saat 17.00’ye doğru oturuma yeniden başlandı. Nedim’in avukatı Halit Çelenk’ti. Tek tek yazdırma bitti; “Zaman uzadı” denilerek, sorulara geçilmedi. Çelenk, yaptığı kısa sayılacak konuşmada, müvekkili hakkında –adıgeçenin bağlı olduğu parti genel merkezinin Ankara’da bulunması nedeniyle– yetkisizlik kararı verilmesi; soruşturmanın da Ankara’da yapılması iste-

minde bulundu. Hepimizi şaşırtan bir biçimde, iddia makamı da yetkisizlik yönünde olumlu görüş bildirdi. Bu durum, birdenbire yeni bir sayfa açıyordu. Üstelik, henüz sorgusu yapılmayan öbür milletvekillerini de böyle bir sonuç etkileyecekti.

Yeniden bir aradan sonra, Mahkeme Kurulu, Tarhan'ın savunması sırasında savcıya karşı suç işlediğini ileri sürerek suç duyurusunda bulunma kararı aldı; yetkisizlik istemini de kabul etti. Bu arada, Hüseyin Baş'ın avukatı Tayfun Akçay da müvekkili için tahliye istedi. Ama, boşuna!.. Kaldı ki, duruşma da 28 gün sonraya ertelendi.

Evet, duruşma, bir ay öteye atıldı.

Alınan bu karar, apaçık bir belirsizlik taşıyor. Hiçbir avukat ya da içimizdeki hukukçuların hiçbirisi, açık seçik bir yorum getiremedi böyle bir sonuca. Sınırları belirli bir anlam yok ortada. Belki, dava çökmüş olabilir. Ama, şu an, hiç kimse bir şey bilmiyor.

Bildiğimiz, bizim çökmüş olduğumuz! Akşam, cezaevine döndüğümüzde bitkin, iyiden iyiye yorgun, sanki posası çıkmış bir durumdaydık. Özellikle iki nokta, bizler için şaşırtıcı bir etki yaratıyor: İlki, duruşmanın bir ay ertelenmesi; çünkü, sorguların zaten sonuna gelmiştik. Şunun şurasında, sorgusu yapılmadık ancak beş-altı kişi kalmıştı geriye. Öbürü, başgardıyan tarafından yetiştirilen bir haber: Cezaevine balık gelmiş! Gerçekte, İstanbul lüfer akınına uğramış olmalı ki, lüfer almışlar; biz de, on aydır ilk kez balık yemiş olacağız.

Sonunda, balık yedik ve ben hastalandım. Herhalde, ne tat ne tür ve ne de miktar olarak midem buna alışık olmasa gerektili. Gerçi, bir kişiye bile yetmeyecek bir ölçüdeydi; ama, bana, açıkça çok gelmişti. Balığa katlanamamıştım, besbelli.

Kimi duruşmalardan, yani ağır bir yenilgi etkisi taşıyan kimi duruşmalardan çıkıp geldiğimizde, kendiliğinden çok anlayışlı ve suskun bir ortam doğuverir –nedense– aramızda. Genellikle, öyle günlerde az konuşulur; kimse kimseye soru sormaz. Gerekli gereksiz gülünmez. Böyle zamanlarda kitap da pek okunmaz. İnsanın eli varmaz. Varsa da okuduğunu anlamaz, okuyan. Yalnız kalmak, en yeğlenen durum olur. Belki, uyumak!

19 Kasım

İçimizden birinin eşi yazmış. Demiş ki, “Orayı gözümün önüne getirmeye çalışıyorum.”

Acaba, bu olabilir mi? Nasıl getirebilir? Bütünüyle koca bir yapı, pencereler, kapılar, demir parmaklıklar, sonsuz koridorlardan oluşan bir labirent; sonra koğuşlar, yataklar, yemekhane, tuvalet, görüş yerleri, her yer göz önüne gelebilir. Az ya da çok, şöyle ya da böyle.

Ama, cezaevinin havası? O, bambaşka bir şey! Onu duyumsamak, koklamak, ona katlanmak, onunla yaşamak gerek! Hem görülenle yaşanan bir olur mu? Onlar ‘bizim’ yalnız ‘bizim görüntülerimiz’; içeridekilerle bütünleşmiş, içsel ve kişisel görüntüler.

Renk renk çarşafklar, değişik yataklar, birbirine benzemeyen yorganlar ve yatak yüzleri, insan giysileri (resmi takım, eşofman, gömlek, sivil pantolon, vb.), gecenin ve gündüzün her saatinde bir şeyler atıştıranlar, uyuyanlar, uyumayan ve uyuyamayanlar; gezinenler, söyleşenler, birbirine sonsuz yakın ve sonsuz uzak olan insanlar; insan gölgeleri ya da insan yıkıntıları; umutlar, bezginler, çökmüşler, sürünenler, sürüklenenler, dizlerinin üstünde yaşayanlar.

Başucumda, madeni bir dolap var. Yatağa bakan yüzünde kocaman bir ‘Müjde Ar’ resmi. *Gong* posteriymiş. Daha önce asılmış ve orada kalmış. Hiç olmazsa, dolabın kirini kapatıyor. Siyah giysisi, cömertçe açıkta bırakılmış göğüsleriyle her zamanki bildik tanıdık ‘Müjde Ar’ resmi.

Bununla birlikte, özel olarak dikkatle bakınca, resimdeki fırlamış kemikli alının Müjde Ar’ın tüm kadınsal çekiciliğini alıp götürdüğünü anladım. Dolayısıyla da, resmi sevmedim.

Öte yandan tavanda da, yatağımın tavanında, *Erkeğe* dergisinden kesilip yapıştırılmış, çırlıçıplak bir ‘takvim kızı’! Bir ‘afet’! Yani, Gloria Guida! Sarı, sıcak kumların üstünde, sere serpe yatan görkemli bir kadın gövdesi! Bunların hepsi, benden önce burada varmış. Gene de, ‘benimkiler’, koğuşta varolan öteki resimlere göre sayısal açıdan en azı sayılabilir. Ama, onları koruyacağım; yırtmayacağım.

Çünkü, başkalarından daha değişik birisi –bir boyalı kuşgibi görünmemek gerek cezaevinde. Üstelik, böyle bir durum tehlikeli de!

Evet, sivil cezaevlerinin havası ve rengi böyle. Genel çizgiye uymayınca, başka türlü düşünceler de doğabilir. Aslında, egemen olan onların –koğuşun asıl halkı onlar– yasası! Bizimki değil!

Bir bakıma, siyasal tutuklularla sıradan suçluların koğuşları bu yönden de birbirinden ayrılmakta.

* * *

Bugün cuma.

Bir mektup yazdım. Tutukluların ‘şimdiki zaman’ının (dolayısıyla, gelecek zamanı) ellerinden alındığı üstüne. Bu bakımdan, onların ellerinde yalnızca ‘geçmiş zaman’ kalıyor; o da yeniden yaşanarak uzatılabilir; yoğunluğu iki/üç/beş katına çıkarılabilir.

Bu arada, uzan zamandır ilk kez, bir fırsattan yararlanarak duruşma saatlerinin boşluğunda bir meyve yedim. Bu, Gazalci’ya getirilmiş bir ‘Denizli elması’ydı.

20 Kasım, Cumartesi

Bu gece, eski bir Fransız filmi seyrettik: “Kış Ortasında Bir Maymun” (Un Singe en hiver). Duyarlı bir film. Çok parlak değil belki, ama senaryosuyla dikkat çekici. Bütünü açısından, işneleyici denebilir. Antoin Blondin’in yapıtı.

“Bir yerde insan denize rastlarsa, oradan kolay kolay ayrılamaz,” diyor metin. “Cengile giden trenler yalnız, kimsesiz maymunlarla doludur”.

Kuzeyde, Manş kıyısında Trouville’de geçiyor olay. Bir ara, Bourboule da anlatılıyor. Havai fişekler, altıpatlarlar.

Ancak kadınsız ve sevgisiz bir senaryo. Birçok kişinin hoşuna gitti. Özellikle, olağanın çizgisinden dışarı çıkma tutkusuyla.

Koğuşta bulunan TV, biz Barışçılar için gerçekten önemli bir değişiklik oldu.

Cezaevinde iki ‘cezaevi’ var: Biri, balık akvaryumları. Öbürü, bizimki. Akvaryumdaki hareketli ve güzel balıklar, insanlara oranla daha çok güvenlik içindeler. Hiç olmazsa, onları yutacak büyük balık yok.

Gece, koğuşun her yanında değişik istasyonların müziği; kasetler, konuşma, vb çeşitli sesler duyulmakta. Bir ara, bir köşeden yükselen 'Yesari Asım' geldi kulağıma; o yana doğru seğırttim. Kuşkusuz, dış dünyayı düşünmemek elde değil...

Biraz önce de, TV'de, uzun boynu, çıplak omuzları ve arkada topuz yapılmış siyah saçlarıyla bir İspanyol güzelini andıran Saadet Sun'u dinlemiştim. Onu, güneş altında daha bir kat beyazlaşan taşlarıyla antik bir tiyatro dekoru içinde düşünmeye çalıştım.

21 Kasım, Pazar

Hava güzel. Oysa, dün yağmur vardı; serinlik, soğuk vardı. Bugün gök açık! Üstelik, ne soğuk ne sıcak!

Sabah kalktım, koşu yaptım. Biraz da beden eğitimi. Bacaklarımın eklem ağrılarını kimi hareketler iyi geliyor; ya da, ben öyle sanıyorum. Bununla birlikte düzenli yapmaktan uzağım.

Gazalcı'ya, dışarıdaki bir arkadaşından mektup gelmiş. Bir buçuk-ki yıl içeride yatmış, 'deneyim'li birisinden. Diyormuş ki, "İçeride altı ay kalan 'yattım' demesin; altı aydan sonra, yastıkta bir yandan öbür yana dönüyormuş gibi olur. Bir yıldan sonraysa..."

Daha deneyimlilere göre, Barışçılar'ın durumu böyle! Ya bize göre 'dışarıdaki'nin durumu?.. Sözgelimi, saçlarımızın ilk kesildiği gün, Prof.'un karısı şöyle dese: "...ciğim, saç şampuanını almıyorlar." Oysa, ortada saç kalmamış. Demek ki, biri saç öbürü şampuan derdine düşmüş olacak. İşte, dışarının ve içerinin gerçekliği!

Bir arkadaşın eski karısı da, eşi içeride yitirdiği sağlığıyla pençeleşirken, böylesi 'serüvenler'e atıldığı için onu suçlayan sayfalarca mektup yazabilmişti. "Nasılslın?" demiyor, ama nafaka yollayamadığı için veryansın ediyordu ayrıldığı 'koca'sına.

Ardından da, 'serüvene atılma'nın cezasını, Sıkıyönetim Mahkemesi'nde bile duruşmalar bitmeden hemen uygulamaya koyuyordu. Bu da, kuşkusuz, bir başka dış gerçeklik!...

Kasım İzlenimleri

“Tahliye Kantini”

Buraya ilişkin, Barışçılar’ın daha önce hiç karşılaşmadığı yan, “Kantin” defilesi. Koğuşun gözetleme deliğinin (judas) yer aldığı kapı, dışarıdaki uzun koridora açılıyor. Koridor, handiyse bir km. Ve, çok geniş. C-16, yani bizim koğuşsa, hemen hemen koridorun bitiminde. C-16’dan sonra, ‘Turistlerin Koğuşu’ (burada, yabancılar kalıyor) ile tutuklu polislerin kaldığı bölüm var. En dipte de, yüzeyi küçük camlardan oluşma bir pencere bulunuyor. Ama, hiçbir yere açılmayan bir pencere.

‘Kantin’ diye, elle itilen demir tekerlekli büyük arabaya deniliyor. Yaklaşık iki metreye bir metre boyutlarında. Onunla, çeşitli öteberiler satılıyor. Bir gün süt, cıgara, limon, domates, kahvaltılık yiyecekler (bal, zeytin, reçel, vb); başka bir gün tenekeyle peynir, yumurta, bir de gazete. ‘Kantin’ denilen arabada her gün bir başka madde satılmakta; ancak, gazete her gün bulunduruluyor.

Buna karşılık, gıda maddelerinin ne gün satılacağı belirsiz. Biz gelinceye dek, yani daha önceleri, bu satış seyrekmiş. Dolayısıyla, parası olan da bulunca çok alıyor. Şimdi, denildiğine göre, yiyecekler çeşitlenmiş. Doğal olarak isimleri de çeşitli: ‘Sucuk Kantini’, ‘Yoğurt Kantini’, ‘Helva Kantini’, vb. Sonunda, bu terim gitgide daha yaygın bir özellik kazandı; elbet, biraz da soyutlaşarak. Sözgelimi, tahliyesi gelenler çağrılınca, ‘Tahliye Kantini’ geldi, diyorlar. Koğuşlara yeni sanıklar getirilince de, buna ‘Adam Kantini’ deniyor.

‘Tahliye Kantini’yle ‘Adam Kantini’, iki çelişik yazgının isimleri. Biri girişin, öbürü çıkışın simgesi.

‘Adam Kantini’, haftada iki gün. Öyle günlerde, ‘karantina’dan çıkarıp her koğuşa üç-beş kişi dağıtıyorlar.

Yavaş yavaş, Sağmalcılar’a özgü ‘jargon’u da öğrenmeye başladık. Sözgelimi, ‘sayım karşıda’ demek, akşam sayımının çok yaklaştığını belirten, alarm verici bir söz. Daha açık bir anlatımla karşı koğuşu sayıyorlar; “oradan çıkıp, ardından C-16’ya girecekler” anlamı taşıyor.

Tahliyeciler, baba adı da okunarak çağrılıyor ve onların bütün kişisel eşyalarıyla birlikte gelmeleri isteniyor. Sonra 'emanet' teki sivil giysileri veriliyor; buna karşılık, mavi cezaevi giysileri geri alınıyor.

Buranın sözlüğünde 'sakal', rüşvet demek. 'Kıyak çekmek' se, yardımcı olmak anlamında.

Bu arada tehlikeli yasaklar da yok değil. Sözgelimi ranzanın üstünde yatan, ayaklarını aşağıya uzatamaz. Öbür –cina- yet, yaralama– koğuşlarda, sarkan ayaklar şişleniyormuş. Benzer olarak, eğer bir abartma değilse, havalandırmada 'voltayı kesmek' de ölüme yol açan yanlış bir hareket. Ama, bizler için, koğuştaki belirli bir hoşgörü tanınıyor. Kendi aralarında, "Bunlar raconu bilmiyor" diyorlarmış.

Ayrıca, koğuştaki içinde de birtakım yerleşmiş kurallar var. Geceleri, saat (sabah) bire doğru yatılıyor. O zamana dek oturuluyor, konuşuluyor, yemek yeniyor. Bunun nedeni TV olması, diye düşünüyorum.

Ama, o saatte de katı disiplin uygulanıyor. Ertesi gün saat 13.00'e dek büyük bir gürültü olmuyor. Uyuyan uyuyor. Bir bakıma, gündüz uyunduğu için de gece geç yatılıyor. Hem zamanın önemli bölümünü de uykuya yüklemiş oluyorlar. Böylece, 'büyükler' daha az adamla karşılaşılıyor. Çünkü, cezaevinde de belirli bir toplumsal ya da ekonomik piramit kendini duyurmakta.

Kurulu düzen ve kurallar, sanırım, belirli bir sürecin ve gereksinimlerin ürünü. Kaldı ki, burası, 'onlar'ın hapishanesi. Siyasilerin değil. 'Bizim' değil! Kaldı ki, hükümlünün daima tutuklu üstünde ağır basan bir yanı var. Ayrıcalığı var. Cezaevi onlara göre ayarlanmış olabilir. Dolayısıyla, sonunda, bizler için bir 'yabancılaşma' doğuyor ve bu da sürüp gidiyor.

* * *

Mustafa Atmaca, elli yaşın üstünde. Zayıf, diri, çoğu kez sakallı, avurtları birbirine geçmiş. Ekmek dağıtımını, sabah verilen zeytin, peynir, reçel, marmelat ve pişmiş yumurtanın

dağıtımını o yapıyor. Damadını öldürdüğü için, yedi-sekiz yıldır yatıyormuş. Herkes ona, belirli bir saygıyla, 'Mustafa Dayı' diyor.

Geçen gün, onu, eşyasıyla birlikte çağırdılar. Mavilerini almışlar. Sivil giysileriyle Paşakapısı'na gönderecekler. Mahkeme yerine daha yakın olduğu için yapılmış bir yer değişikliği. Ne ki, sabahtan akşama dek adamı beklettikten sonra vazgeçilmiş. Aynı anda, yani o saatlerde, karısının ölüm haberi gelmiş. Sanıyorum, hastaymış zaten. Üç damla yaş düşmüş gözlerinden; sonra kendini toplayıp, "Yedi yıldır, ilk kez şimdi yıkıldım" demiş, yanındakilere.

Çünkü, karısı ölünce, 15 yaşındaki kızı yalnız kalacaktı. Onu düşünüyor ve üzüyor. Ayrıca, emekli maaşı da onlarda.

Günler geçtikçe, 'kantinler' birbirini kovalıyor: 'Avukat Kantini', 'Ziyaretçi Kantini', 'PTT Kantini (zarf, mektup kâğıdı, posta ve damga pulu)', 'Şeker-Çay Kantini', 'Pastırma-Sucuk Kantini' vb...

Gittikçe artan bu kantin zenginliğine karşın, son sıralarda açlık ya da doyumsuzluk tüm varlığımızı damgalıyor. Kahvaltıda hiçbir şey yok. Süt bulunduğu sürece, yalnız süt ve ekmek! Bunun dışında -varolana ya da olmayana- kendiliğimizden herhangi bir yiyecek maddesi eklemiyoruz. Asıl varlığımız akşama saklanıyor: Akşamları sucuk ve yumurta yiyoruz. Geniş bir yelpaze içinde yeniyor, bu yemekler. Aynı zamanda, tüm gün içinde bizi doyuran, tek yemek bu: Yumurtalı sucuk, ertesi gün sucuklu yumurta, sonra yumurta ve sucuk, daha sonra da sucukla yumurta; en sonra da ne sucuk ne yumurta!..

Geçen avukatlar görüşmesinde, Mine Sirmen, "Mönü ne?" diye soruyordu. Bu soruya, avukat Öznur Gündoğdu da somut açıklama getirdi: "Yedikleriniz neler?" Hep güldük. "Akşam çorba, öğleyin nohut/pilav, etli barbunya/makarna ya da patates yemeği; kahvaltı yok. Kimi zaman peynir, zeytin veriliyor; ama, kimi zaman da hiçbir şey verilmemekte."

Bu arada, karşı koğuştan (C-15) ilginç bir kişilik tanıdık: Daha doğrusu, yalnız gezen bir kurt. Yaşlı, uzunca boylu, belinden hafifçe kambur, ince uzun yüzlü, büyük olasılıkla Karadeniz kökenli bir adamcağız. Altmış yaşlarını geçkin

görünüyor. Düzce bölgesindenmiş. Hırçın, ters mizaçlı, zayıf bir ihtiyar. Kalpazanlıktan yatıyor. Döviz bile basıyormuş. İşinin son derece ehli deniyor. Aynı zamanda, "Geçimsiz biri!" diye de ekliyorlar. Ancak, cezaevleri, kendi gerçeğini saklayan insanlarla dolu.

25 Kasım

Geriyeye Bakış.

Gencay'la yumuşama siyasası ve genel ekonomik durum üstüne konuşuyoruz. O, konuyu tek boyutlu ele alarak, hiçbir yumuşama belirtisi olmadığını; çünkü, varolan ekonominin yumuşamaya olanak sağlamadığını söylüyor. Bense ekonomik durumun ancak yumuşamayla –paradoksal görünse bile– düzeltilebileceğini söyledim. Buna karşılık, Gencay, böyle bir fırsatın kaçtığını ileri sürdü. Ancak tekелci burjuvaziyle emekçi uzlaşması sayesinde ekonomik düzelmenin mümkün olabileceğini iddia etti.

Tarımın serbest pazara açılması, devlet yardımının tarım kesiminden kalkması; bunun için büyük sermaye ve işletmelerin teşvik edilmesiyle küçük toprak mülkiyetinin ağır vergilere bağlanmasının yeterli olacağını söyledi.

Sonra, Atabek geldi. Barış Davası için son fırsatın 1982 Mayıs'ında kaçırıldığını dile getirdi. "O sırada, yalnızca iki siyasal grup vardı. Ve, Yönetim, aleyhimize angaje olmamıştı," dedi. "Ama, bu tarihten sonra, bizleri onur çizgisinin üstünde savunma yapmaya ittiler. Böylece, Türkiye'de 'toplumsal muhalefet'in temsilcisi haline getirildik. Afyon Konuşması'yla da, ilk resmi cephe alış ve saldırı başlamış oldu."

Bununla birlikte, Erdal Atabek'in şu sözleri ne anlama geliyor: "Mayıs'ta, Cunta'ya bir haber yollayıp, 'Aramızda kötüler olabilir; yalnız bizler o kötülerden değiliz, Yönetim'i destekliyoruz' deseydik, bizi bırakabilirlerdi."

"Gene de, tahliye olacağımız kesin değildi. Belki, aramızda çözümler de olabilirdi. Kimbilir?"

Konuşma böyle bir sona ulaşınca, hepimiz kahkahalarla gülmeye başladık. Yazık ki, gülmek yerine Doktor'un önerilerini ciddiye almak için vakit çok geçti.

26 Kasım

Dün, Trabzonlu Hasan Demirci mahkemeye gitmişti, tahliye olmuş. Ama, anlayamamış. Jandarmanın biri ona kelepçe vururken, "Sen daha tutuklusun!" demiş. Öbür jandarmaysa, "Tahliye edildin!" demiş. Onu da anlayamamış. Öyle ya, hangisine inanacak!

Neyse, sonunda, onu bu sabah tahliye edip götürdüler. Hafif zihni melekesi yerinde değil. Buna karşın 'içeride' tutuyorlar. Tıpkı, karşı koğuştaki 'kör' gibi. Bir kör nasıl tutuklu tutulur?

Hasan, mavi gözleriyle şaşırmış bir durumda dışarı çıkartılırken, "Haydi, Allah rahatlık versin!" dedi.

Aslında, tombalacılıktan içeri girmiş. Her sabah, dört karton cıgarayla 'iş'e çıkıyor. Ayaklarında, esnek kadın çorapları. Kesilmiş bir biçimde. Her ayağa bir karton yerleştirmiş. Ceketeyse, iki karton var.

Ali Taygun, Hasan'la olan 'büyük dostluğu' nedeniyle, kahvaltı masasında yemeğini yarıda bıraktı; konmuş çayını bile bitirmedi. Onu öperek uğurladı. Hasan'ın büyük kentte kim-sesi yok. Yalnızca felçli bir ağabeyi varmış. 'Tahliyesi'ni bilmeyen, anlamayan genç bir insan!

Taygun ona okuma-yazma öğretmeye çalışıyordu. Anadolu ise, bir gün, mahkemeye –onun adına– dilekçe yazmıştı.

Ancak Hasan, yaşlıydı bir bakıma. Yılların sayısı yönünden değilse bile, yitirilmiş düşlerin, geçirilen üzüntülerin etkisiyle yaşlıydı.

27 Kasım, Cumartesi

Sabah oluyor. Sanırım, 05.30 gibi. Belki, daha erken. Yatak komşularım henüz uyanık ve hareketli. Konuşuyorlar, bir şeyler yiyorlar, gidip geliyorlar. Koğuşun ağırlıklı kişileri de bizim oraya gelmişler, "Geçmiş olsun!" dileğinde bulunuyorlar.

Dün akşam, geç saatlerde, Dörtlü Grup mahkemeden döndü. Kendi deyimleriyle 'yüzde 75 tahliye' beklerken 5,5 yıl ceza yemişler. Kararı Yargıtay onaylarsa, en az bir buçuk yıl daha yatacaklar. Bunlar ekonomik sistemin yarattığı, yaratmak zorunda olduğu küçük 'kaçakçılar'.

Ceza haberi, soğuk bir yel gibi tüm koğuşu ve karşı koğuşu (orası da 'Kaçakçılar Koğuşu') etkisi altına aldı. Bu sam yeli herkesin moralini kuruttu. Oysa, gün, bir tahliyeyle başlamıştı. Tombalacının tahliyesiyle.

Kimisi de, bu cezaların 'af'ın öncüsü olduğunu belirtiyor. İyimser, avutucu bir görüş. Ama, görülen o ki, "af, soluk alınıp verilen bir konu" durumuna gelmiş.

Bizim de günlerimiz, bir aydır, şuraya buraya takılıp bir türlü geçmiyor. Kimseyi de göremiyorum. Görüş yeri sorunu, hep eskisi gibi. İki duruşma arası basında da ses yok! Tam sesizlik ve unutulmuşluk!

Çevremdeki konuşmalar yeniden başladı. Yanımda yatan, İsmail Uslu. Öbürü, Cemal Kayalık. İkisi de, Fatsalı. Bir de, Maraşlı Mehmet Atılğan konuşuyor. Şimdi söz, Samsun'dan Artvin ve Kars'a atladı.

Bütün tablo, bir bakıma 'Memleketimden İnsan Manzaraları'.

28 Kasım, Pazar

Tanrı'ya şükür, güz en güzel biçimde sürüyor. Güneşli, ılık bir hava. Açık bir gök. Oysa Türkiye'nin doğu yakası, söylenene bakılırsa, kar altındaymış. Dün, TV'de Kars'ı, Sarıkamış'ı gördük. Gerçekten öyleydi.

Havalandırmada dolaşırken, ister istemez, insanlarla hayvanları karşılaştırdım. Hiçbir hayvan, başka bir hayvanı 'hapsetmiyor'. Avlanma biçimi, ağna hapsetmek olan örümcek dışında. Gene, hiçbir insan da öldürdüğü türdeşini yemiyor, hayvanlar gibi –yalnız zorunluluk durumlarını saymazsak.

Aslında, aç kalmasalar, hayvanlar bir başka hayvanı öldürmüyorlar. Başka bir deyişle, hayvanın hayvanı yemesi de, açlığa karşı bir çözüm olarak hayvanların birbirini öldürdüğünü ortaya koymakta. Kaldı ki, kurt dışında, sanırım hiçbir hayvan kendi cinsini öldürmüyor. Balina balınayı, güvercin güvercini sözelimi. Yalnız horoz döğüşünde, horozların birbirini –açlık dışı bir nedenle– öldürdüğüne tanık oluyoruz.

Cezaevinde de, insan insanın avcısı. Acımasız, kıyıcı ve de soğuk. Bakırköy Mahkemesi'ne gidenlerden biri, ağır cezaya çarptırılan bir mahkûm kaçıyor; sonra, halkımızın içinden çıkan

bir kadın 'sayesinde' yakalanıyor. Ama, bu kaçış yüzünden, şimdi, Bakırköy Mahkemesi'ne tüm gidişlerin on beş gün için ertelendiği söylenmekte.

Böylece, bir kişi yüzünden başkalarının 'hukuk'u, mahkemeye çıkma hakkı kaldırılıyor.

Ayrıca, mahkemeye getirip götürmeyi sağlayan arabada – kelepçe dışında– tüm tutuklular ortak bir zincire vurulmakta, bu olay nedeniyle. Sevk zincirine.

Bakırköy kaçışı yüzünden uygulanan zincir, bir metre arayla büyük halkalar taşıyor. Her halkaya sağdan ve soldan birer kişinin kelepçesi geçiriliyor. Böylece, herkes birbirine ve ortak zincire bağlanmış olmakta.

Gazeteden küçük, ama anlamı ve etkisi derin bir haber: "*Politika* Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Bir Buçuk Yıl Hapse Mahkûm Oldu".

"*Politika* gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Aydın Şenesen, yazarı belli olmayan yazıda komünizmi övmekten bir buçuk yıl ağır hapse mahkûm oldu. İstanbul Sıkıyönetim 2 Numaralı Askeri Mahkemesi'nce verilen kararda..."

29 Kasım, Pazartesi

Bu sabah, mahkemeye gidecekleri bir kaygı kapladı. Gidebilecekler miydi, acaba? Söylenene bakılırsa, kaçışın olduğu gün kaçanla birlikte olanları 'hücre'ye atmışlar; haber vermedikleri için.

Atilla'ya –Duruşma Yargıcı'na değil, kardeşime– bir mektup yazıyorum. Beş gün önce bir mektup daha yazmıştım. Acaba almadı mı?

Bir bakıma, biten hafta, bir çeşit mektup yazma haftası oldu. Geçen cuma da Cihat ile Birgül'e mektup yazmıştım. Ayrı ayrı.

Ayrıca, bir önceki cuma da mektup yazma günümdü.

Zorba'nın önsözünde, Kazancakis diyor ki, "Yaşamımda bana en çok iyiliği dokunan şeyler, gezilerle düşler olmuştur." Gerçekten, cezaevlerinde hem düşsel iç yolculuklar gerçekleştirmek olası; hem de, dış dünyayla ilişkilerimiz –yani, duruşmalar– sırasında belleğe ve gözlerimize kazıdığımız bir 'hayal'i

depo ederek onu cezaevine getirmek; sonra, burada geçecek günlere eşit bir biçimde yaymak olası. Böylece, istenildiği anda, yeniden ve yeniden rahatça görebilmek... Depolanan bu hayal, insan çehreleri olabilir; edalar, sesler, sevinçler ya da hüznler, gölgeler olabilir.

Sonuçta, Vittorini'ye hak vererek söylemek gerekirse, anımsayacak bir şeyleri olanlara ne mutlu. Bir yerde herkes çocuklar gibidir; bütün istediğimiz kâğıt, rüzgâr ve uçurtmamızı uçurmak...

Günler ve aylarla belirli bir nesneyi hayal edince, beyin uyuyor; koşullanıyor. Her şeyi hayal edebilecek bir duruma geliyor. Gözkapağının altı, önemli olan!

Nice gecelerden ve nice bekleyişlerden sonra, bugünlere ulaştık. O uzun kıştan, soğuk günlerden, uykusuz geçmiş gecelerden, kuşkulu bekleyişlerden ve korku çemberinden sıyrılarak şu aydınlığa ulaştık. Umuda. Çoğul sese. Sıcaklığa.

Daha başka ne isteyebiliriz?

2 Aralık, Perşembe

Neyse, iyi bir son dakika haberi: Mahkemeye gideceklerin 'mahkeme'leri güvence altına alınmış.

Parasızlık hem kahvaltıları hem de gece yemeğini etkiliyor. Bu ayın altısına dek, cebimde yalnızca 250 TL olacak. O da çay parası bile sayılmaz. Süt ve yumurtaysa, bitti bitecek. Onun dışında başka ne var ki?

Maltepe'de, benim için geçerli olan aylık beş bin lira –başkaları için, bu rakam çok daha yüksek– burada yirmi gün yetti yetmedi. Eklerle, 9.500 TL oldu; gene de, son güne zor yetiştirdim.

Kasımın son günü, yani salı günü, Halûk'tan ve Ali Taygun'dan borç almak zorunda kaldım. Her hafta başı çünkü, ortak hizmetlere karşılık 350 TL para ödüyoruz. Meydancıya, İskender'e ödenen para bu. Ayrıca, çay paraları var. Çayın 'takım'ı –yani, dört bardaklık bir demlik– 35 TL. Ayda, 1050 TL ediyor. Oysa, Maltepe'de, 1000-1250 TL'yle ayı çıkarıyordum.

* * *

Dün iki mektup yazdım: Biri, küçük kız kardeşimin yanına, Burdur'a gitmiş olan babama; öbürü, Trabzon'a, çocuklara.

Bugünse, Ali Döner'e, –Oran'daki (Ankara) komşum– Mudanya'ya mektup yazdım. Ayrıca, geç olmakla birlikte, bir de Ferhan'a mektup.

Bir de, Seçkin Cılızoğlu'na (Selvi). Ama, imza koymayacağım.

14. 2. 1982

Seçkin Hanım.

Size Sağmalcılar Cezaevi'nden, kentin göbeğindeki bu yitik ve unutulmuş 'küçük köy'den yazıyorum. Siz, beni değilse bile, arkadaşlarımın bir bölümünü tanıyorsunuz sanıyorum. Onun için isme gerek yok. Ancak siyasal bir dava dolayısıyla bir süredir burada olduğumuzu söylemeliyim. Daha önce, aylardır, askeri bir tutukevinde bulunuyorduk.

Daha uzakta ve daha özel koşullardayken, tutukluluğumuzun ilk aylarında, sizin çeviriniz bir kitap –tek kitap– elden ele dolaştı. Güç okuyanlar, sıkılanlar, yadırgayanlar, günlerce kitapla boğuşanlar ve sonunda çok çok sevenler çıktı ortaya. Herkes, uzun süre o 'kitap'tan söz etti. Onu tartıştı. Ben size, herkes adına, kaleminize ve dilinize (Türkçenize ve İngilizcenize) sağlık diyeceğim.

Gerçekten, aylarca bize arkadaşlık ettiniz.

Şu noktayı vurgulamadan geçmek istemiyorum: Kitapta, özellikle birkaç sahne var ki, tam anlamıyla 'cinématographique'. Son sayfalarsa, Fuentes, şaşırtıcı bir biçimde görecelik kuramı hakkında ciddi bilgi sahibiymiş gibi görünüyor. Çok etkileyici, gerçekten.

Ama, ya öbür kitapları yazarın, acaba onlar ne zaman yayımlanacak?

Ne ki, asıl neden bu değil mektubumu yazdıran: Gazetedeki sayfanızda, 'genç tutuklu ya da hükümlüyü ele almak' görevinden söz etmek istiyorum. Beş bine yakın tutuklu, az sayıda da hükümlü var burada. Genç tutuklular, hüküm giymeden 'açık cezaevi'ne gidemiyor. Yani, çalışma dünyasına giremiyor. Oysa, beklerken, bu arada yıllar geçebiliyor. Örnek vermek gerekirse, yedi yıldır yatanlar var burada.

Belki, gazetenizin Ankara Bürosu, Bakan'la bir görüşme yapabilir. Tutuklunun ve sayının yüksek olduğu cezaevlerinde sosyal hizmet merkezlerinden hiç yararlanılmıyor. Kitaplık, cami, spor salonu ve hamam, vb.. var ama, kullanılmıyor.

Sayının azalması gerek. İnsanların çalışmanın esas olduğu sistemlere doğru kaydırılması gerek. 'Yeni cezaevi yaptırmak', temelde bir kıvanç kaynağı olmamalı!

Size inanıyor ve güveniyorum.

Eğer bir gün, bizi tahliye ederlerse, ziyaretinize gelirim.

Selam ve dostluklar.

Bir dost

5 Aralık

Üç gündür bir kar soğuğu ortalığa egemen. Sıcaklık 5-10 derece birden düştü. Zaman zaman, kısa süren yağışlar görülmüyor. Gene de, başka bölgelere göre, iklim yumuşak sayılır. Gece, gündüz ayrımı az. Günün en yüksek sıcaklığı, +7°.

Bugün, pazar. Sağmalcılar'a getirilişimizin üstünden tam bir ay geçti. Bu akşam, hep beraber 'yemek' yiyeceğiz.

Burada, 'pazar' günleri bile tahliye var. Mahkemesiz tahliye! Hükümlü olanların cezası pazar günü bitiyorsa, işlemleri daha önceden hazırlanıyor ve pazar sabahı erken saatlerde salıveriliyor. Tahliyecilerin ismi, baba adı, doğum tarihiyle birlikte okunuyor. Bu nedenle, durum hemen, daha ilk sözcüklerden anlaşılıyor. Böyle bir çağrı, ses yükselticiden okununca, ilk günler tuhaf bir ürperme benliğimizi sarıyordu. Sonra, zaman içinde alıştık. Katılaştık. Duyarsızlaştık.

* * *

Dün sabah, alt kata erken inmiştim. 'Rast'ın bayraklarını bedenlerde dalgalanıyor gördüm: "Nihansın dideden ey mest-i nâzım."

Aynı kadını paylaşan iki erkek: Biri gerçeğini, öbürü hayalini. Görünüre bakılırsa, bundan herkes hoşnut. En çok da, kadın. O zencefil saçlı kadın.

Öte yandan, zaman zaman kendime sormadan edemiyorum: Denizin uzak sesi, acaba nerede? Onu hiç duyamıyorum, duyamıyoruz. Tıpkı gözlerimizin sınırlı uzaklıktaki bir nesneyi görme fırsatına sahip olmayışı gibi.

8 Aralık

Bugün, Ataol'un küçük kardeşi Namık Kemal Behramoğlu geldi. Doğal olarak biz göremedik. Eskiden Bayrampaşa'nın savcısıymış. Şimdi, Bigadiç savcısı. Benim 159. maddeye ilişkin ondan kimi bilgiler aldım.

Aralık ayı olmasına karşın, havalar olağanüstü güzel. Ilık, bulutsuz, açık ve güneşli bir hava! Yalnız soğuk kendini duyuruyor. Böyle havalara aldanmamalı. Nezle ve grip ortalıkta kol gezmekte. Birçok arkadaş hasta. Nedim ve Erdal Atabek, grip-ten yatıyorlar. Ben de nezleyim; burnum tıkalı. Bu yüzden gece uyumakta güçlük çekiyorum. Ayrıca, kaloriferler iyi yandığı ve pencereler kapalı olduğu için, hava çok kuruyor. Bu da, insanın ağzını ve dilini kupkuru hale getirmekte.

Bir ara, Aybars'ın beni uyandırdığını görür gibi oldum. Ağzımı açmak zorunda kaldığım için horlamış olmalıyım. Bir daha da uyumadım.

Karşımda yatan Celal Şahin, Almanyalı bir yurttaş; gözlükleri, gazetesi ve bir çeşit 'robe de chambre'ıyla birlikte uyumuş. Bedeninin yarısı da battaniye dışında. Çünkü, kalorifer radyatörlerinin yanı başında yatıyor.

Saat dört buçuğa yaklaşmakta. Ali Sirmen, henüz uyumadı. Derken, içeriye, kocaman kara bir kedi girdi. Tıpkı, düşlerde görüldüğü gibi. Gerçekten, kedi bir gerçeklik miydi, yoksa bizim karabasanımızın dışı vuran simgesi mi?

Her durumda, bu beklenmedik sabah sahnesi, Buñuell'in gerçeküstücü filmlerinden herhangi bir kareyi andırıyordu.

10 Aralık

Kayıp Denizci.

Ataol'a gönderilen kitabı alıp okumaya başladım. İvedisiz bir biçimde okuyorum; azar azar, tadına varmaya çalışarak. Ancak, yazınsal bir çekiciliği yok görünüyor.

Gabriel Garcia Marquez'in uzun öyküsü. İsmail Yerguz çevirmiş. Kitabın başlığında 'roman' notu var; ancak ben o kaniya varmadım. Hemingway'in *İhtiyar Adam ve Deniz*'ini çağrıştırıyor.

Gerçekten, Tomris Uyar'ın dediği gibi, Marquez için 'şimdiki zaman' önemli değil görünüyor.

Bir rastlantı sonucu, yazmaya başlamış Marquez. Sonra, zevk için yazmayı sürdürmüştü. "Şimdi, yazmak bir işkence haline geldi" diyor. "Bir acı!"

"Çünkü, bir sorumluluk duygusu geliyor insanda." "Şu anda," diyor yazar, "bildiğim en büyük acılardan biri, ak kâğıt önünde insanın kapıldığı dehşet!"

Hepsinden ilginç, sürekli bir 'resim'den yola çıkarak kitap yazdığını söylemesi.

14/15 Aralık

"Arama var!" sesleriyle uyandığım zaman saat 03.05'i gösteriyordu. Işıklar yanmıştı. Pek çok kişi ayakta, pencerele-
rin önündeydi. Zaten, koğuşun uzun duvarı on pencereyle bir boydan bir boya kaplı. Saydam bir duvar, kısacası.

Şimdi, herkes, bu demir parmaklıklı geniş cam yüzey önünde, karşı koğuştaki (C-15) insanları, hareketleri ve sesleri kollamakta. Gerçekten, büyük bir gürültü var. Gecenin içinde boğuk sesler, acı haykırımlar, demir kapıların çarpılmasından doğan madensel takırtı, insan çılgınlıkları, tiz perdeden bağışmalar duyuluyor.

Aynı zamanda, küçük bir ordunun koridorlarda gittikçe yaklaşan düzenli adım sesleri işitilmekte.

'Arama' sözcüğü etkili ve sihirli bir parola gibi hepimizi ürpertiyor. Kaygılandırıyor ve şaşkına çeviriyor. Hemen birkaç önlem almaya çalıştım. En değerli hazinemi, notlarımı topladım; bazı mektupları yırtmak için hazırladım. Kısaca, birtakım içgüdüsel ve anlamsız hareketlere giriştim, denebilir.

Tam bu sırada, bir ses, "Bu bir isyan!" diye bağırdı. 'İsyan' sözcüğü, biz yenileri derinden titretti. 'Pat' diye birdenbire bir isyanın ortaya çıkıvereceğini düşünemiyorduk. Bir isyanın ön hazırlığı, açığa vurulmasa da, işbirliği çalışmalarının daha

önceden yapılmış olması gerekmez miydi? O halde, neydi bu hareket? Hangi koğuştan geliyordu?

Kimileri, C-13 diye öngörüde bulundular. Bizden epeyce uzakta olan bir koğuş. Boğuk insan haykırışları arasında aniden, sekiz el patlamayı andıran bir ses duyuldu.

16 Aralık

Bu sabah duruşma var. Yirminci duruşma.

Erkenden arama noktasına gittik. Gardiyan isim yoklaması yaptı, deftere kaydetti. Sonra, jandarma çavuşu da bir isim yoklaması yaptı. Arkasından, gardiyanlar bir daha yaptı. Sonunda, dışarı çıkabildik.

Araba, kapalı bir otobüs görünümünde. Penceresi yok. İki kişilik tahta sıraları var. Hepimiz rahatça oturuyoruz. Pencere yerine, iki yanda, tavana yakın noktada küçük delikler bırakılmış. Her biri, eski maden '1 Lira'lar büyüklüğünde.

Otobüs yoluna ve yönüne göre, bazan bir taraftan bazan öbüründen güneş alıyoruz. İşte, o zaman, her delikten içeriye, sayısız ışık ışınının –elle tutulamaz, turuncu renkli parlak çubuklar gibi– girdiğı görülüyor. Bu mızraklar, önüne ne gelirse onu delip geçiyor; ama, çehrelerde, giysilerde, saçlarda, asıl delikten daha büyük parlak ışık daireleri, bir bakıma lekeleri bırakmakta. Neden görüntüler daha büyük?

Dış dünyaya bizi bağlayan biricik bağ, bu sihirli ipler.

Başkan Mahmut Dikerdem'in tahliyesini Savcı isteyince, birden salon karıştı. Hemen ardından da, oturuma ara verildi. Kırk beş dakikalık bir aradan sonra, Savcı bu istemde bulunmuştu. Dolayısıyla, ara üstüne ara verilmiş oldu.

Bu küçük boşlukta, herkes Dikerdem'i kutlamaya koştı. Foto muhabirleri fotoğraf çekmeye çalıştılar. Dikerdem hem hoşnut hem çekingen, yani bu sevinci göstermek istemez bir hava yansıtıyordu. Hem de, belirli bir kuşkuyu bilincinde henüz sürdürmekteydi. Acaba yargıçlar, Savcı'nın isteğine katılacaklar mıydı?

O ara devrede, zabıt kâtibesi Rukiye'nin de çok heyecanlı ve sevinçli, dahası sabırsız olduğı gözden kaçmıyordu.

Güneş gazetesinden Sefer Bey, "Karar sonrasında fırsat bulamayız" diyerek, tek ya da başkalarıyla birlikte, Başkan

Dikerdem'in birçok fotoğrafını çekti. Uzaktan görüldüğü kadarıyla, avukat Gülçin Çaylıgil de enikonu sevinçliydi. Ancak, kendini denetim altında tutmaya çalışıyordu. Her şeye karşın, Barış Davası'nda önemli bir yarık açılmış oluyordu.

Evet sonuç açıklandı. Dikerdem salıverilecek. Artık özgür o!..

Kararın ardından Mahkeme Başkanı'nın (Albay) da açıkça memnun olduğu, gözlerini bize çevirerek gülümsediği; "Nasıl sonuçtan hoşnut musunuz?" dercesine sanıklara baktığı görüldü. Rukiye Hanım, bu kez, apaçık, hiç saklamaksızın taşkın bir sevinç içindeydi. Sanki, o da, bizlerden biri gibiydi.

Öte yandan, hepimiz, ölçülü olmaya dikkat ediyorduk. Yargıçlar, henüz salondan ayrılmamışlardı. Son kırtasiye işleri sürüyordu. Bununla birlikte, oturma çöktü.

Savcı, her zamanki gibi nazik, çok dikkatli, hasımlarında bile saygı uyandıran havasını sürdürüyordu. Daima beklenmediklerle doluydu. Onunla, daha uygun koşullarda, iki kadeh içki içmek isterdim.

16 Aralık, gece

Takvimlerin gösterdiği mevsime karşın, gün ve gece son derece yumuşak. Sıcak. Duruşma yorgunluğuyla erkenden yat-tım. Uykuyu beklerken, açık olan üst pencereden hafif, ısıracı bir serinlik, dalga dalga yayılıyor. Kuşatan ve saran bu dış hava, uykuyu daha çabuk getiriyor.

Pencere camının dışında, ince, uzun ve düşey parmaklıklar var. Demir çubuklar. Birden, iki çubuğun arasında kalan boşlukta, lacivert göğe iliştirilmiş, uçuk mavi renkte, parlak bir yıldız gördüm. Koyu lacivert bir kadife üstünde, ışıklı mavi bir taş gibi parlıyordu. Bu yalnız yıldız, bir 'nova' yada 'süper nova' olmalıydı.

Kuşkusuz öyleydi. Sürekli ve dikkatle, onu gözlemeye başladım. Hem rengi hem ışığı hem de hareketi, yani durmaksızın gök kırpsı beni büyülemişti. Her zaman rastlanacak bir tablo değildi bu.

Sümbül renkli –yaklaşan ilkyazın mı muştusu?– yıldız, gizemli bir gök dansı yaparcasına düşey cezaevi çubuklarının arasındaki boşluklarda zıplayıp duruyordu. Önce bir boşlukta, sonra öbüründe görünüyordu.

Demirlerin gerisindeki cezaevi penceresini yıldız bırakıp gidinceye dek, duvarların ardından onu izledim. Artık görünmez olunca, onsuz kısır ve çorak bir dünyada kendimi uykuya bıraktım.

Yıldızla birlikte cezaevi yalnızlığı da sanki yürüyor; yerini gülümseyen, çocuksu bir rahatlığa bırakıyordu.

17/18/19 Aralık, Cuma/Cumartesi/Pazar

Perşembe gecesinden, yani yirminci duruşmadan bu yana, kazazede salımız sürekli ilerliyor. Şu ya da bu yana. Ama, ufukta bir türlü kara görünmüyor. Hep demir parmaklıklar. Bir çeşit unutulmuşluk duygusu, tüm varlığımızı kuşattı sanki. Işıl Özgentürk'ün bir dizesi geliyor, sürekli dilimin ucuna: "Yürek, usulca pas tutar!"

Sanırım, 'pas tutma', haberimiz dahi olmadan çoktan başladı bile.

Sağmacılara gelmeden önce söylenen bir söz, şimdi, her zamandan çok daha geçerli görünüyor:

*Ak bir ipekböceği gibi,
ipeğini dokur ölürlü
Maltepe'dekiler!..*

Ama, öte yandan, bir de Turan Sağlamyürek var: Koğuş arkadaşımız. Yalnız annesi hayattaymış. Babası ve amcası asker. Albay rütbesinde emekli olmuşlar. Yedi-sekiz yıldır yat-tığı söyleniyor.

Sarı benizli, avurtları çökük ve hep sakallı. Picasso'nun 'Mavi Dönem'inden bir kişilik. Diri, canlı, ama kansız.

Onu, sürekli kuru ekmek yerken görüyorum. Hiç 'paslanmamış', sağlam bir yürek!..

22 Aralık, Çarşamba

Sabah, ilk kez bu kadar erken, gözleri yarı kapalı bir durumdaki Sirmen yatağından aşağı indi. Kahvaltı masasında, henüz ilk kuşak –yani, erkenciler– var: Hüseyin Baş, Aykut ve ben. Hüseyin'in anlattığına bakılırsa, sabah beş dolayında Ali

ona seslenerek, “Henüz uyuyamadığımı, kendisine bir *Agatha* vermesini” söylemiş. Dahası, “İki tane ver de, demiş, birini daha önce okuduysam hiç olmazsa öbürünü okurum!”

Ancak, daha sonra, bir-bir buçuk saat uyumuş. Çünkü, kahvaltı masasına çıkıp geldiğinde saat, 09.30’du.

Çayını içtikten sonra (nedense, o bizim gibi kahvaltı yapmıyor), esprilerine başladı. Tam o sırada Mustafa Gazalcı gelmişti yanımıza ki, ona, “Günaydın Pablo Gazals!” dedi. Hepimiz güldük ve beğendik. Daha sonra da, ‘Üç Pablo’ üstüne (Neruda, Casals ve Picasso) konuşma sürüp gitti.

Dün gece, en uzun geceyi arkada bıraktık. Artık, eşitliğe doğru geceler kısalacak. Dolayısıyla, resmen kış mevsimine girmiş bulunuyoruz. Bununla birlikte hava, gene de yumuşak! Açık! Berrak!

Bu güz, büyük ölçüde bir yağış olmadı. Şu günlerde bile, tutuklular, çıplak ayakla beton zemin üstünde voleybol oynamaktan çekinmiyorlar. Belirli bir alışkanlık oluşmuş onlarda.

22 Aralık, gece

Akşamı arkada bıraktık. Yarın, duruşma günü.

Tüm sinirler gergin, bekleyiş dorukta. Saatler ilerledikçe, kötümser ve çılgın yorumlar birbirini izliyor. Özellikle Gencay, sayım öncesi ve çorba sonrasında benim yatakta yapılan konuşmada, “Tahliye eğik düzlemine girildiğini kabul ediyorum” dedi. Ne büyük, ne inanılmaz bir gelişme! Sonra ekledi: “Ama, tahliyeler şubata (1983) dek sürer.” Erdal Atabek, Ergun Elgin, Hüseyin Baş, Gencay Şaylan, hepsi o sırada orada bulunuyorlardı.

Aybars Ungan soğukkanlı, tutarlı ve sağlam bir mantıkla, “Tek bir seçenek var” diyor. Buna karşın, gene de herkeste yogurdu üfleyerek değil, ‘donmuş’ yeme eğilimi ağır basıyor. Kısaca, iyimserliğin izi bile yok ortada.

Öte yandan, Aykut’sa, üç olasılıktan söz etmekte: “Tam tahliye, kısmi tahliye, erteleme.”

Gece, bu kez Ergun’un yatağında oturuyoruz: İTÜ’den üç kişi (Ergun, Aykut ve ben). Herkes susuyor ve içini dinliyor. TV filmi bitince, milletvekilleri de geldi. İsmail Hakkı ve

Nedim, hemen yanımızdalar. Yatağın başucundaysa, Aykut-Halûk ikilisi yer almış.

Sinirler uç noktada. Açıklanmasa bile tahliye düşünülüyor. Ancak, aynı zamanda böyle bir havaya kapılıp hayal kırıklığına uğramamak da, dikkat isteyen önemli noktalardan biri. Milletvekilleri, buruk ve durgun. Hiç kimsenin uykusu yok gibi. Saat, çabucak sabahın biri oldu. Herkesin tersine, yalnız Ali Sirmen erkenden uyudu. Bir gece önce, neredeyse hiç yatmamıştı. Birkaç kişi ona takıldı. Herkes sözcüklerini ölçüp biçiyor.

23 Aralık

Büyük gün. Saat 10.37.

Metris'te bulunan mahkeme salonunda oturum açıldı. Bugün Semra Özdamar da var, tutuksuz sanıklar arasında. Buna karşılık, Apaydın'la Başkan Dikerdem görünmüyor. Dal-yancı'yla Doğan Görsev de yok ortalarda.

11.15'te Semra'nın sorgusu bitti; sorulara geçildi. Semra Özdamar'a yöneltilen sorular sırasında sözü geçen 'Kültür Emekçileri' deyimini karşısında, Duruşma Yargıcı, "Peki, biz ne oluyoruz? Adalet emekçileri mi?" demek gereğini duydu. Ve, belli belirsiz, kendi de gülümsedi.

Oturduğum yerden, Semra'nın saçlarındaki tel tel akları görüyorum. Oysa, daha yirmi altı yaşında.

Saat 12.00'de sorulara ara verildi. 13.15'te yeniden başlanacak. Oturumun açılışından yarım saat sonra, sorular sona erdi. Özdamar'ın sorgusu iki saate yaklaşmıştı. Ardından Prof. Melih Tümer'e sıra geldi.

Eski İktisat Fakültesi Dekanı, konuşmasında, "Batı'da 'akılcılık' var" dedi. Sonra, "gıyabi ve merhum bir tanık"tan – Osmanlılar– söz etti.

Küçük bir aradan sonra, saat 15.00 dolayında oturum yeniden başladı. Tümer, o sırada, 'International Teacher' diplomasını anlatıyordu. Böylece, 15.30'da sorgu metni bitti. Yargıcı, söylenenleri kısaca yazdırdı ve sorulara geçti. Sorular da, yaklaşık yarım saate sığıdı.

Saat beşe gelirken, tüm sorgular bitmişti. Yalnız, kendisi bulunmadığı için Doğan Görsev'in sorgusu yapılmamış, kalmıştı. Zaten, Görsev, tutuksuz bir sanıktı.

Söz alan Melih Tümer'in avukatı Çetin Yetkin müvekkilinin tahliyesini istedi.

Duruşmanın sonunda, avukat Öznur Gündoğdu, tüm avukatlar ve tüm sanıklar adına son konuşmayı yaptı ve herkesin salıverilmesini istedi. Onun dışında, ondan sonra herhangi bir avukat konuşmadı. Gündoğdu'nun tümcesi, bir çeşit son sözdü. Belirli bir dramatik anlam ve 'tını' taşıyordu. Belliydi ki, bugünden sonra, Barış Derneği davasında –şöyle ya da böyle– yeni bir süreç başlayacaktı.

Ama, hiç kimse, yeni dönemi sözcüklere dökmeye cesaret edemiyordu. Her şey olasıydı.

Saat 18.00'de, Savcı görüşünü açıkladı.

Birdenbire, Savcı'nın ağzından, "...sanıkların tutukluluk hali sona ermelidir; çünkü, tutukluluktan beklenen maksat hasıl olmuştur" sözlerini duyunca, enikonu şaşkınlığa uğradık. Aynı cümle, nerdeyse bir yıldır içeride kalışımızın gerekçesiydi; demek ki, şimdi de, çıkışımız için gerekçe oluşturuyor.

Ne var ki, bir kez daha Savcı bizi şaşırtmayı başarmıştı: "Ancak, diyordu, halen teslim olmayan sanıklar var; bunlar teslim oluncaya kadar, mevcut tutukluların tutukluluk halinin devamına..."

Öte yandan, Savcı söyleyeceklerini tam bitirdiğinde, Şefik Asan elini kaldırdı ve konuşmaya başladı: "Bu durum, teslim olmayanlara karşılık biz 'içeridekiler'in 'rehin' alındığını gösterir. Tahliye hak kazanmışsak, içeride daha fazla tutulmak niye? Savcı kendi sözleriyle çelişkiye düşüyor. Ayrıca, dışarıda 19 kişi var; bizse 24 kişiyiz. Rakamlar uymuyor: 19 kişiye karşılık 24 kişi rehin tutulursa, bu durumdan adalet yara almaz mı?"

Şefik Asan'ın konuşması örtülü bir alay mıydı– Savcı'ya yönelik–, yoksa gerçek bir karşı çıkış mı?

O sırada, Erdal Atabek bir el işareti yaptı.

Ardından, bir kez daha oturuma ara verildi. Bu ara, tam 136 dakika sürdü. Kış gecesinin saati 21.20'yi gösteriyordu ki mahkeme yeniden başladı.

Evet, sonunda karar açıklandı. Dosyaları ayrılarak Ankara'ya gönderilecek olan dört milletvekilinin dışında, herkesin salıverilmesine karar verilmişti.

Artık herkes özgürdü. Ancak, beni bırakacaklar mıydı acaba?

Cezaevi'ne döndüğümüz zaman saat çoktan 22.00'ye gelmişti. Her şeye karşın, kapalı arabanın içinde büyük bir taşkınlık ve gürültü yoktu. Dahası, kimileri iyiden iyiye suskundu. Arabada, Dört'lere (Öztorun, Gazalcı, Anadolu ve Tarhan) karşı sevincimizi belli etmeme kararı aldık.

Koğuşun kapısında bizi Kemal Anadolu karşıladı. Onlar da gecikmelerden anlam çıkarmaya çalışarak saatlerdir yorum yapıyorlarmış. Milletvekilleriyle kucaklaştık. Hepsi de sevinmiş görünüyorlardı. Ayrıca, koğuştakilerle de kucaklaştık.

Bizi kutladılar. İçimizden kimileri oturdu. Ne yapmamız gerektiğini bilmez gibiydik. Neden sonra, içimizden bazıları da yemek yemeğe koyuldu. Bize akşam çorbası ayırmışlardı. Soğuk diyerek ya da iştahsızlıktan kimse yemedi. Ben yarım litre süt içtim.

Genco gazete okumaya daldı. Ben Gazalcı'yla konuşmayı denedim. "Hata ve acelecilikten, kimseye danışmadan iş görmek"ten dolayı kendini suçluyordu, Gazalcı. Onu çok iyi anlamıştım. Avutmaya çalıştım, olabildiğince. Zaten, artık çok geçti birçok şey için.

Gece yarısından sonra eşyasını toplayanlar, adres alış-verişi yapanlar oldu. Sabaha doğru saat bir-iki arasında Dr. Erdal Atabek fenalaştı. Tahliye sevincine bedeni daha fazla dayanamamıştı.

Aslında tahliyeler okunurken, vücudunun denetimini yitirdiği açıkça görülmüştü. Durduğu yerde, bir metronom dili gibi, bedeni bir sağa bir sola sallanıp durmuştu. Ona, "Neyin var?" demek zorunluluğunu duymuştum.

Sinirden olmalı, Orhan Taylan ve Şefik Asan, Dekan'la birlikte iki kez yemek yediler. Hem alt katta, hem yataklarında. Herhalde son yemekti bu!

Bu arada, Atabek'i Tahsin'in alt katta bulunan ranzasına yatırmıştık. Bedeninden buz gibi bir ter boşanıyordu. Herkes onu görmek için başına toplanmıştı. Ama, daha fazlası yapılamıyordu.

İlerleyen saatlerde, gecenin uykusuzları, bu kez koğuş temsilcisinin yatağı başında toplandılar. Artık gerginlik kalmamıştı. Ali Sirmen, İsmail Hakkı, Kemal Anadolu ve Metin Özek. Onla-

rın yanına İsmail, Timur ve Sansar Cemil de katılıyordu. Küçük topluluk durmaksızın konuşmaktaydı. Özellikle, 'Çelikçene'!

Ben yattığım halde, saat üçü geçerken gürültüden uyuyamayıp yeniden kalktım. O sırada, Çelikçene durmaksızın konuşuyordu. Ayrıca, şurada burada çay içilmekteydi.

24 Aralık, Cuma

O gün, sonuncu gün.

Sağmalcılar.

Sabah erkenden kalktık. Artık hazırlanıyoruz. Çıkacağız. Acaba, gerçek mi? Onuncu ay çoktan bitti. 'On köyden de kovulmuş' Barışçılar için, bu sonuç daha çok bir şakaya benziyor.

Ancak, görünen o ki, bir şaka değil.

Torbalarımızı doldurduk. Eşyamızın çoğu kitap, kâğıt, birtakım notlar. Sonra, üç-beş mektup. Biraz da iç çamaşırı, kirliler. Ya da, kazak, gömlek ve buna benzer nesneler. Belki, benimkiler böyle...

Bir önceki sabah 'Kantin' gelmişti. İçimizden kimileri hiçbir şey almadı. Buna karşılık, 'Kötümserler'den Ali Sirmen, Hüseyin Baş ve Gencay düzinelerle yumurta aldılar. Onlar 'tahliye'yi görmüyorlardı.

Yerleşik geleneğe göre, bir kısım öteberi içeride kalan yoksul mahkûmlara bırakılıyor; zaten, doğrusu da bu. İyi ki, böyle yapılıyor.

Ancak, ben, kenar suyu sarıya çalan çirkin plastik tabağımı, çayın tortusuyla rengi açık kahveye dönmüş sevimsiz beyaz bardağımı –kaldı ki, o da plastik– yanıma aldım. Onları 'Müze'ye vereceğim. Eğer, bir gün, bir yerlerde, 'Türkiye Barış Müzesi' kurulursa...

Tabağım kocaman ve düz. Üstünde, çevre süsü niteliğinde turuncu lalelerle açık mavi renkli karanfiller var; ortasında, bir çift daire. Bardağım, "Türk malı" bir 'noramin'. Acaba, onları nereden sağlamıştık? Herhalde, topluca satın aldırдық; sanırım, tarihi kolay kolay bilinmeyecek bir geçmişte.

Bu arada, 'maviler'i çıkarıp sivil yaşamın giysilerini giydik. Bununla birlikte, gene de tam olarak sevinemiyorduk. Yüreği-

mizin bir parçası, burada, içeride kalmıştı; Sağmalcılar'ın sonsuz denebilecek demir parmaklıkları arasında. Bu duyguyu, herkesin özgürlüğüne kavuştuğu bir sırada geride kalmış "kıvrık kanatlı kızıl atlı"nın duygularını –1971 deneyimimle– herkesten iyi ben biliyordum.

Sabah, cezaevinden ayrılmadan önce, tahliye edilmeyen dört milletvekiliyle (Nedim Tarhan, İ. Hakkı Öztörün, Kemal Anadol ve Mustafa Gazalcı) ayrı ayrı kucaklaşıp vedalaştık. Onların sorgusu, bir sonraki duruşmaya –yani, 6 Ocak 1983'e– bırakılmıştı. Yaklaşık on beş gün sonraya. Artık Dörtler, C-16 Koşuşu'nun 'Son Kuşlar'ıydı. Belirsizlik içinde, yorgun ve sinirli yaşayacaklardı.

Ancak çıkış öncesi, tek kaygılı –dolayısıyla, olağanüstü heyecanlı– olan bendim. Ya da, öyle sanıyordum. Acaba, Emniyet'e gidilecek miydi? Gidilirse, herkes gibi beni de serbest bırakacaklar mıydı? Sırtımdaki öbür kambur, 159'un kesinleşen kararı beni beklemekteydi. Tek güvendiğim, belli belirsiz bir olasılık bile olsa, Emniyet'le Adalet aygıtının yeterince eşgüdüm içinde olamayacakları umuduydu. Belki zayıf bir umut ama... Hiç yoktan, gene de iyi.

Heyecanımı bastırmak için, o sabah, ilk kez bir ilaç aldım. Ama, ilaç hiç fayda etmedi; ya da, bana öyle geldi.

Oysa, benimle birlikte Ali Taygun, Orhan Taylan, Şefik Asan ve Ataol Behramoğlu'nun da başka davaları vardı; ancak, yalnız benimkinin cezası kesinleşmişti.

Şimdi, bir yılın sonunda, tünelin ucunda ışık görünmüşken onu kaçırmak, kolayca katlanılabilecek bir ruhsal durum değildi. Ne olursa olsun, üstüme aşırı bir yük binmişti. Hem yalnız benim mi? Ankara'dan mektup gönderen bir avukat dost –özgürlük sonrası elime geçen mektubunda– "Tahliye haberine ilk başta çok sevindim. Sonra, birden aklıma öbür 'iş' geldi. Seni salıvermeyecekler diye kaygılanmaya başladım" diyordu. "Ve, iki gün, sürekli, her yerden onu öğrenmeye çalıştık. Kimse bilmiyordu, düşünebiliyor musun?"

Varolan koşullarda içeridekilerle vedalaşmak da, belirli bir süre aldı. Kuşkusuz, içeride kalan insanların her biri ayrı ve tek başına bir dünya; her birinin başka bir öyküsü var. Bunun-

la birlikte, tıpkı bizim öykümüzde olduğu gibi, onlarınkinde de belirli ölçülerde ‘suç’/belirli ölçülerde ‘masumiyet’ birbirine karışmış.

Elbet kişiye göre değişmekle birlikte, onlarla Barışçılar arasında yavaş yavaş bir yakınlık doğdu. Önce önemsememişlerdi. Daha sonra da, “Biz çıkarız, siz kalırsınız!” der oldular. Öyle ya, biz ‘siyasi’ değil miyiz? Biz kalmayıp da onlar mı kalacaklar?..

Bu arada son birkaç gün, aslına bakılırsa son gün, daha doğrusu sonuncu gece, herkesle –kalanlar ve çıkanlarla– adres, telefon alışverişi yapıldı. Defterimin o günlere denk düşen yaprakları, yer isimleri ve rakamlarla dolu.

Sanırım, Işıl Özgentürk’ün kullandığı terimlerle, yürek, gerçekten usulca pas tutuyor. Dolayısıyla, şimdi, bizler de, elimizdeki kırk yamalı naylon bohça, paslı bir yürekle dışarı çıkmaya hazırlanıyoruz.

Neye gönderme yaptığını bilmesem bile, Ankaralı değerli dostum da benzer bir saptamada bulunuyor: “Dışarıdaki duvarlar da epeyce yüksek.” Mektuba düşülen not ne anlama geliyor, kimbilir?.. Ama, o saklı tutulmuş nedenle, mektubunda “...güvenilen bir dosttan gelen iki satır çok önemli” diye yazmak gereğini duymuş, özellikle.

* * *

Tahliye sürecinin başlangıç aşamasında, bu kez Sağmalcılar’a Birinci Şube Ekibi geldi, Barışçılar’ı almak için. Toplu olarak, yani ‘paket’ halinde teslim alacaklar; tıpkı, toplu olarak Selimiye’ye teslim edildiğimiz gibi...

Oysa, Sağmalcılar’dan bizi bırakacaklar sanıyorduk. Dışarı, Barışçılar’ın yakınlarıyla dolmuş. Söylendiğine göre, herkes oradaymış.

Bununla birlikte, saat 11.00’e doğru, ister istemez, hepimiz geniş polis otobüsüne doluştuk. Bu araç, geçmişte bindiğimiz ‘minibüs’lere hiç benzemiyor. Geniş bir iç hacme sahip, gerçek bir otobüs. Yanımızda da, siviller kuşkusuz. Ne ki, bu kez, yolculuk ne mahkemelere gidiş-gelişe ne de Ankara-İstanbul yol-

culuğuna benziyor. Sessiz, ancak çok değişik bir havada yolculuk ediyoruz. Dahası, sevinçli bir ortam bile denemez. Açıklaması güç bir durgunluk durumu.

Otobüsün penceresinden Bayrampaşa'yı, evleri, sokakları, iş yerlerini, birtakım bize benzeyen varlıkları –insanları– izliyoruz şaşkınlıkla. Böyle bir dünya, bugüne dek nerede saklanıyordu? Gene de, Anadol'un sözlerini düşünmeden edemedim: Bir konuşmasında, "Beton ve demir yığını, şu Sağmalcılar!" demişti. Bir çelik ve beton iskelet!..

Sonunda, Gayrettepe Yolu!

Otobüsteki duruma göre bir yargıda bulunmak gerekirse, değişik ya da olağanüstü herhangi bir uygulama yokmuş gibi görünüyor. Eşit ilişkilerin egemen olduğu bir ortam içindeyiz, sanki. Ama, kim bilebilir?

Çukur!

Emniyet Müdürlüğü'nün herkese açık alt kat girişi. On şu kadar ay sonra, yeniden İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ndeyiz. Genişçe, kare bir hol. Gösteriştten uzak, yalınkat bir masa. Ve, masanın başında bir görevli.

Hepimiz burada kabul ediyoruz. Topluluğumuz biraz neşeli, biraz vurdumduymaz, kısaca belirli bir gevşeklik içinde. Apaçık görülüyor: Koşullar, dolayısıyla, ortam değişik. Öyle ya, birinci neden 'salıverilmiş' olmamız! İkincisi, belki her şeyden daha önemli nokta, Orhan Apaydın'ın gelir gelmez Emniyet Müdürlüğü nezdinde yaptığı girişim!

Gerçekten, giriş holünde, Apaydın'ın ilk sözü, üstten ve buyurgan bir tonla, "Şükrü nerede? Şükrü?" demek oldu. "Bizi içeri atmanın hesabını versin, bakalım!"

Cezaevi'nde tanıdığımız Apaydın gitmiş, yerine İstanbul Baro Başkanı gelmişti. Kendisine güven dolu bu sesleniş ve hesap sorma, herkesten çok bizi şaşırtmıştı.

Başkan kimi çağırıyordu, acaba?

Ama, sonunda, durum açıklığa kavuştu. Meğerse, Apaydın, İstanbul Emniyet Müdürü Şükrü Balcı'nın nerede olduğunu soruyormuş.

Ancak, polisler, bu sözler karşısında yeterince duyarlı davranmıyorlardı.

Bir süre geçince, sıraya girmemiz istendi. Hepimizin kimlikleri ve adresleri yazılacak. Ayaküstü, belirli bir düzen içine girdik. Ben, “Ya hep, ya hiç!” kumarı oynayarak, bir an önce ön sıralarda bir yer aldım. Belki de, buna “Kaptım!” demeli. Eğer yeniden tutuklayacaklarsa, bu iş bir an önce olsun! Yeter ki, işkence bitsin!

Orada, uzunca bir süre kaldık. Yakınlar, yine dışarıda. Gençay Şaylan, Şefik’in aile ve dost çevresini kastederek “Laz Kolonisi gelmiş!” diyor.

Bu arada Orhan Apaydın, homur homur homurdanmakta. Kimileri, görevlilerden su istedi ya da onlar aracılığıyla su getirtmeyi denedi. Ama, bu istek kesin bir biçimde geri çevrildi. Görünür nezaketin arkasında sert bir çehre vardı. Kadife eldiven ve içindeki demir pençe!

Görevli polisin masası önündeki işim –çoktan ne olduğunı, neler yapıldığını unuttuğum işlemler zinciri– biter bitmez, Emniyet Müdürlüğü’nden çıktım. Bununla birlikte, ‘olay yeri’nden çok uzaklaşmıyordum. Olsa olsa, beş on metre! Hepsı bu kadar! Herhalde beni ‘kan’ çekiyordu.

Kısaca ne içindeydim binanın, ne de büsbütün dışında! San ki 15-20 metre uzaklaşınca, güvende olacağımı sanıyordum. Bir bakıma öbürlerini bekliyor ya da oyunun nasıl sona ereceğini gözlüyordum.

Hayret! Hiç kimse, hiçbir şey söylememişti. Kimse bir hareket yapmamıştı. Şu ya da bu yoldan beni alıkoymayı kimse denemiyordu. Bilemediğim bir şeyler mi olmaktaydı? Her şeyden kuşku duyuyor, gerçek anlamda sevinemiyordum.

Bununla birlikte, o ana dek tuttuğum soluğumu ilk kez bıraktım.

Küçük düzlükte, aslında, çok sayıda insan kaynaşmaktaydı. Barışçılar için gelen karşılayıcılar, aileleri, gazeteciler. Dahası, yabancı gazeteciler –örneğin BBC– ve kameramanlar. Gelenler içinde, özgür bırakılanları alkışlayanlar bile vardı.

Ancak, polisler içeridekileri uyarmaktan geri durmuyordu: “Basına bilgi vermeyin! Fotoğraf çekirtmeyin! Tezahürat yapamazsınız!”

Demek ki, dışarıya ve özellikle dış dünyaya karşı göstermelik bir tavır sergilenmekte. Anlaşılan bu.

Ancak, gene de, kaçınılmaz bir biçimde sevgi yakınlık gösterisi oluyor; birtakım fotoğraflar çekiliyordu. Biriken kalabalığı denetlemek olanak dışıydı.

Kısa bir süre sonra, Orhan Apaydın'la eşinin bir araba içinde, önümden geçip uzaklaştıklarını gördüm. Onların arkasından Atabek'i de bir taksinin penceresinden kalanlara el sallarken anımsar gibiyim.

İstanbul'dan ve İstanbul'un dışından gelenler. İzmirli, Ankaralılar...

Bir bakıma, herkesi ve her şeyi –tam bir üçüncü kişi gibi– dışarıdan ve olanca nesnelliği içinde seyreder durumdaydım.

Sonunda, ben de oradan uzaklaşmayı başardım –üstelik, ayaklarımın tüm gitmek istemeyişine karşın.

Aksaray'a, eve gelince, ilk telefon Adalet ve Halim Ağaoğlu'ndan geldi. Uzun uzun, 'özgürce' konuştuk.

29 Aralık, Çarşamba

Bu sabah, saat 08.30 otobüsüyle Trabzon'a yola çıkıyorum.

Hava yağışlı. Beni götürecek olan araba, Ulusoy'un İstanbul-Trabzon-Rize-Of postası. Yalnızım.

Dün öğrendiğime göre, özgür bırakılışımızdan üç tam gün sonra, Orhan Taylan, Ali Taygun ve Şefik Asan'ı yeniden gözaltına almışlar. Şu anda da, nerede oldukları kesin olarak bilinmiyormuş.

Oyun bitmemiş, sadece bir perde kapanmıştı.

Bariş Demeği Davası sanıkları duruşma sırasında.

Moda, 4 Nisan 1978

Sayın Kökden,

POLİTİKA 'daki yazılarınızı ilg ve
yetke izlediğimden, kitabın son söz etmek
nazarında bulunduğumuz sayıma da
görmüştün ve size tezekkür etmek için
furoat beklizordun Derneğimizin kurulup
yıldırımını vesilesiyle yapılan toplantılarda
bulunamadığınızı görünce, bu kitabın satula
isten tezekkürlerimle en iyi duyğuların
size etmek istedim

İstanbulda geldiğinizde uzun ve etrafı
bu görüşme yaparab umuduyla serge ve
saygılarının gelebilir

Mahmut DİKERDEM

Barış Derneği Başkanı Mahmut Dikerdem'in -tutuklanma öncesi- bana yazdığı mektup.

Sayın Uğur Kökten
P.K. 620
Kızılay-Ankara

22 Şubat 1982

80/82

Sayın Uğur Kökten,

"Tiksinti Çağı" nı dikkatle okudum.

"Bahardan daha önce ve daha yoğun olarak, siyaset insanı
çepçevre kuşatmaktadır," diyorsunuz "Piemonte ilkbaharı"nda...
Kitabınızı da çepçevre kuşatıyor siyaset ...

Kaygınıza katılıyorum, faşizme karşı insanları uyanık olmaya,
"her günün istediği cesareti" göstermeye çağırmanızı yerinde
buluyorum.

Ama Adam Yayınları'nda bu kitaba uygun düşecek bir dizi yok
şimdilik. Bu yönde yayın şimdilik düşünülüyor.

Özür diler, saygılarıma sunarım.

Memet Fuat

Ek: 1 kitap

Tutuklanma günü Memet Fuat'tan gelmiş bir mektup.

BARIŞ DERNEĞİ 2. GENEL KURULU

ZAMAN ÇİZELGESİ

3 NİSAN 1980 PERŞEMBE

10.00 - 11.00	Açılış Oturumu -Saygı duruşu -Genel Başkanın konuşması -Genel Kurul Divan seçimi
11.00 - 13.00	Konukların konuşması
13.00 - 14.00	Yemek Arası
14.00 - 16.00	Genel Oturum -Raporların okunması -Komisyonların oluşturulması -Genel Görüşme
16.00 - 16.50	Çay arası
16.30 - 18.30	Genel Oturumun devamı
16.00 - 18.30	Bariş, Silahsızlanma, Detant Komisyonu (Genel Kurul binası, küçük toplantı salonu) X
16.00 - 18.30	Emperyalizme Karşı Ulusal Kurtuluş ve Bağımsızlık Savaşlarıyla Deyişme Komisyonu (Benksen 1. Bölge Binasında)
16.00 - 18.30	Gençler Yuvarlak Masası (Barış Derneği toplantı salonunda)
16.00 - 18.30	Sendikacılar Yuvarlak Masası (Etap oteli toplantı salonu)
18.30	Aklama
21.00	Barış Derneği 3. Kuruluş Yıldönümü Yemeği

4 NİSAN 1980 CUMA

10.00 - 15.00	NATO ve Ulusal Bağımsızlık Özel Oturumu (Genel Kurul salonu)
10.00 - 13.00	Spor Adamları Yuvarlak Masası (Etap oteli toplantı salonu)
10.00 - 15.00	Tüzük Tedit Komisyonu (İstanbul Barosu toplantı salonu)
14.00 - 18.00	Kadınlar Yuvarlak Masası (Etap oteli toplantı salonu)
16.00 - 18.00	Ekonomik Bağımsızlık, Gelişme ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen Komisyonu (Genel Kurul binası, küçük toplantı salonu)
16.00 - 19.30	Eğitim, Bilim, Kültür Adamları Yuvarlak Masası (İstanbul Barosu toplantı salonu)
17.00 - 19.00	Faşizm, Neo-faşizm ve İnsan Hakları İhlallerine Karşı Savaşım Komisyonu (İstanbul Barosu Kütüphanesi)
21.30	"Deniz Türkeli" Konseri (Harbiye Konak Sineması)

5 NİSAN 1980 CUMARTESİ

10.00 - 13.30	Genel Kurul belgelerinin onaylanması
13.30 - 14.30	Yemek arası
14.30 - 16.00	Tüzük tediti
16.00 - 17.00	Seçimler
17.00 - 18.00	Kapanış Oturumu -Yeni yöneticilerin Genel Kurula tanıtılması -Genel Başkanın kapanış konuşması
20.30	Kültür Etkinliği

Barış Derneği 2. Genel Kurulu Zaman Çizelgesi (3-5 Nisan 1980).

T. C.
...S.İ.S... Cezaevi

Örnek No : 166

Hükümlü No : ...Cilt No.

2765

Defter No : Sıra

№ 16

TAHSİLÂT MAKBUZU

Lira Kuruş

7.000

7

7.000

Tutarı

Hükümlü Uğur KÖKDEM verilmeğe
üzere KEN tarafından yalnız
Medibin lira kuruş yatırıl-
mıştır. 5.11.1982

N. Ç. Ç. Ç.

Makbuzu alanın Kim/ve imzası
Uğur KÖKDEM

Bariş Derneği 2. Genel Kurulu Zaman Çizelgesi (3-5 Nisan
1980).

TELGRAF

Devlet telgraf mübahararından
dolayı menşiyet kabul etmez

Adres :

230 Sabit köken Suail
Sefa Sok no 32/10

Sıra No.	İlk mektep	Numara	Kelime	Verildiği	Alındığı	İmza
1	2. Z. C. C.	100	26	16.5	18.5	16.5

Beyazıt ist

5000 lirası aldım sağ olsun
mektuplar geç girdiyon
garetelem mesnedim acıblanlar
meraka defmer çok yakında
görüleceğim ellerimden operim
uğur

Bariş Derneği 2. Genel Kurulu Zaman Çizelgesi (3-5 Nisan 1980).

38. mayıs ✓ sf. 98, 99
Sutranç - Mayıs ortası gece-100
lerindeki biri. Geceler artık bir ölçüde
uyummuş durumda. Saat 12'yi geçti.
Henkes uyummuş. Yılmaz, Orhan sili-
yor. Ystâğının yanındaki "lebenstra-
um - yosun alması" dediğimiz kline
ve boz yatağın üstüne iki sandalye koy-
muş, resim yapıyor. Birinde oturuyor,
öbüründe resim kurtulmuş gibi.

Bikkotla, uzaktan, kugusun köşe
genel köşerinden, yattığın yerden
bakıyorum. Alışık bir sutranç masası,
dikdörtgen. Oturanların diz kapağı diz-
yinde. Basında iki adam. Sırtı dönük olm

"Sutranç Oyuncuları", istermek⁽³⁾ için,
Cezanne'ın "Kağıt Oyuncuları" nı anım
satıyor. Bununla beraber, [ayrı zamanda]
bir fotoğraf. Aynı zamanda, tutuklu-
luk yaşamımızın karakteristk öz-
güsü. Herkes her gün, Otobek, Yılmaz, Sağırlı
ve Sirmen arasında, en az on-oniki
maç yapılır ^{günlük} ~~toplam~~ olmak. Tablonun
öbür köşesi de, gözleğiyle, besbelli
Gerasim. Ben de, resme de söyledi-
ğin gibi, tablonun bir aktığı var: o
da müdahaleciler. Onlar yok, gözle-
min. Özellikle, D'ın oynarken, bir grup
var ki, topluca Atabek'in rakibinin

-2-
N. Yılmaz. O, hemen kendim ile veriyor.
Sol yanagını iştine alarak sol eli ve o
rahatlıktan duruşun yarattığı kambur
lukla, tüm ailemle N. Yılmaz, Anna,
ressam, "o top, bu karışım" diyor. Bi-
raz N. Yılmaz, bırak da Atabek." Cer-
asından, doktorun belli, gövde yapısı belirli
ölçüde kendini duyuruyor. Tıpkı, "Sifir ve
Sonsuz"ın Ekraman Rubahev gibi. Onda
da, fizik olarak Zinoviev'e entellektüel
yönden Bukharin'e benzediği söylenir.
mi? Orhan, daha önceden ve uzaktan
gözlemleyerek benzer desenler çizmişti.
Bu kez, onları daha büyük hale getiriyor.
Doğal ki, belli bir abartı ve vurgulama var.

-bu rakip kem⁽⁴⁾ olursa olsun - ~~her~~
yanında yer alır. Böylece Atabek 3-4
kötüye karşı oynamış olur. Enalltala
kep kazanır. Ama, kazara yenilirse,
büyük garantipatent yapılır; rakibi
larla "ortak zarar" kulllanır. Bu taktik
ve mirakir, D'ın seferinde yüze-
lir. Tüm bu patenti, bir bakana, A. Kugu-
surun bitmez tükenmez ^{dimarsız ve bitiriz} ~~gelişiminin~~
bir örneği, uzantısı, dışı vuran yarıdır.

Sutrançın, elbet, öteki ikinci sınıf
oyuncuları da yok değil. Örneğin To-
sin, Orhan'ın kendisi, Aykut, ve ben..

Kimi kez, sutranç 15 sınıfta; ama
uzunlukla koğuşlar arası kenedirde oynar.

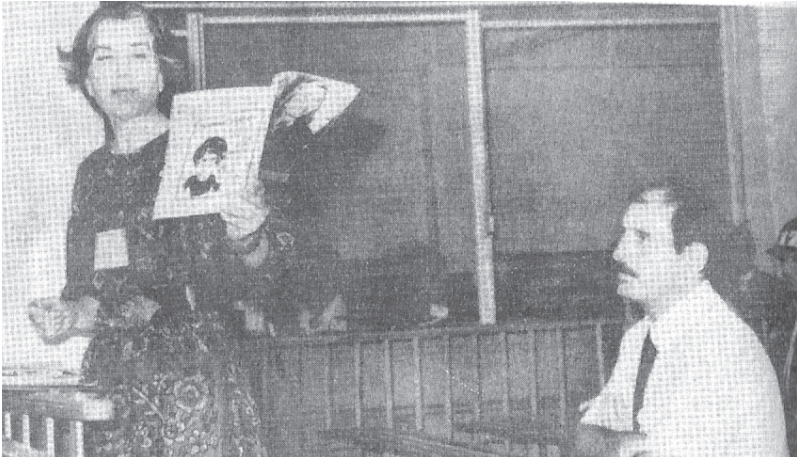
21 Mayıs 1982 günü küçük kâğıtlara yazdığım sayfalar

BORÇLAR		
İsim	Miktar	tlf.
Niyazi Dalgıner	5000.	} 11.8.1984 Beykoroğlu kimisine ödedi
Ahmet Köken	10.000. + 5000	
Orhan Töylon	4000.	
Mustafa Gözler	500.	ödenmedi
Hüseyin Bırs	1000.	ödenmedi
Mehmet Şişman	20.000. + 5000	ödedi
Yavuz Öztürk	4000.	4000 yollandı
(BANKA)	10.000.	27.7.83
ORAN - Naim	15.000.	} ödedi
aidatlar - Mayıs	15.000.	
(ev) - Haziran	10.000.	} ?
Temmuz	10.000.	
Ağustos	10.000.	} ?
Mehmet Şişman	5000	
Temmuz Bayrak	10.000.	ödedi
" (daha önce)	5000.	} 9.1.1984 E. 7.84 alındı
Yavuz Öztürk	10.000.	
Halis	10.000.	
Arzalan	5000.	ödedi
	111.000.	

İçerideyken borç aldığım kişiler ve miktarlar.

Barış Derneği Genel Başkanı Mahmut Dikerdem ile üyeler Hüseyin Baş, Dr. Erdal Atabek, Melih Tümer 26 Şubat 1982 tarihinde saat 14.25'te gözaltına alındıkları Selimiye Kışlası'nda tutuklandılar.

İstanbul Belediyesi eski başkanlarından Ahmet İsvan'ın eşi Reha İsvan, sosyal çalışmaları ile ilgili yayın, fotoğraf ve kupürleri mahkeme heyetine gösterirken.

(Fotoğraf: Deniz Teznel)

*Orhan Apaydın duruşmasında,
“Bu davada İstanbul Barosu Başkanı
sıfatıyla temsil ettiğim kutsal savunma
hakkı yargılanıyor” dedi.*

*Barış Derneği
üyeleri
duruşmaya
götürülürken.*

orhan taylan
MALTEPE RESİMLERİ

TAKSİM SANAT GALERİSİ, İSTANBUL, MART 1983

*Sevdiğim Uğur'a
zor günlerimin bu akşam
ansızına sunduğu katkı için
tesekkür ederim.*

O. Taylan
16.3.1983

Uğur Kökten koşuşta...

Uğur Kökten

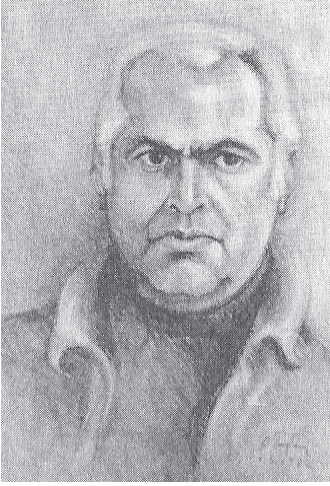
Niyazi Dilyancı

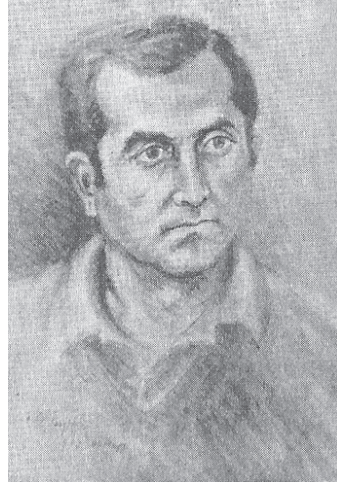
Prof. Dr. Metin Özek

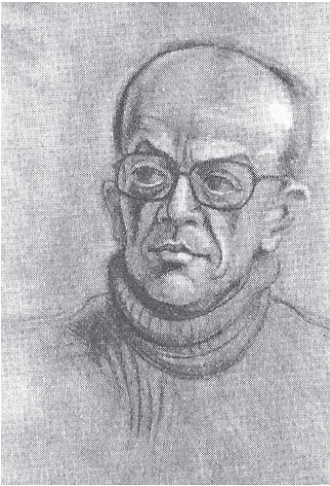
Mahmut Dikerdem

Dr. Erdal Atabek

Mustafa Gazalci

Orhan Apaydın

Haluk Tosun

Kemal Anadol

İsmail Hakkı Öztörün

Tutunlar (Burhan Apaydın –solda)

Konumlar

